

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TÜRK ROMANINDA KIRIM VE KIRIM TATARLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Susanna MUSTAFAIEVA

**Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Yeni Türk Edebiyatı**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yılmaz DAŞCIOĞLU

TEMMUZ – 2013

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

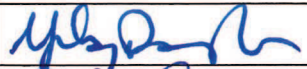
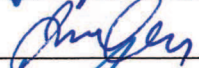

TÜRK ROMANINDA KIRIM VE KIRIM TATARLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Susanna MUSTAFAIEVA

Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Yeni Türk Edebiyatı

Bu tez 19.03/2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Dos. Dr. Yılmaz DAĞLI	BAŞARILI	
Yrd. Doç. Dr. Okan KOŞ	BAŞARILI	
Yrd. Doç. Dr. Nilüfer GÜRSES	BAŞARILI	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Susanna MUSTAFAIEVA

19.07.2013

ÖNSÖZ

Kırım hem Osmanlı Devleti, hem de Türkiye Cumhuriyeti için siyasi, iktisadi, kültürel ve dini ilişkiler açısından büyük önem taşımaktadır. Kırım Tatarları Osmanlı halifesinin yanında seferden sefere koşmuş, Karadeniz'in kuzeyinde, Kafkaslarda, Sibiry'a'da ve Doğu Avrupa'da yaşayan milletlerin tarihine tesir etmiş, Moskova Prenslığı'ne asırlar boyu nefes aldirmamıştır. Tarihte önemli bir görevi üstlenmiş olan Kırım Hanlığı'nın yıkılışı, Osmanlı Devleti için büyük bir üzüntü kaynağı olmuştur. O günden bu güne kadar Kırım Tatarları gayri hukuki bir şekilde soykırıma uğratarak ve sürgün edilerek yok olma tehlikesiyle karşı karşıya gelmişlerdir. Bu son derece üzücü hadiselerden ve bilinen tarihî, dinî, etnik, linguistik, edebi ve coğrafî bağlardan dolayı Türkiye yazarları Kırım'a hep önem vermişlerdir. Tanzimat dönemi edebiyatından bu güne kadar hem manzum hem mensur olarak neşredilen eserlerde Türk yazarları Kırım Tatarlarının uğradığı haksızlık ve zulümleri konu edinmişlerdir.

Bu çalışmada biz, Türk tarihi ve Türk kültürünün mühim unsurlarından biri olan Kırım'ın ve Kırım Tatarlarının Türk romanına nasıl yansıdığını inceleyeceğiz.

Çalışmamız giriş ve beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezimizin önemi, amacı ve yöntemi belirlendikten sonra kısa şekilde Kırım Tarihi, ardından da edebiyat ve tarih ilişkisi üzerinde durulmuştur. Tezin I. Bölümünde tespit edilen Kırım konulu tarihi romanların konu edindiği tarihsel dönemler göz önünde bulundurularak kronolojik olarak tek tek tanıtılmıştır. Ardından romanlarının ana çizgileriyle muhteva ve olay örgüleri verilmiştir. Romanlarının ilk baskılarını her zaman bulmak mümkün olmadığından bulabildiğimiz baskılardan yararlanmakla iktifa ettik. Tezin II. Bölümde romanlarda Kırım tarihini, III. Bölümde Kırım Tatar tipleri, VI. Bölümde Kırım Tatarların kültürü, V. Bölümde Kırım Tatarlarının sorunları ne derecede romana yansıdığını açıklamaya çalıştık. Sonuç kısmında tezimizin genel bir özet ve değerlendirmesi yapılmış, bu çalışma neticesinde ulaştığımız kanaatler belirtilmiştir.

Bu çalışmada bana buyk sabır gösteren, bilimsel çalışma yolunda henüz emekleme sürecinde olan öğrencisinden desteğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Doç. Dr. Yılmaz DAŞCIOğLU'ya şükranlarımı sunarım. Çalışmanın düzeltmelerinde yardımlarını esirgemeyen sevgili arkadaşlarım Semiha ERDOğAN, Rukiye ÇİFTÇİ ve Safiye OLGUN'a, akademik alanda yetişmemde önemli katkıları olan Sayın, Yrd. Doç. Dr. Musa AKSOY ve Sayın Yrd. Doç. Dr. Glsemir HAZER, önerilerini ve yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Okan KO hocalarıma buradan minnettarlığımı ifade etmek isterim. Ayrıca her zaman beni destekleyen ve yanımda olduklarını hissettiren annem ve babama teşekkür ederim.

Susanna MUSTAFAIEVA

19.07.2013

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
ŞEKİL LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: TÜRKİYE’DE YAZILMIŞ KIRIM TATARLARI KONULU	
ROMANLAR	15
1.1. Konusu Kırım Hanlığı ve Kırım Savaşı Olan Romanlar	15
1.1.1. Namık Kemal Cezmi.....	15
1.1.2. Sevinç Çokum Hilal Görününce	16
1.2. Konusu Bolşevik İhtilali ve Kominist Rejimi Olan Romanlar	17
1.2.1. Nermin Bezmen Kurt Seyt & Shura	17
1.2.2. Saadet Bektöre Volga Kızıl Akarken.....	18
1.2.3. Hasan Nail Canat Kırımlı Murat Destanı.....	19
1.3. Konusu II. Dünya Savaşı Olan Romanlar	19
1.3.1. Yavuz Bahadıroğlu Kırım Kan Ağlıyor.....	19
1.3.2. Ali Gündüz Kırım (Türk’ün Dramı)	21
1.3.3. Mehmet Coşar, Mehmet Pişkin Kırım Kurbanları.....	21
1.3.4. Murat Soysal 1944 Arabat Türkleri	22
1.4. Romanların Muhtevası ve Olay Örgüsü.....	23
1.4.1. Namık Kemal Cezmi.....	23
1.4.2. Sevinç Çokum Hilâl Görününce	24
1.4.3. Nermin Bezmen Kurt Seyit & Shura	28
1.4.4. Saadet Bektöre Volga Kızıl Akarken.....	38
1.4.5. Hasan Nail Canat Kırımlı Murat Destanı.....	41
1.4.6. Yavuz Bahadıroğlu Kırım Kan Ağlıyor.....	43
1.4.7. Ali Gündüz Kırım (Türk’ün Dramı)	44
1.4.8. Mehmet Coşar, Mehmet Pişkin Kırım Kurbanları.....	45
1.4.9. Murat Soysal 1944 Arabat Türkleri	47

BÖLÜM 2: ROMANLARDA KIRIM TARİHİ	50
2.1. Cezmi	50
2.2. Hilal Görününce	53
2.3. Kurt Seyit & Shura.....	61
2.4. Volga Kızıl Akarken	65
2.5. Kıyrımlı Murat Destanı	69
2.6. Kıırım Kan Ağlıyor	70
2.7. Kıırım (Türk'ün Dramı)	75
2.8. Kıırım Kurbanları	78
2.9. 1944 Arabat Türkleri.....	81
BÖLÜM 3: ROMANLARDA KIRIM TATAR TİPLERİ	84
3.1. Tarihin İçinden Bir Kahraman “Adil Giray” ve Kıırım’ın Han Sülalesi: Giraylar - Cezmi.....	84
3.2. Geçmişe Özlem “Nizam Dede”; Zulme Direniş “Arslan Bey”-Hilal Görününce ...	90
3.3. Yalnızlığa Bürünmüş İnsan “Kurt Seyit”-Kurt Seyt & Shura.....	96
3.4. Davası Uğruna Can Vermeye Yemin Etmiş Bir Aydın: Şevki Bektöre-Volga Kızıl Akarken	100
3.5. Kıırında Türk Gençlerinin Direnişinin Sembolleri Murat ve Mehmet-Kıyrımlı Murat Destanı	101
3.6. Kıırım Türk Mukavemet Teşkilatının Destanlaşan Kahramanları: Ahmet Cahit ve Arkadaşları-Kıırım Kan Ağlıyor.....	103
3.7. Kıırım’da Rus Vahşeti ve Mazlumların Sembolü: Genç Alparslan ve Köylüleri- Kıırım (Türk'ün Dramı).....	105
3.8. Komünist Parti İçerisinde Bir Milliyetçi: Ahmet Hamdi-Kıırım Kurbanları.....	107
3.9. Soykırımı Dünyaya Haykıran Genç, Azmin Temsilcisi Ramazan-1944 Arabat Türkleri	108
BÖLÜM 4: ROMANDA KIRIM TATARLARININ KÜLTÜRÜ.....	111
4.1. İslâm Birliği Fikrinin Öncüsü: Cezmi.....	111
4.2. Kıırım Tatar Kültürüyle Yoğrulmuş Roman: Hilal Görününce	111
4.3. İki Kültür Arasında Bocalayan İnsanlar: Kurt Seyt & Shura.....	119

4.4. Komünizmin Sefaletini Anlatan Roman: Volga Kızıl Akarken	121
4.5. İslamcı Kırım Tatar Romanı: Kırımlı Murat Destanı	122
4.6. II. Dünya Savaşının Mazlumu Kırımlılar: Kırım Kan Ağlıyor.....	122
4.7. Rus Soykırımının Destanı: Kırım Türk'ün Dramı	122
4.8. Hatıraların Işığında Gerçekler: Kırım Kurbanları.....	123
4.9. Zulmün Son Perdesi: 1944 Arabat Türkleri.....	123

BÖLÜM 5: ROMANLARDA KIRIM TATARLARININ SORUNLARI 124

5.1. Siyasi Sorunlar	124
5.1.1. Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Himayesinden Çıkması ve Rus İşgali.....	124
5.1.2. Osmanlı Topraklarına Göçler.....	128
5.1.3. Kırım Tatar Askerlerinin Rus Birliklerinde Savaşması	130
5.1.4. Kırım'da Kızıl Terör ve Yansıması	133
5.1.5. Aydınların Öldürülmesi ve Kamplara Yerleştirmesi	134
5.1.6. 18 Mayıs 1944 Sürgünü	137
5.2. Ekonomik Sorunlar	140
5.2.1. Kırım Tatarlarının Topraklarının Elllerinden Alınması ve Rusya'nın Kırım'a Yönelik Sömürgeleştirme Politikası	140
5.2.2. Kırım'da Kulak ve Kolhoz Sorunu	143
5.2.3. İnsanların Açlıktan ve Kıtlıktan Etkilenmeleri	144
5.2.4. Sürgünde Kaybedilen Zenginlikler	145
5.3. Kültürel ve Dini Sorunlar.....	146
5.3.1. Türk-İslâm Kültüründen Uzaklaşma Sorunu	146
5.3.2. Din Adamlarının Öldürülmesi ve Sürgün Edilmesi.....	148
5.3.3. Halka Uygulanan Dini Baskılar	149
5.3.4. Kırım'da Müslüman Kültürünü Yansıtan Medreselerin, Camilerin ve Mezar Taşların Ortadan Kaldırılması.....	151

SONUÇ..... 157

KAYNAKÇA 161

ÖZGEÇMİŞ..... 167

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.y.	: Adı geçen yer
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
KÖCDA	: Kırım Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfalar
TAE	: Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Ve saiiye

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Kırım Yarımadası'nın Uydu Görüntüsü.....	3
Şekil 2: XVI yy. sonunda Kırım Hanlığı'nın Toprakları.....	6
Şekil 3: 18-21 yy. Arasında Kırım'daki Kırım Tatar Nüfusundaki Değişim	60
Şekil 4: Arabat Köyü'nün Yeri.....	86
Şekil 5: Kırk Azizler Mezarlığından Han Saray Mezarlığına Gönderilmek Üzere Yüklenen Mezar Taşları, 1924.....	159
Şekil 6: Kırk Azizler Mezarlıktan Getirilen Mezar Taşları. Han Saray, 2004	159
Şekil 7: Özbek Han Camisi ve Yanında Bulunan Medrese, 2012.....	160
Şekil 8: Zincirli Medrese'nin Kapısı, 2012	162
Şekil 9: Zincirli Medrese, 1960	162
Şekil 10: Zincirli Medrese, 2012	163

Tezin Başlığı: Türk Romanında Kırım ve Kırım Tatarları

Tezin Yazarı: Susanna MUSTAFAIEVA **Danışman:**Doç. Dr. Yılmaz DAŞCIOĞLU

Kabul Tarihi: 19.07.2013

Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 167 (tez)

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Bilim Dalı: Yeni Türk Edebiyatı

Osmanlı Devleti için oldukça mühim olan Kırım Hanlığı'nın yıkılışı, Osmanlı Devleti için büyük bir üzüntü kaynağı olmuştur. O günden bu güne kadar Kırım Tatarları soykırımı uğratılarak yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakılmıştır. Bu son derece üzücü hadiselerden ve bilinen tarihî, dinî, etnik, lengüistik, edebi ve coğrafi bağlardan dolayı Türk yazarları Kırım'a hep önem vermişlerdir. Tanzimat dönemi edebiyatından bu güne kadar hem manzum hem mensur olarak neşredilen eserlerde Türk yazarları Kırım halkının uğradığı haksızlık ve zulümleri konu edinmişlerdir. Bu çalışmada Kırım tarihi, Kırım Tatarlarının kültürü, sorunları, maruz kaldıkları baskılar, bu baskılar sonucunda yaşadıkları sıkıntılar Türkiye'de basılmış tarihi romanına nasıl yansdığı incelenmiştir.

Çalışmamıza başlarken öncelikle, Türkiye'de konumuzla ilgili neşredilen tarihî romanları tespit ettik. Bu tespit sırasında Türkiye Bibliyografyasını, çeşitli kütüphanelerdeki fişleri, romanla ilgili temel kaynakları ve çeşitli bibliyografya kitaplarını gözden geçirdik. Gerek kütüphane taraması gerek elektronik yayınların taraması gerekse konu ile ilgili bilgisi olan kişilerle görüşülüp mevzu bahis olan romanları tespit edildi. Çalışma Giriş ve beş bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında, çalışmamızın amacı, önemi, yöntemi belirledikten sonra, kısaca Kırım tarihi ve tarih edebiyat ilişkisi üzerinde duruldu. Birinci bölümünde; tespit edilen Kırım konulu romanlar konularına göre "Konusu Kırım Hanlığı ve Kırım Savaşı Olan Romanlar", "Konusu Bolşevik İhtilâli ve Komünist Rejimi olan Romanlar" ve "Konusu 2. Dünya Savaşı Olan Romanlar" olmak üzere üç gruba ayrılarak kitaplar hakkında bilgi verilmiştir. Böylece, Türk yazarlarının çoğunun 2. Dünya Savaşı dönemini daha çok işledikleri ortaya çıkmıştır.

Ardından romanların ana çizgileriyle muhteva ve olay örgüleri verilmiştir. Sonucunda eserlerin yazıldığı süre zarfında Türkiye'de yaşanan siyasal atmosferin romanlara da yansdığı söylenebilir.

Tezin II. Bölümde romanlarda Kırım tarihini, III. Bölümde Kırım Tatar tipleri, VI. Bölümde Kırım Tatarların kültürü, V. Bölümde Kırım Tatarlarının sorunları ne derecede romana yansığını açıklamaya çalıştık. Sonuç kısmında tezimizin genel bir özet ve değerlendirmesi yapılmış, bu çalışma neticesinde ulaştığımız kanaatler belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırım, Kırım Tatarları, Tarihî Roman

Title of the Thesis: Crimea and Crimean Tatars in Turkish Novel

Author: Susanna MUSTAFAIEVA

Supervisor: Assoc. Prof. Yılmaz DAŞCIOĞLU

Date: 19.07.2013

Nu. of pages: vii (pre text) + 167 (main body)

Department: Turkish Language and Literature **Subfield:** New Turkish Literature

The decadence of Crimean Khanate which is very important for Ottoman Emperor is upsetting. Till these days, Crimean faced to disappear due to genocide. Because of these disappointing events and the historical, religious, ethnic, linguistic, literary and geographical links, Turkish authors are committed to Crimean. From Administrative Period till recent days, Turkish authors mentioned about the injustice and unfairness made to Crimean Tatars. In this study, the History of Crimean, the Crimean Culture, the problems and pressure they faced and how these issues reflected on the historical monuments in Turkey are analysed.

Firstly, these monuments are identified. During this identification, Turkey bibliography, the basic resources related with the monument and various bibliography were investigated, also some interviews were made with some authors and academicians.

This study comprises of five chapters. In the introduction part, the aim of the study, the importance of the study and the methodology are defined. In the first chapter, the monuments are categorized according to their issues such as "The Novels about Crimean Khanate and the Crimean War", "The Novels about Bolshevik Insurrection and Communist Regime" and "The Novels about the World War 2". With this categorization, it is seen that most of Turkish authors mentioned about the World War 2. The outline of the study, the concepts and chain of events in the novels are given. It can be said that the political events affected the novels.

In the second chapter Crimean History; in the third chapter Crimean Tatars characteristics, in the fourth chapter; Crimean Culture and in the last chapter the issues of Crimean Tatars and how it reflect to the novels are analysed. In the conclusion part, there is a general summary and the consideration and thoughts are mentioned.

Keywords: Crimea, Crimean Tatars, Historical Novel

GİRİŞ

Kırım Yarımadası, Karadeniz'e hâkim bir noktada bulunması ve coğrafi, stratejik ve ticari açılarından oldukça önemli bir yer olması nedeniyle, ilkçağlardan itibaren birçok kavmin hâkimiyetine girmiştir. İlk kez M.S. IV. asırdan itibaren Türk varlığı görülen Kırım, Türk tarihi açısından en verimli dönemlerinden birini Kırım Hanlığı döneminde yaşamıştır. Bu devirde, Osmanlı Devleti açısından büyük jeopolitik ehemmiyeti bulunan Kırım, aynı zamanda Türk kültür tarihinde önemli bir ilim ve kültür merkezi olmuştur. Ancak, 1774'de Osmanlı himayesinden çıkan Kırım Tatarları, 1783 yılından sonra Rus esareti altına girmiştir. Bu tarihten itibaren Kırım Tatarları soykırıma uğratılarak ve nihayetinde 1944 yılında tamamı ile vatanlarından sürgün edilerek yok olma tehlikesiyle karşı karşıya gelmişlerdir. Bu elîm hadiselerden ve bilinen tarihî, dinî, etnik, lengüistik, edebi ve coğrafi bağlardan dolayı Türk yazarları Kırım'a hep önem vermişlerdir. Tanzimat dönemi edebiyatından bu güne kadar hem manzum hem mensur olarak neşredilen eserlerde Türk yazarları Kırım halkının uğradığı haksızlık ve zulümleri konu edinmişlerdir.

Tezimizin Önemi

Bugüne kadar Türk üniversitelerinde Kırım tarihi, göçleri, Türkiye'deki Kırım Diasporası hakkında çalışmalar yapılmış olsa da, Türk edebiyatında Kırım'ın yeri incelenmemiştir. Bu konuyu sadece Ayvaz Morkoç "*Sevinç Çokum'un Hilal Görününce Romanında Kırım Türkleri*" ve "*Sevinç Çokum'un "Rozalya Ana" hikâyesinde Kırım Türklerinin Göç Hadisesi ve Vatan Sevgisi*" adlı makalelerinde ele almaya çalışmıştır. Hâlbuki Tanzimat edebiyatından başlayarak bu güne kadar Türk yazarları Kırım ve Kırım Tatarlarına eserlerinde hep önem vermişlerdir. Bu çalışmamız Tanzimat edebiyatından bu güne kadar Kırım konulu romanları tespit ederek, Türk yazarlarının Kırım'ı ve Kırım Tatarlarının tarihini, kültürünü, yaşadıkları sorunları ne derecede eserlerinde yansıttıklarını göstermesi açısından önemlidir.

Tezimizin Amacı

Bu çalışmadaki amacımız, özellikle Kırım'ın ilhakından sonraki yıllarda Kırım Tatarlarının karşılaştıkları sıkıntıların Türk romanına nasıl yansıdığını tespit etmektir. Bunların yanı sıra, Kırım Tatarlarının sosyal, kültürel ve dinî hayatıyla ilgili, baskılar

karşısında varlıklarını devam ettirme yolunda verdikleri mücadele ele alınmıştır. Çalışma konumuzu “Türkiye’de yaşayan yazarlar” yahut “Türkiye’de yazılmış eserler” şeklinde sınırlandırdık. Türkiye’de yaşayan yazarların, Kırım Tatarlarını nasıl gördüklerini ve bu konuyu nasıl değerlendirdiklerini tespit etmeye çalıştık. Şüphesiz ki Türkiye dışında yaşayan ve bu konuyu ele alan pek çok yazar da mevcuttur. Lâkin mezkûr eserler bizim bu çalışmamızın dışındadır.

Tezimizin Yöntemi

Çalışmamıza başlarken öncelikle, Türkiye’de konumuzla ilgili neşredilen tarihî romanları tespit ettik. Bu tespit sırasında Türkiye Bibliyografyasını, çeşitli kütüphanelerdeki fişlerini, romanla ilgili temel kaynakları ve çeşitli bibliyografya kitaplarını gözden geçirdik. Gerek kütüphane taraması, gerek elektronik yayınların taraması ve gerekse konu ile ilgili bilgisi olan kişilerle görüşmeler yaparak mevzu bahis olan romanları tespit ettik. Sonrasında bir tarihsel romanın teorik çerçevede kurgusal ve yöntemsel olarak nasıl incelenmesi gerektiği ile ilgili belli başlı yazarların çalışmaları inceledik. Bununla birlikte üniversitelerde daha önce benzer konularda yapılmış olan tezlerin tespitlerini yaparak inceledik.

İnceleme alanımıza giren romanların bazılarının yeni baskıları olmadığından, bu kitapları kütüphanelerden ve sahaflardan temin ettikten sonra tüm romanları okuyup Kırım Tatarlarının tarihi, kültürü, sorunları ve tiplerini belirleyerek fişlemeler yaptık. Fişlemeler yaptıktan sonra romandaki Kırımla ilgili bütün malzemeyi ortaya koymuş olduk.

Çalışmamız beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tespit edilen Kırım konulu tarihi romanları konu edildiği tarihi dönemi göz önüne alarak kronolojik olarak tek tek tanıtılmıştır. Böylece, romanları incelemeye geçmeden önce bütün olarak, hangi romanın hangi tarihsel dönemi işlediğini gösterdik. Ardından romanlarımızın ana çizgileriyle muhteva ve olay örgüleri verilmiştir.

Tezin II. Bölümde romanlarda Kırım tarihini, III. Bölümde Kırım Tatar tipleri, VI. Bölümde Kırım Tatarların kültürü, V. Bölümde Kırım Tatarlarının sorunları ne derecede romana yansıdığını açıklamaya çalıştık.

Sonuç kısmında tezimizin genel bir özet ve değerlendirmesi yapılmış, bu çalışma neticesinde ulaştığımız kanaatler belirtilmiştir.

Kırım Tatarlarının Tarihi

Batı ve güneyden Karadeniz, doğu ve kuzeyden Azak deniziyle çevrili, 9 km. genişliğinde 20 km. uzunluğunda bir berzahla karaya bağlayan Kırım yarımadası 26.140 km. karelik bir alana sahiptir. Anakara ile irtibatı sağlayan Orkapı adlı berzah, yarımadaya anakaradan gelebilecek tehlikelere karşı tabii bir engel durumundadır. Bu dar bağlantı sebebiyle yarımada bir bakıma ada özelliği de gösterir. Bundan dolayı buraya halk arasında Yeşilada ada ismi de verilmiştir. Yenikale tarafından başlayıp kuzeyde Orkapı'ya kadar varan bölümdeki sığ sulara Sıvaş Denizi denilir. Burası Kırım'ı Azak Denizinden ayırır. Sahillerin en mamur kısmı Kefe ile Akyar arasındaki kesimdir. Yarımada güneybatıdan kuzeydoğuya ve batıdan doğuya doğru uzanan dağ silsilesi en fazla yükseldiği kesimlerde 1500 metreyi aşar. Dağlık alanların üzerindeki yaylaların gerisinde ise düzlük kesimler bulunmaktadır. Bu dağlar aynı zamanda zengin su kaynaklarına sahiptir. Kuzeybatı ve kuzey istikametinde çeşitli ırmaklar buradan çıkar. Bahçesaray, Akmescit, Karasupazar gibi eski Kırım şehirleri bu dağların kuzey eteklerine ırmak havzalarında yer alır.¹

Günümüzde Kırım Ukrayna'ya bağlı bir Özerk Cumhuriyettir. Başkenti Akmescit'tir.

En son yapılan Ukrayna nüfus sayımında (2001) Kırım nüfusunun, 2.024.056 kişi olduğu belirlenmiş olup, bunların Rus %58,5, Ukraynalılar %24,3, Kırım Tatarlarının %12,1, Beyaz Rusların %1,4, Ermeniler %1,1 v.d. den oluşmaktadır.²

Şekil 1: Kırım Yarımadası'nın Uydu Görüntüsü

Kaynak: Here (2013), <http://here.com/45.1053446,35.3920137,8,0,0,hybrid.day>

¹ *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 25, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, ss. 447-448.

² bkz. Naseleniye Krıma. http://ru.wikipedia.org/wiki/Население_Крыма

Kırım'ın İlk Sakinleri

Karadeniz'in kuzeyinde tarih boyunca, jeopolitik önemi olan Kırım'ın bilinen eski sakinleri, Tavrlar, İran kökenli Kimmerler, 1000 yıla yakın bir süre hâkimiyet sürmüş olan İskitler, Sarmatlar, Alanlar, Germen menşeli Gotlar, Miletliler, Yunanlılar, Roma, Bizans ve İtalyanlar olmuşlardır. Kırım'a ilk gelen Türk kavmi ise, esas itibariyle göçebe olan, Kırım'ı ele geçirmiş olmalarına rağmen kalıcı bir iz bırakamayan Hunlar olarak bilinir. Hunlar'ı daha sonraki tarihlerde Köktürkler, Onogurlar, Kuturgurlar, Hazar Türkleri ve Peçenekler izlemiştir.

Kırım'ın etnik ve kültürel yapısında en derin tesiri yapan ve en güçlü mirası bırakan Türk kavmi ise, Peçenekler'i mağlup ederek stepleri ve Kırım'ı ele geçiren ve iki yüzyılı aşkın bir süre hüküm süren, Kıpçaklardır. Daha sonra Altın Orda, Anadolu Türkleri (Selçuklular ve Osmanlılar) ve Kırım Hanlığı Türk devletleri hüküm sürmüştür.³ Kırım'da ve Rusya'da 1944 yılından sonra basılmış birçok tarih kitabı ve ders kitaplarında Kırım'da Türk kavimlerinden önce bir Rus Knezliğinin var olduğundan bahsedilir. Hiçbir delile dayanmayan bu iddianın ortaya atılmasının amacı "*Rusya'nın Kırım'ı alması bir istila değil, Rus halkının kendi ata topraklarına geri dönüşü*"⁴ olarak gösterilmesi çabası idi. Ancak Sovyet Rusya kitapları hariç bu hipoteze ne batı kaynaklarında ne Kırım'a seyahat etmiş seyyahların hatıralarında rastlamak mümkündür. Batılı araştırmacı Alan Fisher'in kaydettiği gibi "*Bu iddiaların mantıklı sonucu, Tatarların Ruslar tarafından ilhakı ve bilahare bölgeden uzaklaştırılmasını haklı gösterme çalışmalarıdır*".⁵

Kırım Hanlığı'nın Kuruluşu ve Osmanlı Devleti'ne Bağlanması

Cengiz'in büyük oğlu Cuci'nin oğlu Batu Han tarafından kurulmuş olan Altın Orda Devleti (Kıpçak Hanlığı), XIV. asrın ikinci yarısından itibaren taht kavgalarına maruz kalmıştır. Timur'un akınları neticesinde Altınordu Devleti'nin son bulması üzerine bölgede kurulan Kırım, Kazan ve Astrahan hanlıkları kendi aralarında mücadeleye girişmişlerdir. XIV. yüzyılın sonlarına kadar Altınordu idaresinde kalan Kırım'da,

---

³ Kırım'a yerleşen Türk kavimleri hakkında, bkz. Valeri Vozgrin, *İstoriçeskiye Sudbı Krımskih Tatar*, Moskova: Mısl, 1992; Akdes Nimet Kurat, *IV-XVIII Yüzyıllarda Karadenizin Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1972.

⁴ Vozgrin, s. 283.

⁵ Alan Fisher, *Kırım Tatarları*, Çeviren: Eşref B.Özbilen, İstanbul: Selenge, 2009. s. 30.

1395’lerde Cengiz soyundan Cuci’nin oğlu Tokay Timur’dan sonra gelen Baş-Timur, Kırım’da kendi adına sikke bastırması ve hâkimiyet iddiasında bulunmuştur. Baş-Timur’un oğulları, rakiplerine karşı sürdürmüş oldukları mücadelelerden sonra nihayet Kırım’da ayrı bir hanlık kurmaya muvaffak olmuşlardır. Ancak Kırım Hanlığı’nın tam anlamıyla kurulmasının ardındaki gerçek isim Cengiz soyundan gelen ve bir Altın Orda prensi olan Hacı Giray olmuştur. Hacı Giray, hanlığın, kendi adını taşıyan ilk parasını 1441–1442 yıllarında Solhat şehrinde bastırarak ve başşehir olarak Bahçesaray’ı seçmek suretiyle hanlığın fiilen kuruluşunu sağlamıştır. Hacı Giray’ın soyundan gelenler “Giray” hanedanı adıyla anılmışlar ve hanlığın yıkılışına kadar yaklaşık 350 yıl boyunca Kırım Hanlığı tahtının sahipleri olmuşlardır. Hacı Giray’ın ölümü üzerine yerine oğlu Mengli Giray geçmiştir (1468–1514). Kırım Hanlığı’nın sağlam bir esas üzere kurulması ise I. Mengli Giray’ın 1478’den 1514 yılına kadar devam eden üçüncü saltanatı döneminde gerçekleşmiştir. Onun sahip olduğu, gerek idari noktadakiengin tecrübe ve olgunluk, gerekse iktidarda kalış süresinin uzunluğu bu durumun gerçekleşmesinde etkili olmuştur.⁶

Fâtih Sultan Mehmed’in Kefe seferine kadar Altın-Orda zamanında Kefe’de yerleşme izni alan Cenevizliler Kırım’daki kolonilerini ellerinde tuttular. 1475’de Kefe’yi alıp kıyı boyunca eski Ceneviz kolonilerini ele geçirerek bu bölgede bir sancak kuran Osmanlılar’ın Kırım Hanlığı’nı kendi himayelerine almalarıyla yeni bir dönem başlamış oldu. Yarımada Kerç’ten itibaren Balaklava’ya kadar uzanan sahiller doğrudan Osmanlı kontrolü altına alındı, buranın iç kesimleri Kırım hanlarına aitti. Gerek Kırım gerekse Osmanlılar’ın kontrolündeki kesimde bulunan şehir ve kasabalar zamanla gelişti, tarihî eserlerle donatıldı, buralar tipik bir Türk-İslâm merkezi özelliği kazandı. Bu faaliyetlerde giderek Osmanlı tarzı ve tesiri önemli ölçüde hâkim oldu. Çürüksu vadisinde inşa edilen Han Sarayı Osmanlı tarzında yapılmıştı.⁷

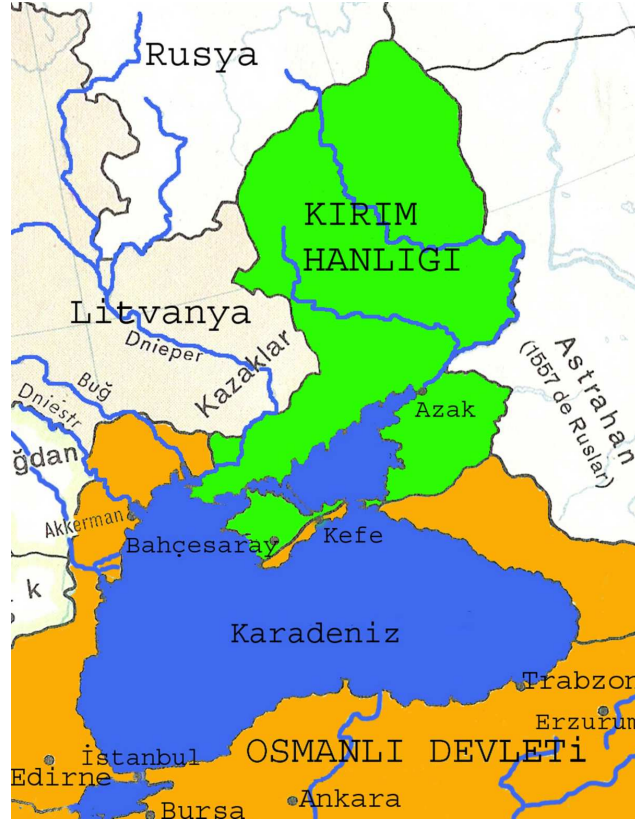
Kırım Hanlığı’nın hâkimiyet alanı, Kırım yarımadası ile Azak Denizi çevresinden Tuna mansıbına kadar, Aşağı Don’dan Orta Dnyeper’e (Özü), Dnester (Turla) nehirlerine

---

⁶ Metin Hülagü, “Kırım Hanlığının Kuruluşu ve Türk-Rus İlişkilerindeki Yeri (1441-1783)”, http://www.metinhulagu.com/images/dosyalar/20120302155532_0.pdf (15.10.2012)

⁷ Halil İnalcık, “Kırım Hanlığı”, *İA*, C.25, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s. 449.

kadar uzanan ve Kıpçak Bozkırları (Deşt-i Kıpçak) adı ile bilinen geniş steplerden oluşmuştur⁸

Şekil 2: XVI yy. sonunda Kırım Hanlığı'nın Toprakları

Kaynak: AYHÜN, Erşahin Ahmet (2008), Kırım Hânlığı ve Çöküş Sebepleri, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Osmanlı Devleti, stratejik öneme sahip olan himayesi altındaki Kırım'ı bünyesindeki diğer eyaletler statüsüne sokmayarak farklı bir uygulamada bulundu ve Karadeniz'in kuzeyinde vukua gelen meselelerin çözümünü büyük ölçüde Kırım Hanlığı'nın inisiyatifine bıraktı. XVI. Yüzyıla kadar içişlerinde serbest kalan Kırım Hanlığı'nda, 1584'te tahta geçen II. İslam Giray zamanında Cuma hutbelerinde artık halife sıfatıyla padişahların adı okunmaya başlandı. Buna rağmen Kırım hanlığı eskiden olduğu gibi kendi başlarına hareket etmeye devam ederek, 1571'de Moskova'ya baskın yapıp bazı yerlerini yıkıp yıktı. Ancak, Osmanlı Devleti'nin kendi çıkarları doğrultusunda izlediği siyaset sonucu Kırım hanlığı bölgedeki diğer güçler (Rusya ve Lehistan) karşısında

⁸ Kurat, s. 203.

ağırlığını yitirmeye başladı. Bölgede gittikçe güçlenen Rus Çarlığı ise Kırım'a karşı özel bir alaka beslemekte, onu topraklarına katmanın planlarını yapmaktaydı.

Nitekim 1773-74 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında imzalanan Küçük Kaynarca Anlaşması ile Kırım Osmanlı hâkimiyetinden ayrılarak bağımsız bir devlet haline geldi ve ardından Rus Çarlığı tarafından 1783 yılında ilhak edildi.⁹

Rus İdaresinde Kırım

1783'te Kırım'ı ilhak eden Rusya burada askerî bir idare kurar, 1784 başlarında ise Kırım'da tam anlamıyla Rus idarî yapısı yerleştirilir. Kırım'da kurulan bu Rus idarî yapısı ülkeyi idarî, coğrafi, demografik ve sosyal açılardan Rusya'nın diğer bölgelerden farklı bir statüye ve görünüme sahip olmasını önlemeyi ve onu Rus bölgeleri içinde eritmeyi amaçlar.

Kırım'ı tam bir Rus-Slav ülkesi haline getirme amacıyla hareket eden Rusya burayı güneşe yayılmada bir sıçrama tahtası olarak görmekte ve Müslüman Kırım Tatarları'nın varlığını istememekteydi. Öncelikle Kırım'daki uzun yüzyıllara dayanan Türk-İslâm izlerinin sistematik bir şekilde silinmesine girişildi. Birçok yerin adı bilhassa Yunanca kökten isimlerle değiştirildi. Meselâ Akmescid "Simferopol", Gözleve "Yevpatoriya", Kefe "Feodosiya" olurken eski Kırım Tatar köyü Akyar'ın üzerine kurulan deniz üssü de "Sivastopol" adını alır. Ülkenin bağlı bulunduğu eyaletin adı da Antikçağ'lardaki Taur veya Tavr halkına izâfeten "Tavrida" oldu. Böylece Kırım'ın Rus değil de Hristiyan Ortodoks bir geçmişe sahip olduğu ve buradaki Türk-İslâm halklarının sonradan gelme işgalciler sıfatını taşıdıkları gösterilmek istendi. Kırım Hanlığı'ndan, Osmanlılar'dan ve daha eski Türk-İslâm devirlerinden kalma tarihî eserler büyük tahribata uğradı.

Kırım Tatarları için çok daha büyük bir problem ise ülkeye yoğun bir şekilde Slav ve diğer gayri Müslim unsurların iskânı ve Kırım Tatar köylülerin topraklarının ellerinden alınmasıydı. Gerek bu nüfus nakli ve ekonomik sıkıntılar gerekse yabancı bir toplumun baskısından kaynaklanan dinî, idarî ve psikolojik sıkıntılar, Kırım Tatarları'nın kitleler halinde ülkelerini terk ederek Osmanlı Devleti'ne göç etmelerine yol açtı. Göç eden

---

⁹ Kemal Özcan, *Kırım Türklerinin Varoluş Mücadelesi Kırım Dramı*, İstanbul: Babiali Kültür Yayıncılığı, 2010, ss.11-12.

Kırım Tatarları'nın tam sayısını tespit etmek mümkün değilse de 1783-1922 yılları arasında en az 1.800.000 Kırım Tatarı'nın Osmanlı Devleti'nin Rumeli ve Anadolu'daki topraklarına göçtüğü tahmin edilmektedir¹⁰.

Rusya'nın yürüttüğü istilâcı siyasetten dolayı Kırım Tatarları siyasi, dinî, kültürel ekonomik bir durgunluk dönemine girerler. Ancak işgalden tam yüz sene sonra, 1883 yılında Kırım Tatarca yazılan kısmın yanında Rusça tercümesi bulunması şartıyla Çarlık hükümetinden gazete çıkarma izni alan İsmail Gaspıralı'nın etrafında bir aydın nesil oluşmaya başlar.¹¹

İsmail Gaspıralı'nın fikirlerine bakıldığında dikkati çeken bir husus vardı. Gaspıralı doğrudan ve açıkça Kırım'ın toprak olarak istiklâlini kazanması hedefine yönelmiş değildi; zira böyle bir hedef mevcut şartlar altında gerçekçilikten tamamen uzak ve ufuksuzdu. Bunun yerine, Gaspıralı, Kırım Tatarlarının ve Rusya İmparatorluğu'ndaki diğer Müslüman halkların maarif sistemlerinin radikal bir şekilde ıslah edilmesini, Usul-i Cedid denilen yeni bir eğitim metodunun uygulanmasını savunuyordu. “Dilde, Fikirde, İşte Birlik” sözü ile ifade ettiği fikirlerinde, dil, tarih ve din bağlarıyla birbirlerine bağlı bulunan Türk halklarının birleşmelerini ve kültürel açıdan bir yeniden doğuş sürecine girmelerini amaçlıyordu.

Gaspıralı'nın 1883'de Bahçesaray'da çıkarılmaya başladığı ve 1905 yılına kadar, bütün Rusya Türklerinin yegâne gazetesi olan *Tercüman*, Kırım'ın haricinde, Bulgaristan, Kafkasya, Kazan, Sibiryâ, Türkistan, hatta Çin Türkistan'ı ve Çin'de bile okunur, İran ve Mısır'da alınır, bir müddet Abdülhamid'in müsaadesiyle Türkiye'de satılırdı. 1885'de *Tercüman*'ın binin üzerinde alıcısı olur, sonraki yıllarda ise bu rakamlar 15-20 bine ulaşır.¹²

İsmail Gaspıralı Usûl-i Cedid denilen yeni bir eğitim metodununa model olacak ilk Usul-ü Cedir mektebini, 1884'te Bahçesaray'ın Kaytaz Aga mahallesinde açar.¹³ 1895'de Rusya İmparatorluğu dâhilinde Usûl-ü Cedid mekteplerinin sayısı 100'u

---

¹⁰ Hakan Kırımlı, “Rus İdaresi Dönemi”, *İA*, s. 458.

¹¹ İsmail Bey Gaspıralı ile ilgili bkz: Cafer Seydahmet Kırimer, *Gaspıralı İsmail Bey, 'Dilde, Fikirde, İşte Birlik'*, İstanbul: Avrasya Bir Vakfı Yayınları, 1996; İsmail Bey Gaspıralı İçin, (Yay. Haz. Hakan Kırımlı v.d.), Ankara: Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayınları, 2004.

¹² Kırimer, s. 74.

¹³ Hakan Kırımlı, *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1996, s. 55.

geçmiş durumuna gelir. Gaspıralı'nın öldüğü yıl (1914'de) ise bu rakam 5.000'e ulaşacaktır.¹⁴

Bu şekilde Kırım'da İsmail Bey Gaspıralı etrafında yetişen genç aydın zümre, Rusya'da Çarlık idaresinin yıkılmasının ardından 9 Aralık 1917'de Kırım Tatar Milli Kurultayı'nı toplarlar. 26 Aralık 1917'de kurultayda Kırım Tatar Kânûn-ı Esâsîsi kabul edilir. Hükümet başkanı olarak Kırım ve Doğu Avrupa Müslümanları Müftüsü Noman Çelebi Cihan seçilir. Ancak 1918 yılı başında Bolşeviklerin yönetimi ile geçirmesinin ardından devlet yıkılır ve Noman Çelebi Cihan şehit edilir.¹⁵

Tavrida Sovyet Cumhuriyet adını alan Kırım Bolşevik iktidarı, yarımadanın gerek Kırım Tatar gerekse Rus ahalisi için tam bir terör dönemini başlattı. Bu yıllarda toprak mülkiyetinde, özel mülkiyet tamamen kaldırılır ve 40.000 Kırım Tatar köylüsü toprak ağası (kulak) oldukları iddiasıyla Ural'lara ve Sibiryaya sürülür. Bütün Sovyetler Birliği çapında yürütülen 1936-1938 "Büyük Terör" döneminde Kırım'daki tahribat daha büyük olur. 1930'lu yılların sonuna kadar Kırım Tatar millî aydın sınıfının ve din adamlarının hemen tamamı doğrudan doğruya kurşuna dizilmek veya sürüldükleri çalışma kamplarında hayatlarını kaybetmek suretiyle ortadan kaldırılır. XX. yüzyılın ilk yarısındaki bilim, fikir, edebiyat, sanat ve basın tarihinin en önemli isimleri arasında yer alan Hasan Sabri Ayvazov, Bekir Sıtkı Çobanzade, Osman Akçokraklı, Abdulla Latifzade, Hamdi Giraybay gibi yazarlar kurşuna dizilir. Kırım'daki Sovyet hâkimiyetinin ilk yirmi yılında yaklaşık 150.000 civarında insanın yok edildiği belirtilmektedir. Yine bu senelerde Kırım Tatarlarının kültürüne, edebiyatına büyük darbe vurulur. Türk Dünyasından ve özellikle Türkiye'den koparmak maksadıyla Kırım Türklerinin 1938'de Kiril alfabesi kullanması mecbur kılınır.

II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine on binlerce Kırım Tatarı askere alınarak Kızıl Ordu saflarında cepheye sürülür. Kırım Tatar askerleri savaşmaya devam ederken 18 Mayıs 1944 senesi Almanlarla işbirliği yapmış oldukları bahanesiyle Kırım'daki kadın, çocuk, ihtiyar son ferde kadar tüm halk hayvan vagonlara yüklenerek Orta Asya

---

¹⁴ Kırımlı, s. 56.

¹⁵ 1917'de gerçekleşen bu olaylarla ilgili bkn. Osman Kemal Hatif, *Gökbayrak Altında Milli Faaliyet 1917 Kırım Tatar Milli İstiklal Hareketinin Hikayesi*, İstanbul: Kütüphane-i Sudi, 1334(1918), (Yeniden yayına haz. Hakan Kırımlı), Ankara: Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayınları, 1998; Yunus Kandım, *Kureş Meydanını Ot Basmaz*, Simferopol: Kırımdevokuppedneşir, 2002.

ve Sibirya'ya sürgün edilir. Bu soykırım sırasında Kırım Tatarları nüfusların yüzde kırk altısını kaybeder. Sürgünle birlikte, Kırım'da Kırım Tatarları'ndan kalan bütün malların yağmalanmasından başka, Türk-İslâm geçmişine ait bütün tarihi binalar, abide ve eserler pek az istisna dışında yerle bir edilir. Kırım Tatar Türkçesi'nde yazılmış her tür kitap ve yayın, Kırım'daki ve Sovyetler Birliği'ndeki diğer kütüphanelerden toplanarak imha edilir.1944'ten 1980'lerin sonlarına kadar Sovyet Birliğinde fiilen "Kırım Tatar" sözünün kullanması dahi yasaklanır. Ansiklopedilerden ve tarih kitaplarından Kırım Tatarları'na dair maddeler silinir.¹⁶

Sürgün sonrası 4. Mart 1945 tarihinde Sovyet Hükümeti'nin yayınladığı bir Kararname ile Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetini ortadan kaldırılır ve Kırım Oblastı statüsüne getirilerek, yine Rusya'ya bağlı bırakılır. Daha sonra Kruşçev, Rus-Ukrain kardeşliğinin 1000 Yıl bahanesiyle Kırım Oblastını Rusya'dan alarak Ukrayna'ya bağlar.

Sürgün yerlerinde örgütlenmeye başlayan Kırım Tatarları Vatana dönme mücadelesini başlatırlar. Bu mücadele Kırım Tatar Millî Hareketi olarak adını alır. Mustafa Abdülcemil Kırimoğlu'nun liderliğindeki bu hareket Sovyet rejimi altındaki en büyük ve teşkilatlı insan hakları hareketi olarak tarihe geçer. Bu büyük mücadelenin neticesi olarak 1980'lerin sonlarından itibaren Kırım Tatarları vatanlarına dönmeye başlarlar.¹⁷

1991'de Sovyet Birliği'nin yıkılmasıyla Kırım, Ukrayna devleti sınırları içinde bir Muhtar Cumhuriyet statüsüne gelir.

1990 sonrasında ortaya çıkan tabloya baktığımızda; Kırım Tatarlarının durumlarında, Sovyet dönemi ile mukayese edilemeyecek nispette bir iyileşme olduğunu ifade etmek mümkündür. Ancak "Vatana dönüş" mücadelesini kazanıp da, Kırım'a dönebilen Kırım Tatarlarının sayısı halen 300.000 civarında olup, çoğunluğu Özbekistan'da olmak üzere yaklaşık henüz Kırım'a dönme imkânı bulamayan eski S.S.C.B. arazisindeki Kırım Tatarlarının sayısı çeşitli tahminlere göre 200.000 civarındadır. Ukrayna devleti bu meselenin çözümüne yanaşmıyor. Bugün Ukrayna Parlamentosu, Kırım Tatarlarının siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel haklarının verilmesi için gerekli kanunları kabul etmemektedir.

---

¹⁶ Kırimlı, "Rus İdaresi Dönemi" *İA*, ss. 460-462.

¹⁷ Kırım Tatar Millî Hareketi hakkında geniş bilgi için bkn: Mustafa Abdülcemil Kırimoğlu, *Kırım Tatar Millî Kurtuluş Hareketinin Kısa Tarih*, Ankara: Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayınları, 2010.

Tarih ve Edebiyat İlişkisi

Tarih ve edebiyat bilimi birbirlerinden ne kadar ayrı görünürlerse de, aslında bir ağacın gövdesinden ayrılmış iki dal gibidirler. Tarihte de edebiyatta da, bir yaşanılmış olan gerçek vardır; bir de bunun çeşitli şekillerde dile getirilişi. Tarih bu yaşanan olaya daha gerçekçi ve ispatlayıcı yaklaşırken, edebiyat aynı olayı daha süslü, daha renkli, canlı biçimde sunar.

Başlangıçta tarih, edebiyatın bir biçimi olarak yer almaktayken 19. yüzyıl başlarında tarihçilerin kendi bilimsel yöntemlerini kullanarak tarih-edebiyat arasındaki ayrımı inşa ettikleri görülür. Böylece edebiyat, insanın duygu ve düşüncelerinin, felsefî yaklaşımlarının ifadesi; tarih ise, insanoğlunun zaman içinde yaşadığı vakaların kaydı olarak ayrılır. Ancak bu iki disiplin arasındaki ilişki, her zaman aktif kalmaya devam eder. Zira bunlardan biri olmadan diğerrinin anlaşılması güçtür.¹⁸

Tarih ve edebiyatın ortak noktası, her ikisinin temelinde sözlü edebiyatın olmasıdır. Tarihi bilmek ve yazmak, yazılı belgelere dayandırılmak suretiyle gerçekleştirilmeli ise de, hem ilk tarihçilerin hem de çağdaş tarihçilerin, tarihin yazımında sözlü gelenekten ve hatta daha sonraları yazılı edebî ürünlerden yararlandığı ve milletlerin, kültürlerin ilk tarihlerinin de bu yolla yazıldığı inkâr edilemez.

“Bilindiği gibi, söz yazıdan önce gelir. Böyle olunca da yazılı edebiyat ürünlerinden önce, sözlü edebiyat ürünleri yaratılmıştır. Türk halkının, batılı anlamda yazılı edebiyatla tanışmakta geç kaldığı ise yine bilinen bir gerçektir. Batılı anlamda roman, öykü, tiyatro, şiir, eleştiri vb. gibi edebî türlerin insanımıza ulaşması Tanzimat’la başladığına göre, bundan önce özelden insanımız, genelde de yazılı edebiyat gelişmeden önce, tüm insanlar duygu ve düşüncelerini nasıl anlatıyorlardı sorusunun yanıtı, sözlü edebiyatla anlatıyorlardı olacaktır elbette. Bu sözlü edebiyat ürünlerinin başında masallar, efsaneler, türküler, destanlar, bilmeceler, ninniler gelir.”¹⁹

O nedenle destan, efsane, kahramanlık türküleri gibi epik şiir türleri, edindiği konu bakımından tarihle yakından ilişkilidir. Çünkü bunlar toplumun hayatında derin izler bırakan olaylardan esinlenerek biçimlenmiştir. Tarih boyunca toplumun yaşadığı göç, savaş, iç çatışmalar, tabii felaketler, din değiştirme, yerleşik hayata geçme ve yeni bir

---

¹⁸ Kemal Erol, Tarih – “Edebiyat İlişkisi ve Tarihî Romanların Tarih Öğretiminde Katkısı”, *Dil ve Edebiyat Eğitim Dergisi*, c.1, s. 2, 2012, s.59.

¹⁹ Muhsine Helimoğlu Yavuz, *Masallara ve Eğitimsel İşlevleri*, Ankara: Ürün Yayanları, 1997, s. 13 Aktaran: Sibel Arkan, “Tarihî Romanlarımızda Üç Haseki Sultan (Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultan)”, (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Uludağ Üniversitesi SBE, 2006) s. 20.

medeniyet kurma gibi olaylar yazılı hale getirilinceye kadar yeni kuşaklara bu sözlü ürünlerle aktarılmıştır.

“Osmanlıda da tarih, ayrı bir tür olmaktan çok edebiyatın bir kolu olarak algılanmıştır. Bu bağlamda tarih ile edebiyatı birbirinden ayırmak kolay değildir. Tarihin yazılmasına kaynaklık eden kavim devrinde destanlar, ümmet devrinde gazâvâtnâmeler, menâkıbnâmeler ve fütüvetnâmeler Fuat Köprülü’ye göre aslında birer halk romanı olmakla birlikte millet devrinde oluşan tarihî romanın birer klasik örneğidirler. Bu da Türk tarihinin devamlılığı içinde geçirdiği aşamalara bağlı gelişen edebî türün de değişip olgunlaştığını göstermektedir. Bu konuda ciddi bir araştırma yapan ve Köprülü ile aynı fikirde bulunan A. Yaşar Ocak’a göre de bu metinler, Anadolu’nun İslamlaşmasına, tarihî olaylara ve şahsiyetlere; sosyal, ekonomik ve kültürel hayata ait bilgiler aktarmakla aslında tarihe kaynaklık etmiş metinlerdir. Bu metinler, yeni kuşağa tarih bilgisini aktarmakla birlikte millî kimliğin kazandırılmasında da önemli bir rol oynamıştır. Zira, “Milletler ancak tarihlerini bilmek suretiyle “millî şuur”a sahip olurlar”. Buna göre bireyde ve toplumda millî tarih şuurunun oluşmasına katkı sunan en mühim unsurlar sanat eserleridir. Çünkü tarihte iz bırakan olaylar, inanışlar, yaşayış biçimleri ve ilişkiler, ait oldukları dönemin sanat eserlerine yansır. Resim ve heykel gibi plastik sanatlardan başka roman, hikâye, tiyatro ve şiir gibi edebî ürünler, içinde tarihî vakaları, şahsiyetleri ve mekânları barındırabilen en güçlü yazılı sanat eserlerini oluştururlar.”²⁰

Tarihin edebiyatta en çok işlendiği alanlardan biri tarihi romanlardır. Milletlerin başından geçen hadiseleri, yapılan savaşları, göçleri, siyasal ve sosyal olguları, kısacası yaşanılan dönemin kültür, sanat ve tarihini yansıtan edebi eserler destan ve hikâyelerdir. Bilahare bu gibi sözlü edebî faaliyetler döneminin kapanmasıyla, bunların tarihi kaydetmek, değerlendirmek yorumlamak ve nesillere aktarmak gibi işlevleri de sona ermiştir. Toplumların tabiatı gereği nesillerin varlığını idame ettirebilmesi için, kültürel birikimlerin aktarılması lazımdır. İşte sözlü aktarımların bu görevini, tarih ilminin kendisi devralmıştır. Lakin tarih ilminin fazlaca ciddiyet ve soğuk yapısı bu konuların yeni bir edebî tür olan roman üzerinde denenmesini beraberinde getirmiştir. Böylelikle destanların, hikâyelerin yerini, tarihi konu edinen romanlar almıştır. Bu da “tarihî roman” denilen bir türün ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Tarihî roman kavramı, pek çok şekilde tanımlanmış olsa da bu tanımların temelde birbirine yakın özellikler taşıdığı görülür. Tarihî roman, ele aldığı zaman, mekân ve insan unsurları bakımından yazarın tanıklık etmediği bir tarihî şahsiyeti, devir veya

---

²⁰ Erol, a.g.m, ss.62-63.

dönemi gerçeğe yakın bir durum veya olay halinde belli bir düzene bağlı kurgulayıp aktaran tahkiyeli edebiyat eserine denir.²¹

Tanımından da anlaşıldığı gibi tarihi romanın mühim yönlerinden birisi de gerçeğe yakın olma zaruretidir. O nedenle geçmişe ilgilendiren bir edebi eseri oluşturmanın ve değerlendirmenin yolu hiç şüphesiz iyi bir tarih bilgisi gerektirmektedir. Böylece yazar eserini meydana getirirken, gerçeğe bağlı kalarak, anlatılan hadiseleri yaşayan insanlara saygısını göstermiş olur.

Tarihi roman üzerinde çalışan Hülya Ergünşah “*Tarihi roman yazmak için yalnız kahraman isimleri ve olayların kronolojisini bilmek ve vermek yetmez. Olayın yaşandığı zamanı, vuku bulduğu mekânın coğrafi özelliklerini, dönemin sosyal, kültürel ve sanat değerlerini çok iyi tanımak ve o dönemde topluma hâkim olan inanç, ideal ve anlayışları da iyice bilmek*”²² gerektiğini söyler.

Tarihi roman söz konusu olduğunda tarih ve roman ilişkisi üzerinde durulması bir gerekliliktir. Çeşitli yazar ve araştırmacılar, tarihi konu edinen romanların gerçeği yansıtip yansıtmadığı, tarihçilerin bu romanlardan kaynak olarak yararlanıp yararlanamayacağı hususunda tam bir fikir birliğine varmış değillerdir. Buna göre kimi edebiyatçı ve tarihçiler tarihî romanların uydurma olduğunu ve gerçeği yansıtmadığını savunurken kimi edebiyatçılar ve tarihçiler de tarihi konu alan romanların salt hayal gücünden ibaret olmadığını, ciddi bir araştırmaya ve çalışmaya dayandırılarak vücuda getirildiğinden, kaynak olarak kullanılabileceğini savunurlar.

Kanaatimizce tarihi konu alan romanların sadece hayal gücünden ibaret olduğunu düşünmek yanlış olur. Her tarihi roman bir araştırmaya ve çalışmaya dayandırılarak vücuda getirilir ve hatta-metodolojik cihetten geçerli kabul görmesi şartıyla-kaynak olarak kullanılabileceğini düşünülebilir.

Bir tarih araştırmacısı olan İlber Ortaylı, kendisinin tarih kitaplarını yazarken edebî bir taraf olmasına özen gösterdiğini ve tarihçilerin bir romancıyla âdeta bir yarış halinde

---

²¹ Sadık Kemal Tural, “Tarihî Roman Geleneği ve Cezmi”, *Doğumunun 150. Yılında Namık Kemal*, Ankara: AKM Yayınları, s.69; aktaran: Erol, a.g.m, s.62.

²² Hülya Ergünşah, “Türk Edebiyatında Tarihî Roman”, (*Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Marmara Üniversitesi, 1990), s.5; Aktaran: Erol, a.g.m, ss.62-63.

olması gerektiğini düşünür. İlber Ortaylı bir söyleşide edebiyatçının tarihi konu alması hakkında şunları söyler:

“Edebiyatçının akademik alana müdahale hakkı yoktur diye bir kural koyamayız, böyle bir şey yok. Romancı eğer birtakım literatürü iyi okumuş ve gezmiş tozmuş, yani topografik tetkikleri yapmış, başka kaynaklar okumuşsa, orijinal bir düşüncesi varsa pekâlâ tarihçi kadar hoş bir teori de ortaya koyabilir.”²³

Sadık Tural tarihçilerin edebî eserlerden faydalanmaları ile ilgili düşüncelyi şu şekilde ifade eder:

“Diğer taraftan resmî görüşün hemen hemen hâkim olduğu ‘muteber belge ve bilgiler’ yanında halkın bakış açısına tercüman olan kimselerin manzum veya mensur olarak meydana getirdikleri edebî eserler de tarihçiye zenginleştirici malzemeler verecektir. Klasik tarihçinin ‘muteber belge ve bilgi’ saydığı kaynakları yoğuran, şekillendiren ‘hâkim resmî ideoloji’ gerçeği yanında, aynı toplumda karşıt ideal ve ideolojiler gerçeğini de kabul edeceğiz. Bu iki zıt unsur vak’aları yönlendirmekte veya sonuçlandırmaktadır. Resmî ideoloji ve şahsiyetlerin zıddı olan görüşler ve kahramanlar, kendi devirlerinden çok, sonraki devirleri etkilediğinden, tarihçinin edebî eser dünyasına girmesi, elzem sayılmasa da faydalıdır.”²⁴

Şunu da belirtmemiz gerekiyor ki, tezimizde de görüleceği gibi, bazen tarih kayıtlarında geçmeyen veya yeterince incelenmeyen, bulunamayan veya kaybolmuş olup da karanlık bir boşluk olarak kalan olayların edebiyatçının hayal gücüyle tamamlandığını ve bunun çok doğal bir süreç olup gerçeğe yakınlığı nedeniyle bunların, kullanılabilir bir bilgi olarak değerlendirilebileceğini düşünülebilir.

---

²³ İlber Ortaylı, “Bir Kaynak Olarak Edebiyat”, *Toplumsal Tarih*, (haz. Mustafa Yolaç), C., XVIII, Sayı. 108, 2002, s. 50.

²⁴ Sadık Tural, *Edebiyat Bilimine Katkılar*, Ankara: Ecdâd Yayınları, 1993, s. 32.

BÖLÜM 1: TÜRKİYE’DE YAZILMIŞ KIRIM TATARLARI KONULU ROMANLAR

1.1. Konusu Kırım Hanlığı ve Kırım Savaşı Olan Romanlar

1.1.1. Namık Kemal *Cezmi*

Tanzimat dönemi edebiyatı yazarlarından Namık Kemal tarafından yazılan *Cezmi*, Türk edebiyatının tarihi roman özelliği taşıyan ilk eseridir. Birinci basımı 1880’de yapılmıştır. Bizim incelediğimiz baskı²⁵ ise 2004 yılında Parıltı Yayınları tarafından yapılmıştır. Roman 341 sayfa ve 9 bölümden oluşmaktadır.

Cezmi Namık Kemal’in son eserlerindedir. İki cilt halinde düşünüldüğü halde tek cildi yazılıp bırakılmıştır. Edebi şahsiyetinin yanısıra tarihe olan ilgisi dolayısıyla, Namık Kemal romandaki olayları Osmanlı tarihinden esinlenerek yazmıştır. Osmanlı tarihinde 1578’de Şamhı’da Şirvan Hanı Orus, 30.000 kişilik bir ordu ile Osmanlı komutanı Özdemiroğlu Osman Paşa’ya saldırır. Osman Paşa yenilmek üzereyken yardımına Kırım hanının kardeşi Adil Giray yetişir ve İran ordusunu yenip Orus Hanı öldürür. Daha sonra İran içlerine kadar gider, fakat esir düşer. Bunun üzerine Osmanlı orduları geri çekilmek mecburiyetinde kalır. 1579’da Kefe yolu ile Cafer Paşa yardıma gelir ve İran seferi zafer ile sonuçlanır. Namık Kemal tarihteki bu olaylardan esinlenerek, Adil Giray’ın savaşa katılıp savaşın olumlu sonuçlanması ve sonradan esir düşmesi gibi olayları dikkate alarak romanının ana kurgusunu oluşturmuştur. Her ne kadar romanın ismi *Cezmi* olsa da, romandaki asıl kahraman Kırım Kalgay’ı (şehzade) Adil Giray’dır. Ahmet Hamdi Tanpınar’dan öğrendiğimize göre bu kitabın bitmemesiyle alakalı bir durumdur. Tanpınar bu durumu şöyle açıklamaktadır:

*“Romanın kahramanı III. Mehmet devrinin hadiseleri arasında en şayanı dikkati olan Sipahi isyanının tenkilinde, tabut içinde Üsküdar’a kaçarken yolda parasını tamah eden uşakları tarafından öldürülen sipahi kâtibi Cezmi Bey’dir. Naima Tarihinde (cilt I, s. 311) teferruatlı anlatılan bu isyanın hazırlayıcılardan olan Cezmi’nin hayatını Namık Kemal başından itibaren anlatmıştır. Fakat kitabı bitiremediği için adeta “Cezmi’nin çıraklık seneleri” diyeceğimiz kısımda, yani III. Murat devrinin İran seferlerinde kalmıştır”.*²⁶

---

²⁵ Namık Kemal, *Cezmi*, İstanbul: Parıltı Yayınları, 2004, s.343.

²⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 368.

Dolayısıyla roman bitirilmediği için Cezmi'nin macerası asıl başlaması gereken yerde kopmakta; ancak Adil Giray'ın etrafında kurgulanan hadiseler tamamlanmıştır. Bu açıdan bakıldığında bir anlamda romanın bittiği de söylenebilir. Çünkü her ne kadar roman, isminden itibaren Cezmi'nin hikâyesiymiş gibi sunulsa da aslında Kırım şehzadesi Adil Giray'ın hikâyesi olmuştur. O da kahramanın ölümüyle kapanmıştır. Nihayetinde de Kırım konulu bir eser meydana gelmiştir.

1.1.2. Sevinç Çokum *Hilal Görününce*

Hilal Görününce, Sevinç Çokum'un en çok okunan eserleri arasında yer almaktadır. İlk baskısı 1984 yılında Cönk Yayınları tarafından yapılmıştır. Eser 335 sayfa ve 10 bölümden oluşmaktadır. Romanın başında Kırım Tatar şairi Aşık Ömer'in:

*“Kalmamıştır gayri kula minnetim
Mihnet potasında sızdım usandım.
Hicran mâcerası sığmaz kitaba,
Kalem âciz oldu yazdım usandım.”*

mısraları roman hakkında ipucu vermektedir.

Romanın son sayfasında yazma zamanı olarak 1983 İstanbul gösterilir. Bizim incelediğimiz 11 baskı 2010 yılında Ötüken Yayınları tarafından yapılmıştır. Kitap 411 sayfadır.

1970'li yılların başından itibaren yazmaya başlayan Sevinç Çokum, eserlerinde tarihî olaylar, göç ve özellikle de Türk Dünyası ve dış Türkler konusunu ele alan en önemli yazarlarından. *Hilal Görününce* romanında da Kırım Tatarlarının 1853 ile 1865 yılları arasında maruz kaldıkları zulmü konu edinmektedir. Türkiye'de, dünyada ve hatta Kırım'da bile “*Kırım Türklerinin soykırımı*” denildiği zaman herkesin aklına 1944 sürgünü akla gelmektedir. Ancak Kırım Tatarlarının belirtilen tarihlerde cereyan eden Osmanlılarla Ruslar arasındaki Kırım Savaşı esnasında çektikleri zulüm 1944 Kırım sürgününden daha az değildir.

1853-1865 yılları arası olaylarını anlatan *Hilal Görününce* romanının ismine ilham olan tarihî olay şu şekilde özetlenebilir: Kırım Hanları düşman üzerine sefer yapmayı planladıklarında ayın gökyüzündeki görüntüsüne bakarlar. Ay, hilâl şekline geldiğinde düşmana hücum ederler. Hilalin görüntüsü Kırım Tatarlarına savaş ortamında moral verdiği gibi, savaştan zaferle çıkılması için bir uğur olarak da algılanmaktadır.

Sevinç Çokum, bu romanını yoğun bir ön hazırlık sonrası yazmıştır. Yazar önce Kırımlı olan kayınpederi ve kayınvalidesinden, ardından da onların akrabalarından Kırım Tatarlarına ait zengin malzemeler derlediğini söyler. Bunlarla yetinmeyerek başka kaynaklardan da faydalandığını belirtir:

“*Hilal Görününce romanımda ise dış Türkleri anlattım. Bu romanı da eşimin ailesinden yola çıkarak yazdım. Eşimin ailesi Kırımlıdır. Kayınpederim ve kayınvalidemden bolca malzeme aldım. Onların Bursa’da oturan akrabalarından malzeme temin ettim. Akrabaların konuşmalarını, törelerini, geleneklerini, tekerlemelerini ayrıntılarına kadar inceledim. Sonra Kırımlıların Türkiye’deki lideri Müstecip Ülküsal’dan yararlandım. Onun “Emel” dergileri vardı. O dergilerde Kırım’ın gelenekleri ayrıntılı biçimde yer alıyordu. Romanımı yazarken çok faydalandım.*”²⁷

Ailesinin de Kırım kökenli olmasından olsa gerek Sevinç Çokum eserlerinde Kırım Tatarları konusunu en çok işleyen yazarlardandır. 90’lı yıllarda Kırım’a giden Çokum sürgün yerlerinden vatanlarına yeni dönmeye başlayan Kırım Tatarlarının zor yaşam şartlarını anlatan *Rozalya Ana* hikâyesini yazar ve sonradan da bu hikâye kitabının da adı olur. Yazar bu konuyla alakalı şöyle der: “*Rozalya Ana’da hikâyelerimin insanî boyutunu da geliştirdiğimi düşünüyorum. Rozalya Ana gözleme dayalı hikâyelerimdir. Kırım gezimdeki gözlemlerimin etkisi ile yazıldı. Bu kitapta yoksul insanların iç zenginliklerini anlatmaya çalıştım*”²⁸

Şüphesiz ki Sevinç Çokum’un “*Kırım Türklerine armağan ettiği*”²⁹ *Hilal Görününce* romanı Türk edebiyatında Kırım konulu romanların arasında gerek olay örgüsü, gerek muhteva, gerek romanda aksettiği Kırım tarihi, Kırım kültürü ve Kırım tipleri açısından Türk edebiyatının en başarılı romanlarından birisidir.

1.2. Konusu Bolşevik İhtilali ve Kominist Rejimi Olan Romanlar

1.2.1. Nermin Bezmen *Kurt Seyt & Shura*

Nermin Bezmen’in ailesinin anılarından yola çıkarak yazdığı *Kurt Seyt & Shura* romanının ilk baskısı 1992 yılında yapılmıştır. Bizim incelediğimiz 39. Baskı 2011 yılında PMR Publications Yayınları tarafından yayımlanmıştır. 458 sayfa olan roman 29 bölümden oluşur. Her bölümde farklı bir başlık mevcuttur. Yazar “*Aluşta 1904*”, “St.

²⁷ “Sevinç Çokum’la Söyleşi”, *Aklın ve Bilimin Aydınlığında Eğitim Dergisi*, S: 51. S. 33-39, Ankara: MEB Yayınevi, 2004 <http://web.archive.org/web/20100307154330/http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi51/soylesi.html>. (24.06.2013)

²⁸ a.g.m.

²⁹ Sevinç Çokum, *Hilal Görününce*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2010, s. 15.

Petersburg Yolunda 1904”, “Tsarskoye Selo 1906”, “Bir Petrograd Gecesi.1916”, “Eminovlar. Aluşta, Yalta, 1892”, “Karpatlar, 1916”, “Moskova, 1916”, “Elveda Aluşta, Sonbahar, 1918” vs. gibi başlıklarla olayın nerde ve hangi tarihte geçtiğini belirtir.

Yazar kitabının sunuş yazısında hayal gúcünü yanına alarak yaşanmişlıkları anlattığını belirterek, kitabı dedesi Seyit Eminov’a ithaf ettiğini söylüyor. Bununla birlikte kitabın başında Nermin Bezmen’in kaleme almış olduğu “Shura’ya” isimli şiir yer almaktadır.

Romanın sonunda yazar epilog kısmını ekleyerek, romanı yazarken İstanbul’da 90 yaşında olan Shura’nın kardeşi Valentina’yı, Amerika’da ise kızı Sandra’yı bulduğunu söyler. Bunun yanı sıra araştırmalar için Kırım’a gittiğini ve orada dedesinin ailesi ile ilgili ipuçları bulduğunu belirtir.

1.2.2. Saadet Bektöre *Volga Kızıl Akarken*

Saadet Bektöre’nin kaleme almış olduğu *Volga Kızıl Akarken*, 1965 yılında Erođlu Matbaası tarafından yayımlanmıştır. 240 sayfa olan eser 55 bölümden oluşmaktadır. Başlıkların isimleri bölümde anlatılan konuya göre verilmiştir. Mesela; “On Üç Numaralı Hücre”, “Kamp Yolculuğu”, “Sibirya’da Yaşayan Mahkúmlar”, “Sovyet Papazları” vs. gibi. Bizim incelediğimiz 6. Baskı Nur Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Yayın tarihi yoktur. 271 sayfadan oluşmaktadır.

Volga Kızıl Akarken eseri Kırım Tatar şairi şevki Bektöre’nin (1888-1961) 1918’den 1956 yıllarını arasında Sovyet Birliğinin topraklarında yaşadığı dehşet verici hatıralarından meydana gelen otobiyografik özellikte bir romandır. Oğlu Saadet Bektöre tarafından kaleme alınmıştır.

şevki Bektöre kitabın önsözünde eserini şöyle tanıtmaktadır:

“Sovyet Rusya’da kimse yarınının ne olacağı bilemez. G.P.U. (Gizli Polis Teşkilâtı) nun eline düşenler ise geri dönmez. Gizli Polis’in lügatinde “DÖNMEK” diye bir kelime yoktur. Benim dönüşüm, milyonda bir insana nasip olmuş bir mucizedir. Daha doğrusu Allah’ın büyük bir lútfudur. Yirmi beş yıllık mahkúmiyeti, bir insanın tahammül edemeyeceği şartlar altında geçirdikten sonra Allah’ın yardımıyla Vatanıma, çocuklarıma eşime ve dostlarıma kavuştum. Anlatacaklarım, hayatımın hakikê sahneleridir. Bu hatıralarım, Hüir Dünya ile Demirperde arkası memleketler arasındaki farkı bütüin çiplaklığı ile önümüze serecektir.”³⁰

---

³⁰ Saadet Bektöre, *Kızıl Volga Akarken*, Ankara: Nur Yayınları, 1965.

Önsözün sonunda Şevki Bektöre komünizmin, er geç dünya yüzünden silineceğine inandığını ve bu kitabı bu mücadele uğrunda canlarını feda eden isimsiz “Hürriyet Kahramanlarının Aziz Ruhlarına” ithaf ettiğini vurgular.

Kitabın sonuna Şevki Bektöre'nin tevkif edildiği yıllarda çekilmiş fotoğraf eklenmiştir.

1.2.3. Hasan Nail Canat *Kırımlı Murat Destanı*

Hasan Nail Canat'ın *Kırımlı Murat Destanı*, “*Moskof Sehpaşı*” adlı piyesinin romanlaştırılmış halidir. 1964 yılında Rusya'nın Bolşevik ihtilali sonrasında Kırım Tatarlarına karşı yaptığı zulümden etkilenerek “*Moskof Sehpaşı*” isimli ilk eserini yazan Hasan Nail Canat, 7-8 tiyatrocu arkadaşıyla Anadolu turnesine çıkar. Eser o yıllarda büyük ilgi görür ve 1200 kez sahnelenir.³¹

Bizim incelediğimiz 9. baskı 2005 yılında Adım Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Roman, 154 sayfadır.

Hasan Nail Canat “İslami ve Gelenekçi Söylem”³² grubuna giren yazarlarından. “Sanat sadece Hakk için kullanılırsa makbuldür”³³, “Sanatçı insanla Allah arasında bir araçtır”³⁴, “Sanatın gerçek tarifi, parolamız haline gelen Sanat Allah'ı aramaktır”³⁵ diyen Hasan Nail Canat sanatını Allah yolunda kullanma prensibi üzerinde eserlerini yazar. *Kırımlı Murat Destanı* eseri de bunlardan birisidir.

Romanda “*İrkımız Müslüman olduğu için üstündür. Kısaca söylersek Müslüman'dır üstün olan*”³⁶ sözleriyle anlatılan görüş, eserde roman kahramanının da temel düşüncesidir.

1.3. Konusu II. Dünya Savaşı Olan Romanlar

1.3.1. Yavuz Bahadıroğlu *Kırım Kan Ağlıyor*

Yavuz Bahadıroğlu'nun *Kırım Kan Ağlıyor* romanın ilk baskısı 1976 yılında İstanbul'da Yeni Asya Yayınları tarafından yayımlanmış olup, 196 sayfadan oluşur. Bizim

---

³¹ <http://www.hasannailcanat.com/anasayfa.html>.(22.06.2013)

³² Ramazan Korkmaz, *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000*, Ankara: Grafikler Yayınları, 2009, s. 490.

³³ <http://www.hasannailcanat.com/anasayfa.html>. (22.06.2013)

³⁴ a.g.y.

³⁵ a.g.e.

³⁶ Hasan Nail Canat, *Kırımlı Murat Destanı*, İstanbul: ADIM Yayınları, 2005, c. 114.

incelediğimiz 45. Baskı Nesil Yayınları tarafından 2010 yılında çıkmıştır. 224 sayfa olan roman 10 bölümden oluşur.

Türk edebiyatında Tarihi romanlarıyla bilinen Yavuz Bahadıroğlu, genelde Osmanlı Devleti'nin çeşitli dönemlerini ele alan otuzu aşkın roman kaleme almıştır. Ancak *Kırım Kan Ağlıyor* adlı romanında Kırım Tatarlarının 1941 ile 1944 yılları arasında maruz kaldıkları zulmü konu edinmiştir.

Romanın yazılış tarihi (1976) Kırım Tatarlarının sürgün yerlerinden vatanlarına dönme mücadelelerinin en faal yıllarına denk gelmektedir. Kırım Tatar Milli Kurtuluş Hareketi olarak adlandırılan bu mücadele Mustafa Cemiloğlu önderliğinde yürütülmekteydi. Türkiye de bu mücadeleye sessiz kalmamaktaydı. Türkiye'deki Kırım Tatar Diasporası ve milliyetçi kesim tarafından Mustafa Cemiloğlu için mitingler düzenlenmekteydiler. Öyle ki, demir perde ardından haber alamayan bu insanlar, o yıllarda Türk basınında sehven çıkan Cemiloğlu'nun ölüm haberi üzerine Türkiye'nin çeşitli illerinde toplu cenaze namazları kılmışlardır.

Romanın takdim kısmında bu atmosferi görmek mümkündür:

“Sovyet Birliği, bugün dünyanın hemen hiçbir yerinde görülmesi mümkün olmayan bir sömürgecilik anlayışının temsilcisidir... 1975 yılının son aylarına doğru demirperdeyi yurttan hür dünyaya sızan hürriyet meşalesinin parıltıları arasında Mustafa Cemiloğlu isimli bir Kırım Türkü'nün temiz yüzü görünmüştür. Mustafa Cemiloğlu, milyonlarca Kırım Türkü gibi Sibiryaya sürgüne gönderilmişti. Cemiloğlu'nun suçu komünist idarecilerine göre cürümdü. Çünkü hürriyet istiyordu. 1945'lerde yurtlarından sürülen Kırım Türklerinin tekrar yurtlarına dönmesi için çalışıyordu. Sonunda açlık grevine başladı. Sesini hür dünyaya duyurmak, esir milletlere, bu arada sürgündeki Kırım Türklerine dikkatleri çekebilmek için didindi. Yetmişbeş kilodan otuz kiloya düştü. Nihayet öldü. Esaret içinde hürriyet meşalesini yakarak öldü. Binlerce Kırım Türkü gibi... Sovyetler Birliği'nde kan ağlayan altmış milyon Müslüman Türk'ün gerçek dramını ana hatlarıyla KIRIM KAN AĞLIYOR ismini verdiğimiz eserde sunmaya çalıştık”³⁷

Daha önce ifade ettiğimiz gibi Mustafa Cemiloğlu'nun açlık grevi sonunda öldüğü haberi sehven Türk basınına aksetmiştir. Nitekim Yeni Asya yayınları da yukarıdaki tanıtım yazısında bu haberi kullanarak bilgi yanlışlığına düşmüştür.

---

³⁷ Yavuz Bahadıroğlu, *Kırım Kan Ağlıyor*, İstanbul: Asya Yayınları, 1976.

1.3.2. Ali Gündüz Kırım (Türk'ün Dramı)

Türk matbuatında çeşitli gazete ve dergilerde başyazı, makale, roman, şiir ve fıkraları yazan Ali Gündüz, *Kırım (Türk'ün Dramı)* romanını 1980 yılında Sabah Gazetesi'nde tefrika etmiş, ardından eser 1981 yılında Gündüz Yayınevi tarafından basılmıştır. Roman 120 sayfadır. Kitabın ilk sayfasında Ali Gündüz'ün *Kırım* isimli şiiri yer almaktadır.

Kırım (Türk'ün Dramı), II. Dünya Savaşı yıllarında Kırım'ı anlatan bir romandır. Yazar, romanında tarihlere önem vererek romanın içerisinde hiçbir başlık yokken, romanın bölümlerine başlık yerine bir tarih yazmıştır: “29 Ekim 1941”, “2 Kasım 1941 günü...”, “Kasım 1941”, “2 Şubat 1942”, “8 Nisan 1944”.

Ali Gündüz'ün *Kırım (Türk'ün Dramı)* romanı Yavuz Bahadıroğlu'nun *Kırım Kan Ağlıyor* romanı gibi Mustafa Cemiloğlu önderliğinde yürütülmekte olan Kırım Tatarlarının vatanlarına dönme mücadelesi esnasında yazılmıştır. Yazar romanın sonuna doğru eserin akışını durdurarak okuyucularına şu şekilde seslenir:

“O yeşil yarımadada Türkler yaşamıyor... Bunun için Kırım'ın alın yazısına «Türksüz Kırım» diye yazılmış. Bu yazıyı okuyan uzak illerdeki esir Türkler «Kırım Türksüz neylesin» diye yakınıyor... Evet, Kırım Türksüz olamaz... Sibiryada zindanlarında inleyen, çalışma kamplarında eriyen ve Stalin'in kızıl yumruğu altında ezilen Türkler tekrar vatani olan Kırım'a dönmelidirler Mustafa Cemiloğlu'nun hareketini destekleyelim. Bütün dünyaya haykırıyoruz... Sovyet Rusya'nın bu insanlık dışı tutumunu birlikte protesto edelim.”³⁸

1.3.3. Mehmet Coşar, Mehmet Pişkin *Kırım Kurbanları*

Kırım Kurbanları romanı Mehmet Coşar ve Mehmet Pişkin imzasıyla 1968 yılında Türkiye Mâlûlleri Kalkındırma Derneği Kültür Yayınları tarafından yayımlanarak ilk defa okurla buluşur. Bizim incelediğimiz ikinci baskı 1972 yılında Yağmur Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Roman, 207 sayfadır. 34 bölümden oluşmaktadır.

Yazarlar kitabın sunuş kısmında romanı şu cümlelerle tanıtır:

“Kitabımız, Sovyet Rusya sınırları içinde bulunan «Esir Türkler»in problemlerini konu olarak ele almıştır. Bu memlekette yaşayan 35-40 milyonluk Türk ırkının, «kurtuluşu»u bütün dünyanın problemi ve kurtuluşu olmalıdır. Komünist dünyası

---

³⁸ Ali Gündüz, *Kırım (Türk'ün Dramı)*, Ankara: Gündüz Yayınları, 1980, s. 113.

kendi sınırları içinde hapsedilmedikçe diğer hür dünya milletlerine rahat yüzü yoktur. Bunu böyle bilmeli ve buna göre çalışmalıdır."³⁹

Kitabın önsözünde bu eserin, yaşanmış bir hayatın tüyler ürpertici hikâyesi olduğu belirtilmektedir: "Kitabın kahramanı, bugün hayatta olmayıp çektiği acıları anıları anlata anlata bu dünyadan göçüp gitmiştir. Ondan arta kalan işte bu kitaptaki mevcut hatıralardır". Devamında yazarlar bu romanı onun aziz ruhuna ithaf ettiğini ekler. Ancak bu yaşanmış hayatın ürpertici hikâyesinin kime ait olduğunu yazarlar belirtmezler.

Tezimizle ilgili kütüphanelerde tarama yaparken karşımıza 1954 yılında Rusya'dan kaçan Osman Karabiber'in "*Kırımlı Bir Türkün Rusyadaki Maceraları*"⁴⁰ adlı hatıra kitabına rastladık. Kitabı inceledikten sonra tereddütsüz biçimde söyleyebiliriz ki *Kırım Kurbanları* romanı bu kitaptan esinlenerek yazılmıştır. Hatta her iki eser arasında olaylar, anlatılan insanlar, hatta bire bir alınan cümleler mevcuttur.⁴¹

Kırım Kurbanları romanı tamamen Sovyet karşıtlığı ve antikomünizm propagandası yapmaktadır. Tüm kitapta anlatılanlar aslında giriş cümlesinde gayet net bir şekilde özetlenmiştir: "*Komünistler vatanımı... Vatanımın ruhunu çaldılar. Komünizm, büyük bir felakettir. Yalnız Rus milleti için değil, bütün dünya için. Biz komünizmi yok edemezsek, bu bütün insanlığın çöküşü olacaktır.*"⁴² Kırım Kurbanları da bahsedilen sistemden, Kırım'ın payına düşen kısmını anlatan bir romandır.

1.3.4. Murat Soysal 1944 Arabat Türkleri

Murat Soysal tarafından kaleme alınan *Arabat Türkleri*⁴³ romanın ilk baskısı 2010 yılında Parşömen Yayınları, ikinci baskısı ise 2012 yılında *Zaman Tünelinden Çıgıllıklar '1944'* adıyla Yorum Yayınevinden yapılmıştır. Bizim incelediğimiz birinci baskı 482 sayfadır. 60 bölümden oluşmaktadır. Her bölümün başlığında yazar vakanın nerde geçtiğini belirtmektedir: "*Çeçenistan, 13 Şubat 1944*", "*Moskova, 10 Mayıs 1944*", "*18 Mayıs 1944, Kırım*", "*Arabat-1944 Ölüm Gecesi*", "*Kiev-1944*" vs.

---

³⁹ Mehmet Pişkin ve Mehmet Coşar, *Kırım Kurbanları*, İstanbul: Yağmur Yayınları, 1972, s. 207.

⁴⁰ Osman Karabiber, *Kırımlı Bir Türkün Rusyadaki Maceraları*, Ankara: Güzel İstanbul Matbaası, 1954, s. 148.

⁴¹ Mesela hem *Kırımlı Bir Türkün Rusyadaki Maceraları hatıratında* hem *Kırım Kurbanları* romanında başkahramanın sevgilisinin ismi Marusa. Ayrıca *Kırımlı Bir Türkün Rusyadaki Maceraları* kitabının 62-66 sayfaları ile *Kırım Kurbanları*'nın 96-99 sayfaları birebir aynıdır.

⁴² Pişkin, Coşar, *a.g.e.*

⁴³ Murat Soysal, *Arabat Türkleri 1944*, İstanbul: Parşömen Kitabevi Yayıncılık, 2010, s.482.

Romanda 1944 yılında Çeçenlere, Ahıska ve Kırım Türklerine karşı uygulanan sürgün konu olarak ele alınmıştır. Ancak asıl vurgulanmak istenilen olay Kırım'daki Arabat Köyü'nde gerçekleşen insan katliamıdır. 18 Mayıs 1944 yılında Kırım'da düzenlenen sürgün esnasında bir gecede bütün Kırım Tatarları hayvan vagonlarına yüklenerek sürgün edilir. Sürgün esnasında Kırım'ın batısında yerleşen Arabat Köyü unutulur. Birkaç gün sonra unutilan köylüler gemiye bindirilerek Azak Deniz'inde batırılır.

Roman şu satırlarla tanıtılır:

“Bu hikâye, dünyanın birçok yerinde yaşayan, sırf çoğunluğun dışında kalmalarından ötürü, gücü ellerine geçirmişler tarafından her zaman potansiyel tehdit ve suç unsuru olabilecekleri kaygısıyla azınlık kimliklerinin, azınlık olmanın cezasını çekerek yaşayanlara, dünyanın neresinde, savunmasız azınlık kimliği taşıyan toplumlar varsa, o toplumları oluşturan insanlara adanmıştır. Gerçek yaşamdan alınmış bu drama, tarihin karanlıklarına gömülerek unutturulmaya çalışılan insanlık barbarlığın ve vahşetinin mutlaka bir gün ortaya çıkacağına da işarettir.”⁴⁴

Romanın sonunda otuz dört sayfadan oluşan *Sonsöz* kısmında, yazar Kırım Tatarlarının II. Dünya Savaşı esnasındaki durumlarını ve sürgün hakkında bolca bilgi vermektedir.

1.4. Romanların Muhtevası ve Olay Örgüsü

1.4.1. Namık Kemal Cezmi

Romanda İstanbul'da başlar, Azerbaycan'da, İran'da sürüp gider ve Tebriz Sarayında sona erer. Cezmi çok iyi bir atlı spor ustasıdır. Bu ustalığı sayesinde Ahmet Paşa ile tanışır. Ahmet Paşa'nın verdiği bir yemekte Cezmi'nin atlı sporda olduğu kadar şairlikte de usta olduğu anlaşılır. Şairliğinin ünüyle Nevi ile tanışır. 1570 yılında İran seferi başlar. Cezmi bu sefere gönüllü olarak katılır. Bu sefer sırasında çok ustaca ve zekice davranışlarda bulunur ve ünü bir kat daha artar. Hatta sefer sırasında düşman olduğu halde canı pahasına da olsa Pertev isminde bir İran askerini de nehirden boğulmaktan kurtarır. Bu sayede Pertev'le de çok iyi dost olurlar. Bir başka İran seferinde Cezmi, Adil Giray'la tanışır. Cezmi bu savaşlarda gösterdiği kahramanlık sayesinde Adil Giray'ın teveccühünü kazanır. Adil Giray ve kardeşi Gazi Giray savaş sırasında İranlılara esir düşer. Savaşta Adil Giray'ı esir eden Hamza Mirza İran şahının oğlu ve komutan, Cengiz oğullarından öyle iki kahraman şehzadeyi esir alarak başkente götürüp şöhret kazanmak ister. Adil Giray ve Gazi Giray, Şehriyar tarafından ayrı yerlere

---

⁴⁴ Soysal, s.7.

hapsedilirler. Adil Giray sarayda ağırlanırken Gazi Giray bir adada “Kahkaha Zindanı” denilen yerde hapsedilir. Bunun sebebi ise Şehriyar’ın Adil Giray’ı ilk anda görüp aşık olması ve Gazi’nin bu durumu anlayıp sorun çıkarmaması içindir. Şehriyar, Adil ile görüşebilmek için türlü entrikalar çevirir. Onunla buluşup konuşmasını ise Adil’den bilgi alıp, onunda yardımıyla Kırım Hanlığı’nı ele geçirecek planlar yapmak olarak yorumlar. Adil’in esirliği zamanında İran devletini kör bir şah, onun karısı Şehriyar ve kardeşi Perihan idare ediyorlardı. Şehriyar’ın oğlu Hamza Mirza ise sadece savaşlarla ilgileniyordu. Şehriyarın Adil Giray’la yaptığı ikili müzakereler Perihan’ı şüphelendirir. Perihan’da müzakerelere devletin bir idarecisi olarak katılmak ister ve katılır. Şehriyar bir şekilde aşkı Adil Giray’a yalnız oldukları zaman açıklar. Fakat Şehriyar çok kıskanç kişiliğe sahip olduğundan Perihan’dan gelebilecek tehlikeler için Adil Giray’a Perihan’ı olduğundan çok zıt bir şekilde tanıtır. Adil’ de inaniyormuş gibi davranarak Şehriyar’a bir şey sezdirmeyip, onu kullanıp, kardeşini de serbest bıraktırap anavatanına dönmek istemektedir. Perihan, Adil Giray’ı ilk gördüğünde âşık olmuştur. Fakat Adil, Perihan’ın o tatlı güzelliğini üstündeki peçe sayesinde görememiştir. Fakat ilk görüşmelerde Adil Perihan’ın ne kadar zengin kalpli olduğunu, Şehriyar’ın anlattığından çok farklı olduğunu anlamıştır. Perihan’ın yüzünü de göstermesiyle ona ilk görüşte âşık olmuştur. Şehriyar’ın delice şehveti Perihan’ın masum aşkı her ikisini de birbirine düşürmeye yeter. Şehriyar ve Perihan aynı kişiye âşık olduklarını, anlayınca artık aralarında bir kıskançlık yarışı başlar. Ayrıca Adil’inde Perihan’ı sevdiğini anlayan Şehriyar her ikisini de öldürmek için planlar yapar. Adil Giray esir düştükten sonra Cezmi bu haberi alır ve Adil’in yardımına koşar. Cezmi, bir şekilde Adil’in bulunduğu odaya girmeyi başarır. Bundan sonra kaçış ve İran devleti hükümetini yıkıp yerine kendilerini getirmek için planlar yapmaya başlarlar. Cezmi bu planları uygulamak için bir İran askeri olan Abbas’ı kullanır. Şehriyar’ın yaptığı planlar yanlış zamanda uygulandığı için suya düşer. Hatta planın istediği gibi gitmemesi kendisinin ölümüne sebep olur. Şehriyar’ın askerleri Perihan ve Adil Giray’ ı da öldürürler, fakat aşklarını yok edemezler. Her ikisi de aynı mezara Cezmi tarafından defnedilir. Cezmi kılık değiştirerek vatanına geri döner.

1.4.2. Sevinç Çokum *Hilâl Görününce*

Hilal Görününce romanı, Dede Korkut Hikâyelerindeki Dede Korkut veya Korkut Ata karakterine benzer nitelikler taşıyan Felekzâde Arif Çelebi’nin açıklamalarıyla başlar.

Felezkâde, anlatacağı hikâyenin Kırım'la ilgili olduğunu belirttiikten sonra, buranın tarihî geçmişini nakletmeye girişir. Kırım'da hüküm süren Türk soylu toplulukların Hunlar, Hazarlar, Kumanlar, Peçenekler, Selçuklular ile Altınordulular olduğunu söyler. Eski zamanlarda Tuna'dan Ural Dağları'na kadar uzanan geniş bölgenin merkezi durumundaki Kırım'da bazı etnik azınlıklar bulunmakla birlikte, o dönemde asıl söz sahibinin Türkler olduğunu vurgular. Daha sonra Fatih Sultan Mehmet, ordularını bölgeye sevk ettiğinde Osmanlı Türkleri ile Kırım Tatarlarının birbirine kavuştuğunu, ancak Rusya'nın çeşitli entrikalarla bu iki topluluğun arasını bozmaya çalıştığını ifade eder. Sonunda Çariçe Katerina'nın zamanında Rusya hile ile Kırım'ı ele geçirir. Buradaki halkın önemli kısmı yüzyıllardan beri kendilerine ait olan ata topraklarını terk etmek zorunda kalırlar. Rusya'nın kasıtlı stratejik müdahaleleri sebebiyle buradaki nüfus yapısı ve toprak dağılımı sürekli Kırım Tatarlarının aleyhine değişiklik göstermiştir. Felezkâde Arif Çelebi, Kırım Savaşı sırasında Kırım Tatarlarının başlarına gelenleri anlatan *Hilal Görününce*'nin bir tarih kitabı değil, roman olduğunu söyler. Eseri başta Kırım Türkleri olmak üzere, bütün dünya Türklüğüne armağan ettiğini ifade ederek geleceğe yönelik iyi dileklerini belirtir.

Felezkâde'nin açıklamalarından sonra gelen asıl bölümün başında, 1853 tarihi bulunur. Eserde Kırım Tatarlarının 1853 ile 1856 yılları arasındaki dönemi işlenmiştir. Bu yıllar, Rusya ile Osmanlı Devleti'nin Kırım'da karşılıklı güç mücadelesine giriştiği ve ardından da savaştığı bir dönemdir. *Hilal Görününce*, savaşın devam ettiği ve etkilerinin en yoğun biçimde hissedildiği dönemde, Kırım Tatarlarının maruz kaldığı zulmü aksettiren bir ayna görevindedir. *Hilal Görününce* romanının şahıs kadrosunun ekseninde Nizam Dede yer almaktadır. Çalışkan, dürüst ve mert olan Nizam Dede, gerek kendi ailesinde, gerekse çevresinde sözü dinlenen tecrübeli ve nüfuzlu bir kişidir. Küçük yaştan itibaren babası tarafından vatan ve millet sevgisiyle büyütülmüştür. Romanda olumlu yönleriyle öne çıkarılan ve her şeyden önemlisi bilge kişi nitelikleriyle sunulan Nizam Dede, Bahçesaray'ın en itibârlı şahsiyetlerindedir. Eşi Altın Hanım, oğlu Giray Bey, gelini Şirin Hanım, torunları Bahadır ve Nurdevlet ile kendi halinde bir hayat sürmektedir. Etrafındakilere karşı cömert davranışlarıyla dikkat çeken Nizam Dede, Tatarlara ait zengin bir destan dağarcığına sahiptir. Anlattığı destanlarla yakın çevresindeki insanların sevgisini kazanmıştır. Kırım'ın bağımsızlığı için büyük mücadele vermiş olan Çorabatır'ı diğer destan kahramanlarına kıyasla daha büyük bir

şevkle anlatmaktadır. Ustaca dillendirdiği Çorabatır destanı aracılığıyla uzun zamandan beridir köylülere vatan, millet sevgisi ve bağımsızlık fikri aşılamaaya gayret etmiş; yakın çevresindekileri millî duyarlılığa sahip insanlar olarak yetiştirmeye çalışmıştır.

O yıllarda Rus zulmü altında bulunan ülkesinde, yeni bir Çorabatır'ın çıkıp Kırım'ı bağımsızlığa kavuşturacağı beklentisi içindedir. Nizam Dede'nin oğlu Giray Bey, okumaya, eğitime değer veren bir kişidir. Giray Bey'in eşi Şirin Hanım ise tuttuğunu koparan, sağlam iradeli genç bir kadındır. Nizam Dede'nin, Arslan Bey adında iri yapılı, güçlü, gözünü budaktan esirgemeyen bir yeğeni vardır. Yiğitlik ve cesaretiyle Bahçesaray'da nam salan ve eşi Göknur Hanım'ı genç yaşta kaybetmiş olan Arslan Bey, yaratılışı gereği kimi zaman başına buyruk hareket etmektedir. Nizam Dede, sakin bir mizaca sahip olan oğlu Giray Bey'e kıyasla, yiğitliğiyle öne çıkan yeğeni Arslan Bey'e, daha fazla değer vermektedir.

Bu durum hem Giray Bey'i, hem Altın Hanım'ı, hem de Şirin Gelin'i rahatsız etmektedir. Akmesçit'te büyük bir çiftliğe, geniş arazilere sahip İgor Gregoroviç adlı Rus, Hacı İbrahim Köyü'nün çayırılık alanlarına göz dikmiştir. Sahip olduğu toprakları sürekli çoğaltmak istemektedir. Daha önce başka Rusların da yaptığı gibi, rüşvetle Rus mahkemelerinden kendi lehine karar çıkartıp bir oldubitti ile köyün topraklarını ele geçirmek düşüncesindedir. Bu gelişmeden haberdar olan Arslan Bey, Gregoroviç'in topraklarını görmeye gider. Arslan Bey ile Gregoroviç hoş olmayan bir biçimde tanışır. Kırım Tatarlarının düşmanı olan Rusları, kendi kişiliğinde temsil eden Gregoroviç; acımasız, çıkarıcı, kibirli ve zevkine düşkün birisidir. Rus ordusunda görevli bir subay olan Gregoroviç, Arslan Bey'in namlı bir pehlivan olduğunu öğrenir. Malikânesindeki konuklarının önünde güreş yapma teklifinde bulunursa da bu isteği Arslan Bey tarafından reddedilir. Vatan ve millet sevgisi üst düzeyde olan Arslan Bey, Gregoroviç'i ve genel olarak da Rusları işgalci olarak görmektedir. Bir süre sonra Arslan Bey, Bahçesaray'ın sevilen şahsiyetlerinden Şahbaz Bey'in Ruslarca hapsedildiğini öğrenir. Etrafindakilere haber vermeden Gregoroviç'in yanına giderek güreş teklifini kabul ettiğini bildirir. Amacı güreşi kazanınca karşılığında Şahbaz Bey'i serbest bıraktırmasıdır. Yapılan güreşi kazanan Arslan Bey, Şahbaz Bey'i hapisten kurtarmaya muvaffak olur. Kırım Tatarları, Bahçesaray yakınlarına kadar gelen Osmanlı ordusunun, kendilerini Rus esaretinden kurtaracağını ümit etmektedir. Nizam Dede, köyden güvendiği kişilerle birlikte Osmanlı ordusuna yapacağı yardımı

planlamaktadır. Buna göre Arslan Bey, tüm köylüleri Osmanlı ordusuna yardım konusunda bilinçlendirecek, Rus baskılarına direnmelerini isteyecektir. Arslan Bey, yakında bulunan Osmanlı ordusuna ulaşarak komutana samimi niyetlerini açıkça anlatır. Bahçesaray civarını iyi tanıdığı için Osmanlı ordusuna kılavuzluk yapar; ordunun Rus askerlerine ulaşarak onları etkisiz hale getirmesini sağlar. Nizam Dede, Arslan Bey'in yaptıklarını sonradan haber alınca bu duruma çok sevinir. Zira Arslan Bey'in Kırım Tatarlarının hâmisî ve kurtarıcısı olarak gördüğü Osmanlı ordusuna yaptığı kılavuzluk Nizam Dede'yi derinden etkilemiştir. Bu olaydan sonra Şirin Gelin, eşi Giray Bey'den, Arslan Bey gibi Kırım'ın kurtuluşu ve bağımsızlığı için mücadele etmesini ister. Romanın genelinde vatan sevgisi taşımak, düşmana karşı cesur olmak ve yiğitlik yapmak üstün meziyetler olarak sunulmaktadır.

Giray Bey, bölgenin sevilen kişilerinden Hacı İsa Bey'in oğlu Yakup'un, Rus askerlerince arandığını öğrenir. Babası Nizam Bey, eşi Şirin Hanım ile yakın çevresine cesaret ve kahramanlığını ispatlamak için bunun bir fırsat yakaladığını düşünür. Etrafındakilere haber vermeden Hacı İsa Bey'in evine tek başına gider; bulamayınca ormana yönelir. Burada Rus Yakup'un yerini öğrenebilmek için Hacı İsa Bey'e işkence yaptıklarını görür. Olaya müdahale eden Giray Bey, işkenceci Rus askerlerinden birini öldürür. Kaçarken arkasından yetişen diğer Rus askerlerine yakalanır; hem kendisi hem de atı orada katledilir.

Giray Bey'in ölümünün üzerinden bir süre geçtikten sonra Nizam Bey'in isteğiyle Arslan Bey ile Şirin Gelin evlenir. Bu durum kocasını kaybeden kadının, eşinin erkek kardeşi veya eşinin yakın akrabasıyla evlendirilmesi uygulamasına örnektir. Türk toplulukları arasında zaman zaman karşılaşılan bu töre, eşini yitiren kadının aile içinde kalmasını temin etme amacı taşır. Arslan Bey, Giray Bey'in intikamını almak için inceden inceye planlar hazırlamaktadır. Uzun aramalardan sonra Giray Bey'i katleden Rus askerlerini bularak onları öldürür. Bundan Nizam Dede de dâhil olmak üzere kimsenin haberi yoktur. Köylüler, Arslan Bey'e Gregoroviç'in Hacı İbrahim Köyü'nün çayırılık alanına el koyduğunu haber vererek kendisinden yardım talep ederler. Arslan Bey, Gregoroviç'e giderek zorla aldığı toprakları sahiplerine geri vermesini ister. Gregoroviç isteği geri çevirdiği gibi, Arslan Bey'in Osmanlı ordusuna yardım ettiğini söyleyerek onu tehdit eder. Bunun üzerine aralarında kavga başlar. Güçlü vücut yapısına sahip Arslan Bey, Gregoroviç'i epeyce hırpalır ve nehre sürükleyerek boğmaya

yeltenir. Arslan Bey, Hacı İbrahim Köyü'nün topraklarından elini çekmesini söyleyerek onu öldürmekten vazgeçer. Bu durumu hazmedemeyen Gregoroviç, emrindeki askerlerle birlikte Arslan Bey'in peşine düşer. Ona ormanda büyük bir tuzak hazırlar. Arslan Bey'le askerler arasında zorlu mücadele yaşanır. Dipçik darbesiyle bayılan Arslan Bey, el ve ayakları bağlanarak bilinmeyen yere götürülür. Ondan bir daha haber alınamaz. Eserde Arslan Bey ile İgor Gregoroviç arasındaki mücadele köklü düşmanlığın bulunduğu bölgede bir güç gösterisiyle devam etmiş olsa da, bu gösteri fertler arasında kalmamıştır. Rusların hâkimiyeti dolayısıyla Türklerin aleyhine gelişmiştir. Arslan Bey'in tuzağa düşürülmesiyle de şahıslar arasındaki mücadele biter. Romadaki karakterler, çok canlı ve yaşanan hayat içinde tasvir edilmişlerdir. Eserde savaştı olmayan Kırım Türk köylülerinin, Kossaklara karşı güçlü direnç gösterememesi iç burkucu tasvirlerle anlatılır.

Bu olayların üzerinden yıllar geçmiş, Nizam Dede'nin torunları Emircan, Nurdevlet, Bahadır büyümüş ve her biri gelecek vaat eden güçlü birer yiğit olmuşlardır. Kırım'ın bağımsızlık mücadelesini dedeleri, babaları ve amcalarından sonra artık onlar yükleneceklerdir.⁴⁵

1.4.3. Nermin Bezmen *Kurt Seyit & Shura*

Romanın zaman dilimi 1916 ile 1924 yılları arasını kapsamaktadır. Ancak Kırımlı bir aile olan Eminofların ve Kurt Seyt'in geçmişi 1892 yılından itibaren takip edilmiştir. Mirza Mehmet Eminof'un çiftliğinde Petersburg'un ve Moskova'nın tükettiği en iyi şaraplar yapılmaktadır. Romanda Kırım'ın tarihi 1475'ten başlayarak ana hatlarıyla anlatılmıştır. 1783'te Kırım Çarlık Rusya'ya katılır ve bu tarihten sonra Ruslaştırma politikaları başlar. Özellikle Katerina ve General Potemkin bölgede Rus hâkimiyetini yerleştirmeye çalışırlar. Askerlikte başarılı olan Don Kazaklarını ve Kırımlıları Çarlık ordusuna bağlarlar. Böylece tarih boyunca Rus prensliğini tehdit eden Kırım Türkleri, Rus toplumunun bir parçası olurlar.

Eminofların oğlu Mehmet Eminof, küçük yaşta Moskova'da askeri eğitime alınır. Polk denilen ve Müslüman askerlerden oluşan birliklerde görev yapmış, Çarın maiyet

---

⁴⁵ Ayvaz Morkoç, "Sevinç Çokum'un Hilal Görününce Romanında Kırım Türkleri" Turkish Studies, Internaitonal Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume: 6/4 Spring 2011, s. 222-223. http://www.turkishstudies.net/Makaleler/728962151_1_morko%C3%A7ayvaz_t.pdf (11.10.2012)

subaylığına kadar yükselmiştir. İzinli olduğu dönemlerde Yalta'nın Aluşta kasabasına gelerek topraklarında vakit geçirir. 1892 yılında bir oğlu olur. Bu çocuğun ismini Seyit Mehmet koyarlar.

1904 yılına gelindiğinde Yalta'da huzur hâkimdir. Seyit'in sünnet düğününü geleneklere uygun olarak yaparlar. Çar Nikola, Seyit'e hediye olarak küçük bir sandık göndermiştir. Eğitim zamanı gelen Seyit, babasıyla birlikte Petersburg'a gelir. Petersburg'un dışında bir dinlenme yeri olan Tsarskoye Selo'daki evlerine gelirler. Seyit burada babasından hayat dersleri alır. Babası kültürlü biridir, Rusça kitaplar okur. Babası Seyit'e, Türk asıllı olmaktan gurur duyduklarını ama aynı zamanda şerefli bir Rus vatandaşı olduklarını söyler. Seyit'in amacı bütün engelleri aşarak, ailelerine sunulmuş imkânları iyi değerlendirerek Çarın maiyet subaylığına yükselmek olmalıdır.

Romanın bu bölümünde Rusya'nın durumu Rus kişilerin hayatı aracılığıyla somutlaştırılmıştır. Seyit ve babası Petersburg'u dolaşırken bir evin önünde dururlar. Orta halli bir Rus mahallesinde olan bu ev ahşap ve iki katlıdır. Burası Mehmet Eminof'un emir eri iken ölen Yevgeny'in evidir. Onun dul karısı ve üç çocuğu bu evde yaşamaktadır. Kadın gündüz fabrikada çalışmakta işten çıkınca da temizlik ve bulaşıkçılık yaparak çocuklarına bakmaktadır. Çocukların ayakları çıplaktır. Anna Veroçka isimli bu kadını Seyit babasından kıskanır. Önceleri bu ziyaretin amacını babasının bir macerası zanneder. Ama daha sonra babasının bu kadına yardımlarda bulunduğunu öğrenir. Romandaki Anna Veroçka tipi, Rus halkının büyük bir kesimini etkileyen fakirliğin temsilcisi niteliğindedir.

Baba ve oğul Sergei Moiseyev'i de ziyaret ederler. Sergei, kısa süre önce Japon Savaşı'nda yaralanarak cepheden donmuş rütbeli bir askerdir. Varlıklı bir aileden gelen Sergei, hiç çalışmadan yaşayabilecekken maceraperestlik uğruna orduya girmiştir. Şehrin fabrika olan arazilerinin yarısı onlarındır. Sergei, iri, uzun boylu, kalın bıyıklı biridir. Karısı Olga Tchererina ise sık sık eşyalarını değiştirmekle ünlüdür. Çok güzel olmamasına rağmen girdiği ortamı etkileyen, ilgi toplayan biridir. Seyit'e ilgi gösterirler, burasının onun ikinci evi olduğunu söylerler. Seyit, okul yıllarında sık sık bu aileyi ziyarete gelir. Rusya'nın zor günler geçirdiği, Japonlara karşı savaşın kaybedilmekte olduğu, yoksul halkı oyalamak için yönetimin savaşı kullandığı ve Çarın etrafındakilerin düşman olarak görülmeye başladığı günlerde Seyit, Petersburg'da askeri

akademiye girer. Bir hafta sonra da babasıyla Çar 2. Nikola'nın huzuruna çıkar. Sakin, yumuşak bir kişiliği olan Çardan, Seyit çok etkilenir. Hayalinde canlandığı sert, despot, kalın sesli Çardan eser yoktur. Çocuklardan bahsederken gözlerinin parıldaması, konuşurken bir çiçeğin yaprağını okşaması Seyit'i Çara bağlar. Bir süre sonra babası Petersburg'dan ayrılır ve Seyit'in yalnız günleri başlar. Ana dili Rusça olmadığı için çok çalışması gerektiğini anlayan Seyit, başarılı bir öğrenci olur. 1904 Noel'ini Moiseyevlerde geçirir. Petersburg'un Noel öncesi hazırlıklarına tanıklık eder. Gelen bayramın coşkusunu ışıklı caddelerdeki zenginler yaşamaktadır. Petersburg, karlar altındaki bir masal şehrine benzemektedir. Sokak çalgıcıları balalaykalarıyla Rus halk şarkıları söylemektedir. Zenginler Noel'e hazırlanırken, şehrin arka mahallelerinde başka hazırlıklar yapılmaktadır. Noel'in hemen sonrasında ise Rahip Gapon'un önderliğindeki ihtilalciler Çarın kışlık sarayına yürür. Kalabalık şiddetle bastırılır ve binlerce kişi ölür. Siyasi cinayetlerin birbirini izlediği günlerde ordudan da yenilgi haberleri gelmektedir. Seyit cephedeki babasının da öldüğünü zanneder, ama babası bir gün cepheden dönünce Seyit mutlu olur. Tüm bu karışıklığın ortasında zenginler Seyit'in de tanıklık ettiği eğlencelerde vakit geçirmektedir. Moiseyevlerin partisinde bütün Petersburg'un seçkin insanları, Petersburg sosyetesini bulmaktadır. Seyit burada daha sonraki hayatında etkili olacak Petro Borinsky ile tanışır. Kumral kısa saçlı, acık mavi gözlü Petro, Seyit'in okulundandır. Moskova'daki okuldan yeni gelmiştir. Okulun idarecilerinden Binbaşı Paustovski'nin yeğenidir. Zamanla iyi arkadaş olurlar. Seyit, Petro'ya binicilikte ve Fransızcada yardım eder. Petro ise Petersburg'un kaçamak eğlence hayatını Seyit'e tanıtır. Seyit'in okul yılları başarılı bir şekilde devam ederken Rusya'yı zor günler beklemektedir. 1905'in sonlarında Japonya ile barış antlaşması imzalanır. Ama antlaşmanın maddelerinden Rusya'nın kaybettiği anlaşılır. İşçi meclisinin yöneticiliğine Trotsky getirilir. Amaç secimle oluşacak bir parlamentonun ülkeyi yönetmesidir. Çar bazı talepleri kabul etse de taraflar arasındaki çekişmeler gün geçtikçe artar. Asiller de kendi aralarında unvanlarına gelebilecek tehditlere karşı birleşirler. Lenin'in destek verdiği radikal Trotsky, idareci sınıfı iyice kızdırır. 1906 Ekim'inde devrimci yöneticiler tutuklanır, karşılıklı şiddet olayları olur. Artık Rusya için uzlaşma ümitleri tükenmiştir. Bu yıllarda Seyit'in hayatı başarılarla devam eder, üsteğmen olur, başarıları sonucunda Çarın maiyet subaylığına kadar yükselir. Petersburg eğlence hayatında ve sosyetesinin içinde gözde bir kişidir.

Romanın merkezinde anlatılan aşk hikâyesi 1916 yılında başlar. Anlatıcı yazar Kurt Seyt'in geçmişini anlatmadan önce onu Shura ile tanıştırır. Romanın başında Kurt Seyt eğlence hayatının içinde tasvir edilir. Petrograd'dan Moskova'ya askeri bir görev gereği gelir. Buradaki bir baloda Alexandra Juliovna Verjanskaya ile yani Shura ile tanışır. Shura ailesiyle birlikte Kislovotk'ta oturmaktadır. Babası Julien Verjensky hastalığını tedavi ettirmek için kızları Valentin ve Shura'yı da alarak Moskova'ya gelmiştir. Anlatıcı yazar onları Moskova sokaklarında dolaştırırken, şehir hakkında da kısa bilgiler aktarmıştır. Bu bilgiler genellikle şehrin mimarisi ve iklim koşullarıyla ilgilidir.

Shurucka, babası ve Valentin'le birlikte Borisnsky'lerin düzenlediği bir baloya katılır. Seyit Eminof da arkadaşı Petro'nun babasının düzenlediği bu gecenin davetlilerindedir. Shura ve Kurt Seyt birbirlerinden hemen etkilenirler. Seyit, Shura'yla yakınlaşınca bu ilişkinin diğer maceraları gibi geçici bir şey olmayacağını hisseder. İki genç birbirine aşık olur. Shura ve Seyit, arkadaşlarıyla birlikte Bolşoy'da bir baleye giderler. Shura binanın ihtişamı karşısında hayrete düşer. Şık elbiseler içindeki kadınlar, onların mücevherleri de Bolşoy'un gösterişiyle yarışmaktadır. Bolşoy'da Tchaikovsky'nin Kuğu Gölü Bale'si gösterilmektedir. Shura, Valentin, Petro ve Seyit, gösteriden sonra sanatçıların da katıldığı bir davete giderler. Kuğu rolünü oynayan Tatyana Tchoupilkina Seyit'in arkadaşı Teğmen Celil Kamilof'un sevgilisidir. Tatyana, sahnedeki gibi zarif, siyah gözlü, uzun boyunlu, içten bir kadındır. Shura, ileride kader ortaklığı yapacağı Tatyana'yı severken Petro'nun varlığından sebepsiz bir rahatsızlık duyar. Seyit'in Moskova'da kaldığı kısa süre içinde şehir dolaşırlar. Bu güzel günler kısa sürer. Seyit, Avusturya cephesine gitmek için Moskova'dan ayrılır. Shura da iyileşen babasıyla birlikte Kislovotk'a döner. Shura, Seyit'le bir daha görüşemeyeceğini düşünmektedir. Rusya'daki karışıklıklar ve savaş yüzünden askerdeki ağabeylerinden de zorlukla haber alan Shura karamsarlığa kapılır.

Romanın bundan sonraki bölümlerinde Rusya'nın siyasi durumu, Seyit ve Shura ilişkisi üzerinde en etkili unsur olarak belirir. Anlatıcı yazar, kahramanlarını konuşturarak dönemin olaylarını gözler önüne serer. Seyit, cepheye gitmeden önce Aluşta'ya uğrar. Yanında Mişa, Vladimir ve Celil vardır. Savaş Rusya'nın aleyhine devam etmektedir. Ayrıca büyük şehirlerdeki isyan hazırlıkları gençleri endişelendirmektedir. Mişa'nın annesi Çariçenin arkadaşıdır. Mişa oradan aldığı bilgiler arkadaşlarıyla paylaşır. Carlık Rusya'nın sallandığını söyler. Vladimir ise, kendisinin Rusya için savaşta ölmeye hazır

olduğunu ama İsviçre’de oturan birinin Rusya’yı yönetmeye hazırlanmasını içine sindiremez. Gençler, devrim olursa ilk öldürüleceklerin kendileri olacağını farkındadır.

Gittikleri Karpatlar cephesinde ise zor şartlarla karşılaşır. Soğuk, yiyecek azlığı, Rusya içinde başlayan ayaklanmalar ordunun direncini zayıflatır. Savaşta Vladimir ölür, Seyit ise yaralanır ve uzun süre tedavi görür. Kendine geldiğinde ordunun çekildiğini öğrenir. Seyit, yaralı olduğu için kalan son askerlerin içindedir. Cephe dönüşünde Seyit’in gördüğü sefalet Rusya manzarası şaşırtır. Petrograd’da da aynı karışıklığı ve huzursuzluğu görür. Şehirdeki iş yerlerinde grevler vardır. Sokak gösterileri ve yağmurlar Petrograd’ı güvensiz bir şehir yapmıştır. Tatyana, Celil ve Mişa, Seyit’i ziyarete gelir. Hepsini ihtilâlin yaklaştığının farkındadır ve hayatlarından endişe duyarlar. Mişa, insanların Çar devrilince daha mutlu ve daha zengin olacaklarını sandıklarını belirtir. Mişa, arkadaşları Petro’nun da devrimcilere katıldığını söyler. Kendilerini çok iyi tanıyan, yerlerini bilen Petro’nun devrimci olması onları telaşa düşürür. Seyit, Çarın özel hassa alayında olduğu için hedeflerin başındadır. Toprak ve mal sahibi olmak sokakları talan edenlerin düşmanlığını kazanmak için yeterlidir. Seyit, evden çıkamadığı için sokak hareketleriyle ilgili bilgileri hizmetçilerinden alır. Ekmek parası için yapılan masumane yürüyüşler kanlı eylemlere dönüşür. İşçilere öğrenciler de katılır. Göstericiler işçi olmayan herkesin cezalandırılmasını ister. Seyit, kalabalığın seslerini duyar. Gizlice Seyit’i ziyarete gelen Celil, Çarın göstericilerin bastırılması için emir verdiğini söyler. Mişa görevlendirilen birliğin başındadır. Tiyatrosu basılan Tatyana da Seyit’in evine sığınır. Celil, bir gün Mişa’nın öldüğü ve askerlerin çekildiği haberini getirir. Mişa linç edilerek öldürülmüştür. Çar Nikola ve ailesinin tutuklanması üzerine Seyit, Celil ve Tatyana Kırım’a kaçmak için anlaşır. Celil ve Seyit, Moiseyev’lerle vedalaşmak için evden ayrıldıklarında Petro, Seyit’in evine gelir. Kendisi de soylu ve zengin olan Petro, çocukluk arkadaşı Tatyana’ya artık devrimci olduğunu söyler. Petro, yeni devrin parçası olmaya karar vermiştir. Devrimcilerin işine yaradığı için eski konforundan bir şey kaybetmeyeceğine inanır. Bu yeni devirde efendilerin değişeceğini, Tatyana’yı güvenli bir yere götürmek istediğini belirtir. Petro, Tatyana’ya çocuklukta beri âşık olduğunu, ona yapmak istediği iyiliği babasına bile yapmadığını söyler. Tatyana olumlu cevap vermeyince aralarında tartışma çıkar. Tatyana onun saldırılarına karşı koyar ve pes eden Petro bir gün Seyit başta olmak üzere hepsinden intikam alacağını söyleyerek gider.

Lenin'in Petrograd'a geldiği gün Seyit ve arkadaşları da başka bir trenle güneye doğru kaçarlar. Bir istasyonda Bolşevik askerlerin arama yapacağını anlayınca trenden atlarlar. Bir koy evine misafir olurlar. Onları misafir eden Stepan Miloviç'in konuşmasından ve düzgün ellerinden onun köylü olmadığını anlarlar. Stepan cephede kendi askerlerinin ihanetini yaşamış ve canını zor kurtarmıştır. Sheptukova'lı bir Kazak olan Stepan, General Bogayevsky'nin ordusuna katılmak için Rostov'a gittiğini söyler. Tek umutlarının Bolşevikleri Kafkaslara inmeden durdurmak olduğunu belirtir. Seyit ve arkadaşlarına tren yolunun güvenli olmadığını, kendisiyle beraber yürüyerek Novorosisk ve Ekatarinodar üzerinden güneye inmelerini teklif eder. Haftalarca saklana saklana zorlu bir yürüyüş yaparlar. Rostov'a Aralık ayında varırlar. Rostov, Kislovotk'a yakın olduğundan Seyit, Shura'yı bulmak için bu şehre gitme kararı alır. Shura'nın yaşadığı Kislovotk da Rusya'nın diğer şehirleri gibi karışmıştır. Ailesi Shura'yı daha güvenli bir yer olan Novorossik şehrine amcasının yanına göndermek için hazırlık yapmaktadır. Shura, bindiği trende sefaletle ve korkuyla tanışır. Yüzlerce insan bilmedikleri yerlere doğru kaçmaktadır. Shura'nın amcası General Bogoyevsky, Don Kazaklarının Atamanıdır. Shura, amcasının treniyle Novorosisk'e gelir. Kislovotk'ta Shura'yı arayan Seyit onun trenle şehirden ayrıldığını duyunca bir sonraki istasyonda trene yetişir ama trende buluşamazlar. Generalin maiyet treninde tesadüfen karşılaştıkları Teğmen Milovic, Shura'yı Seyit'le buluşturur. Shura'nın ağabeyi Vladimir, kızkardeşi Valentina ve onun nişanlısı Baron Konstantin de Generalin yanına sığınmıştır. Vladimir ve Konstantin cepheye döner, Valentina da haber alamadığı sevgilisini bulmak için ayrılır. Bolşevikler güneye ilerlemeye devam etmektedir. Seyit, artık büyük Rusya'nın kurtuluşundan ümidini kesmiştir ama Kırım'ın kurtarılabilirliğini düşünmektedir. Bolşeviklerden kaçan herkes Kırım'a akın etmektedir. İhtilalcıların zulmüne en uzak yer Yalta'dır. Shura'nın orada kaybettiği yakınlarını bulma ihtimali de vardır. Seyit ve Shura zorlu bir yolculuktan sonra Kırım'a ulaşırlar. Aluşta'ya geldiklerinde Seyit arkadaşları Celil ve Tatyana'yla Shura'yı şehir dışındaki bağ evine yerleştirip ailesini ziyaret eder. Çünkü Seyit'in babası onun Rus bir kadınla birlikte olmasını hoş karşılamayacaktır. Celil ve Tatyana Poltova'ya giderler. Seyit de Aluşta'da bir ev tutarak Shura ile yaşamaya başlar. Shura ve Seyit Kırım'dayken, Beyaz Ordu'nun Sibiry'a da kazandığı başarıları durdurmak ve Bolşevikler arasındaki görüş ayrılıklarını azaltmak için Çar ve ailesi Ekaterinburg'da

öldürülür. Direnişçi Boris Savinkov'un adamları Lenin'i yaralar, Cheka başkanı Uritsky'i öldürür. Bundan sonra ülkede kızıl terör esmeye başlar. Rusya tarihinin en büyük kıtlıklarından birini yaşar. 1918 yılında Özel mülkiyet yasaklanır. İşçilere para yerine kupon ve ileriye yönelik sözler verilir. Kızıl ordunun infaz listesindeki Celil ve Tatyana tekrar Yalta'ya gelir. Merkezi bölgeleri kontrol eden Bolşevik komitelerin tek amacı güneye inerek tam bir egemenlik sağlamaktır. Bahçesaray'da bir Kırım ordusu kurulur. Seyit, eski arkadaşlarıyla temasa geçerek bu orduya silah temin eder. Bir gün Seyit'in kardeşi Osman, Bolşeviklerin geldiğini ve ağabeyini aradığı haberini ulaştırır. Seyit ise elindeki silahları yerine ulaştırmadan kaçmak istemez. Bir akşam Seyit'in Yasef Zarkoviç isimli Bolşeviklere katılan çocukluk arkadaşı, eski dost olduklarını, Seyit'in kaçmasına göz yumacağını belirtmek için Seyit'in yanına gelir. Petro Borinsky, Seyit'i öldürmek için her yerde onu aramaktadır. Gizli bir kaçış planı yapan Seyit, planından Shura'ya söz etmez, yalnız kaçmayı planlamaktadır. Seyit'in babasının evi de Sovyet malı olmuştur. Eminoflar, hizmetkârların kaldıkları odalara yerleştirilir. Seyit de babasının şehir dışındaki çiftliğine kaçmıştır. Burjuvadan dönme Bolşevik Petro Borinsky, Seyit'in özenle döşediği evine yerleşmiş, her tarafta Seyit'i aramaktadır. Seyit, Petro'nun kaçış planını bozacak tek kişi olduğunu bildiği için ortadan kaldırılmasına karar verir. Ayrıca Shura'yı ve arkadaşlarını yakından tanıyan Petro, Seyit kaçtıktan sonra onları rahat bırakmayacaktır. Petro, Yalta'ya gelinceye kadar sorgusuz sualsiz yüzlerce kişiyi öldürtmüştür. Seyit bir gece kendi evinde kalan Petro'yu öldürür.

Seyit 1918 sonbaharında Sinoplu bir denizci olan Tatoğlu Osman'ın teknesiyle Kırım'dan ayrılır. Shura, Osman'dan Seyit'in kaçış planını öğrenir ve o da gizlice tekneye biner. Tatyana ve Celil Kırım'da kalmıştır. Seyit, elindeki silahları da kaçırmayı planlar. Onları Bolşeviklere bırakmak istemez. Ağabeyine yetişmek için koşan Osman, Bolşevikler tarafından Seyit'in gözleri önünde vurulur. Seyit'in kaçtığını anlayan Bolşevikler onu takip etse de Seyit onları durdurmayı ve kaçmayı başarır. Hiç beklemediği bir anda Shura'yı teknede karşısında görünce bütün Rusya'yı yanında zanneder.

Romanın bundan sonraki bölümleri Türkiye'de geçmektedir. Ayrıca romanın içeriğinde de değişiklik olur. Rusya'nın siyasi olaylarının ağırlığı yerini Seyit ve Shura'nın aşkıyla yeni hayatlarına alışma çabasına bırakır. 1918 yılında Seyit ve Shura Sinop'a gelirler.

Limandaki Türkler Seyit'in getirdiği silahları görünce bayram yaparlar. Hikayeleri kısa sürede bölgede yayılır ve herkes onlara çok misafirperver davranır. Seyit, Mustafa Kemal'in ününü duymuştur. Askeri tecrübesiyle Türk ordusuna yardım etmek ister. Ama bu önerisi Rus tebaasından olduğu için nazikçe reddedilir. Seyit, Rus çarının ordusundan Sinop'un kahvehane köşelerine atılmasını içine sindiremez. İstanbul'a gitmek ister. Shura da kendisine ihtişam, renk, saray, zenginlik gibi kavramlar çağrıştıran masal şehir İstanbul'a gitmek için can atar. Ancak tam yola çıkacakları zaman İstanbul'un işgal haberi gelir ve Sinop'tan ayrılamazlar. Seyit, 1919 Haziran'ında Amasya'ya giden heyetin içindedir. Burada Mustafa Kemal ile tanışır. Atatürk, Seyit'in Rusya'dan kaçırdığı silahlardan haberdar olduğu için ona yakın davranır. Türk ordusuna katılma imkânı kalmayan Seyit, İstanbul'a gitmeye kesin olarak karar verir. Seyit'e, Sinop'taki askeri yetkili hizmetleri karşılığında kapalı bir zarfın içinde hizmet belgesi verir. Seyit ve Shura 1919 yılının son günlerinde trenle İstanbul'a gelirler. Haydarpaşa'da trenden inen çift giyimleriyle kalabalığın dikkatini çeker. Yanlarında fazla servetleri yoktur ama davranışları asil olduklarını gösterir. Bir arabacı onları Tarlabası'ndaki Şeref Oteline götürür. Burada bazı Kırımlılar kalmaktadır. Otelde Kırımlı Ali dayı ve yeğeni şair Hasan ile tanışırlar. Onlar da Bakü'deki Bolşeviklerden son anda kaçmışlardır. Shura, İstanbul'da kiliseye gitmek ister. Pangaltı'da ve Galata'daki Rus Ortodoks Kiliselerine giden Shura, buralarda aradığı huzuru bulamaz ve odasında bir ikonanın önünde dua etmeye başlar. İstanbul'da işgalin altındaki herkes gibi onlar da geçim derdine düşer. Rusya'dan kaçanlar hamallık, tuvalet temizleyiciliği gibi işler yapmaktadır. Asaletleri ve kültürleri İstanbul'da işe yaramaz. Bir gün otelde tanıştığı Hacı Bey isimli bir çiftlik sahibinin daveti üzerine Kırımlılarla birlikte Bandırma'ya giderler. Hacı Hasan onlara nazik davranır ve diğer işçilerden ayırarak özel odalar verir. Ancak bu çiftlikte on gün kalırlar. Çerkez Ethem ve diğer çetelerin sık sık çiftliği basmasından endişe duyarlar ve bir gece gizlice çiftlikten kaçarak İstanbul'a dönerler. 1920 yılında Seyit bir Rum'un çamaşırhanesinde getir götür işlerine bakmaya başlar. Shura ise aynı yerde ütüculük yapar. İstanbul'da Rusya ile ilgili olayları takip etmeyi sürdürürler. General Wrangel, İstanbul'dan Kırım'a gitmiş ve Denikin'in yerine direnişi örgütler. Dağılan Beyaz Rus ordusunu toparlar. Seyit ve Shura ümitlenerek Rusya'ya dönüş planları yaparlar. Ancak Kasım 1920'de Sivastopol'ün düşmesiyle birlikte hayalleri yıkılır. Bolşeviklerden kaçan Beyaz Rus

ordusu ve her sınıftan Ruslar Kasım ayının sonuna doğru İstanbul'u doldururlar. Kırım'daki son geminin gelişiyle Rusya'ya dönme ümitleri yıkılır ve Shura Taksim'deki bir Rus eczanesinde kasiyer olarak çalışmaya başlar. Seyit, İstanbul'da cepheden arkadaşı Manol ile karşılaşır. Rusya'dan kaçarken yaşadığı zorlukları anlatan Manol bütün Kırım'ın yandığını söyler. Kislovotok'ta da durum aynıdır. Malikâneler yağmalanmış, asiller öldürülmüş, aileler dağılmıştır. Ailesi ölen küçük çocuklar ise beyinleri yıkanıp Bolşevik olarak yetiştirilmek için kamplara götürülmüştür.

Shura'nın kuzeni Evgeni Bogayevski bir gün eczaneye gelenek Shura'yı bulur. Valentin'de İstanbul'a gelmiştir. Seyit çamaşırhaneyi Rum sahibinden devralmak için onunla anlaşır. Bu haberi bir an önce Shura'ya vermek için eczaneye gider. Ama sevgilisini eczaneden bir erkekle samimi bir şekilde çıkarken görünce kıskançlık krizine girer. Çamaşırhaneye morali bozuk bir şekilde dönünce orada çalışan Rus kızı Marushka ile intikam almak için birlikte olur. Sabah erkenden dönen Shura, Seyit'in kendisini aldattığını anlar ve kaçarak uzaklaşır. Ailesinden pek çok yakınına tekrar bulan Shura bu sefer de Seyit'i kaybetmenin üzüntüsünü yaşar. Sayısı iki yüz bine yakın Beyaz Rus'un arasında şans eseri ablası Valentin, amcası Bogayevsky, teyzesi Nadia, kuzenleri Evgeni ve Boris gibi yakınlarını bulmuştur. Akrabalarına bir erkekle birlikte yaşadığını söyleyemeyen Shura bir gün Seyit'teki eşyalarını toplayarak akrabalarının yanında yaşamaya başlar. Shura, Seyit'e durumu anlatınca Seyit ondan özür diler ve barışırlar ama artık ayrı yaşamaya başlarlar.

Shura ve Valentin, amcalarının evinden ayrılarak Tarlabası'nda bir daire kiralarlar. Zor duruma düşmemek için azimle çalışmayı sürdürürler. Valentin Tepebeşi Bahçesinde piyano çalarken Shura eczanedeki işine devam etmektedir. Beyaz Rus aristokratlarından çalışmayı gururlarına yediremeyenlerin düştüğü zor durumlara düşmemek için işlerine sarılırlar. Bu arada Shura, Seyit'le gizli gizli görüşmeye devam etmektedir. Seyit, rublelerini çamaşırhaneyi almak için kullanmak ister ama rubleler artık geçmediği için zor duruma düşer. Seyit onca rubleyi yastıklar altında saklamış, sefil yaşadığı dönemlerde bile onları kullanmamıştır. Oysa şimdi Bolşeviklerin kullanımını yasakladığı paraları işe yaramamaktadır. Seyit rublelerini bir tören düzenler edasıyla Galata Köprüsünden aşağı savurur. Para bulmak için nişanların ve saatini satmaktan başka çaresi kalmamıştır. Eşyalarını satan Beyaz Rusların doldurduğu Kapalıçarşı'da büyük bir üzüntüyle satar. Çar Nikola'nın nişanları kendisine taktığı, pırlantalı saati

hediye ettiği günlere geri döner. Artık Rusya'daki hayatından tamamen koğtuğunu anlar. amaşırhanedeki işlerine yoğunlaştığı günlerde Seyit, Kırmımlı akrabalarıyla karşılaşır. Mudanya Antlaşmasının imzalandığı günlerde Beyaz Rusların bir kısmı İstanbul'a yerleşirken yüz binlercesi de Fransa, Bulgaristan, Kanada ve Amerika gibi ölkelere göç etmiştir.

Seyit bu gecelerden birinde Shura'nın bir Fransız kaptanla beraber olduğunu anlar. Tcahaikovski ve Polka nağmeleriyle dolu Rus masalının bittiği zannına kapılır. Shura birkaç gün sonra karşılaştıklarında, aldatılmasına karşılık verdiğini söyler. Seyit, tutkuyla bağlı olduğu Shura'dan yine ayrılamaz. Shura'yla buluşmaya devam ederler ama ilişkileri eski tadında değildir. Maddi durumu düzelen, güzel bir ev tutan Seyit de başka kadınlarla birlikte olmaya başlar. Seyit'in halasının damadı Osman onu bir düğünde Mürvet'i gösterir ve evlenmesi konusunda Seyit'i ikna eder. Kırm'dan kaçarırken karısı ve çocuğu ölen Osman, Mürvet'in ablasıyla evlidir. Seyit, Amerika'ya gitmek istediği için bu fikre başta karşı çıksa da Shura ile bir geleceği olmadığını anladığı için evlenmeyi kabul eder. Seyit'in Petersburg'da çekilmiş üniformalı resmini gören Mürvet de genç adama aşık olmuştur. Seyit'in Shura'yla kaldığı otelin sahibinin kızı Murvet'in arkadaşıdır. Seyit'i fotoğrafından tanır ve Rus metresi olduğunu söyleyince nişan bozulur. Atılan nişan tekrar takılır ama Seyit'le Mürvet'in ailesi arasında gelenekler yüzünden çatışmalar yaşanır. Seyit nişanlısını görmek için onun evine sık sık gider, hediyeler gönderir. Bu durum ailede hoş karşılanmaz, Seyit de duruma alışamaz. Seyit de aslen Türk olmasına rağmen ailenin gözünde Moskof'tur. Seyit bu durumu açmak için bir an önce evlenmeye karar verir ve nişanlılık dönemi kısa sürer. 30 Ağustos 1923'te Seyit ve Mürvet evlenerek Mürvet'in ailesinin yanında yaşamaya başlarlar. Seyit, Mürvet'e Rusçayı çağrıştıracak tarzda Murka diye seslenmektedir. Ancak hayat tarzlarının farklılığından kaynaklanan çatışmalar devam etmektedir. Moskof sözcüğüyle ve gâvurlukla itham edilir. Oysa Seyit Müslöman'dır. Aile kavgalarından ve kalabalıktan sıkılan Seyit başka bir eve taşınır. Bu arada Seyit'in çamaşırhanesinde Shura ve Mürvet tesadöfen karşılaşır. Seyit'in maceralarını bilen ve onu çok kıskanan Mürvet buradaki güzel Rus kızlarını ve daha sonra da Shura'nın güzelliğini görünce çılgına döner. Seyit ise kendisine uzun zamandır azap çektiiren Shura'yı cezalandırdığını sanmaktadır. Shura ağlayarak çamaşırhaneyi terk eder. Onun gitmesiyle Seyit kendini çok yalnız hisseder. Çünkü Murka'yı sevmesine rağmen

aralarındaki yaş ve kültür farkı anlaşmalarını zorlaştırmaktadır. Ayrıca Shura demek Seyit'in geçmişi, hatıraları demektir. Bu günlerde Seyit, Shura ile karşılaşır ve eski sevgililer birlikte olmaya başlar. Shura da Seyit'in çocuğu olacağını duyunca bu beraberliğin yanlış olduğunu yurt dışına gitmek istediğini söyler. Ama iki sevgili sık sık buluşmaya devam eder. 1924 baharına kadar Seyit ve Shura gizli buluşmalarına devam ederler. Seyit ise iki sevdiği kadın arasında kalmaktan huzursuzluk duyar. Shura'nın kendi hayatını kurması gerektiğini düşünür. Bu günlerde Shura'nın görüştüğü Alain, ona aşık olmuştur. Shura'yı Fransa'ya davet eder. Shura ise Seyit'in yaşadığı şehirde kalmak istemektedir. Shura'yı kıskanmasına rağmen Seyit, bu teklifi değerlendirmesi, yeni bir hayat kurması için Shura'ya baskı yapar. Shura'yı gemiye götürerek Alain'e teslim eder. Kaptandan onu sevmesini, ona çok iyi bakmasını rica eder. İki sevgili ağlayarak ayrılırlar. İkisinin de tek isteği yedi yıl önce Moskova'da karşılaştıkları günlerin geri gelmesidir. Shura, İstanbul'dan uzaklaştıkça Rusya'dan da uzaklaştığını hisseder.⁴⁶

1.4.4. Saadet Bektöre *Volga Kızıl Akarken*

Romanda anlatılan tarihî olaylar şu şekilde özetlenebilir: Kırım'da Beyazlarla (Çar Hükümetine sadık kuvvetler) Kızıllar arasında devam eden savaş Bolşeviklerin kazanmasıyla sonuçlanır. Cafer Seydahmet Kırım'ı bırakmaya mecbur kalır. Kırım'da kızıl terör başlar. Binlerce insan hapse atılır kamplara gönderilir. İnsanlar kolhozlara⁴⁷ sürülür, köylüler her şeyden mahrum kalır. Bu sırada Şevki Bektöre İstanbul'dan gelip Kırım'ın Totayköy köyünde Türk Dili Öğretmeni olarak çalışmaya başlar. "Kırım Lisanının Grameri ve Türkçe Alfabe" kitabını bastırır. Ancak Bolşevikler rahat çalışma imkânı vermezler ve Şevki Bektöre Dağıstan'a gitmeye karar verir. Orada Pedagoji Teknikum'da çocuklara Türkçe öğretmeye başlar, fakat orada da rahat bırakmazlar ve Türkmenistan'a gider. Orada Aşkabat Pedagoji Teknikum'da tedrisat müdürü ve diğer fakültelerde de Türk Dili öğretmeni olarak vazifeye başlar. Türkmenistan'da çalışırken oradaki Sovyet rejiminin baskısına şahit olur: Lenin'in ölümü ve yerine Stalin'in gelişi,

---

⁴⁶ Fatih Özdemir, "Türk Romanında Ruslar", (*Basılmamış Doktora Tezi*, Marmara Üniversitesi, TAE, 2009) ss. 210-221.

⁴⁷ Kolhoz- kolektif çiftlik

okuldaki genç öğretmen arkadaşının Bolşevikler tarafından zehirlenmesi, dini baskılar, kulakların⁴⁸ sürülmesi, kolhozların kuruluşu.

Teknikum'da çalışırken Şevki Bektöre Sovyet devletine ve Bolşevik idaresine karşı olduğu ve Türkmen Milliyetçilerinden oluşan gizli bir teşkilatın üyesi olduğu iddiasıyla G.P.U.⁴⁹ tarafında tevkif edilir. Sorguya çekilir. Sorgulardan sonra Taşkent'e gönderilip G.P.U. binasında bir hücreye hapsedilir. Orada manevi ve fiziki işkencelere maruz kalır ve maneviyatı sarsılır. Sürekli çocuklarıyla tehdit edilir. Bir gün Ural-İdil Boyu Türklerinden olan, Çarlık devrinde Orenburg'da çıkan "Suvra" adlı İslam mecmuasının yazarlarından birisi Şevki Bektöre'nin bulunduğu hücreye atılır. Şevki dokuz ay hücrede kalıp sürekli sorguya çekilir. Sonra oturacak yeri bile olmayan tıklım tıklım dolu umumi hücreye yerleştirilir. 13 ay hücrede oturduktan sonra açlık grevine başlar. O gün hapishane müdürü hücreye gelerek Şevki Bektöre'ye on yıla mahkûm edildiğini ve cezasını çekmek üzere Orta Asya Mecburi Çalışma Kampına göndereceği bildirilir. Ailesine mektup göndermeye izin verilir. Bektöre eşine hayatta olduğunu bildirir ve onun derhal Taşkent'e gelmesini ister. Aradan üç ay geçer karısıyla görüşür. Karısının ve çocukların hayatta olduklarını öğrenen Şevki Bektöre mutlu olur. 20 ay hücrede kaldıktan sonra kampa gönderilir. Boynuna 62441 no.lu plaka asılır. Kampta Sevkiyat Merkezinde çalışan memurların odalarını temizlemekle görevlendirilir. Sevkiyat kampında on binden fazla mahkûm bulunur. Tacikistan Reiscumhuru Nasrullayev de bu kampa hapsedilir. Kampta baraka sayısı az, mahkûm sayısı çoktur. İnsanlar üst üste yatarlar. Birkaç ay sonra Şevki Bektöre'yi Taşkent'e sevk etmek üzere tren istasyonuna götürürler. Üç kişilik yük vagonuna 150 kişi yerleştirilir. Dayanılması zor olan yolculukta iki kişi delirir. Mahkûmlar Zarevşan ırmağı kenarında bir pamuk çiftliği haline getirilen kampa götürülür. Kampta her gün dizanteri hastalığından 15-20 mahkûm ölür. Altı ay sonra Bektöre Zingiata kampına gönderilir. Burada kalan mahkûmlar kamptan kaçmaya teşebbüs ederler ama yakalanıp öldürülürler. Bu aralar Bektöre'nin ailesi Aşkabat'tan Taşkent'e taşınır. Eşi iki ayda bir Bektöre'yi ziyarete gelir. Bektöre eşinin Türkiye'ye gitme yollarını aramasını ister. Eşi Türkiye'ye dönmek üzere Moskova'daki Türk Sefaretine müracaat ederek gitmek için izin alır. Gitmeden

---

⁴⁸ Kulak – orta hali arazi sahipleri

⁴⁹ G.P.U. Gizli Polis Teşkilâtı demektir.

önce çocuklarıyla beraber babasının son ziyaretine gelirler ve hüznle ayrılırlar. Bektöre kampta Kırmımlı olan Nizam isimli bir delikanlıyla tanışır. Nizam, Bektorö'yi Kırım'dan tanıır ve onun şiirlerini ezberden bilir. Nizam Bektöre'ye kendi hikâyesini anlatır.

Bektöre kamptayken İkinci Dünya Harbi başlar. Siyasi ve İhtilâl aleyhtarı suçlardan mahkûm olanlardan gayrısı gönüllü olarak cepheye gönderilecek diye ilan edilir. Almanya'ya iltica etme imkânı olur düşüncesiyle, mahkûmlar gönüllü olarak isimlerini yazdırırlar. Amaçları kamplardan, Bolşeviklerden ve Rusya'daki mezalimden kurtulmaktır.

Bektöre'nin on yıllık mahkûmiyeti sona erer, ancak siyasi mahkûmların serbest bırakılmayacağı bildirilir. Kampa getirilen bir Kırmımlıdan Kırım'daki Tatarların Sibiry'a'nın Ural Dağları bölgesine, bir kısmının da Özbekistan'a sürüldüğünü öğrenir. Kampta savaş bittiği ilân edilir. Bektöre 15 yıllık mahkûmiyetten sonra kamptan çıkarılır. Türkiye'ye dönmek ister ancak izin alamaz. Taşkent'e yakın olan Yenyol şehrinde yaşamasına izin verirler. İş bulmaya kalkışır, fakat kamptan yeni çıkmış bir mahkûm olduğu için herkes şüphyle bakarak işe almaya cesaret edemez. Sokakta gezerken bir Özbekistanlı arkadaşa rastlar ve onun evindeki çardakta yaşamaya başlar. Yenyol'da Kırmımlı arkadaşlar edinir. Hayatta kalabilmek için çobanlık yapar, ayçekirdeği satar. Aynı anda Türk pasaportu almak için faaliyete geçer, ancak başvurduğu her yerde bu isteği reddedilir.

1948 senesinin ekim ayında M.G.B.⁵⁰ nin Hususi Müşavere Komisyonunda “Tserkûlar A” adı altında yeni bir karar alınır. Bu karara göre siyasi mahkûmlar yeniden tevkif edilerek toplanır. Şevki Bektöre de bu karar uyarınca yeniden tevkif edilir. 17 sene evvelki gibi 13 No.lu hücreye atılır ve yine sorgulanmaya başlanılır ve sonuçta “tehlikeli eleman” iddiasıyla Sibiry'a'ya sürgüne gönderilir. Balşoy Murta kasabasında Küçük Sanatlar Kooperatifinde kerpiç imalathanesinde bekçilik yapmaya başlar. Kasaba sefalet içindedir. Açlık devam etmektedir. Ekmek almak için insanlar on beş saat beklemek mecburiyetindedirler. Buna mukabil dükkânlar votka ve şarap doludur, sanki halkın açlığı ile alay edilmektedir. Yiyecek yerine içki satılır. “Rusya'da bir insan ömrünün üçte birinin kuyrukta geçtiği veya her üç insandan birinin ölümünün

---

⁵⁰ M.G.B. Gizli Polis Teşkilâtının değiştirilen adı.

kuyruklarda olduğunu söylemek hakikatin ta kendisiydi”⁵¹ demektedir. Kasabaya bahar gelince Bektöre çobanlık, sepetçilik, marangozluk yapmaya başlar. Rusya’da sefalet devam eder. Ona göre Rusya’da “yaşamak veya ölmek arasında bir fark yok gibiydi”⁵². Bektöre ailesine mektup yazmaya karar verir. Mektupta eşine ve çocuklarına, kendisinin de Türkiye’ye dönebilmesi için Türk makamlarına talepte bulunmalarını ister. 1953 Mart ayında radyoda Stalin’in ölümü ilân edilir. 1954’te “Umumi Af” kanununun çıkmasıyla Şevki Bektöre serbest bırakılır, ancak “vatandaş pasaportu” verilmez. Rusya’da hiç kimsesi ve gidecek başka yeri olmadığından Sibiry’a da Bolşoy Murta’da kalır. Türkiye’ye dönmek için müracaata bulunur, ama reddedilir. On beş yıl karşılık alamadan ailesine mektup yazdıktan sonra nihayet ailesinden mektup alır. Mektupta eşi Bektöre’nin Türkiye’ye dönmesi için uğraştıklarını yazar. Birkaç gün sonra pasaport dairesine çağrılır ve Türkiye’ye dönme müracaatının müspet şekilde geliştiği açıklanır. Türk Sefaretinden de mektup gelir. Mektupta Sovyetler’in Bektöre’nin Rus tebaası olduğunda ısrar ettiğini, ancak Sovyet Vatandaşı sıfatı altında Rusya’dan çıkmasına izin verileceğini, Türk Hükümetinin de Bektöre’yi bu şekilde kabul etmeye müsaade ettiği bildirilir. Ancak Bektöre çok ağır hastalanır ve birkaç ay hastanede yatar. Bu arada nihayet dönmesine izin verildiğini bildiren bir yazı gelir ve hasta olarak hastaneden ayrılır. Kasabadan ayrılırken herkes vedalaşmaya gelir. Trene binip Krasnoyarski’ye gider. Orada resmi işleri tamamlayıp Moskova’ya gider. Türkiye’ye doğrudan doğruya uçak olmadığı birkaç gün mecburen burada kaldıktan sonra için Viyana üzerinden çok hasta bir vaziyette Türkiye’ye dönerek eşine ve çocuklarına kavuşur. Minarelerden akseden akşam ezanının ruhuna verdiği huzurdan anlar ki, kırk senelik mahkûmiyeti sona ermiştir.

1.4.5. Hasan Nail Canat *Kırımlı Murat Destanı*

Eserin olay örgüsü şu şekilde özetlenebilir: Kırım’ın Karasupazar şehrinde yaşayan Molla Kasım ezan okumaya mescidin minaresine çıkar. Ezan okurken Kızıl yıldızlı askerler Molla Kasım’ı kurşun yağmuruna tutarlar. Halk ve askerler arasında çatışma başlar. Yüzlerce insan tutuklanır. Köyün en cesur yiğidi Murat, Belediye görevlilerinin molların cesedi alıp arabaya koymalarını seyrederken yedi yıl önce babasının cesedinin

---

⁵¹ Bektöre, s. 194.

⁵² Bektöre, s.199.

de böyle götürüldüğünü öfkeyle hatırlar. Eve dönerek köyde olanları, komünistlerin işkencelerine maruz kalan ve o nedenle hasta yatan Mehmet kardeşine anlatır. Murat Zülfinaz isimli bir kızla nişanlanır ancak kız annesiyle aniden köyden kaybolur. Murat sevdiği nişanlısını unutmaya çalışır. Karasupazar gençleri, komünistler tarafından kurulan “Allahsızlar Cemiyeti”ne karşılık “Allaha İnananlar Cemiyeti”ni kurarlar. Murat ve Mehmet o cemiyetin faal üyeleridir. Murat reis olarak seçilir. Murat eve gelen Albay Melikov tarafından tevkif edilerek, sorguya çekilir. Kardeşi Mehmet’in yardımıyla serbest bırakılır. Bir gün eve dönerken Murat bir evin içinden sesler işitir, eve yaklaşınca iki Rus askerinin bir Kırım Tatar kadına tecavüz ettiklerini görür ve ikisini de öldürür. İhtilal kutlama gününde Murat, kardeşi ve arkadaşları, karargâhta kutlamalar devam ettiği esnada, karargâhı basarlar. Komünistleri korkuturlar. Çatışma esnasında yiğitlerden Ahmet ve Selimhan şehit düşerler. Gazetede “Karasupazar Canavarları” diye haber çıkar. Murat, kardeşi Mehmet, Burguthan, Kerimhan şehirden ayrılırlar ve köy köy gezip halkı komünistlerin uyguladığı keyfi hareketlerden korumaya başlarlar. Uğradıkları bir köyde camide Ruslar ve köye yaşamak için getirilen çingene kadınlar tarafından eğlence düzenlenir. Murat arkadaşlarıyla camiye basar ve içindekileri esir alırlar. Onları korkutarak köyü boşaltmalarını ister. Köyden ayrılırken köy sakinlerinden olan Bekir ağa ve oğlu Alican da kafiye katılırlar. Yedi kişi olurlar. Uçsuz bucaksız vadiye gelince pervaneli uçaklardan atlılara kurşun yağdırılmaya başlanılır. Burgunhan ve Mehmet yaralanır, Kerimhan, Yusuf, Bekir ağa ve Alican vurulurlar. Mehmet’i, Murat’ı, Burguthan’ı yakalar hücreye atarlar. Murat’ı farklı hücreye atarlar. Murat aylarca hücrede tutulur, sonra kampa gönderilir. Kampta iken soruşturmaya götürüldüğü sırada kaçmayı başarır. Saatlerce yürüdükten sonra bir kasabaya ulaşır ve bir ailede misafir olur. Aile sakinlerinden bir Rus subayın kasabada terör estirdiğini öğrenir. Köydeki insanları kurtarmak için plan yapar ama yine de tutuklanır, bir hücrede dayanılması zor işkenceler yapılır. Aynı hücreye aylarca görmediği kardeşi Mehmet’i de getirirler. Bu arada dışarıda olan arkadaşları, komünist partiye mensup üç kişiyi tutuklarlar ve onları iade etmek için Murat ve kardeşinin serbest bırakılmasını şart koşarlar. Ancak gençlerin peşine askerler düşerler, sadece Murat sağ kalıp kaçmaya muvaffak olur. Murat’ı yakalamak için orduyu görevlendirirler. Murat’ın sığındığı mağara bombalanır ve şehit düşer.

1.4.6. Yavuz Bahadıroğlu Kırım Kan Ağlıyor

II. Dünya Savaşı devam ederken, Kırım'ın Akmescit şehri bir yandan Stalin'in NKVD'si; bir yandan da Hitler'in Gestaposu arasında kalır. Doktor Hasan Halit yaralılara baktığı sırada Başhekim Yakof tarafından hastanenin nakledileceğini öğrenir. Ruslar yaralıları Almanlara bırakmamak için vagonlara koyup yakarlar. Almanlar Akmescit'e yaklaşınca Ruslar daha beter saldırganlaşırlar, hiç sebep yokken karşılarına çıkan Kırım Tatarlarını öldürmektedirler. "Cellât" lakabıyla bilenen Teğmen Rubin sokakta gördüğü Kırım Tatar kadınınu kucağındaki bebekle birlikte öldürür. Akmescit'te Türk Mukavemet Teşkilatı'nın üyeleri toplanarak Kırım'ı işgal etmek üzere olan Alman ordusunun komutanı olan Şnayder'e almış oldukları kararları bildirirler. Kararlarda bütün Kırım Türklerinin din işlerini tedbir ve tanzim edecek bir müftünün seçilmesine izin verilmesi, Kırım'da Türk memur ve işçilerine iş konusunda öncelik tanınması, yazışmalarda Türkçenin de kullanması, Türkçe eğitim ve öğretimde serbest bırakılması gibi şeyler kararlar yer alır. Alman generali sadece Müslüman Komitesinin kurulmasına izin verir. Bir heyet haklarını istemek için Berlin'e Hitler'le görüşmek için gider, ancak bir netice alamayınca dönerler ve Almanlara da karşı savaşmaya da karar verirler. Türk Mukavemet Teşkilatı silahlanarak dağlara çıkar. Ahmet Cahit ve teşkilat mensupları hem NKVD'den hem de GESTAPO'dan da kaçmak zorundadırlar. Kızılordu Alman ordularını Kırım'dan kovmaya başlar. Kırım yine kızılların eline düşer ve Kırım Türklerini faşistlere yardım ettikleri gerekçesiyle kurşuna dizmeye başlarlar. Türk Mukavemet Teşkilatının bölge merkezi Akmescit'ten iki dağın arasında Dursunbey Köyüne nakledilir. Köyün mensubu olan Cafer Akmescit'e gider orada olan bitenden teşkilatı haberdar eder. Teşkilatın başı avukat Ahmet Cahit olur. NKVD bütün gayretlere rağmen onu yakalamaz. Dursunbey köyüne NKVD mensupları gelirler. Avukat dağdaki mağarada saklanır. Köylüleri toplarlar ve köye kolhoz getirileceğini ilan ederler. Köylüler karşı çıkar. Cafer köyde olanlardan dağda saklanan Ahmet Cahit'e anlatır. Ahmet Cahit komünistler köyden ayrıldıktan sonra köy sakinleri toplar ve hepsini komünizme karşı savaşmak için davet eder. Komünizme inanmış Hamit isimli bir genç karşı çıkar. Köylüler Hamit'i köyden kovarlar. Herkes Kur'an'a el basarak yurt mücadelesine ne olursa olsun devam edeceklerine yemin ederler. Salih hocayı bir subayı öldürme bahanesiyle oğlu İsmail ile beraber tutuklarlar. Dursunbey köyünde kolhoza karşı çıkanları da tutuklarlar. Köyün din hocası olan Haydar Hoca'yı

ve Cafer'i öldürürler. Ahmet Cahit'in etrafında yirmiye kadar adam toplanır ve köyden gelen silah seslerini duyarak köye koşarlar. Aralarında çatışma başlar. Ahmet Cahit Rus albayı rehin alır. Salih hoca hapishanede işkence görür, teşkilatın üyelerini öğrenmek için dayanılması zor ve insanın psikolojisini bozan işkenceler uygularlar. Hem Salih Hoca hem de oğlu işkencelere dayanmayıp hayatlarını kaybederler.

Bu hadiselerden sonra Dursunbey köylüleri köyü terk etmek mecburiyetinde kalırlar. Ahmet Cahit başkanlığında hepsi dağa çıkarlar. Rehin aldıkları teğmeni de ahırda bağlayarak bırakırlar. Dağda zor şartlarda yaşarlar bu sebeple neredeyse hemen her gün bir cenaze kaldırırılar. Birkaç gün sonra köylüler, dağda Alman birliklerine rastlarlar ve Almanların teklifi ile onlarla beraber Bolşeviklere karşı savaşırlar. İlk çatışmalarda Bolşevikleri yenerler, ancak ilerleyen zamanlarda güçlü Rus ordusuyla baş edemezler ve Kırım Türklerinin hepsi ölür.

Simferopol'e Kagonoviç adında komünist partili bir yetkili gelir ve Kırım Tatarlarının Kırım'dan sürülmesi için emir getirir. Yaşlı, hasta veya çocuk ayırımı yapılmaksızın Kırım Tatarlarının tamamı gece yarısı uyandırılarak, 30 dakika içerisinde evden çıkmaları emredilir. Bütün herkesi hayvan vagonlarına yerleştirirler. Vagonlar tıklım tıklım dolmuştur. Hayatta kalmak son derece zorlaşmıştır. Bu duruma dayanamayan doktorun küçük kızı ölür. Bu çetin yolculuk sürerken, ıssız bir yerde aniden tren durdurulur ve trenin en arkasındaki her tarafı kapalı vagona gruplar halinde getirilen insanlar zehirli gazla öldürürler.

1.4.7. Ali Gündüz Kırım (Türk'ün Dramı)

Roman II. Dünya Savaşında Kırım Tatarlarının çektiği zulümleri anlatır. Romanın başkahramanı olan Alparslan, Akmescit Hastanesi'nde bir Rus yüzbaşısını öldürerek kaçır. Alparslan kurtulduktan sonra diğer hastaların Ruslar tarafından yakılacaklarını öğrenir. Hastalar trene götürüldükten sonra trene bindirilip yola çıkarlar. Bu sıralarda gaz dolu üç kamyon trene doğru gönderilir. Alparslan kamyonlardan birisini yakar. Diğer iki kamyon ise uzaklaşarak kurtulur. NKVD ajanları, 200'e yakın hastaya gaz dökerek yakarlar.

Babası sürgünde olan Alparslan'ın hala ve dayısı Ruslar tarafından öldürülür. Aynı zamanda kendi evine gittiğinde annesinin öldürüldüğünü görür. Bunun ardından Süleyman adlı amcasının evine gider. Zaten Sultan olan Süleyman'ın kızı Alparslan'ın

nişanlısıdır. Alparslan, Süleyman Bey'in evindeyken iki Rus askeri gelir. Alparslan birisini öldürür diğerini esir alır. Esir aldığı askeri konuşturduğunda hastanede hala elli kişinin bulunduğunu, Ruslar tarafından onların da öldürüleceklerini öğrenir. Rus askerinin elbisesini giyerek diğer arkadaşlarıyla birlikte hastaneye gidip hastaları kurtarır. Bundan sonra Alman birlikleri Akmesic'te doğru ilerleyince Rus askerleri Kırım'dan uzaklaşmaya başlar. NKVD'a tabi olan kızıl partizan çetelerinden biri, Süleyman Bey'in evini yakar. Süleyman Bey ile eşi ölür.

Alparslan ve Sultan ise yangından kurtarıldıktan sonra komşuları olan İlyas Bey'in evinde kalırlar. Bu sırada Almanlar, Alparslan'a çok benzeyen bir Rus casusunu yakalarlar. Alman komutanı, Ruslara yanlış bilgiler vermek üzere bu casusun yerine Alparslan'ı gönderir. Alparslan Rusya'ya doğru gider. Moskova'daki NKVD'in binasına giderek, kendisinden istenilen görevi başarıyla yerine getirdikten sonra Kırım'a geri döner.

İlerleyen zamanlarda Almanlar cephesi Ruslar karşısında zayıflamaya başlar, sonra Ruslar yine Kırım'a dönerler. Rusların dönmesiyle katliam yine Kırım'a döner. Ruslar, Alparslan'ın oğlunu, İlyas Bey'i ve eşini öldürürler. Sonra Türkler Kırım'dan sürgün edilir, onların yerine Ruslar, Ukraynalılar, Ermeniler gibi milletler yerleştirilir. Sultan Sibiryaya yolundayken altı Rus askerini öldürdükten sonra şehit düşer. Alparslan ise Sibiryaya'daki sürgünde kendi babasını bulur.

1.4.8. Mehmet Çoşar, Mehmet Pişkin Kırım Kurbanları

Romanın muhtevası şu şekilde özetlenebilir: 1917 Komünizm İhtilâli'nden sonra Kırım Tatarları Kırım'da kurultay teşkil ederler. Noman Çelebicihan'ın başkanlığında Kırım Muhtar Cumhuriyeti kurulur. Cafer Kırimer'in çabalarıyla Çar taraftarı binlerce subayı bir araya toplanılır ve ordu kurulur. Bolşevik kuvvetleri ile Kırım Türk Muhtar Cumhuriyeti kuvvetleri arasında savaş başlar. Bolşevik kuvvetleri kazanır Çelebicihan katledilir. Cafer Seyidahmet kaçmaya muvaffak olur. Bir süre sonra Kırım, Alman kuvvetleri tarafından işgal olunur. Daha sonra, üstün kuvvetlerle saldıran Bolşevikler, kısa zamanda galibiyet kazanırlar. Kırım'da katliam başlar. Başkahraman olan Ahmet Hamdi bu yıllarda ortaokula gider ve Kırım'ın hürriyeti için çalışan gruplar ile işbirliği yapar. Rejim gençleri komünist etmeye çalışır. Kırım'da açlık devam eder. Ahmet Hamdi Akmesic'teki komünistlerin lisesine öğrenci olur ve ilerde NKVD memuru

olmak için çabalar. Veli İbrahim Bey'in başkanlığında Kırım Türk Milli Mukavemet Teşkilatı kurulur. Kırım'da Veli İbrahim, Doktor Halil, Doktor Ahmet Bey'lerin öncülüğünde bir grup Türk Milli Mukavemet Teşkilatı'nı kurarlar. Aynı zamanda dikkat çekmemek için hepsi de tek tek Komünist Partisi'ne üye olurlar. Görüntüde komünist ama gerçekte birer milliyetçidirler. Amaçlarına ulaşabilmek uğruna, toplum içinde bol bol Sovyet sistemi lehinde nutuklar atıp, gizlenmeye çalışırlar. Ahmet de onların arasındadır. O kadar inandırıcıdırlar ki bazı Türk tanıdıkları bile bu duruma şaşırıp, hatta kızmakta ve kendileriyle konuşmamaktadırlar. Ahmet Kırım'daki Rus lisesini bitirir ve bir Rus kadar Rusça'ya hâkim olur. O da artık kendi zamanının geldiğini düşünüp, Komünist Partisi'ne müracaat edip gizli polis teşkilatına girmeyi dener ve başarıp NKVD'ye dâhil olur. Kısa bir süre Kırım'da çalıştıktan sonra da, görev icabı başka bir şehre tayin edilir. Orada yasal görevi, Komünizm karşıtlarını tespit etmek için bir bomba fabrikasına işçi olarak girmek ve rejim muhaliflerini yakalamaktır.

Ahmet fabrikada olan bitenlerden şefe rapor vermek için gider orada Rus ajanı iki kızla tanışır. Aralarında Marusa isimli kıza yakınlık hisseder. Onun Türkistanlı ve Müslüman olduğunu öğrenir. Marusa öz kimliğini gizleyerek, NKVD hesabına çalışıyor görünse bile, aslında farklı amaçların peşindedir. Ahmet onun da komünizmi nefret ettiğini öğrenir. Marusa'nın Asıl isimi Hüsna'dır. Ahmet ve Hüsna birbirine âşık olurlar.

Hep birlikte görev yerinde, yine kendisi gibi gerçek kimliğini saklayan Türk arkadaşlarıyla çalıştıkları fabrikayı uçurmaya çalışırlar. Bu konuda kendilerine yardım edecek bir de Alman ajan vardır.

Şefinin güvenini kazanan Ahmet Hamdi, özellikle Kırımlı olan Abbas arkadaşını da işe aldırdıktan sonra amaçlarını daha kolay gerçekleştirip, fabrikayı havaya uçurmayı başarırlar. Ancak Topal Hasanov isimli bir zat Ahmet'in NKVD aleyhinde çalıştığını merkeze bildirir. Ahmet Hamdi arkadaşlarıyla Abbas'ın evinde bu başarıyı kutlarken evi kızıl askerler basarlar. Aralarında çatışma başlar. Abbas, eşi Ayşe ve Seyit Ali Aga şehit düşerler. Ahmet de yakalanmaktan kurtulamaz. Tam da nişanlısı Marusya (Hüsna) ile Türkiye'ye kaçmayı planlarken yakalanmıştır ve ondan sonra da ölüm gibi bir sürgün hayatı başlar. Ceza olarak diğer Kırım'lı arkadaşlarıyla Salovga adasına on yıllığına gönderilir. Beş sene Salovga adasında açlıkla, soğukla, zulüm ve işkence ile geçirir. Uzun süren bir sürgün hayatından, ilk bulduğu fırsatta iyi kalpli ve sistem karşıtı

Rusların da yardımıyla kaçarak Moskova'ya gelen Ahmet, orada sevgilisi ile karşılaşır. Almanların Moskova'ya saldıracakları anı beklemeye başlarlar. Amaçları o sırada çıkması muhtemel kargaşada, kaçıp karşı tarafa geçmektir. Alman birlikleri Moskova'ya yaklaşınca karşı tarafa geçmeye karar verirler. Beraberinde Hüsna'nın Elmas isimli yeğenini de almaya mecbur kalırlar. Kaçış sırasında Hüsna şehit düşer. Ahmet Hamdi Elmas'la karşı tarafa geçerler.

1.4.9. Murat Soysal 1944 Arabat Türkleri

Romanın muhtevası şu şekilde özetlenebilir: Moskova'da özel birlikler oluşturularak Kırım, Ahıska ve Çeçenya bölgelerindeki Türkler hiç bir ayırım yapılmaksızın evlerinden alınarak trenlerle Özbekistan'a, Sibirya'ya, Kazakistan'a sürgün edilme kararı alınır. Karar alınırken Jiyan isimli Türk asıllı General Sovyet Devlet Güvenliği Halk Komiseri Seriva'ya karşı çıkar. Toplantıyı terk eder. N.K.V.D. de peşine düşer. General ailesini Fransa'ya gönderir. Kırım'ın Arabat Köyü'ndeki bir Kırım Tatar ailesinin Ramazan isimli oğlu, ailesinin geçim sıkıntısı çekmesinden dolayı köyden ayrılır ve para kazanmak için yola düşer. Arabat Köyü'ne tuz satın almak için gelen Alex isimli bir gemicinin yardımıyla Kiyev'e ulaşır. Kiyev'de İrina isimli kızla tanışır. Rusça öğrenmeye başlar. 18 Mayıs 1944 Kırım'da Kırım Tatarlarının vahşi şekilde sürgünü gerçekleşir. Ahıska'da da Türkler sürgün edilir. Jiyan, öğrencisi olan Albay Sabbar'ın vasıtasıyla Anna isimli gazeteciyle tanışır. Anna'nın yardımıyla Jiyan'ın sürgün hakkında yazdığı makale ülkeye dağıtılır. Bu arada Seriva'ya sürgünün gerçekleşmesinde mesuliyetli olan Kagonovç'ten mektup gelir. Mektupta Arabat Köyü'nün halkını sürgün edilmesi unutulduğu yazılıdır. Seriva "*Hatanızı en kısa zamanda kimsenin duymayacağı şekilde telafi ediniz. Bu saatten sonra ilk giden sürgünlere ulaştırılmayacağına göre, ne yapmanız gerekeni umarım biliyorsunuzdur*"⁵³ şeklinde bir not düşer. Köy halkını eski gemiye bindirirler. Alex kaptana votka içirerek o büyük ve eski gemiyi onun takasına bağlayarak sahilden denize çekmek suretiyle denizin ortasına getirirler ve batırırlar. Böylece Ramazan'ın ailesiyle beraber bütün köy halkı gemiye bindirilip Azov denizinde batırılmış olur. Seriva'dan Kubalova "*emrettiğiniz gibi gereği yapıldı efendim. Arz ederim*"⁵⁴ haberi gelir.

---

⁵³ Soysal, s. 184.

⁵⁴ Soysal, s. 195.

Ramazan Kiyev’de bir lokantada bulaşıkçı olarak çalışmaya başlar. Lokantada her işi çok iyi yapar. Sahibinin güvenini kazanır. Bir müddet sonra İrina aynı restorantta işe alınır. Patronu Ramazan’a ve İrina’ya iyice alışır. Çoğu zaman restorana dahi uğramaz olur. Bir müddet sonra Ramazan ve İrina kendi işyerlerini açarlar. Ramazan Rusya’daki bir inşaat malzemesi firmasında çalışmaya başlar ve Kiyev’de o firmanın başı olur. Ramazan her geçen gün parasal olarak büyür. Bir gün İrina’ya Kırım’daki ailesini Kiyev’e getirmek niyetinde olduğunu söyler. Beraber Kırım’a gitmeye karar verirler. Kırım’a gelirler ancak ailesinin evinde Rus bir ailenin yaşadığını görür. Diğer akraba evlerinde de hep Rusların yerleşmiş olduğunu görür. Ramazan mezarlığa gider, mezarlıkta da tek taş kalmamış olduğunu görür. Alex kaptandan olan bitenleri öğrenirler. Ramazan uzun zaman kendine gelemmez. Kiyev’e döner ve İrinayla evlenir. Ramazan bu işi araştırmaya başlar, ancak ofisine polisler gelip bu araştırmayı bırakması için tehdit ederler.

Bu arada NKVD’e mensupları Jiyan’ın peşine düşerler ve onu öldürmeye teşebbüs ederler ancak Jiyan yaralı olarak kurtulur. Gazeteci olan Anna’nın evinde saklanır ve birlikte yamaya başlarlar. Jiyan Çelik’in en yakın üç generalini öldürür. Böylece Çelik’in diktatörlüğüne karşı kendi başına savaş açar. Ona suikast hazırlar ama öldüremez. Jiyan polis ve halkın sempatisini kazanır. Ancak teslim olmaya mecbur kalır. Hapse atılır, fakat düzenlenen bir operasyonla hapisten kaçır ve hazırladığı bir suikastta Seriva’yı öldürerek Moskova’yı terk eder. Önce Azerbaycan’dan kendisine verilen araç ve korumalarla Ermenistan topraklarına, oradan da dağları aşarak Türkiye’ye geçer. Bakanlarla görüşür ve Fransa’ya gitmeye istediğini bildirir. Fransız Büyükelçiliği’ne götürülür oradan da Fransa’ya gider. Fransa’da ailesiyle kavuşur. Zamanla Fransa’ya alışır. Aradan yirmi beş sene geçer. Rusya’da iktidara Hruşev gelir. Halk üzerindeki korku ve baskılar yavaş yavaş kalkmaya başlar. Çocuklarını evlendirir ve torun sahibi olur. Yaşadıklarını kitap haline getirmeye çalışır. Çok ileri bir yaşta vefat eder.

Ramazan 40 yaşına gelir. Parasına para katmış bir insandır. İki çocuk babası olur. Gemiye bulma düşüncesi her daim zihnindedir. Gemiye detaylı ve yasal yoldan aramak için bir Deniz Araştırma Enstitüsü kurar, ardından da araştırma gemisi yaptırarak aramalara başlarlar. Enstitüsüne eğitim görevlisi olarak ülke dışında isim yapmış iki önemli bilim adamını görevlendirir. Ramazan Türkiye’deki birçok bilim adamı ve

bürokratlarla yakın ilişkiler kurar. Bu arada yapılan araştırmaların sonucunda gemi bulunur. İlk geminin ambarına giren Ramazan olur. Geminin ambarı iskeletlerle doludur. Dalgıçlar gördükleri manzara karşısında dehşete düşerler. Ramazan iki gün kendine gelemmez, sürekli ağlar. Bir kaç gün sonra profesörlerle toplantı düzenler. Toplantıda özel sandıklar yaptırarak, geminin ambarında tek kemik kalmayacak şekilde kemiklerin sandıklara doldurulma kararı alınır. Toplanan insan kemikleri on altı sandığa konur. Son derece gizlilikle yürütölen bu çalışmadan kimseye açıklama yapılmaz. Ramazan Kiyev'e döner durumu eşine anlatır. Kiyev'den Türkiye'ye geçerek dostlarıyla, dönemin başkanıyla görüşerek gizli bir operasyonla kemiklerin Türkiye'ye getirilmesi kararlaştırılır. Sandıklar Ankara'ya getirilir. Ankara'da, Ankara Üniversitesi Kemik Patolojisi Bölüm Başkanlığı'na getirilen kemikler, "Devlet Gizli Arşividir" belgesiyle teslim edilir. Devlet yetkileri, gazeteciler, tarihçilerin de katıldığı bir toplantı düzenlenir ve Ramazan orada Arabat Köyü'nün faciasını anlatır. Herkes çok etkilenir. Toplantıda kemikler, devlet güvenliğinde muhafaza edilecek, üniversitelerin yetkili birimleri tarafından incelenecek, daha sonra da insanlık ayıbı olarak Ankara Etnografya Müzesi'nde sergilenmesi kararı alınır. Ramazan ve kızından DNA örneği alınır ve kemiklerin arasında Ramazan'ın ailesi tespit edilir. Tüm kemikler Ankara Etnografya Müzesi'ne götürölür ve cam fanusun üzerine Kırım'ın Arabat Köyü'ndeki faciası yazılır.

Ramazan yaşlanır. Sevdiği eşi vefat eder. Ramazanın sonraki yılları Kırım'a hizmet etmekle geçer. Verdiği mücadeleler sonucunda Kırım Tatarlarının uğradığı vahşetin sembolü olarak şehir meydanına anıt diktirmeyi başarır. Arabat Köyü adını, kurduğu Kimsesiz Çocuklar Eğitim Vakfı'na verir. Birçok panele konuşmacı olarak katılır. Fransa'ya gidip Jiyan'ın ailesiyle tanışır. Jiyan'ın mezarını ziyaret eder. Çocukları evlendirdikten sonra Ankara'ya gider ve orada 2007 yılında vefat eder.

BÖLÜM 2: ROMANLARDA KIRIM TARİHİ

2.1. Cezmi

Namık Kemal'in *Cezmi* romanı (1880/81) “*tarihe müstenit hikâye*” alt başlığı ile yayımlanır. Bu alt başlık eserin tarihsel gerçekliğe dayandığını, tarihsel söylemin romanın edebi söylemine bir senet olarak kullandığını ve bu bakımdan romanda edebi hakikatle tarihsel hakikat dayanışmasının, karşılıklı birbirini destekleme ilişkisi içinde olduğunu göstermektedir. Namık Kemal romanı yazarken tarihi olayları titizlikle seçer ve o olayları, güttüğü gayeye ulaşabilmek için roman şeklinde anlatmaya çalışır.⁵⁵

Namık Kemal, romana başlarken okuyucularına Osmanlı Devleti'nin en güçlü zamanını anlatır ve o dönemde İslam ve Hıristiyan medeniyetlerinin birbiriyle rekabet içinde gösterilirken, diğer yandan geniş bir coğrafyayı etkileyen siyasi, teknolojik, kültürel ve askeri dönüşümler örneklendirilmektedir. Kanuni'nin bu asrın başında doğması, bu asırda olacakları müjdeleyici olarak görülür. Roman şöyle başlar:

“Miladi 15.asrın ve hicri takvime göre 9. asrın son yıllarında Osmanlı Devleti'nin onuncu padişahı Kanuni Sultan Süleyman dünyaya gelmiş ve padişahlık yapmıştı. Bu asır çok önemli tarihi olayları içinde barındırması ve büyük keşiflerin bu asır içinde gerçekleşmiş olması bakımından tarihteki önemi en büyük olan asırdır. O kadar ki yüce Allah'ın gücü neredeyse binlerce yıl içinde gerçekleşebilecek olan olayları yeni bir mucize ortaya koymak için küçük bir asrın dar zaman çemberine sıkıştırmıştır... Yine bu asırda, Büyük Osmanlı sultanı ve Osmanlı Orduları Başkomutanı Kanuni Sultan Süleyman şanlı bayrağımızı, şafaklar içinde doğmuş bir hilal gibi, Viyana, Tebriz, İspanya ve Hindistan'da dalgalandırarak şu büyük dünyanın doğusunda ve batısında şanla ve şerefle taşıyordu”⁵⁶.

Namık Kemal o dönemlerin ihtişamını anlatırken bir yandan da Kırım tarihini yüceltmektedir:

“Yine aynı asırda, Kırım Han'larından “Devlet Giray” ikinci saldırısında Moskova civarını teslim almaya kadar ileri gitmiş, yüz sene sonra gelecek bir imparatora daha o zaman bir ibret dersi vererek, Moskova'yı yakan Prusya'lı General Konozo'f'a daha o zamandan ders alması gereken bir örnek göstermiştir. Bu kahraman adam, insan yapısı olan kocaman bir yanardağ gibi patlamıştı. Babür Han, büyük dedesi olan ve zaferlerinin çokluğuna ve ihtişamına bakılarak dünya fatihi sayılan Timur'un yüz binlerce asker ve bin bir türlü zorluklarla aldığı Hindistan'ı, sadece on beş bin kişilik bir ordu ile, ordusundaki askerlerin sayısı yüz binlerle ölçülen bir düşmandan teslim almış, o bölgede o zamana kadar gelmiş

---

⁵⁵ Fatih Altuğ, “İstinat Duvarı Olarak Cezmi: Tarihe Müstenit Hikaye” *Edebiyatın Omzundaki Melek, Edebiyatın Tarihle İlişkisi Üzerine Yazılar*, Yayına Hazırlayan: Zeynep Uysal, İletişim Yay., İstanbul, 2011, s.149-150.

⁵⁶ Kemal, s. 25.

geçmiş dünyanın en büyük İmparatorluğunu yani Türk-Moğol İmparatorluğunu yine o asırda kurmuştu”⁵⁷.

Namık Kemal’in *Cezmi* romanını yazarken tarihle yakından ilgilendiğini kaydetmiştik. Kırım tarihine dair yaklaşımı ise yine müspettir. Namık Kemal Kırım Hanlığı ve Osmanlı’nın en parlak, en dostane münasebetlerinin yaşandığı dönem olarak Devlet Giray devrine dikkat çekmiştir. Devlet Giray, 1551-1577 yılları arasında hanlık yaptı ve onun döneminde Kırım Hanlığı Osmanlı ile birlikte yükseliş devrini yaşadı. Kanuni Sultan Süleyman döneminde uzun yıllar İstanbul’da yaşadığı için dönemin Osmanlı Sarayı ile oldukça iyi ilişkileri vardı. Devlet Giray’ın meşhur olduğu olay, 1571’de Moskova’ya karşı giriştiği büyük taarruzdur. Bu taarruzda Moskova varoşlarının büyük bir kısmını yakarak, IV. İvan’ın başkentini Tatarlara karşı korumaya gücünün yetmediğini ispata muvaffak oldu. Kırım Tarihinde Devlet Giray’ın bu başarısı ona “Taht-Algan” (taht alan) lakabının verilmesini sağladı. Osmanlı Sultanı da Devlet Giray’a “*Kırım’ın emiri ve tahtımızın samimi ve sadık dostu*” unvanını verdi.⁵⁸ Halil İncalcık’ın da kaydettiği gibi aynı Devlet Giray dönemindeki Rus tehlikesine karşı Osmanlılarla iş birliği yapmıştır:

“Devlet Giray döneminden (1551-1577) XVII. yüzyıl başlarında Karadeniz sahillerinde sürekli Rus akınları başlayıncaya kadar geçen sürede Kırimlıların Rusları Volga havzasında geri atmak için mücadele ettikleri dikkati çeker. Bu devirde Karadeniz ve Kafkaslar için Rus tehlikesine karşı Osmanlıların iş birliği göze çarpar. Devlet Giray 972 (1565) kışında Osmanlı topçularının da bulunduğu ordusuyla Rusya üzerine sonuçsuz bir sefer yaptı. Osmanlılar, 970’ten (1563) beri kuzeyde Astrahan’a bir sefer düzenlemeyi ciddi olarak müzakereye başlamışlardı. Yalnız Kırimlılar değil, diğer Kıpçak bozkırındaki Nogayların bir kısmı (Kiçi-Nogaylar), Orta Asya Türkleri, Harezmi Hanı, şimdi “halife-i ruy-ı zemin” olan padişahı Rus-Kazak ilerleyişlerine karşı yardıma çağırırmaktaydı. Osmanlılar bir ordu göndererek Don-Volga arasında bir kanal açmak ve Astrahan’ı zapt etmek suretiyle iki taraftan kazanacaklarını düşündüler. 15.000 kişilik bir Osmanlı ordusu Devlet Girayın ordusuyla birlikte, Don nehriyle Volga’nın en çok yaklaştığı bölgede Altın Orda hanlarının harabe halindeki eski başşehri civarına geldi.”⁵⁹

Romanda da Namık Kemal bu dönemde Osmanlı-Kırım Hanlığının planladığı “Don-Volga arasında bir kanal açmak” projesinden söz etmektedir:

“Hazar denizi vasıtasıyla Asya kıtasının iç kısımlarına doğru hâkimiyetini yürütebilmek için Volga ve Don nehirlerini bir kanal inşa ederek birleştirmeye çalışan ve bu yolla Yavuz Sultan Selim’in büyük ülküsü olan İslam birliğine ulaşma

---

⁵⁷ Kemal, ss. 25-26.

⁵⁸ Fisher, s.72.

⁵⁹ Halil İncalcık, “Kırım Hanlığı”, *İA*, s. 452.

yolu açmaya çalışan da yine aynı büyük adamdır.”⁶⁰, “Don nehriyle Volga nehrini birleştirip, hazar deniz yoluyla Turan’a bir ulaşım yolu bulmak⁶¹”.

Ancak, Vezir-i Azam Sokullu Mehmet Paşa döneminde başlanan kanal tamamlanamadı. Kırım ve Osmanlı askeri Ruslar ve hava koşulları tarafından kırılarak geri çekilmek durumunda kaldı. Bu olay bazı tarihçiler tarafından Osmanlı İmparatorluğu’nda duraklama döneminin başlangıcı olarak kabul edilir.

Roman, bir yandan Cezmi’nin yetişme serüvenini, Osmanlı-Safevi Savaşına katılmasını ve bu savaşta gösterdiği kahramanlıkları sunarken, diğer yandan onunla aynı meşrepten olduğu sıklıkla vurgulanan Kırım Kalgayı Adil Giray’ın Osmanlı kuvvetleri safında savaşa katılışını, gösterdiği yararlılıkları ve esir düşmesi sonucunda Safevi sarayında yaşadığı siyasi ve duygusal maceraları anlatmaktadır. Adil Girayın hikâyesi önceleri değişik biçimlerde yazıya aktarılmıştır: Osmanlı-Safevi savaşını anlatan hem Batılı hem Osmanlı tarih kitaplarında Adil Giray’dan söz edilmektedir. Aynı zamanda başta Kırım olmak üzere geniş bir coğrafyada Adil Giray’ın tecrübesi destan biçiminde kulaktan kulağa ve kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Dolayısıyla Namık Kemal’in romanı Cezmi, daha önce çeşitli tarih yazımı söylemleri ve destanlar tarafından dolayımlanmış bir tarihsel hakikatin bu defa romanlaştırılmasıdır. Olayın gerçekleşmesiyle romanın yazılması arasında tarihsel mesafenin doğal sonucu olarak bu tarihsel roman kendisini yalnızca tarihsel hakikatle değil tarihsel ve destanî söylemlerle de ilişkilendirmek durumundadır. Bu anlamda, Namık Kemal’in *Cezmi* romanında cisimleştirdiği tarihsel hikâye, Kemal’in kendi tarihsel koşullarının yanı sıra tarihsel ve destanî söylemlerle kurduğu seçmeci ve düzenleyici ilişkinin de sonucudur. Tarihsel ve destanî söylemler, romanın olay örgüsünün mesnedi olarak işlemektedir.⁶²

Osmanlı-İran seferine Adil Girayın katılmasını konu edinen farklı bölgelerde muhtevalarda bazı farklılıklar olan dört rivayet bulunmaktadır: Alman asıllı Rus Türkoloğu olan Wilhelm Radloff’un Molla Mehmet Osmanof’un ayrı ayrı derledikleri Kırım rivayetleri, Zarif Taşkendi’nin derlediği Kazak-Kırgız rivayeti, Nedret ve Enver Mahmut’un derlediği Dobruca Tatar rivayetidir. Her rivayetin ortak noktası Adil Girayın savaşa katılıp cesurca savaşarak esir düşmesidir. Ancak Dobruca Tatar

---

⁶⁰ Kemal, s. 31.

⁶¹ Kemal, s. 46.

⁶² Altuğ, *a.g.m.*, s. 151-152.

rivayetiyle Cezmi'deki Adil Giray serüveninin diğerlerine göre birbirine daha yakın olduğu görülür.⁶³

2.2. Hilal Görününce

Sevinç Çokum'un yazdığı *Hilal Görününce*'yi tam olarak anlayabilmek için romandaki vakaların cereyan ettiği Kırım'da 1853-1856 yılları arasındaki tarihî gelişmeleri ana hatları ile gözden geçirmek gerektiği kanaatindeyiz.

Rusya ile Osmanlı Devleti arasında 17.-20. yüzyıllar arasında 11 büyük savaş meydana gelmiş, bunlardan 5 tanesini Rusya, 6 tanesini ise Osmanlı Devleti resmen kazanmıştır. Hilal Görününce romanının ana ekseninde yer alan ve Kırım'ı da içine alan Osmanlı-Rus savaşı 1853 ile 1856 yılları arasında cereyan etmiştir⁶⁴.

Çar Nikola, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne verdiği ultiatomun kabul edilmemesi üzerine Osmanlılarla savaşa girmeye karar verir. Rus kuvvetleri, 22 Haziran 1853'te o yıllarda Osmanlı denetiminde olan Eflak ve Boğdan'ı işgal ederler. Bu gelişme Ruslar ile Osmanlılar arasında yeni bir savaşın başlama sebebi olacaktır. Rusya, o sırada güçlü durumda bulunan Avrupa devletlerine Eflak ve Boğdan'a girmekteki amacının daha önceden Rusya ile Osmanlı Devleti arasında varılan anlaşmaların hayata geçirilmesi olduğunu söylemektedir. Padişah Abdülmecit, savaş durumunu kabul ederek, Şumnu'da bulunan Osmanlı ordusu komutanı Ömer Paşa'ya savaş talimatı verir. Paşa, 4 Ekim 1853'te Rus orduları komutanı Gorçakof'a ultiatom vererek Eflak ve Boğdan'ı 15 gün içinde terk etmesini ister. Bu sırada Osmanlı orduları Rusya'ya karşı Rumeli ve Anadolu'da bazı başarılar elde ederler. Ancak 30 Kasım 1853'te fırtına nedeniyle Sinop limanına sığınmış bir Türk filosu, Rus filosu tarafından yakılarak yok edilir. Osmanlı Devleti'nin uğradığı Sinop felaketi, Fransa ile İngiltere'nin Rus donanmasının gücünü anlamalarına vesile olur. Artık İstanbul ve boğazların Rus tehdidi altında bulunduğu açıkça ortaya çıkmıştır. İngiliz ve Fransızlar, çoğunlukla düşmanca tavır takındıkları Osmanlı Devleti'ne, bu kez Rusya meselesinde yardım edeceklerdir. Zira Rusya'nın Karadeniz ve Akdeniz'de güçlenmesi ve önemli avantajlar elde etme noktasına gelmesi İngiltere ile Fransa'nın çıkarlarına ters düşmektedir.

---

⁶³ Doğan Kaya, *Adil Sultan Destanı*, bkz:

http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/dogan_kaya_adil_sultan_destani.pdf. 11.10.2012.

⁶⁴ Morkoç, Ayvaz; "Sevinç Çokum'un Hilal Görününce Romanında Kırım Türkleri" *Turkish Studies, İnternational Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume: 6/4 Spring 2011, s. 222-224.

Londra ve Paris kabineleri ortak ulti­matom vererek Rusya'nın Osmanlı Devleti'yle ilgili taleplerinden vazgeçmesini isterler. Ültimatoma reddedilmesi üzerine İngiltere ve Fransa 12 Mart 1854'te Rusya'ya savaş ilan ederler. Ardından İngiltere, Fransa, Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan ve Prusya aralarında anlaşarak Rusya karşısında bir cephe meydana getirirler. Bu durum karşısında Rusya; İngiltere, Fransa ve Osmanlı Devleti'yle savaşa girer. Savaş, Doğu Anadolu, Rumeli, Baltık ve Kırım olmak üzere dört cephede cereyan etmektedir. Ruslar, Rumeli'de bazı küçük başarılar elde ederse de istedikleri sonuca ulaşamazlar. Rusya'yı barışa zorlamak için Kırım'a saldırmayı çıkar yol olarak gören müttefiklerin amacı ilk etapta Sivastopol'u ele geçirmektir. Ruslar, yaptıkları güçlü direnişlerle müttefiklerin kısa zamanda başarı elde etmelerine engel olurlar. Kırım'da cereyan eden savaş sırasında Kırım Türkleri büyük sıkıntılar yaşarlar. Bununla birlikte Osmanlı Türklerinin buraya yeniden hâkim olma ihtimali, Kırım Türklerini sevindirmektedir. Bu sırada Çar Nikola'nın ölmesi ve yerine II. Aleksandr'ın geçmesi, Ruslarda savaştan zaferle çıkılacağı beklentisine son vermiştir. Yeni Çar, müttefiklerle barış yapmak zorunda kalır⁶⁵.

Kırım'da gerek galip olan müttefiklerin, gerekse yenilgiye uğrayan Rusların insan kayıpları büyük olur. Bu sırada Kırım Tatarlarından çok sayıda kişi hayatını kaybeder. Binlerce Kırım Tatarı, ata topraklarını bırakarak daha güvenli yerlere göç etmek zorunda kalır. Savaş sonunda Rus tehlikesi bir süreliğine ortadan kalkar. Osmanlı Devleti yeniden Avrupa'nın büyük devletlerinden biri olarak kabul edilir. Bu savaş neticesinde, bazı gelişmeler ilk bakışta Osmanlı Devleti'nin lehine gibi görünse de, Avrupa devletlerinin kaypak tutumları beklenen olumlu sonuçları engellemiştir⁶⁶.

Bununla birlikte Rusya, üç müttefik devlete kafa tutmakla, hatırı sayılır bir devlet olduğunu göstermiştir. Sivastopol'de donanması ve tersaneler yakılmış olsa da kara kuvvetleri müttefiklerce imha edilememiş olan Rusya, daha önce bazı anlaşmalar sayesinde elde ettiği avantajları ve ayrıca sınırlarını Balkanlar yönünde genişletme imkânını kaybeder. Dahası, anlaşmanın Osmanlı'yı koruyan maddeleri nedeniyle Osmanlı Devleti üzerindeki emellerini gerçekleştirmeyi de ertelemek zorunda kalır.⁶⁷

---

⁶⁵ Morkoç, *a.g.m.*, s. 223.

⁶⁶ Morkoç, *a.g.m.*, s. 223.

⁶⁷ Morkoç, *a.g.m.*, s. 222-224.

Sevinç Çokum'un *Hilal Görününce* romanı bu tarihi serüvenin içinde Kırım Tatarlarının yıllarca süren vatan davasını ele almaktadır.

Sevinç Çokum'un *Hilal Görününce* ve Namık Kemal'in *Cezmi* romanların giriş kısımlarında bir benzerlik söz konusudur. *Cezmi* de olduğu gibi Sevinç Çokum asıl konuya girmeden Felekzade Arif Çelebi ağzından Kırım tarihinden ve Kırım Hanlığından söz eder:

“...bu cennet bağına ilk gelenler Hunlar olmuştur. Hun Türkleri ki, denizlere karalara sığmaz, önüne hiçbir kal'a, hiçbir bent yapılamaz idi. Yapılsa da, onun atının geçemeyeceği engel yok idi. Ondan sonra bu diyara Hazarlar, Kumanlar, Peçenekler ve Selçuklular dahi gelmişlerdir. O görklü Altınorda Devletini ise Cengizliler kurmuş olup, o vakitler Altınordu Devletinin sınırları, adı sanı dünya üzerine hesaba katılmayan Moskova Prensiğine doğru bir hançer gibi sokulmuş idi. Tatar cengâverleri, Ruslara göz açtırmaz, onlar girdikleri dilekten yüz gösterecek olsala, tez, bu yiğitler atlarını onlara doğru yürütürler mi, o saatte korkularından diz çökerlerdi. Onun için Rus prenslerinden Saray Vilâyetine gelip yüz sürmeleri âdet olunmuş idi. Kırım Hanlığı, Altınorda Devletinin bir parçası olup, Timur İstilâları ile devlet dörde bölününce ortaya çıkan hanlıklardan birisidir. Evvel zamanda Kırım Hanlığının sınırları, Tuna'dan, Ural'a kadar uzanır idi. Buralarda bir miktar Rum, İtalyan, Ermeni ve Yahudi de oturmakla birlikte, asıl sahibi Türk idi. Timur zamanında ise, Kefe şehrine Cenevizliler yerleşmiş olup, gemileriyle mal alıp götürmüşlerdir. Kırım Tatar-Türkleri, deniz ticaretine hevesli olmayıp hayvancılık ve toprak işleriyle ömür geçirmişlerdir. Fatih Sultan Mehmet Han, işte bu Cenevizlileri, Kırım limanlarından söküp atmayı düşünürdü. Keskin görüşlü bir padişah olduğundan, denizciliği ilerletip, filosunu deryaya saldıktan sonradır ki, adı hutbede Sultanülberreyn diye okunur iken, yanına bir de Hakaniülbahreyn ünvanı dâhil oldu. Tanrı öyle istediği için, Fatih Sultan Mehmed, cümle kâfire baş eğdirdi. O zamanlar, Kırım Hanlığının başında bulunan Mengli Giray ile kardeşinin arasında taht yüzünden geçimsizlik zuhur etmişti. Mengli Giray, daha düşünce, Fatih, Gedik Ahmet Paşa'yı ve gemilerini Kefe'ye gönderdi. Kefe kal'aları bütünü zaptolundu. Cenevizlilerin adı da Bahr-i Esved'den silindi. Ondan sonra Osmanlı devleti ile Kırım Hanlığı kucaklaşmış oldular.”⁶⁸

Yazar romanda hep Kırım hanlığına atıflarda bulunur:

“Bora Gazi Giray'a gelince o hem kılıç hem de kalem kullanmaya hünerliymiş. Bilgili ve yüreği odlu bir han imiş... Şirin dalıp gitmişti. Dışarda sönen günün buğulu rengi... Rüyaya benzer bir akşam. O küçücük pencere, birdenbire hanlık devrine doğru açılan kocaman yüksek bir kapı oluvermişti. Şirin o kapıdan geçişin büyümlü rengine dalıp gitti. Hanlık devrinin muhteşem sarayların o küçük pencerenin dışında yeniden bir bir inşa etti. Minareler, şadıрманlar, gül bahçeleri, saray avlularına girip çıkan ipek yeşilli atlar gözünün önünde geçti. Ve samur kürklü bir han, bahçesindeki havuzun kenarına çöküp, hayale daldı. Belki Bora Gazi giray, belki bir başkası...”⁶⁹.

⁶⁸ Çokum, s. 13-14.

⁶⁹ Çokum, s. 27.

Romandaki kahramanlar hep Kırım Hanlığı zamanlarını özlerler:

“Giray gözlerinin altın suyuna batmış pencere kafeslerine, süslü saçaklarda gezdirdi. Geçmişin sesini duymağa çalıştı. Han divanında toplanacak olanlar, konuşa konuşa şu avluya girerlerdi değil mi? Kalgay⁷⁰ ve nureddinler⁷¹ mirzalar, Karaçibeyleri, Kadıasker, kadı ve müftüler... Önce şu kapıdan, büyük avluya, oradan da iç avluya, sonra Mengli Giray’ın tâ Salaçık’tan getirttiği nakışlı demir kapıdan, çeşmeli avluya geçerlerdi. Herhalde o sırada han, altın odada veya fıskıyeli çiçeklikte dinleniyor olurdu. Gelenler, divanhaneden hanın teşrifini beklerlerdi. Daha sonra han gelip, sağına kalgayını, soluna nueddinini oturtarak, meclisi açardı. Bütün bunlar yavaş yavaş Giray’ın gözünden canlanıyordu. Hanın mücevherlerle süslü, sorguçu kalpağı altında gülümseyen çehresi... Kararlar alındıktan sonra yarlığını hazırlayıp, tamgasını basması... Sonra han Camiinde namaz kılınıp, divanhaneden yukarı kata çıkarak sofraya oturmaları... Bir tarafta saz takımının sohbetlere renk katışı...”⁷²

Romandaki kahramanların isimleri de dikkat çekmektedir. Roman’da erkek isimlerinin çoğu Kırım Girayların isimleridir. Nizam dedenin oğlunun ismi bizzat Giray’dır. Giray Kırım hanlarına ve han ailesinden olan prenslere verilen unvan ve kuvvetli, kudretli anlamına gelmektedir. Baş kahramanlardan olan Arslan beyin ismi de Arslan Giray Han (1748-1756) dan gelmektedir, Girayın Oğlu olan Bahadırın ismi Bahadır Giray Han (1637-1640) dan gelir. Kırım tarihinde Girayların isimlerin arasında en çok devlet ismi kullanılmıştır. Bildiğimiz dört hanın ismi Devlet’tir. Devlet Giray Han (1551-1577), II. Devlet Giray Han (1699-1702, 1707-1713), III. Kara Devlet Giray Han (1716-1717), IV. Devlet Giray Han. Girayın iki oğlunun ismi de Nurdevlettir. Hamza Baturun oğlunun ismi de Sahip’tir. İki hanın ismi Sahip idi. Sahib Giray Han (1532-1552), II. Sahib Giray Han (1772-1775).

Kırım tarihinde en büyük felaketlerden biri de Kırım’ın ilhakından sonra Kırım Tatarlarının Osmanlı topraklarına göçleridir. Göçlerin asıl sebepleri şunlardır: Kırım Tatarların topraksızlaşma ve köleleştirme⁷³, pomeşik⁷⁴ ve devlet memurları tarafından yapılan hırsızlık ve keyfi hareketler, incelediğimiz romanında da söz edilen kazak askeri birliklerinin haydutluğu, yerel halk ve Kırım’a gelen yeni kolonistlerin arasında hak eşitsizliği sorunu, hükümet tarafından daha çok Rus-Türk savaşları döneminde uygulanan baskılar v.s. 1770’lerden itibaren Kırım’dan Osmanlı topraklarına doğru

---

⁷⁰ Kalgay: Birinci veliaht

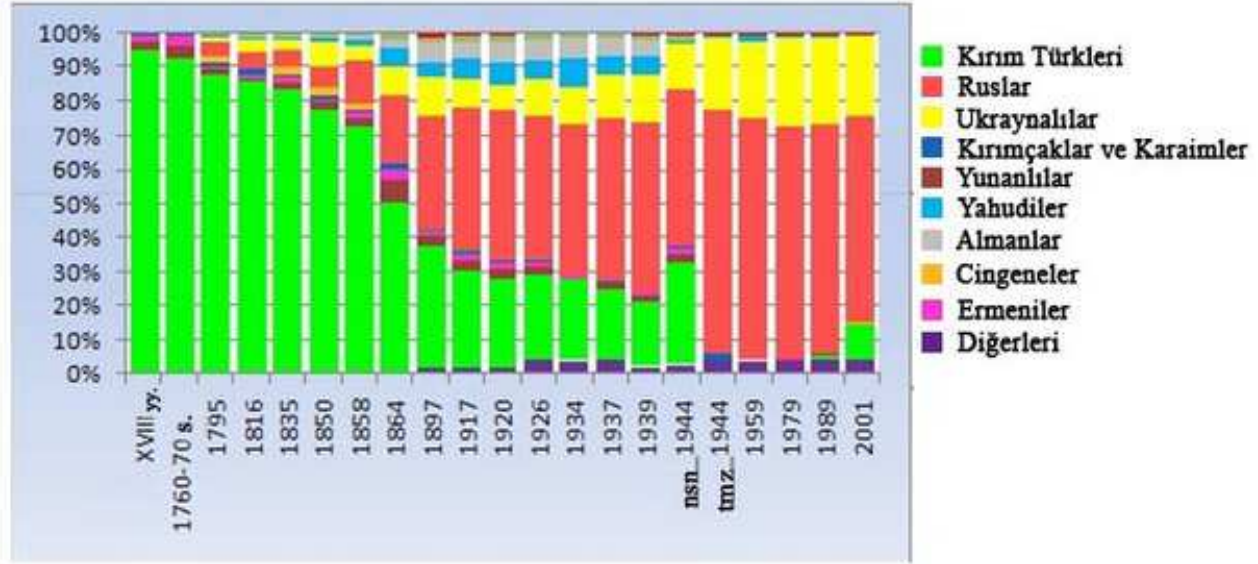
⁷¹ Nureddin: İkinci veliaht

⁷² Çokum, s. 62.

⁷³ Çarlık Rusya’sında 1861 senesine kadar kölelik kanunu mevcuttu.

⁷⁴ Rusça’da toprak ağası.

dalgalar halinde başlayan Kırım Tatarların göçleri 1920'lere kadar devam etmiştir. Bu göçlerden dolayı Kırım'da Kırım Tatarlarının nüfusu yok olma tehlikesine gelmiştir.

Şekil 3: 18-21 yy. Arasında Kırım'daki Kırım Tatar Nüfusundaki Değişim

Kaynak: Vikipediya ru (2013), Naseleniye Kırma.
http://ru.wikipedia.org/wiki/Население_Крыма

Çokum romanında Kırım Tatarlarının göç meselesine birçok yerde değinmektedir. Nizam Dede ve oğlu Giray arasında şöyle bir konuşma geçer:

“-En iyisi bala çağayı⁷⁵ toplayıp, bu illerden göçeyim. Ötekiler nasıl gittilerse ben de gideyim.

-Nereye ey şaşkın?

-Elbet, gidecek bir yer bulurum. Bir gemiye biner, kendimizi karşıya atıveririz.

-Ben dağılanı birleştirmek isterken, sen nereye gideceksin, ey sefil? Sana Giray adını yanlış mı taktık, söyle!... Bir daha hicretten söz etme sakın! Çünkü burası senin gözünü açtığın toprak. Cedlerinin türbeleri bunu sana anlatmıyor mu? Hergün elini sürdüğün toprak bize yabancı mı bir bak! Toprak bize benziyor, dağ bize benziyor, ırmak bize benziyor. Böyle olmasa, vaktiyle giderdim. Hiç durmaz, giderdim”⁷⁶.

Kırım tarihinde en büyük ve en yıkıcı göç dalgası 1860-1861 yılında oldu. 1853-1856 Kırım Savaşı ve yarımadaanın Müteffik devletlerce kısmen işgali Kırım Tatarları

⁷⁵ Bala çağa - Çocuk çoluk

⁷⁶ Çokum, s. 33.

üzerinde muazzam bir baskının oluşmasına yol açtı. Kırım Tatarlarının aralarında Osmanlılar da bulunan müteffik ordularıyla muhtemel işbirliğine girmesinden şüphelenen Ruslar, Kırım Tatar ahalisine karşı şiddetli tedbirler aldılar. O dönemde Kırım'ın bütün hapisaneleri Tatarlarla dolmuştu. Osmanlı Türkleriyle gizli münasebetleri olduğu ithamıyla tutulan bu insanlar arasında zincire vurulmuş çocuklar ve 90'lık ihtiyarlar da bulunuyordu. Kırım'daki Rus ordularının başkumandanı Knyaz Menşikov 1854'de üst üste birkaç defa Yalıboyu'nda yaşayan Kırım Tatarlarının kitle halinde Rusya içlerine sürülmesini emredecek kadar ileri gitmişti. Bu emrin yerine getirilmemiş olması sadece savaş şartları içinde bunun için gereken imkânların bulunmamasındandır. Bununla birlikte, bazı köylerin bütün ahalisi Kursk Guberniyasına⁷⁷ sürüldü. Kırım'daki bu gergin atmosfer savaşın bitmesinden sonra da devam etti. Henüz imkân varken Türkiye'ye göçmeyen Kırım Tatarların Orenburg bölgesine sürülecekleri ve kalan herkesin cebren Hıristiyan yapılacağı yönünde söylentiler hızla Kırım'a yayıldı. Kırım savaşı sonrası yılların anti-Tatar havasına bağlı olarak, pomesçiklerin⁷⁸ Kırım tatar köylülerini sömürmelerine ve topraklarını gaspetmelerine de yetkililer iyice göz yumuydular. Değişik kaynaklara göre, 1860'da ve giderek azalmak kaydıyla onu takip eden birkaç yıl içinde en az 200.000 Kırım Tatarı sefilâne şartlar altında Türkiye'ye gitmek üzere Kırım'ı terk etti.⁷⁹

Hilal Görününce romanının asıl konusu, yukarıda da bahsettiğimiz gibi, Kırım Savaşı esnasında ve sonrasında Rusların Kırım Tatarlarının topraklarını yağmalaması ve onları sömürmeye başlamasıdır. Romandaki Rus pomesçigi olan İgor Gregoroviç sürekli Kırım Topraklarına göz koyar. Kırım'da hileyle sahip olduğu toprakları sürekli çoğaltmak ister. Sonunda yıllarca göz diktiği Hacı İbrahim Köyü'nün çayırılık alanına el koyar. Buna karşı çıkan Arslan Bey, Gregoroviç'e giderek zorla aldığı toprakları sahiplerine geri vermesini ister Grigoroviç de Arslan Beyi şikâyet eder ve Osmanlılara yardım ettiği bahanesiyle hapse atılıp sürgün edilir.

“İgor Gregoroviç bağındaydı. Elinde bir salkım üzüm, sıkıntılı sıkıntılı dolanıyordu. Irgatlardan birinin söylediği şarkı da sıkıntısını dağıtmaya yetmiyordu. Şu Şahbaz Bey keyfini iyice kaçırmıştı. Kendi köylüsünü istediği gibi alıp satabildiği halde, bir “Tatar” köylüsü hâlâ hürriyet ve toprağı için karşısına

---

⁷⁷ Vilayet

⁷⁸ Büyük toprak ağası

⁷⁹ Kırımlı, Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916),ss.14-15.

dikilebiliyordu. Ağzındaki üzüm tanesini yere tükürdü. “Soylarını tüketemedik...” diye söylendi. “Tükenmeyecekler de... Lânet olsun... O çayırtı vermem onlara. Mahkeme mahkeme dolaşsın, senedini sepetini göstereyim alamaz... Alamaz dedim mi alamaz! Arkamda dağ gibi Rusya var.”⁸⁰

Hilal Görününce romanı bir yönüyle de adeta bir tarih kitabı mahiyetindedir. Kahramanların aralarında geçen diyaloglar yoluyla yazar okuyuculara Kırım'ın tarihini anlatmaktadır. Romanda hep geçmişte yaşayan, geçmişteki ihtişamlı günlerden kalan yadigârlara sahip çıkan türbedar Seyit Ali, Girayla konuşurken şöyle der:

“-Ben daha hayatta yokmuşum, diye ekledi. Ruslar Kırım'ın altını üstüne getirmişler. Münnih derler bir iblis, kadın çocuk demeden katliama girişip, Karasu şehrini ateşe vermiş. Ondan sonra da Bahçesaray'ı yakıp yıkmış. Ben beşikteyken de Potökin derler bir zebani, Kırım'ı yerle bir etmiş. İşte şu kavuksuz mezarlar, o zamandan kalma... Başsız kalan Kırım'a başsız mezarlar dememin sebebi budur oğul. O tarihten sonra binlerce desitina toprak hile ile, ona buna dağıtıldı. Kırım Tatarları hicrete zorlandı. Kimim kimsem kalmadı burada. Gidecektim gidemedim. Geçmişten kopamadım. Cedlerimizin ruhları yakama yapıştı. Kaldım oğul.”⁸¹

Hilal Görününce romanında daha dikkat çekici bir husus daha vardır ki o da, Kırım Savaşı esnasında ve özellikle sonrası Kazakların iskânı konusunu ele almasıdır. Kaynaklarda Kossak-Kozak-kozaçık şeklinde zikredilen Kazaklar, Ukrayna ve Güney Rusya yerli halkının karışımı olarak 15.yüzyıl dolaylarında Don ve Dnepr nehirleri (Türkçesi Ten ve Özi nehirleri) civarında ortaya çıkan etnik topluluktur. Kazaklar Rus ordularında özellikle sınır bölgelerin korunması gibi görevlerde kullanılmışlardır. Kırım Savaşı esnasında ve sonrasında Kırım'da kazakların yağmalama faaliyetleri az bilenen bir vakıadır. Hâlbuki bu haydutluğun neticesinde binlerce Kırım Tatar köyü yakıldı, binlerce Kırım Türkleri öldürüldü.1866'da araştırma amacıyla Kırım'a giden bir Rus tarihçisi şöyle anlatmaktadır:

“...Savaş esnasında Kırım Tatarları daha çok bizim kazaklardan korkuyorlardı. Kazaklar Osmanlılarla ittifak kurdukları bahanesiyle yerel halkın koyun sürülerini ele geçiriyorlardı, karşılarına çıkan köyleri tamamen yakıyorlardı... Kırım Tatarların evlerine hücum ederek, mobilyaları kırıyor, değerli eşyaları çalıyorlardı; Tatarlar bunların elinden ormana kaçıyorlardı. Eğer bir yerde 20 kişi civarında Kırım Tatarı bir araya geldiyse Kazaklar ateş açmaya başlıyorlardı. İnsanların bir araya gelişi onlar için hainlikti...”⁸²

---

⁸⁰ Çokum, s. 171.

⁸¹ Çokum, s. 64.

⁸² Evgeniy Markov, *Oçerki Krıma*, St. Petersburg: Tovarişestva M.O. Volf Yayınları, 1902, s.106.

Çokum tarihteki bu olayları romana da aksettirtmeye çalışmıştır. Kazak askerleri Rus komutanın kışkırtmasıyla Yukarı Germençik'te yaşayan Hacı İsa Beyin Yakup oğlunun peşine düşerler:

“-Şu kossak askerleri orda burada talana girişmişler Giray Bey, dedi. Yukarı Germencik'te dostum Hacı İsa Beyin başı bunlarla dertte.

-Hacı İsa Beyin mi? Onu ben de tanırım. Babamın arkadaşıdır. Yakup adlı bir oğlu vardır.

-Hah, işte o. Kossaklar Hacı İsa Beyin oğlunun peşindeymişler.

-O niye hocam?

-Yakub'un müttefiklere yardım ettiğini işitmişler... Gelgelelim kossaklar, ihtiyarı ikide bir sıkıştırırlarmış. Ceçende de ambarını, ağılını soyup, üstünde bir çul ile orta yerde bırakıvermişler.”⁸³

Bunları duyan Nizam Dede'nin oğlu Giray Yukarı Germençik'e gider ve köye girdikten sonra bu manzarayla karşılaşır: “Köye kossak ayağının girdiği hemen belli oluyordu. Yanmış ahırların karanlık izleri, solgun kaderli insanlar, kapı aralıklarından dışarıya gözetleyen korku ve şüphe içinde bakışlar bunu açıklıyordu.”⁸⁴

Giray Hacı İsa Bey'i evde bulamayınca ormana gider. Burada Kazaklar Yakup'un yerini öğrenebilmek için Hacı İsa Bey'e işkence yaptıklarını görür. Olaya müdahale eden Giray Bey, işkenceci kazak askerlerinden birini öldürür. Kaçarken arkasından yetişen diğer kazaklara yakalanır; hem kendisi hem de atı orada katledilir. Arslan Bey, Giray Bey'in intikamını almak için planlar hazırlayıp, uzun aramalardan sonra Giray Bey'i katleden Kazakları bularak onları öldürür.

Sevinç Çokum'un *Hilâl Görününce* romanı Kırım Tatar tarihi açısından mühim bir eserdir. Okuyucu romanda Kırım Tatarlarının tarih kayıtlarında karanlık bir boşluk olarak kalan olaylarıyla karşılaşmaktadır. Tarihin yanı sıra Kırım Tatarlarının kültürü, dili, adetleri, edebiyatı hakkında bilgi sahibi olmaktadır. O nedenle Sevinç Çokum'un *Hilâl Görününce* romanı Türk romancılığında dış Türkleri anlatan en başarılı romanlardan biri olduğunu söyleyebiliriz.

“Tarihe geniş açılardan bakabilmek gerekir. Yani resmî tarihin bize öğrettiklerinin dışında söylenmeyen veya ayrıntı olduğu için söylenemeyen bilgiler varsa romancı

---

⁸³ Çokum, s. 312.

⁸⁴ Çokum, s. 320.

bunların üzerinde durmalıdır”⁸⁵ diye düşünen Sevinç Çokum Hilal Görününce romanı vasıtasıyla, Kırım ve Kırım Tatarlarıyla ilgili kitaplarda yeterince incelenmeyen hadiseleri Türk kamuoyuna sunmuştur.

2.3. Kurt Seyit & Shura

Nermin Bezmen, dedesi Kurt Seyit’in yaşamını kitaba aktarma düşüncesi ile yola çıkmış ama romanını, kahramanlarının yaşadığı dönemin olaylarını, kişilerini ve mekânlarını bir romancının ötesinde, bir tarihçi titizliği ile işlemiştir. Romanda yazar Çarlık Rusya’sından, ona dâhil olan Kırım’dan, 1920’lerin İstanbul’una uzanan geniş bir olaylar trafiği çizer; ilaveten bunu yaparken de tarihi gelişmeleri son derece detaylı ele almış ve gerçeklere bağlı kalmıştır.

Romanın zaman dilimi 1916 ile 1924 yılları arasını kapsamaktadır. Ancak Kırımlı bir aile olan Eminovların ve Kurt Seyit’in geçmişi, 1892 yılından itibaren anlatılmıştır. Yazar romanı bölümlere ayırmış ve çoğu bölümlerin başlığında “*Bir Petrograd Gecesi.1916*”, “*Eminovlar. Aluşta, Yalta, 1892*”, “*Sinop’ta İki Kaçak*”, “*Moskova, 1916*” vs. gibi başlıklarla olayın nerde ve hangi tarihte geçtiğini belirtmiştir. Romanın altı bölümü, mekân olarak tamamen Kırım’da geçmekte olup, bu bölümler şunlardır: “*Eminovlar. Aluşta, Yalta, 1892*”⁸⁶, “*Kurt Seyit. Aluşta, 1892*”⁸⁷, “*Aluşta 1904*”⁸⁸, “*Aluşta Yolunda, 1916*”⁸⁹, “*Aluşta’ya Dönüş*”⁹⁰, ve “*Elveda Aluşta, Sonbahar, 1918*”⁹¹.

İncelediğimiz diğer romanlarda olduğu gibi, bu romanda da yazar, Kırım’a ait ilk bölümde, Kırım konusuna girmeden Kırım Hanlığı’nın oluşumu, parlak dönemi ve çöküş yıllarını özetleyerek sunmuştur. Burada Kırım Hanlığı’nın Osmanlı Devleti’ne bağlanması, Osmanlı’nın gücünün Kırım’ın huzurunu sağladığını, Kırım Hanlığı’nın da, Osmanlı’nın Rusya cephesinde gözü, kulağı olduğunu belirtir. Daha sonra Hollanda’da denizcilik öğrenimi yapan Birinci Petro zamanında güçlenmeye başlayan Rusya’nın Osmanlı Devleti’yle önce Prut Savaşı (1711), sonrasında Osmanlı–Rusya ve Avusturya Savaşların (1736-1739) neticelerden bahsederek, Çariçe Katerina’nın

---

⁸⁵ “Sevinç Çokum’la Söyleşi”, *Aklın ve Bilimin Aydınlığında Eğitim Dergisi*, <http://web.archive.org/web/20100307154330/http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi51/soylesi.htm>

⁸⁶ Bezmen, s. 57-61.

⁸⁷ Bezmen, s. 62-64.

⁸⁸ Bezmen, s. 65-80.

⁸⁹ Bezmen, s. 159-188.

⁹⁰ Bezmen, s. 257-292.

⁹¹ Bezmen, s. 293-314.

dönemine geçer. Burada Katerina döneminde Rusların Eflak ve Boğdan'ı aldıktan sonra Tuna'yı geçip Kırım'a girişleri, 1774'de Küçük Kaynarca anlaşması ile Karadeniz'de donanma bulundurma ve en önemlisi Kırım'ı bağımsız bir devlet kabul ettirmeleri sonucunda 1783'de Kırım'ı zapt edilişi ve Kırım Tatarlarının kaderlerinin o tarihten sonra Rusya'nın eline teslim olduğunu vurgulayarak özetlemiştir.

Romadaki olay örgüsü hep bir savaşın etrafında dönmüştür. Romanda Rus-Japon Savaşı (1904-1905), I. Dünya Savaşı'ndaki Rusya'nın Doğu Cephesi'nde "Karpat Operasyonu" olarak adlandırılan savaş (1915), Rus İç Savaşı (1917-1922), Türk Kurtuluş Savaşı (1919-1922) gibi savaşları, yazar gerek kahramanlarını konuşurarak gerek bizzat kahramanlarını o savaşlarda iştirak ettirerek savaşın korkunç yüzünü gözler önüne serer.

Bilindiği gibi, bu olaylar Kırım'ın 1783 yılından sonra Çarlık Rusya'sına bağlı olmasından dolayı Kırım Tatar tarihine de damgasını vurmuştur. Romanın başkahramanı, yazarın dedesi Çarlık Muhafız Alayı'nda görevli Üsteğmen Kurt Seyit Emivov ve onun babası olan Çarın maiyet subaylığına kadar yükselen Mirza Eminovlar'ın bu savaşlara katılmasının romanda anlatılması, aslında o dönemde binlerce Kırım Tatar askerinin savaşta ölmesi, Kırım Tarihinde hiç araştırılmamış bir trajediyi ortaya koyar.

1904-1905 Rus-Japon Savaşı Rusya'nın Uzakdoğu'daki yayılmacı politikalarından vazgeçmek zorunda kaldığı askeri çatışmadır. Savaş, Rusya'nın birliklerini Mançurya'dan geri çekmesine ilişkin anlaşmaya uymaması üzerine, Japonların Lüshun'daki (Port Arthur) Rus kuvvetlerine sürpriz bir saldırı düzenlemesiyle başladı. Ruslar Lüshun'un düşüşü (Ocak 1905) ve Mukden Muharebesi'yle (Şubat-Mart 1905) noktalanmış bir dizi yenilgi aldılar. Mayıs 1905'te Japonlar Amiral Rojestvenski komutasındaki Rus Baltık Filosunu yok etti. Bu ağır yenilgiyle birlikte Rus Çarlığı'nda gelişen devrimci hareket, Çar II. Nikolay'ı barış görüşmelerine oturmaya zorladı.

İmzalanan Portsmouth Antlaşması'yla Japonya Liaodong Yarımadası'nın, Lüshun'a giden Güney Mançurya demiryolunun ve Sahalin Adası'nın yarısının denetimini eline

geçirdi.⁹² Sonuç itibariyle savaş Rus ordusu kuvvetleri Japonya karşısında ağır bir yenilgiye uğramıştır.

Savaş süresince en kanlı muharebeler, Uzak Doğu'daki Rusların kontrolündeki Port Artur limanı ve civarında meydana gelmiştir. Kara ve deniz muharebeleri şeklinde cereyan eden bu savaşta Rus ordusu saflarında askere alınan binlerce Kırım Tatarı da savaşmak mecburiyetinde kalmışlardır.

Rusya Tarihi üzerinde çalışan G. Sigayöva şöyle yazmaktadır: “Rus Japon savaşı esnasında birçok Karaim ve Kırım Tatarının cesurca savaşta yer aldığı herkes tarafından bilinen bir gerçek olsa da Sovyet zamanında bunlardan bahsedilmesi mümkün değildi.”⁹³

1874’de çıkarılmış bir kanunla Kırım Tatarları da mecburî askerliğe tabi tutulmuşlardır. Bunun neticesinde Rus-Japon savaşında Kırım’daki tüm erkekler askere alınmışlardır. Zaten çok büyük göç dalgalarının neticesinde Kırım’da Tatar nüfusu azalmıştı, bu savaş daha da azalmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra Rus ordusuna girmek istemeyen ve kendileri için hiçbir mana ifade etmeyen bu savaşa katılmak istemeyen askerlik çağına gelmiş gençler yine Türkiye’ye sığınmışlardır.

“Bu savaş, İmparatorluktaki Türk-Müslüman tebaa bir yana, bizzat Rus halkının kendisi tarafından bile benimsenmemiştir. 1904’de bir grup genç Kazan Tatarı arasında "Hürriyet" adında milliyetçi bir yeraltı teşkilatı meydana gelmiş ve bu teşkilat Kazan Tatarları arasında Rus ordusundan firarı teşvik için ajitasyona girişmişti. Kırım’da ise askerlik çağına gelmiş birçok Kırım Tatar genci bir yolunu bulup İstanbul’a kaçarak, Kırım’a dönmek için savaşın sona ermesini beklemekteydiler. Kırım Tatar gençlerinin kendileri için hiç bir manâ ifade etmeyen, binlerce kilometre uzaklıktaki bir yerde savaşmaları ve cepheden gelen çok sayıdaki ölü ve yaralı haberleri, Kırımlılar arasında büyük bir huzursuzluk kaynağı olmuştu. Bu duygular, o günlerde halk arasında yayılan ve günümüze kadar klasik millî yır olarak ulaşan meşhur halk türküsü Port Arthur’da pek açık olarak terennüm edilmektedir.”⁹⁴

Romandaki ilk bölümler Rus-Japon Savaşı etrafında şekillenir. Eserin başkahramanı Seyit’in çocukken babasıyla 1904 yılında St. Petersburg’a gelişi, askeri okula kaydı yapılırken babasının okul müdürüyle savaş hakkındaki konuşmalarından babasının da o

---

⁹² http://tr.wikipedia.org/wiki/Rus-Japon_Sava%C5%9F%C4%B1, (15.11.1012)

⁹³ G. Sigaeva , “V. Krimskiye Karaimi i İh Vklad v Mnogonatsionalnyu Kulturu Rossii i Krıma” *Kultura Narodov Priçernomorja*, Simferopol, Eylül, 1998. ss. 251-254.

⁹⁴ Kırımlı, Kırım Tatarlarında Millî Mimlik ve Millî Hareketler (1905-1916), s. 66.

savaşa katılacağı öğrenmesi,⁹⁵ babasıyla vedalaşması, onu bir sene boyunca istasyonlara gidip bekleyişi⁹⁶ gibi bir takım ifadeler, savaşın insanlar üzerindeki psikolojik etkilerini, maddi ve manevi yıpranmalarını anlatmaktadır.

Sonraki olaylar I. Dünya Savaşı ve Rus İç Savaşı yılları içinde anlatılmaktadır. Yukarıda da kaydettiğimiz gibi Kırım Tatarlarının Rus ordusu saflarında savaşmaları mecburdu. I. Dünya Savaşı boyunca cephedeki Kırım Tatar askerlerinin çoğunluğu Kırım Süvari Alayı'nda görev yaptılarsa da, piyade olarak savaşanlar da vardı. Gerek süvariler, gerekse piyadeler savaş süresince Batı Cephesi'nde bulunmuş ve çoğunlukla Avusturya-Macaristan ordularına karşı savaşmışlardır. Savaş süresindeki hizmetleri esnasında Kırım Süvari Alayı askerleri kendilerine verilen vazifeleri sadakatle yerine getirmişlerdir. Alay'dan firara dair her hangi bir vaka bilinmemektedir.⁹⁷

Romanın başkahramanı olan Kurt Seyit, onun yakın Kırım Tatar arkadaşları olan Osman ve Celil I. Dünya Savaşındaki Rusya'nın "Karpas Operasyonu" veya "Galiçya Cephesi" olarak adlandırılan savaşa katılmışlar. Romanda bu olaya bir bölüm ayrılmış⁹⁸ ve sadece bu savaş bütün vahşi sahneleriyle okuyucuya sunulmuştur.

Kırım Tatarları I. Dünya Savaşında daha çok Batı Cephesine gönderilmekteydiler. Ancak romanda da bahsedildiği gibi Güney Cephesinde de savaşanlar vardı. Bununla ilgili çok ilginç bir hatıra da vardır:

*"Kırım Süvari Alayı'na bağlı bölükler Galiçya'da karşılarındaki düşman siperlerinde Osmanlı birliklerinin bulunduğunu fark ettikleri bazı hallerde, kardeşlik işaretleri göstermişler ve ateş açmakta gönülsüz davranmışlardır. Bir keresinde, düşman siperlerinden ezan okunduğunu duyan Kırım Tatar askerleri karşılarındakilerin Türkler olduğunu anlamışlar ve sempatilerini göstermek üzere onlar da yüksek sesle ezan okumak suretiyle mukabele etmişlerdir."*⁹⁹ (Abdulaziz Mamutov hatıralardan. Mamutov savaş boyunca Kırım Süvari Alayı'nda bizzat savaşmıştır).

Aynı zamanda romanda karşıt cephelerde bulunan Kırım Tatarları ve Osmanlı Türklerinin birbirleriyle savaşmak mecburiyetinde kaldığına değinilmiştir.

Cephe sırasında bir kaza sonucunda Kurt Seyit yaralanır ve savaş devam ederken yaralananların arasında baygın halde iki hafta yatar. Uyandığında doktordan Rus

---

⁹⁵ Bezmen, ss. 81-132.

⁹⁶ Bezmen, ss. 133-146.

⁹⁷ Kırmılı, s. 242.

⁹⁸ Bezmen, ss. 189-209.

⁹⁹ Kırmılı, s. 242.

ordusunun ele geçirdiği esirlerin arasında Türklerin de olduğunu öğrenir ve bu kazaya uğrayıp ta soydaşlarını esir almak utancından Tanrı'nın onu korunduğunu düşünür:

Seyit “Nöbetçiye dönerek, yavaş sesle sordu:

“Türk esirleri hangileri?”

“İki kişiler efendim, şu sol yataktaki ve onun yanındaki.”

Seyit, ne yapacağını karar verememiş gibi, önce derin bir nefes aldı, sonra yutkundu ve kendisine gösterilen yataklardaki yaralılara doğru ilerledi. Biri, adeta çocuk denilecek yaşta idi. On üç, on dört olmalıydı. Afallamış, şaşkın bir hali vardı... Diğeri ise, otuz yaşlarında olmalıydı... Onun çenesindeki derin çukuru fark eden Seyit, ister istemez kendi çenesini sıvazladı. Karşısındaki yüzde, kendi inatçı, kararlı yüzünü bulmuş gibiydi. Dalgın, suskun, kendisini izlemekte olan Seyit'e bakan bu Türk'e karşı içinde bilemediği bir sevgi ve şefkat kabarmıştı... İçinden bir his, bir an evvel buradan çıkıp gitmesini söylerken, bir ses de bu hiç tanımadığı, ama yıllardır tanıyor gibi hissettiği adamla konuşmasını söylüyordu... Daha fazla konuşacak bir şey düşünmemişti. Kırım Türk'ü olduğunu söylemek zorunda kalacak olması fikri bile, onu ürkütmüştü. Yüzbaşıya son bir bakış atarak gülümsemeye çalıştı:

“Kendinize iyi bakın, umarım en kısa zamanda memleketinize ve ailenize kavuşursunuz.”

Geldiği gibi, ağır ağır ayağını sürüyerek, barakadan çıktı. Belki de, geçirdiği kazada bir hayır vardı. Soydaşlarını esir almış olmak utancından Tanrı onu korumuştur”¹⁰⁰.

Görüldüğü gibi, Nermin Bezmen'in *Kurt Seyt & Shura* romanında Kırım Tatarlarının Rus birliklerinde savaşmaları sorunu ele alınmıştır.

2.4. Volga Kızıl Akarken

Saadet Bektöre, babası Şevki Bektöre'nin Sovyetler Birliğinin çeşitli şehirlerinde yaptığı hocalığı, o şehirlerde yaşadığı olayları, korkunç kamp yaşamını kitaba aktarmıştır. *Volga Kızıl Akarken* otobiyografik bir romandır. Eserin zaman dilimi 1918 ile 1965 yılları arasını kapsamaktadır. Romanda SSCB'de ve ona dâhil olan Kırım'da Komünist rejiminin sistemi, o sistemin kuruluşu ve uygulanışı, Bolşeviklerin insanlar üzerindeki baskı ve zulümleri anlatılmıştır. İncelediğimiz romanların arasında, *Volga Kızıl Akarken* o dönemi en teferruatlı şekilde anlatan eserdir. Yazarın babası Şevki Bektöre'nin bu yıllarda bizzat SSCB'de bulunuşu, tevkif edilişi, 15 sene kamplarda kalışı, romandaki anlatılan tarihi dönemin tamamıyla gerçeklerden meydana gelmesine vesile olmuştur.

---

¹⁰⁰ Bezmen, ss. 206-207.

Roman 1917 İhtilali sonrasında Kırım'ın ve Kırım Tatarlarının içinde bulunduğu durumun açıklanmasıyla başlar:

“Durum korkunçtu. Kırım tam manası ile anarşi içerisinde bulunuyordu. Bir tarafta kırmızı bayraklı Bolşevikler, diğer tarafta kara bayraklı Anarşistler memleketi kana buluyorlardı. Kırım'ın Milli İstiklal Lideri müftü Çelebicihan, ihtilalci matroslar tarafından vahşiyane bir şekilde öldürülmüştü. O sırada Harbiye Nazırı bulunan Cafer Seyitahmet Kızıtaşlı (Kırimer) de bu canavarların elinden kurtulmak maksadıyla Kafkasya'ya geçmiştir. Kırım halkının durumu ise çok ağırdı.”¹⁰¹

Romanda Noman Çelebicihan ve Cafer Seyitahmet gibi Kırım Tatarlarının milli mücadelesinin lider şahsiyetlerinin zikredilmesi önemli bir husustur. Noman Çelebicihan Kırım Tatarlarının kaderinde büyük rol oynayan, milletine hizmetlerinin neticesinde Kırım Tatar tarihinde unutulmaz bir liderdir. Kendisi gibi İstanbul'da öğrenim gören Cafer Seydahmet ve diğer Kırmımlı arkadaşlarıyla Kırım Talebe Cemiyetini kurar. Bundan sonraki hayatı şehit edilmesine kadar Kırım'ın istiklâli için çalışmakla geçer. 1917 yılında patlak veren Bolşevik ihtilâlinin yarattığı karmaşada 9 Aralık 1917'de kurulan kısa ömürlü Kırım Halk Cumhuriyeti'nin halk tarafından seçilen ilk başkanı olur. Ancak Kırım'ın 1918 yılı Ocak ayı içerisinde Bolşevikler tarafından işgal edilmesi esnasında Sivastopol hapisanesine götürülür. 23 Şubat 1918 günü kurşunlanmak suretiyle şehit edilir ve naaşı Karadeniz'e atılır.

Romanda Noman Çelebicihan ve Cafer Seydahmet'in İstanbul'da oluşturdukları ve talebelerden oluşan teşkilatın kuruluşundan bahsedilmektedir.¹⁰² Eserin başkahramanı olan Şevki Bektöre de bu teşkilatın Genel Sekreteri olarak vazife alır ve Kırım'ın istiklaline kavuşması için ant içer: *“Kırmımlı gençler, asırlardır Çar zulmünü ve Rus Çizmeleri altında inleyen memleketlerini, şimdi de Bolşevik eşkıyalarına karşı korumak, kanlarının son damlasına kadar mücadele etmek için ant içmişlerdi.”¹⁰³*

Romanda, Bolşeviklerin bütün SSCB'de ve Kırım'da, komünist sistemin nasıl kurulduğu, nasıl uygulandığını ve Rusya'daki komünizmin nasıl dehşet verici bir sistem olduğu başarılı bir şekilde anlatılmaktadır.

---

¹⁰¹ Bektöre, s. 8.

¹⁰² Bektöre, s. 9.

¹⁰³ Bektöre, s. 9.

Romanın ilk bölümlerinde Kırım’da yürütülen “Kızıl Terör”den ve onu yürüten Bella Kun’dan söz edilir. Kırım’ın başkenti olan Akmescit’in Puşkin caddesinde karargâh kurmuş olan «Çeka»¹⁰⁴ ve başında Balla Kun, Vrangel ordusuna mensup olanları ve halkı yok etmekteydi. Günahsız insanlar, gece yarısı Akmescit’in doğusundaki, Aluşta Yalta şosesi üzerinde Salgır nehri boyunca yer alan meyve bahçelerine götürülüyor, orada kendilerine kazdırılan çukurların başında kurşuna diziliyor, sonra diğer ölüm mahkûmlarına gömdürtülüyorlardı.¹⁰⁵

Kızıl Volga Akarken eserinde Türkiye’de Kırım konusunu işleyen romanlarda neredeyse hiç bahsedilmeyen iki husus daha vardır. Bu da 1930’lu yıllarda Kırım Tatar yazar ve şairlerin nerdeyse tamamının katledilişi ve aynı yıllarda Kırım’da suni açlığın¹⁰⁶ uygulanışdır. Kırım Tatar edebiyatının en tanınmış isimleri olan Hasan Sabri Ayvazov, Osman Akçokraklı, şairler Abdullah Latifzade, Hamdi Giraybay, AbdurahmanKadrizade1930’lu yıllarda kurşuna dizilmişlerdir. Edebiyatın hemen her türünde eserler vermiş Ümer İpçi 12 yıl hapis cezasına çaptırılarak sürgünlerde, kamplarda her türlü azap, işkence çektikten sonra hayatını kaybetmiştir. Ünlü şair Cafer Gafar 1938 yılında Stalin’in zulmüne uğramış, mezarı bile belli değildir. Kırım’ın en büyük şair ve dil bilginlerinden Bekir Sıtkı Çobanzade 1938’de Sibirya’ya sürülüp 1939’da öldürülmüştür.¹⁰⁷ Yazarlarla birlikte XX. yüzyılın ilk yarısındaki Kırım Tatar bilim, fikir, sanat ve basın tarihinin önemli şahsiyetleri yok edilmişlerdir. 1930’lu yılların sonuna kadar Kırım Tatar millî aydın sınıfının ve din adamlarının hemen tamamı doğrudan doğruya kurşuna dizilmek veya sürüldükleri çalışma kamplarında hayatlarını kaybetmek suretiyle ortadan kaldırılır. Kırım’daki Sovyet hâkimiyetinin ilk yirmi yılında yaklaşık 150.000 civarında insanın yok edildiği belirtilmektedir.¹⁰⁸

Kırım tarihinin en felaketli olaylardan birisi de Bolşeviklerin Kırım’a gelişinden hemen sonra Kırım’da büyük bir suni açlığın uygulanışlarıdır. Roman bu olaylara değinmektedir. Şevki Bektöre bulunduğu Zengiata Kampı’na yeni gelen Nazmi isimli

---

¹⁰⁴ Gizli Polis

¹⁰⁵ Bektöre, s. 19.

¹⁰⁶ Suni açlık SSCB’nin uyguladığı bir politikadır. İnsanların bilinçli olarak açlığa terk edilmesidir.

¹⁰⁷ İmha edilmiş yazarlar hakkında ayrıntılı bilgi bkz. İsmail Kerim – Mehmet Şevket, “Hanlık Dönemi Sonrası Yazılı Edebiyat”, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Kırım Türk-Tatar Edebiyatı*, C.13, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1999, ss. 30-34.

¹⁰⁸ Kırımlı, İ.A, s. 461.

bir Kırımlıyla tanışır ve ondan Kırım'da bulunan arkadaş yazarlarının imha edildiğini öğrenir.¹⁰⁹ Konuşma devam ederken Nazmi açlığın felaketini ve sebeplerini anlatır:

“Akmescit'e gittim. Bu sırada Kırım'da açlık bütün dehşetiyle hüküm sürüyordu. Köylerden gelen haberler çok feciydi. Akmescit'in sokakları, açlıktan vücudu şişmiş, sarı benizli insanlarla doluydu... Hâlbuki halkın çektiği açlık, Komünist Partisi ile Hükümetin, rejimi halka kabul ettirmek için yarattığı suni bir buhrandan ibaretti. İşin garip tarafı ise, Komünist Partisi Propagandacıları tarafından, bu açlığın, kapitalistler tarafından yaratıldığı şeklinde yayılmasıydı. Hâlbuki komünistler, önce halkı açlığa maruz bırakmışlar, sonra da ellerine birer parça ekmeğe tutuşturarak, bütün iyiliklerin Allah'tan değil, Lenin ve Bolşevikler tarafından yapıldığı kanaatini yerleştirmek istemişlerdi”¹¹⁰

Romanın birçok yerinde Komünistlerin Müslümanlara karşı uyguladığı dini baskılardan söz edilmektedir. Müslüman milletlerde bir gelenek olan erkek çocukların sünnet ettirilmesi ve bunun için bütçesine göre bir tören yapması, Bolşeviklere göre korkunç bir suçtu. Bu sebeple Şevki Bektöre bu geleneği icra edemez, karısından çocuklarının sünnetini Anavatan'a dönebildiği takdirde orada yaptırmasını ister.¹¹¹ Romanda sünnetin yanı sıra Müslüman usulüne uygun cenaze törenlerinin de yasak olduğu belirtilmektedir.¹¹² Evlerde dinin uygulanıp uygulanmadığını öğrenmek için çocuk bahçelerinde çocuklara anket sistemi uygulanır. Şevki Bektöre bir akşam oğlunun ürkek halini fark eder. Çocuk babasına içindeki sıkıntısını şu şekilde açıklar:

“-Baba, dedi. Bugün yuvada bana «Anket» doldurttular.

Durdu. Sonra daha yavaş bir sesle:

-Annen, baban Allah'a inanıyorlar mı, diye sordular. İnanmıyorlar, dedim. İyi söyledim mi baba? Arkadaşlarım Kola ve Tanya da öyle söylediler...

-Evet oğlum, iyi söylemişsin. Peki ama sen Allah'a inanıyor musun?

-Tabii inanıyorum babacığım

-Aferin oğlum”¹¹³

Romanda ayrıntılı bir şekilde bütün SSCB çapındaki “Kulak”lar denilen arazi sahiplerine karşı yürütülen imha siyaseti ve “Kolhoz” denilen kolektif çiftliklerin insanları nasıl köleleştirdiği anlatılmaktadır.

“Bolşeviklerin meşhur sözü: «LİKVİDİROVAT KULAKOV KAK KLAS» (Bir sınıf gibi kulakları imha etmek), tatbik mevkiine konuluyordu. İşte bu söz üzerine

---

¹⁰⁹ Bektöre, s. 157.

¹¹⁰ Bektöre, s. 159-160.

¹¹¹ Bektöre, s. 39.

¹¹² Bektöre, s. 46.

¹¹³ Bektöre, ss. 47-48.

kulakların malları müsadere ediliyor, bu insanlar yerlerinden, yurtlarından sürülüyor, kurşuna diziliyordu Sovyet Devletinin zorla kabul ettirmek istediği (Kolhoz) Kollektif Çiftlik Sisteminden kaçan bu namuslu, vatanperver ve çalışkan insanlara Basmaç (Haydut) damgası vuruluyor”du.¹¹⁴

Kırım’ın o tarihlerini anlatan bir kitapta 1930’lu yılların başlarında uygulamaya konulan kolektifleştirme çalışmaları sonucu 40-50 bin Kırım Türk köylüsünün Ural veya Sibiry’a sürüldüğü belirtilmektedir.¹¹⁵

Nihayet eserin en etkileyici yanlarından birisi de SSCB genelinde kampların durumu ve diğer milletlerle birlikte Kırım Tatarlarının bu kamplarda çektiği zulmün anlatılmasıdır. Zaten eserin ana konusu bir Kırım Tatar aydınının bu kamplarda gördüğü zulümlerdir.

2.5. Kırmılı Murat Destanı

Kırmılı Murat Destanı romanında zaman dilimi tam olarak belirtilmemiştir. Ancak romanda işlenen konular itibariyle baktığımızda 1917 İhtilali sonrası olduğunu anlıyoruz. Eserde daha çok İhtilal sonrası Kırım Tatarlarına karşı uygulanan dini baskılar üzerinde durulmuştur. Roman bir hocanın ezanı okurken öldürülmesiyle başlar. Daha sonra “Allahsızlar Cemiyeti”ne karşı olarak imanlı Kırmılı yiğitleri “Allaha İnanlar Cemiyeti” kurarlar ve komünistler bu gençlerin peşine düşerler. Okullarda çocukların zihinlerine Allahın olmadığını, cennet ve cehennem burjuva tarafından uydurulduğunu anlatılmaya çalışılır. Sadece okullarda değil sokaklarda da çocuklara karşı soruşturma uygularlar:

“ – Haklısın Murat. Bu konuda faaliyete geçildi bile. Aile inancını, din inancını yıkabilmek için her şeyi yapıyorlar. G.P.U. mensupları okullarda, parklarda, sokaklarda önlerine gelen çocuğun ifadesini alıyor. “Annen baban Allah’a inanıyor mu? Evinizde hangi kitaplar okunuyor? İbadet ediyor mu?” diye soruyorlar. Bu soruların karşısında yüzde bir çocuk yalan söylemeyi beceriyor”¹¹⁶

Eserde ayrıca Kırım halkının tarihinde ve yaşayanların hafızasında çok önemli bir yer tutan kolhoz sistemine de değinilmiştir. Murat ve kardeşi Mehmet diğer köylülerle birlikte günde on dört saat durmadan Kolhoza gidip köle gibi bir dilim ekmek için çalışmaktadırlar.

---

¹¹⁴ Bektöre, ss. 49-50.

¹¹⁵ Özcan, s. 271.

¹¹⁶ Canat, s. 23.

Rus idareciler sisteme uymayan, başkaldıran insanları tutuklarlar, işkence yaparlar veya çalışma kamplara sürerler. Romanda bu sisteme baş eğmeyen Murat tutuklanır, işkence görür, kampa sürülür ve sonuçta şehit edilir.

2.6. Kırım Kan Ağlıyor

Yavuz Bahadıroğlu'nun *Kırım Kan Ağlıyor* romanı okuyucuya Kırım Tatarlarının tarihinde en feci ve aynı zamanda Kırım tarihinde en çok konuşulan ve tartışılan zaman dilimini anlatmaya çalışmıştır. Eserde işlenen zaman dilimi II. Dünya Savaşının 1941-1944 seneleridir.

Romanın ana konusu; Rusya'nın Kırım'ı işgalinden o güne kadar tam yüz altmış yedi sene hürriyetten mahrum kalan Kırım Tatarlarının 1941 yılında bu kez de Almanlar tarafından esir edilişi ve bu istila hareketi esnasında Ruslarla ve Almanlarla olan ilişkileri; bu yıllarda yaşadıkları zulümlerdir.

Bilindiği gibi, II. Dünya Savaşında Nazilerin Yahudilere yaptığı soykırım ile ilgili bugüne kadar dünya genelinde yüzlerce kitap, film, belgesel vs. türü eserler yapılmıştır. Ancak aynı savaşta Sovyet Rusya'nın Kırım Tatarlarına karşı uyguladığı ve adeta bir halkı tamamen tarih sahnesinden silmeye yönelik olarak yapılan sürgün ve soykırım dünya kamuoyunda maalesef dikkate alınmamış ve yeterince üzerinde durulmamıştır. İşte bu eserde Yavuz Bahadıroğlu bu soykırımı roman konusu olarak işleyip, bu tarihsel dramı okuyucuya aksettirmeye çalışmıştır.

Romanda II. Dünya Savaşı sırasındaki Sovyetler Birliği ve ona dâhil olan Kırım'ın Almanlarla olan muharebeleri üzerine olay örgüsü kurulmuştur. Yazar romanın kurgusunu oluştururken tarihi gerçeklere mümkün olduğu kadar riayet etmeye çalışmıştır. Roman Alman ordularının Kırım'a girmesi ve Sovyet yöneticilerinin Kırım'dan çıkarken hastanede yaralı yatan kendi askerlerini yakmasıyla başlar. Bu olay Kırım'ın başkenti Akmescit hastanesinde gerçekte de yaşanmış bir vakadır. Şöyle ki:

29 Ekim 1941'de Akmescit hastanesinde yatan yaralı Sovyet askerleri Akyar (Sivastopol)'a nakledilmek üzere şehir garında vagonlara bindirildikten sonra 31 Ekim sabahı saat 09.00'da ateşe verilerek diri diri yakılmışlardı. Bu esnada Sovyet askerlerinin acı feryatları ve iniltileri sivil halk tarafından duyulmasın diye vagonların kapıları sınıksıkı kapatılmıştı. 1 Kasım sabahı geriye tamamıyla yanmış olan trenin ancak külleri kalmıştı. Bolşeviklerin kendi hasta ve yaralı askerlerini yakmasında, geri

çekilme esasında kendilerine yük olmalarından kurtulmak, özellikle Almanların eline düşerek onlara bilgi vermelerini önlemek gibi düşünceler rol oynamıştır.¹¹⁷

Romanda Akmescit hastanesinde çalışan doktor Hasan Halit yaralılarla ilgilenirken başhekim olan Yakof'tan hastaların nakledileceğini haber alır. Yolculuğa dayanamayacak durumda çok sayıda askerin olması sebebiyle bu nakle mani olmaya çalışır ancak yaralı askerleri sürükleyerek vagonlara yüklemeye başlarlar. Doktor Hasan Halit yapılanları dehşetle izlemekteydi:

“...yaralıların feryatları zaman zaman top seslerini bile bastırmakta idi. İstasyon binalarının yıkıntıları arasında yarı harap dört vagon bekliyordu. Yürülebilenleri ite kaka, ağır yaralı olanları da sürükleyerek vagonlara dolduruyorlardı. Doktor Hasan Halit kollarını göğsünde kavuşturmuş, karanlıkta yürütülen bu ameliyeye dehşet dolu nazarlarla bakıyordu. Bütün yaralı ve hastalar yüklendikten sonra vagonların kapıları kapatıldı... Kulakları tırmalayan feryatları duyunca başını süratle vagonların bulunduğu yana çevirdi. Elinde olmadan bir çığlık attı: “Allah’ım!”. Vagonlardan duman çıkıyordu. Az sonra da alevler yükseldi. Otomatik silahlı askerler etrafı sarmıştı. Alevlerin kızıl ışığı, kızıl ihtirasın gerçek çehresini aydınlatıyordu. Bu çehrede ölüm pusu kurmuştu. Kan, ateş, kırbaç, kurşun bu çehrenin içinde saklanıyordu”¹¹⁸

İncelediğimiz birçok romanda olduğu gibi *Kırım Kan Ağlıyor* romanında da yazar Kolhoz konusuna değmiştir. Savaş bitmek üzere iken NKVD mensupları Dursunbey köyüne gelip: *“...Hükümetimiz kolektif sistemi köyünüze de getirmeye karar verdi. Sorduk, soruşturduk. Akmescit’e bağlı köyler arasında en akıllısı bu köymüş, buradan başlamaya karar verdik...”*¹¹⁹ diyerek meydanda toplanan halka hitap ederler. Ancak halk karşı çıkar. Yazar iki tarafı da konuşurarak kolhozun ne olduğunu okuyucularına çok güzel bir şekilde anlatmaktadır.

Köylüler şu sözlerle karşı çıkarlar:

*“...komünizmin habercisidir. Daha önce de gördük. Savaştan önce. Biz çalıştık, siz yediniz. Tekrar o günlerin gelmesini istemiyoruz, aç kalıyoruz...”*¹²⁰ *“...Dinle, Rus, beni iyi dinle: kültürümüzü yıktınız, tarihimizi bozdunuz. Şimdi de gelmiş kolektivizmin faydalarından dem vuruyorsunuz. Anlaşılan Kırım’ın verimli toprakları üstüne babanızın malı gibi yerleşmeye niyetiniz var...”*¹²¹

Bu tartışmalardan sonra Dursunbey Köyü’nde halk ve askerler arasında silahlı çatışma yaşanır ve çoğu erkek öldürülür veya sürgüne gönderilir.

---

¹¹⁷ Özcan, s. 28.

¹¹⁸ Bahadıroğlu, s. 11-12.

¹¹⁹ Bahadıroğlu, s. 37.

¹²⁰ Bahadıroğlu, s. 41.

¹²¹ Bahadıroğlu, s. 43.

Kırım tarihine bakıldığı zaman Kırım’da kollektivleştirme kolay olmadı. Kırım Tatarları asırlar boyunca dedelerine ait olan ve kendilerine dedelerinden miras kalan bu toprakları istilacı zorba devlete devretmek istememişlerdir. Komünistler köylerde Kırım Tatarlarının direnişleriyle karşılaşmışlardır. Ünlü batılı tarihçi Alan Fisher “*Kırım Tatarları*” kitabında bu konuyla alakalı şu ifadelere yer vermektedir:

“Uygulanan bu siyasete karşılık Kırım tatar köylülerinin en azından bir ayaklanma yaptıklarına dair delil vardır. Bu ayaklanma 1929 Aralığı ile 1930 Ocağında Kırım’ın güney sahilindeki Alakat’da oldu. Fakat köylüler Sovyet otoritelerinin teksif ettikleri güçlerle başa çıkabilecek durumda değildiler. Görgü sahibi Omar Mustafaoğlu’nun ifadesine göre, hükümet, 18 Ocak 1930’da Alakat’a karşı kara ve deniz kuvvetlerini yolladı; bölgedeki ailelerin bütün fertleri tevkif olundu ve çoğu hemen kurşuna dizildi. 23 Mart günü Simferopol’ de Uskut köyünün 32 ileri geleni idam edildi.”¹²²

Kırım’daki zorla kolektivleştirmenin (ki bu şekilde müstahsil ziraatçı halk yerlerinden edilmiş, Doğu’ya sürülmüş ve köylerle zirai yerleşim merkezlerinin toprakları alınmıştı) en önemli neticesi 1921-1922 yıllarında meydana gelen korkunç kıtlığın tekrarı oldu. Bu sefer kıtlık 1931’den 1933’e kadar sürdü. 1917-1933 yılları arasında Kırım Tatarlarının yüzde 50’si olan 150 bin kişi ya öldürülmüş ya açlıktan ölmüş ya da Kırım’ı terk etmeye mecbur bırakılmıştı.¹²³

Romanın kurgusuna dönecek olursak hem Almanlara hem Ruslara karşı savaşmaya karar veren Türk Mukavemet Teşkilatı’nın bölge merkezi Dursunbey Köyü’ne nakledilir. Ancak bir süre sonra Dursunbey Köyü köylüleri köylerini terk etmek mecburiyetinde kalırlar. Teşkilatın başında olan avukat Ahmet Cahit kalan erkeklerle beraber dağlara sığınır. Dağda Alman birliklerine rastlarlar ve onların safında Bolşeviklere karşı savaşır.

Bilindiği üzere roman, bilimsel bir tarihi araştırma eseri olmayıp, sonuç itibariyle bir kurgudur. Dolayısıyla ‘romanın tarihe büsbütün sadık kalması gerekir’ şeklinde kat’i bir kural yoktur. Ancak tarihte bazı çok hassas konular vardır ki kanaatimizce yazarın çok dikkatli olması icap eder. Stalin tarafından Kırım Tatarlarının sürgün edilmesi meselesine gerekçe olarak gösterilen Kırım Tatarlarının II. Dünya Savaşı’nda Almanlarla işbirliği yapıp yapmadığı konusu, Kırım’da bugün dahi çok hassas bir mevzu olup, Rus ve Tatar tarihçileri arasında hâlâ tartışılmaktadır.

---

¹²² Fisher, s. 205.

¹²³ Fisher,ss. 205-207.

Bu konuyla alakalı Sovyet, Batı, Türk ve Kırım Tatar kaynaklarını incelediğimizde karşımıza birbirinden çok farklı ifadelerin yer aldığını görmekteyiz.

Mesela; Sovyet tarihçileri yazdıkları eserlerde Kırım Tatar halkının 1941-1944 arasında kendilerine ve ülkelerine ihanet ettiklerini belirtirler. Aynı konuda bir diğer kaynak olan Alman tarihçilerinin eserleri, Alman savaş dokümanlarına dayanmaktadır. Burada tamamen farklı bir bakış açısı dikkati çekmektedir. Kaynaklara göre II. Dünya Savaşı yıllarında Almanlar, Tatarları Doğulu ve az gelişmiş-aşağı bir ırk (Untermenschen)'ın tipik örneği olarak görmektedirler. Bu sebeple savaşla ilgili değerlendirmeler yapılırken, Kırım tatarları Almanlar açısından önemli bir nesne olmadıklarından yok gibi farz edilmekte, bir kenara itilmektedirler. Birçok Alman dokümanı Tatarların ırkı ve tarihi bakımdan kendilerinden daha değerli olan Almanlara yer açmak için Kırım'dan uzaklaştırılacaklarını dile getirmektedir. Diğer Sovyet milliyetlerinden Almanlar açısından daha itimat edilir destekçileri olarak bahsedilmekte ve Rusların iddia ettikleri gibi Kırım tatarlarının Almanlarla aktif işbirliği veya sağladıkları büyük destek hakkında pek bir şey söylenmemektedir.¹²⁴

Üçüncü görüş ise, Kırım tatarlarının kendilerine aittir. Bu görüşte Tatarların savaş esnasında hem Almanların ekonomik ve siyasi baskısına hem de Sovyet çetecilerinin misilleme ve terörüne maruz kaldıklarını ifade etmektedir. Binlerce Kırım Tatar askerinin Kızıl Ordu'da veya Kırım'da teşkil olunan partizan (çete) hareketlerinde faaliyet gösterdiklerini ve hatta birçok Kırım Tatarının savaş sırasında üstün hizmetler gösterip madalyalarla taltif edildiklerini vurgulamaktadır.¹²⁵ Dolayısıyla asıl maksat daha farklı olup, "işbirliği" bahanedir. Şöyle ki: stratejik bir öneme sahip olan Kırım yarımadası, tarih boyunca Ruslar için ele geçirilmesi gereken önemli bir yer olmuştur. Bu görüş ünlü Rus çaricesi II. Yekaterina tarafından "Крым без крымских татар"¹²⁶ sözü ile ifade edilmiştir. Nihayet "Türksüz Kırım" idealinin gerçekleşmesi yolunda II. Dünya Savaşı ertesinde Ruslar için beklenen fırsat doğdu ve Kırım'ı Tatarlardan

---

¹²⁴ Bu konuyla ilgili Alman kaynaklardan önemlisi Patrick Von zur Mühlen, *Gamalıhaç ile Kızılyıldız Arasında*, çev. E.B. Özbilen, Ankara: Mavi Yayınları, 1984.

¹²⁵ Kızıl orduda savaşan ve iki madalya kazana en meşhur Kırım Tatar kahramanı Amethan Sultandır. Onun hakkında eserler yazılmış, ayrıca 2013 yılında Ukrayna ve özellikle Rusya'da büyük yankı uyandıran film de çekilmiştir. Bununla birlikte Kırım'da Kızıl Ordu'da savaşan binlerce Kırım Tatarı subay ve alt subayların isimleri, hikayelerini anlatan iki cilt kitap basılmıştır: Ablaziz Veliyev, *Karamanlar Olmeyler*, c. 1, Akmescit: Kırımdevokuppedneşir Yayınları, 2005; Veliyev, *Cenk Ofitserleri*, c. 2, Simferopol: Antikva Neşriyatı, 2007

¹²⁶ Kırım Tatar'sız Kırım

temizlemek, hatta mümkünse Kırım Tatarlarını bir millet olarak dünya yüzünden silmek hedeflerini gerçekleştirebilmek için Almanlarla işbirliği yaptıkları bahanesi kullanılmıştır.¹²⁷

II. Dünya Savaşı esnasında Kırım Tatarlarının Almanlarla işbirliği yapıp yapmadığı konusunda Türk kaynaklarına baktığımızda ise; daha çok Rus Çarlığı ve Sovyet Rusya dönemlerinde Tatarlara uygulanan Ruslaştırma ve yok etme politikasına dikkat çekilmekte ve dolayısıyla Kırım tatarlarının Almanlarla işbirliği yapmasının normal olduğunu vurgulanmaktadır.¹²⁸

Biz tezimizde hangi görüşün doğru olduğunu ispatlamaya çalışmayacağız. Sadece konu ile ilgili birkaç örnek anlatacağız.

Savaş bittikten sonra 1945 yılında, Kırım Tatar subay ve astsubaylardan oluşan kalabalık bir grup vatanlarına dönüp ailelerini bulamayınca Akmesic'te toplanarak hükümetten ailelerinin geri dönmesini talep etmeye başlamışlardı. Haber hemen Moskova'ya bildirildi. Oradan gelen yazıda, Tatar askerlerinin bir sanatoryumda toplanması istendi. Bundan sonra verilen dehşet verici emirleri Grişa isimli bir Rus şoförünün hatırlarından öğrenmekteyiz:

“O gece çok karanlıktı, bizlere hiçbir şey açıklamadan bir sanatoryum binasının yanına geldik, sonradan Kırım Tatar subayları olduğunu öğrendiğimiz insanları araçlarımıza bindirmeye başladılar. Çok sıkı bir tedbir alınmıştı, her Tatar askerinin yanında silahlı bir Rus askeri vardı ve hepsi araçlara bindirildikten sonra bize bu insanları dereye götürmemiz emredildi. Araçtaki insanlarla konuşmak yasaktı. Dereye gelince bu insanları indirdiler bize uzaklaşmamızı emrettiler. Son araç benimki idi. Ben dereden uzaklaşırken sesler geliyordu. Arka arkaya sıkılan kurşun seslerini duydum, bu kurşun seslerini diğer şoförler de duymuşlardı. Götürdüğümüz insanların sayısı tahminen 400 idi.”¹²⁹

O döneme dair yazılan çeşitli kaynaklarda, Kırım ve Tatarlarla ilgili bazı planlamaların yapıldığı yazılmaktadır. En başta da, Stalin'in 1941 sonbaharında Kırım Türklerinin tamamını Kazakistan bozkırlarına sürme projesi gelmekte idi. Alman Patrick Von zur Mühşen, “Gamalıhaç ile Kızılyıldız Arasında” adlı kitabında Alman ordusunun Kırım'a girmesinden sonra Akmesic (Simferopol) Şehri'nin resmi hükümet dairelerinden

---

¹²⁷ Refik Muzafarov, *Anatomiya Deportatsii Krımskih Tatar*, Simferopol: Tarpan Yayınları, 2011; Timur Dağcı, *Genotsid i Etnotsid Krımskotatarskogo Naroda. Dokumenti, Faktı, Kommentariı*, Simferopol: SGT Yayınları, 2008; G. Bekirova, E. Muslimova, *U Mikrofonu Ayşe Seyitmuratova*, Simferopol: Tezis Yayınları, 2007.

¹²⁸ Özcan, a.g.e.; Özcan, *Sovyet Belgelerinde Kırım Dramı*, İstanbul: Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayınları, 2007.

¹²⁹ Dağcı, s. 50.

birinde, Stalin hükümetinin daha 1941 sonbaharında Kırım Tatarlarını tamamen Kazakistan'a sürgün etme niyetinde olduğunu ortaya koyan bir belgenin ele geçirildiğini ifade etmektedir.¹³⁰

Kırım'ı tamamıyla Tatarlardan boşaltma gayesini, sürgünden sonra yaşanan bir olay da ispat etmektedir. 19 Temmuz 1944'te sürgün operasyonunun başarıyla tamamlanması şerefine büyük bir kutlama töreni düzenlenmişti. Törende bu operasyonda görev alanlara çeşitli madalya ve nişanlar verilmişti. Tören büyük bir coşku ile devam ederken, Kobulov'a¹³¹ ulaşan bir haberle, henüz Kırım Tatarlarının tamamen bölgeden çıkarılmadığını, dolayısıyla operasyonun tamamlanmadığını duyurulmuştu. Şöyle ki; Azak Denizi ile Sivaş arasında yer alan ve halkı balıkçılık ile tuz üretiminde çalışan Arabat Köyü'ndeki Kırım Tatar halkının sürgün edilmesi unutulmuştu. Derhal müdahale edilerek, iki saat içinde Arabat Köyü'ndeki bütün Kırım Tatarları büyük ve eski bir gemiye bindirilerek hepsi mahzene kapatıldılar. Daha sonra gemiyi denizin en derin yerine getirip ambar kapaklarını açarak gemiyi içindeki insanlarla birlikte batırdılar. Bu faciadan sağ kurtulan tek bir kişi bile olmamıştır. Arabat'ın da Kırım Tatarlarından arındırılmasının ardından Kobulov, nihayet Kırım'ın Tatarlardan "tamamen" temizlediğini belirten raporunu ilgili makamlara iletebilmiştir.¹³²

2.7. Kırım (Türk'ün Dramı)

Roman 29 Ekim 1941 tarihiyle başlar, olaylar kronolojik zaman akımıyla 1945 yılındaki II. Dünya Savaşı sonuna kadar devam eder. Böylece bu romana kronolojik tarih bakımından II. Dünya Savaşı yıllarında Kırım'ı anlatan bir roman diyebiliriz. Yazar, romanın bölümlerine başlık yerine bir tarih yazmıştır: "29 Ekim 1941", "2 Kasım 1941 günü...", "Kasım 1941", "2 Şubat 1942", "8 Nisan 1944".

Romanın içeriğini zaman bakımından dört aşamaya ayırabiliriz. Birincisinde yazar, 29 Ekim 1941 yılında II. Dünya Savaşı esnasında Kırım'dan Ruslar çekilmek üzereyken, onların yerine Almanların geleceğini anlatır. Bundan sonra 30 Kasım 1941 tarihinde Rusların yerine Almanlar gelir. Üçüncü aşama ise 8 Nisan 1944 tarihindedir. Bu tarihte Rus ordusu yine Kırım'a hücumu geçerek Kırım'a döner. En son aşama, İkinci Dünya

---

¹³⁰ Mühlen, ss.219 - 220.

¹³¹ Kırım Türklerini Vatanlarından sürülmesi için görevlendirilmiş NKVD mensubu.

¹³² Özcan, s. 76; Dağcı, s.48.

Savaşın sona ermesiyle başlar. 15 Ağustos 1945 tarihinde İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra Kırım Türkleri Sibiry'a sürülürler.

Kırım (Türk'ün Dramı) romanı yukarıda incelediğimiz *Kırım Kan Ağlıyor* romanının ilk sahnesiyle benzerlik göstermektedir. *Kırım (Türk'ün Dramı)* eserinde de ilk tarihi olay Akmescit Hastanesi'nde ortaya çıkar. İki yazar da konuya girmeden önce 29 Ekim 1941'de tarihini verir. Rus askerleri, hastaneye gelirler, Akmescit'e doğru ilerleyen Alman kuvvetlerinin yakında geleceklerini söylerler. Bunun üzerine Ruslar, hastaları Almanlara bırakmak istemezler. Böylece Ruslar, hastaları hastaneden Sivastopol hastanesine nakletmeye gelirler. Ama aslında niyetleri onları öldürmektir. Askerlerin çoğu Kırım Tatarlarıdır. Askerler vagona doldurularak yakılır.

Romanda yazar daha çok Rusların Kırım'da yaptıkları soykırım ve amansızca katliamları göstermeye çalışır. Bunu da başkahramanı olan Alparslan'ın ailesi, akrabaları ve en yakın arkadaşlarının öldürme sahneleriyle romana aksettirir:

“İçeri girdi. Halasını görünce inledi: «Zeynep halam. Sana kimler kıydı» Zeynep çok feci bir durumdaydı. Yarı çıplak şekilde yede yatıyordu. Kafası sağa kaymış ağzından kanla akıyordu. Memeleri kesilmiş, etrafa atılmıştı. Bütün vücudu kanlar içinde kalmıştı... Yakup dayım, ne ettiler sana?... Yakup ise aynı feci durum içindeydi. Direğe bağlanmış bir vaziyette idi. Ellerinden, kafasından, belinden ve ayaklardan urganla bağlanmıştı. Ayakta bıçakla delik delik edilmişti. Hala kanlar akıyordu”¹³³, “Aaaaa... canımanam diyerek, yere yıkıldı. Alparslan anasını tavana asılı her tarafı kan içinde, eli yüzü kurşunla delik deşik edilmiş ve gözü açık görünce bayılmıştı”¹³⁴ “Ahmet ihtiyatsızlık edip ortaya çıkınca diğer asker onu vurmuştu. Sağ kalan asker Hasan'ı (Alparslanın yeni doğmuş oğlu) havaya atarak altına süngüsünü tutarken Hasan oyun oynuyor sanarak havaya atılınca güldü. Rus askeri bu durum karşısında bile onu öldürmüştü”¹³⁵

Romanlarda dine ve dini değerlere karşı yapılan baskılara da birçok kere değinilmiştir. Camilerin kapatılması, dini kitapların yakılmasından söz edilmektedir. İncelediğimiz diğer romanlarda da olduğu gibi, dini baskı hep bir sahne ile simgelenir; o da minarede hocanın ezanı okurken Ruslar tarafından kurşunlanmasıdır. *Kırım (Türk'ün Dramı)* romanında da aynı sahne mevcuttur. İlyas ezan okumak için minareye çıkar, güzel ve gür sesiyle ezanı okurken Rus askeri tarafından kurşunlanır.¹³⁶

---

¹³³ Gündüz, s. 22.

¹³⁴ Gündüz, s. 25.

¹³⁵ Gündüz, s. 101.

¹³⁶ Gündüz, ss. 97-98.

Romanda en önemli tarihi olgu, II. Dünya Savaşı sonrası Kırım Tatarlarının yurtlarından Ruslar tarafından topyekûn sürgün edilmeleri, ölüme gönderilmeleri ve varlıklarının sona erdirilmesidir. Romanın son sahneleri o faciaya ayrılmıştır: “*Sürgün edilmek için Akmescit sokaklarında gezen askerler, vardıkları evden Türkleri alarak kamyonu, oradan istasyona götürüyordu... yolculuk çok uzun sürdü. Açlık ve susuzluk içinde geçen yolculuk Türkleri bkrin bir hale sokmuştu.*”¹³⁷

Yazar, Kırım Tatarlarının yaşadıkları bu dramı mekânla birleştirir:

*“Nazlı vatan Kırım yas tutuyordu. Bozkırları yeşermemişti. Renk renk açan güller yoktu. Cıvı cıvı ötüşen kuşlar uçmuyordu. Koyunlar kuzular melemiyordu. Çobanlar kaval çalmıyordu. Derelerden şırl şırl sular akmıyordu. Neşe dolu insanlar, hayat dolu Türkler yoktu Kırım topraklarında... Somurtkan yüzlü kara kalpli ve asık suratlı insanlar yerleşmişti Kırım’a... Kırım bunun için yaz tutuyordu. Asıl sahiplerini istiyordu.”*¹³⁸

Romanın yazılış tarihine bakılacak olursa 1980 yılında Sabah Gazetesi’nde tefrika edildikten sonra 1981 yılında kitaplaştırılıp basılır. 1980 yılları Kırım Tatarlarının sürgün yerlerinden vatanlarına dönme mücadelelerinin en faal yıllarıdır. Mustafa Cemiloğlu önderliğinde yürütülen bu mücadele Kırım Tatar Milli Kurtuluş Hareketi olarak adlandırılmaktadır. Defalarca Sovyet Hükümetinden vatanlarına dönme izni almak için uğraşan Kırım Tatarları o yıllarda devletten ümidini keserek bütün yasaklara rağmen Kırım’a dönmeye başlamışlardı, ancak dönen aileler tekrar sürgün edilmekteydi. Bu yıllarda Kırım’a dönen ancak cebren dışarı atılan veya ağır baskılar uygulanarak barınmalarına imkân verilmeyen Kırım Tatarlarının sayısının on binden fazla olduğu hesaplanmaktadır¹³⁹. Bununla birlikte, vatanlarında kendilerini ne gibi kanunsuzlukların beklediğini çok iyi bilseler de Kırım Tatarları yine Kırım’a dönmeye devam ettiler. Bazı aileler defalarca Kırım’dan dışarı atılmalarına rağmen tekrar geri geldiler ve vatanlarında yaşama hakkı için mücadelelerini sürdürdüler. Fakat bu Kırım dışına atılmalarının trajik neticeleri olmaktadır. 46 yaşındaki üç çocuk babası Musa Mamut Kırım’ın Beşterek köyünde 23 Temmuz 1978’de tekrar Kırım’dan dışarı

---

¹³⁷ Gündüz, s. 106.

¹³⁸ Gündüz, s.112.

¹³⁹ Mustafa Abdülcemil Kırimoğlu, **Kırım Tatar Milli Kurtuluş Hareketinin Kısa Tarihi**, Ankara: Zafer Cilt Matbaa, 2010, s.19.

çıkarmak üzere evine gelen mahalli Sovyet idarecilerinin önünde protesto maksadıyla üzerine benzin dökerek kendini yaktı.¹⁴⁰

Eser tam o yıllarda, Türkiye'ye Kırım'ın dramını ve hala sürmekte olan vatana dönme mücadelesinin tanıtılması maksadıyla Sabah gazetesinde tefrika edilir. Yazar roman akışını birçok yerde durdurarak okuyucularına seslenir:

“O yeşil yarımadada Türkler yaşamıyor... Bunun için Kırım'ın alın yazısına «Türksüz Kırım» diye yazılmış. Bu yazıyı okuyan uzak illerdeki esir Türkler «Kırım Türksüz neylesin» diye yakınıyor... Evet, Kırım Türksüz olamaz... Sibiryâ zindanlarında inleyen, çalışma kamplarında eriyen ve Stalin'in kızıl yumruğu altında ezilen Türkler tekrar vatanı olan Kırım'a dönmelidirler Mustafa Cemiloğlu'nun hareketini destekleyelim. Bütün dünyaya haykırıyoruz... Sovyet Rusya'nın bu insanlık dışı tutumunu birlikte protesto edelim”¹⁴¹, “Kırım Türk'ü ezildiği yetmemiş gibi, daha ezmek istiyorlardı... Dini ve milli kültürleri eritmek isteniyordu. Bu yazıları yazdıktan sonra hür insanlara haykırıyorum: Kırım Türkü eziliyor, onların da hür yaşaması için mücadele verin”¹⁴²

Görüldüğü gibi, *Kırım (Türkün Dramı)* romanı Kırım Türklerinin vatanlarına dönme mücadelesini desteklemek için yazılmıştır.

2.8. Kırım Kurbanları

Kırım Kurbanları romanı 1917 tarihiyle başlar, olaylar kronolojik zaman akımıyla 1943 yılına kadar devam eder. Aslında yazar romanında tarihlere önem vermez. Sadece romanın başında 1917 Komünizm İhtilâlinin gerçekleştiğini ve romanın sonlarına doğru Rusya'nın durumunu anlatırken 1943 tarihini belirtir.¹⁴³ Romanın genelinde geçtiği olayların tam tarihleri belli değildir.

Romanın başında yazarlar genel olarak Kırım'ın 1917 İhtilâlinin sonrasındaki durumunu anlatmaya çalışırlar. Burada Kırım'ın ileri gelenlerin ilk olarak bir Kurultay teşkil ettirip hürriyet ve istiklâllerini ilan ederek derhal seçim yaptıklarını, yapılan seçim sonunda Türkler, %60 gibi bir çoğunlukla kazandıklarını ve Noman Çelebicihan'ın başkanlığında karma bir Hükûmet teşkil ile Kırım Muhtar Cumhuriyeti kurduğunu öğreniriz. Devamında Cafer Kırimer'in insanüstü çabalarıyla Çar taraftarı binlerce subayı bir araya toplanılır ve ordu kurulur. Bolşevik kuvvetleri ile Kırım Türk Muhtar Cumhuriyeti kuvvetleri arasında savaş başlar. Kırım'ın sahilinde bulunan Sudak şehrini

---

¹⁴⁰ Gündüz, s.19.

¹⁴¹ Gündüz, s.113.

¹⁴² Gündüz, s. 115-116.

¹⁴³ Pişkin, Coşar, s. 174.

işgal eden Kızıl Ordu kuvvetleri Tatarlara karşı canavarca saldırmaya başlarlar. Bu kuvvetlerin başında, KANS adında bir general olur. Kızıl Ordu Kırım'ın diğer şehirleri ve kasabaları işgal eder. Neticede Bolşevik kuvvetleri kazanır ve Çelebicihanı katledilir. Harbiye Bakanı Cafer Seyidahmet kaçmaya muvaffak olur. Bir süre sonra Kırım, Alman kuvvetleri tarafından işgal olunur. Bir müddet sonra, üstün kuvvetlerle saldıran Bolşevikler, kısa zamanda galibiyet kazanırlar ve tamamen Kırım'a hâkim olurlar.¹⁴⁴

Romanda Kırım'ın tarihinde Noman Çelebicihan ve Cafer Seyidahmet gibi önemli şahsiyetler zikredilmektedir.

Noman Çelebicihan Bolşevik ihtilâlinin yarattığı karmaşada 9 Aralık 1917'de kurulan kısa ömürlü Kırım Halk Cumhuriyeti'nin halk tarafından seçilen ilk başkanı olur. Ancak Kırım'ın romanda da anlatıldığı gibi 1918 yılı ocak ayı içerisinde Bolşevikler tarafından işgal edilmesi esnasında Noman Çelebicihan Sivastopol Hapishanesi'ne götürülür. 23 Şubat 1918 günü kurşunlanmak suretiyle şehit edilir ve naaşı Karadeniz'e atılır.

Cafer Seyidahmed Kırimer ise seçim kanununun, kurulacak cumhuriyetin anayasa tasarısını hazırlar. Romanda da değinildiği gibi kendi çabalarıyla Kerson'daki Kırım'lı süvarileri Kırım'a getirir. Kurultay açıldıktan sonra, 9 Aralık 1917'de Kırım Cumhuriyeti ilân edilince, Çelebicihan'ın başkanlığındaki hükümette Harbiye ve Hariciye Bakanı olur. Bolşeviklerle yapılan Alma Savaşlarındaki mağlubiyet üzerine, Besarabya'daki Müslüman Birlikleri'nı Kırım'a getirmeye teşebbüs eder. Bolşeviklerin yeniden Kırım'ı işgalleri sırasında Cafer Kırimer kaçmaya muvaffak olur. Kırım Parlamentosu'nun temsilcisi sıfatıyla Türkiye ve Avrupa'da bulunur. Sonraki yıllarda Kırım'da vukua gelen açlığa yardım sağlama, Rusya mahkûmu milletlerin temsilcileriyle birlikte kurduğu teşkilâtlar vasıtasıyla davasını dünyaya tanıtmaya, 2. Dünya Savaşı sırasında, çeşit sebeplerle, Almanya ve Avrupa'nın diğer memleketlerinde bulunan Kırım Tatarlara, o günün şartları içinde yapabilecek yardımlar üzerine çalışma, bu maksatla muhtelif hükümetlerle temas etme, kitap ve makale yazma, konferanslar verme gibi Kırım için yaptığı hizmetlerle bilinir.¹⁴⁵

---

¹⁴⁴ Pişkin, Coşar, ss. 11-13.

¹⁴⁵ Cafer Seyidahmet Kırimer'in hayatı ve faaliyetleri hakkında bkn. KIRIMER, Cafer Seyidahmet, *Bazı Hatıralar*, Eskişehir: Etam a. ş. Matbaa Tesisleri, 1993.

Yukarıdaki sahifelerde incelediğimiz *Kızıl Volga Akarken* romanında olduğu gibi *Kırım Kurbanları* eserinde de Kırım tarihinin en elim olaylardan birisi olan Kırım'da büyük bir suni açlığın bahsedilmektedir:

*“Halkın gıda maddeleri insafsızca ellerinden alınıyor, Türk halkı dolaylı yollarla ölüme terk ediliyordu. Ne pahasına olursa olsun yaşamak isteyen halk, tarlalarda ot toplayarak karnını doyurmaya çalışıyordu. Kedi köpek gibi hayvanları keserek yiyenler oluyordu. Pek az da olsa bir ümitle her sefalete katlanıyordu”*¹⁴⁶

Romnın on yedi bölümünde (ss.89-172) eserin başkahramanı olan Ahmet Hamdi ve Kırımlı arkadaşlarının hapishanelerde ve çeşit kamplarda kalışı ve onlara uygulanan işkenceler anlatılmaktadır. Ahmet Hamdi kamptan kaçtığı zaman 1943 tarihi belirtilir, kampta da beş sene kaldığını belirterek, kampa giriş tarihi 1938 yılı ortaya çıkmaktadır. Kırım tarihine bakıldığı zaman, 1938 yılı Kırım'da bütün aydınların ya öldürüldü veya kamplara sürüldüğü tarihtir.

Romanda başkahraman Ahmet Hamdi, Kırımlı arkadaşlarıyla beş sene, içinde uygulanan zulümleriyle bütün dünyaya bilenen Salovka¹⁴⁷ adasında bulunur. Romanda bu ada hakkında teferruatlı bilgi verilir¹⁴⁸ ve aynı zamanda mahkûmların arasında Kırım Tatarlarının çok sayıda buldukları vurgulanır.

*“Çam ormanları ile serapa kaplı bu meşhur (!) ada bembeyaz ve bilûr sular içinde yemyeşil, zümriit gibiydi. Tabiat bakımından zengin bir manzaraya sahip bu şirin ada maalesef on binlerce bahtsız ve günahsız insana azâp ve işkence olmakta belki de Rusya'daki bütün iş kamplarına oranla başta gelirdi.”*¹⁴⁹

Solovka adasında bulunan ölüm kampı hakkında, hem Rusya'da hem Batı'da, oradan kaçmaya muvaffak olan mahkûmların tarafından yazılan birçok kitap yayımlanmıştır.¹⁵⁰ Romanın tanıtma kısmında da yazdığımız gibi *Kırım Kurbanları* romanı o korkunç Solovki Adasından kaçabilen Osman Karabiber'in “*Kırımlı Bir Türkün Rusya'daki Maceraları*” hatırat eserinin romanlaştırılmış şeklidir. Şunu söyleyebiliriz ki *Kırım*

---

¹⁴⁶ Pişkin, Coşar, s.13

¹⁴⁷ Rusçada Solovki

¹⁴⁸ Pişkin, Coşar, ss.123-125.

¹⁴⁹ Pişkin, Coşar, s. 123.

¹⁵⁰ Bu ada hakkında Londraya kaçan S.Malsagov adlı subayın hatıraları Londrada 1926 basılmış olup adı “Adskiy ostrov” (Cehennem adası) dır. Fransaya kaçan Y. Bessonov'un Paris'te yayımladığı “Dvadtsat šest türem i pobeg s Solovkov” (Yirmi altı hapishane ve Solovki'lerden kaçış), kamptan Çine kaçan ve Şanhay'da 1931 yılında “SOLOVKİ. Kommunističeskaya katorga ili mesto pitok i smerti” (SOLOVKİ. Komünist angaryası veya işkence ve ölüm yeri) adlı eserlere konu olmuştur. Türkiye Türkçesine de çevirmiş olan Aleksander Soljenitsin'in “Gulak Takım Adaları” adlı eserde bu adada uygulanan işkenceler anlatılmaktadır.

Kurbanları romanında, birçok Kırım Tatar'ının da zulüm çektiği Solovki adası birçok Batılı, Rus romanlarında anlatıldığı gibi anlatılmıştır.

2.9. 1944 Arabat Türkleri

Arabat Türkleri romanı 13 Şubat 1944 tarihiyle başlar, olaylar kronolojik zaman akımıyla 2007 yılına kadar devam eder. Romanda II. Dünya Savaşının sonlarına doğru Çeçenistan, Ahıska ve Kırım'da gerçekleşen sürgünler anlatılmaya amaçlanmıştır. Yazar sürgün sahnelerini mümkün olduğu kadarıyla gerçekleri esas alarak romanda canlandırır. Ancak romanın asıl olaylar Kırım'daki Arabat Köyü'nde gerçekleşen soykırımı üzerinde kurulmuştur. Kırım'da düzenlenen sürgün esnasında bir gecede bütün Kırım Tatarları hayvan vagonlarına yüklenerek sürgün edilir. Ancak Kırım'ın batısında bir Arabat Köyü unutulur. Bu haber bir eğlence esnasında Sovyet Devlet Güvenliği Halk Komiseri Seriva'ya sürgün operasyonu yöneten Kaganoviç'ten gelen bir mektupla bildirilir. Seriva kâğıt kalem olarak cevap olarak şunları yazar:

“Hatanızı en kısa zamanda kimsenin duymayacağı şekilde telafi ediniz. Bu saatten sonra ilk giden sürgünlere ulaştırılmayacağına göre, ne yapmanız gerekeni umarım biliyorsunuzdur. Aksi takdirde hakkınızda soruşturma açılacaktır. Gelişmeler tamamen kişisel inisiyatifinize bırakılmıştır. Gereğini yapacağımıza güvenim tamdır.”¹⁵¹

Arabat Köyü'ne gidecek askerlere şu şekilde bilgi verilir: “Bu köy düşman köydür. Kimselere acımayacaksınız. Bu köy hain. Tek canlı kalmayacak. Çocuk, yaşlı genç, kedi köpek, ne varsa, hiçbir şey kalmayacak.”

Romanın başkahramanı olan Ramazan'nın ailesi ve diğer köylüler gece geç saatte uyandırılarak sahile götürülür. Orada büyük ve eski bir geminin ambarına bindirililer. Geminin ambar kapıları kapatılır ve kapakların üzerine demir ağ kaynatılır. Bir takanın yardımıyla denizin ortasına çekilir. Kobolov “patlatın ve batırın” emrini verir. Geminin mahzenindekiler ne olduğunu anlamazlar sadece güçlü bir patlama sesini duyarlar. Sonra geminin dibe battığını fark ederler. Kapaklardan içeriye hızla su dolmaya başlar. Birkaç dakika içinde ambarın içindeki bütün insanlar boğulurlar.

“Kapaklardan ambara dolan suyun şiddetli akıntısı yukarı çıkmaya çalışanları bırakmıyordu bir türlü. Tuzlu su, gemi kapaklarından içeri doluyordu büyük bir hızla. Bir iki dakika ambar, su havuzu olmuş çocuklar ve bebekler suyun yüzünde yüzmeye başlamışlardı çılgınlarla. Reyhan ağzından giren suyun tuzu boğazını

---

¹⁵¹ Soysal, s. 184.

yakmaya başlamıştı. Her su yutuş, Reyhanı ölüme biraz yaklaştırıyordu...Gemi, Azak Denizi'nin dibinde keskin kayalara çarparak, kulakları sağır edencesine büyük bir gürültüyle yolculuğunu tamamladı. Deniz dibindeki balıklar alışkın olmadıkları sesin şiddetinden kaçmışlar, daha sonraki sessizliğe alışmışlar, denizin kendilerine sunduğu yiyecekleri aramaya koyulmuşlardı. Kapaklardan artık su girmiyordu. Küçük deniz balıkları geminin ambarında dolaşıyor, davetsiz konuklarının tenlerini koklayarak onları tanımaya çalışıyor”¹⁵²

Romanın devamında sürgün öncesi Arabat Köy' den ayrılan Ramazan isimli bir Kırım Tatarı Kiyev'de zengin olur ve ailesini almak üzere köye döner. Ancak kendi ve akrabalarının evinde artık Rusların yaşadığını görür. Köyde olan bitenleri öğrenir ve gemiyi yasal yoldan aramak için bir Deniz Araştırma Enstitüsü kurarak gemiyi bulur ve bu soykırımı dünyaya tanıtmak için çabalar.

Şekil 4: Arabat Köyü'nün Yeri

Kaynak: http://esk-kirim.tripod.com/images/ana_sayfa/harita.jpg

Arabat Köyü'nün faciası gerçekte de yaşanmış bir olaydır. 19 Temmuz 1944'te sürgün operasyonunun başarıyla tamamlanması şerefine büyük bir kutlama töreni düzenlenmişti. Törende bu operasyonda görev alanlara çeşitli madalya ve nişanlar

¹⁵² Soysal, ss. 193-194.

verilmişti. Tören büyük bir coşku ile devam ederken, Kobulov'a¹⁵³, henüz Kırım Tatarlarının tamamen bölgeden çıkarılmadığı, dolayısıyla operasyonun tamamlanmadığı haberi gelir. Şöyle ki; Azak Denizi ile Sivaş arasında yer alan ve halkı balıkçılık ile tuz üretiminde çalışan Arabat Köyü'ndeki Kırım Türk halkının sürgün edilmesi unutulmuştu. Derhal müdahale edilerek, iki saat içinde Arabat Köyü'ndeki bütün Kırım Tatarları büyük ve eski bir gemiye bindirilerek hepsi mahzene kapatıldılar. Daha sonra gemiyi denizin en derin yerine getirip ambar kapaklarını açarak gemiyi içindeki insanlarla birlikte batırdılar. Bu faciadan sağ kurtulan tek bir kişi bile olmamıştır. Arabat'taki Kırım Tatarlarının de arındırılmasının ardından Kobulov, nihayet Kırım'ın Tatarlardan "tamamen" temizlediğini belirten raporunu ilgili makamlara iletebilmiştir.¹⁵⁴

---

¹⁵³ Kırım Türklerini Vatanlarından sürülmesi için görevlendirilmiş NKVD mensubu.

¹⁵⁴ Özcan, s. 76.

BÖLÜM 3: ROMANLARDA KIRIM TATAR TIPLERİ

3.1. Tarihin İçinden Bir Kahraman “Adil Giray” ve Kırım’ın Han Sülalesi: Giraylar - Cezmi

Roman birtakım elemanlardan örülmüş bir sistemdir. Bu sistemin oluşmasında, vaka, dil, kişi ve teknik olmak üzere dört ortam önemli rol oynar. Romanın bilinen estetik dünyası kurulurken, vak’aya, kişi veya kişilerle canlılık kazandırılır ve bu canlılık, dil ve anlatım teknikleriyle dışa yansıtılır, hissettirilir. Sonuçta, aslının benzeri olan bir dünya, literatürdeki adıyla, “kurmaca” bir dünya elde edilir. Romancının muhayyile gücü ve yazma yeteneğiyle aslına benzer yaratılan bu dünyada başlıca ilgi odağı, kişidir. İlgi odağıdır; çünkü, diğer öğeler onun için vardır ve söz konusu dünya onunla bir anlam ve işlev kazanmaktadır.¹⁵⁵

Bununla birlikte bir romanda aksiyon için gereksiz görülen veya özel bir anlamı olmayan bir kahraman vardır demek mümkün değildir. Merkezden çevreye doğru her kahraman önem derecesine göre işlere sahiptir.¹⁵⁶

Cezmi, bir tarihî roman olduğu için oldukça kalabalık bir şahıs kadrosuna sahiptir. Romanda Osmanlılar, Kırım Tatarlar ve İranlılar olmak üzere üç farklı milletten insanlar vardır.

Namık Kemal’in de romanın ilk başta belirlediği gibi “*konumuz sadece Osmanlı Türklerini, Tatarları ve İranlılarını alakadar ettiği için*”¹⁵⁷ romanda oldukça geniş Kırım Tatar Tipleri söz konusudur. Romanda altı Kırım Giraydan söz edilmektedir: I. Devlet Giray, Mehmet Giray, Gazi Giray, Adil Giray, Saadet Giray, Mübarek Giray. Romandaki bütün bu kahramanlar tarihte yaşamış şahsiyetlerdir. Ancak bütün bu şahsiyetler romanda belirgin bir tasnife tabi tutulmamışlardır. İsmail Çeşli bir eserdeki kahramanları sınıflandırırken şöyle der:

“Yazar eserindeki kahramanlarını, üç ana işlev etrafında topladıklarını görürüz, bir başka ifadeyle yazar eserdeki kahramanlarını, üç farklı işlevle yükümlü kılar. Buna göre; kahramanların büyük bir kısmı, doğrudan doğruya olay örgüsünün oluşumu, gelişimi ve sonuçlanmasında görev alırken; bir kısım kahraman, yazarın

---

¹⁵⁵ Tekin, Mehmet, *Roman Sanatı. Romanın Unsurları*. Ötüken Yayınları: İstanbul, s. 70.

¹⁵⁶ Ramazan Topdemir, “Türk Edebiyatında Tarihi Romanlar (Türk Tarihi ile İlgili 1971-1980)”, (*Basılmamış Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi, SBE, 2005) s. 344.

¹⁵⁷ Cezmi, s. 29.

*düşünce ve kanaatlerinin okuyucuya aktarılmasında; geri kalan bir kısmı ise olay, zaman ve mekân daha gerçekçi bir intiba içinde anlatılabilmesinde ihtiyaç duyulan atmosferin sağlanmasında görev alır”.*¹⁵⁸

Bu tasnife göre Girayları üç gruba ayırmak mümkün: Adil Giray doğrudan olay örgüsünün oluşumu, gelişimi ve sonuçlanmasında görev alır; I. Devlet Giray Namık Kemal’in düşünce ve kanaatlerin okuyucuya aktarılmasında yardımcı olur, Mehmet Giray, Gazi Giray, Saadet Giray, Mübarek Giray ise zaman ve mekânın daha gerçekçi bir görünüm sağlayabilmesi ya da başka deyişle sadece romanın tarihi serüvenini sürdürebilmek için romanda zikredilmişlerdir.

Namık Kemal bu romanını bitirmediği için bütün vakanın Cezmi’nin etrafında değil de Adil Giray’ın etrafında döndüğünü belirtmişti. Adil Giray tarihte yaşamış olan bir şahsiyettir. Osmanlı tarihinde 1578’de Şamhı’da Şirvan Hanı Orus, 30.000 kişilik bir ordu ile Osmanlı komutanı Özdemiroğlu Osman Paşa’ya saldırır. Osman Paşa yenilmek üzereyken yardımına Kırım hanının kardeşi Adil Giray yetişir ve İran ordusunu yenip Orus Hanı öldürür. Daha sonra İran içlerine kadar gider, fakat esir düşer. Bunun üzerine Osmanlı orduları geri çekilmek mecburiyetinde kalır. 1579’da Kefe yolu ile Cafer Paşa yardıma gelir ve İran seferi zafer ile sonuçlanır. Namık Kemal tarihteki bu olaylardan esinlenerek, Adil Giray’ın savaşa katılıp savaşın olumlu sonuçlanması ve sonradan esir düşmesi gibi olayları dikkate alarak romanının ana kurgusunu oluşturmuştur.

Namık Kemal, Adil Giray’ı anlatmadan önce ona zıt karaktere sahip olan Semih Mehmet Giray’ı anlatmakla başlar ve menfi şekilde tanıttığı Giray’a karşılık Adil Giray’ı ön plana çıkarır:

*“Devlet Giray’dan sonra komutan olan Semih Mehmet Giray karnı su toplamış gibi aşırı derecede şişman bir adamdı. Ayrıca bozulmuş, şişip de kabarmış kötü bir kalbi vardı. Cengiz töresinin canlanmasını İslam dünyasının birliğinden ve kendi koltuğunu da halifeliğin devamından daha üstün tutardı. Ancak kendisi Han olduğunda veliaht tayin ettiği kardeşi Adil Giray, ağabeyinin aksine düşünüyör ve onun yolunda gitmiyordu.”*¹⁵⁹

Roman kuramcıları, yazarların şahıs kadrosunun takdiminde genelde iki ana tavrını benimsediklerini söylerler. Bunlar; “blok/statik tanıtma” ve “dinamik tanıtma” tarzlarıdır.

¹⁵⁸ Çetişli, İsmail, *Metin Tahlillerine Giriş 2. (Hikaye-Roman-Tiyatro)*, Akçağ Yayınları: Ankara, 2009, s. 69.

¹⁵⁹ Cezmi, s. 33.

“Blok tanıtımda kahraman, eserin herhangi bir yerinde olay örgüsü durdurularak bütün yönleriyle ve bir bütün halinde tanıtılır. Dinamik tanıtımda ise, bir öncekinin zıddına, kahraman tanıtımı eserin başından sonuna kadar devam eder. Tanıtım için olay örgüsünün akışı kesilmez. Üstelik doğrudan doğruya anlatıcının tanıtımı yerine, kahramanın kendi kendini tanıtımı (konuşma, tavır, davranış, jest, mimik) esas alınır. Yani; yaşanan olaylar, gelişmeler ve durumlar karşısında kahramanın aldığı tavır, onun dolaylı bir tanıtımı olur.”¹⁶⁰

Namık Kemal Adil Giray’ı hem statik hem dinamik tanıtma tarzlarında okuyucularına tanıttığı için Adil Giray’ın karakteri romanda geçen diğer Giray’lara nazaran daha net ve açık şekilde verilmiştir.

Namık Kemal Adil Giray’ın karakterini hem onun savaş sahnelerinde, diğer kahramanlarıyla olan münasebet ve davranışlarda, konuşmalarında ortaya koyar hem vakayı durdurup kahramanı bütün yönleriyle ve bir bütün halinde tanıtır:

“Bahçelerde oynaması dahi diğer çocuklara benzemiyordu. Bazen eline bir yaprak alır, havaya fırlatırdı. Yaprak, rüzgârın etkisiyle uçarken üzerine rastlayan ışığın aksetmesiyle ortaya çıkan yansımaları izler, gökyüzündeki yıldızlar da sanki o yaprakların parlaklığıymış gibi birtakım hayallere kapılırdı. Oynarken, bazen de havada bir ateşböceğini izler, sanki aydan kopan bir parça yere düşmüş de onun da ay gibi uçtuğunu düşünürdü. Yaşı henüz düşünmeye ve bilgileri analiz etmeye yetmeyeceği halde, henüz o yaşa, hayalinde kendine göre bir düşünce dünyası yaratmış ve belki:

“Bir fikirle sana bin dünya icat ederim.”

Dizesindeki hayal gücünü gösterecek seviyeye gelmişti. Çünkü o doğuştan şair ruhluymuştu... Adil Giray, yaratılıştan büyük bir şair olduğu gibi, yeteneklerinin diğer yönleri de o kadar olağanüstüydü. Okula gitme yaşına gelmişti. Okuduğu kitapları, daha dünyaya gelmeden önce okumuş ve bitirmiş gibi hemen anlıyordu. O kadar yetenekliydi ki, yirmi yaşına geldiği dönemlerde bilgin bir kişi olarak kabul ediliyordu. Adil Giray’ın üstün olan diğer bir yanı da, yüzündeki güzelliği; yüzünün pembeye çalan ve sarı renkli tatlı bir rengi vardı. Derin bakışlı mavi gözleri ise o tatlı renklilik içinde, göklerin kayıp giden bulutları arasından zorlukla kendini gösterebilen iki parçası olduğu izlenimi veriyordu. Kayıp giden o bulutlar her zaman aynı renkte oldukları halde, ışığın etkisiyle parlayarak ve koyulaşarak nasıl ki değişik birçok renkte görünürse, Adil Giray’ın yüzü, saçları, kaşları ve bıyıkları da sarı rengin tüm tonlarını yansıttıyordu”¹⁶¹

Roman tahlil teorisinde kuramcılar kahramanları iki ana gruba bölmektedirler: düz ve yuvarlak kahramanlar.

“Düz kahramanlar son derece belirgin nitelikleri ile okuyucu karşısına çıkar ve olay örgüsü boyunca herhangi bir değişime uğramaz. Onlar, insan karakterinin belli ve hâkim yönlerini temsil ederler. Yalınkahramanlar, ne yaparsa yapsınlar hangi ortamda bulunurlarsa bulunsunlar, her zaman her yerde tek bir fikrin veya

---

¹⁶⁰ Çetişli, s. 71.

¹⁶¹ Cezmi, s. 35.

vasfın sembolüdürler. Onları bir cümleyle tanımlamak mümkündür. Bu sebeple çok net bir biçimde okuyucunun hafızasında yer eder ve ne zaman karşına çıksalar, hemen tanınırlar. İkinci ise, yuvarlak kahramanlardır. Düz kahramanların tamamıyla zıttı olan yuvarlak kahramanlar olay örgüsü boyunca yaşanan gelişmelere göre sürekli değişir; zihnen ve ruhen büyürler. Bu sebeple onların ne zaman ne yapacağı belli olmaz.”¹⁶²

Adil Giray romanında düz kahramanın örneğidir, çünkü romanın başından sonuna kadar yazarın ona yüklediği İslam Birliği sembolünü taşır ve olay örgüsü boyunca herhangi bir değişime uğramaz. Onu çok rahat bir şekilde bir cümleyle tanıtabiliriz: Savaşçı, cesur, kültürlü, yakışıklı ve aynı zamanda şair ruhlu Adil Giray İslam Halifesi ve Osmanlı Devleti’ne hizmet eden ve gerekirse ölümü göze alabilecek bir kahramandır.

Namık Kemal, romanın olay örgüsünün bağlanması ve çözümlemesinde de Adil Giray’ın Osmanlı Devleti’ne olan sadakatini anlatır. Bunu da diyalog tekniği kullanarak romanda vermiştir. Esir düşen Adil Giray’la konuşan İran ordusu komutanı onun ne gibi düşüncelere sahip olduğunu öğrenmek için onunla sohbet eder:

“Kaderin cilvelerine esef etmemeli, baksanıza cihangir dedeleriniz birkaç yüz yıl önce dünyada hükmederken, şimdi onların torunları, o zamanlar adı bile belli olmayan Osmanlıların tabiiyetinde bulunuyor. Fakat şeref yine sizindir ki, Cengiz’in torunlarısınız...” diyecek oldu... Adil Giray, fikir ve inançlarına tamamen ters olan bu sözler üzerine: “Gerçi kaderin yaptığı değişiklikler, söylediğiniz gibidir. Ama şimdiye kadar kaderin bizlere gösterdiği güler yüzü, sadece bu defa bana ve kardeşime iyilikte biraz cimri davrandı. Esir olduk, şehit olmadık... Bununla beraber, esirliğimizle de övünebiliriz çünkü bu gazaya devletimizin hizmeti için çıktık... Osmanlılar ise, dinimizin düşmanlarıyla savaşmaktadır. İslam’a yaptıkları hizmete ödül alarak, halifeliği de tanrı onlara nasip etmiştir. Yönettikleri bu kadar İslâm topraklarında adlarına hutbe okunuyor. Bizim için en büyük şeref, Osmanlı devletine hizmet etmektir.”¹⁶³

cevabını verdi.

Namık Kemal romanında Adil Giray ile Şehriyar arasındaki geçen konuşmada yine Adil Giray’ı idealist kahraman bir tip olarak ortaya koymaktadır:

“Şehriyar: “hanın oğlusunuz. Gönlünüzde saltanat hırsı yok mudur? Onun bunun iznini ne düşünüyorsunuz? Birkaç aya kadar Şirvan üzerine yürüyeceğiz. Sizi de beraber götürürüz. Allah yardım eder de Türkleri yenebilirsek, yanınıza gerektiği kadar asker veririz. Kırım’a gider, ağabeyinizi alaşağı edip, Hanlık makamına oturursunuz...”

---

¹⁶² Çetişli, s. 68.

¹⁶³ Cezmi, s. 111.

Adil Giray: “Allah korusun!... Allah korusun!... Hem İslam’ın halifesine, hem de ağabeyime karşı hainlik edeyim de dünyadaki rezillerin en rezili ben mi olayım? Kırım Hanlığı değil, dünya saltanatı için bile olsa, ben bu alçaklığı yapamam...”

Şehriyar: “Ne ilginç bir şey... Ben kendi geleceği için kendisini kaybedip de hasretiyle yanmayı göze alıyorum da o, Osmanlıların hatırı için, burada esir kalmayı Kırım tahtından üstün tutuyor.”¹⁶⁴

Romanda düz karakter olarak karşımıza çıkan Adil Giray romanın sonunda İran askerleriyle savaşarak sevdiği Perihan’a “*Kutsal bir gaye uğrunda canımızı veriyoruz. Bunlara ek olarak bir de şehitlik mertebesine ulaşacağız*”¹⁶⁵ sözleriyle şehit düşer. Böylelikle Adil Giray yazarın ona yüklediği ideali son nefesine kadar taşır.

Namık Kemal Adil Giray’ı hep yücelterek sunar:

“İran’da eşi olmayacak kadar yakışıklı”¹⁶⁶, “Türklerin en kahraman komutanlarından”¹⁶⁷, “yakışıklı ve levent”¹⁶⁸, “çok hoş sohbet, bilgili, görgülü, şair ve kahraman”¹⁶⁹, “yüksek ruhu olan”¹⁷⁰, “özel yaratılışlı bir genç”¹⁷¹, “kahraman ve metanetli”¹⁷², “yüziüne bulaşan kan ve çamur lekeleriyle tıpkı ay tutulmasına uğramış güneşe benzeyen”¹⁷³, “Eşsiz kahraman”¹⁷⁴, “en çaresiz kaldığı zamanlarda dahi cesaret ve kahramanlığı elden bırakmayan, namus ve şerefi için gerekirse ölümden bile çekinemeyen”¹⁷⁵, “Elmas kadar saf kalpli Adil Giray”¹⁷⁶

Romanda zikredilen diğer Giray tiplerine gelince, I. Devlet Giray Namık Kemal’in düşünce ve kanaatlerinin okuyucuya aktarılmasında yardımcı olan bir kahramandır. Namık Kemal romanın asıl olaylarına girmeden Osmanlı’nın en ihtişamlı yani Kanuni Sultan Süleyman döneminden başlar. I. Devlet Giray, Sultan Süleyman ile eş zamanlı olarak saltanat süren bir handır ve Osmanlı Sultanının “Kırım’ın emiri ve tahtımızın samimi ve sadık dostu” olarak nitelendirdiği bir handır. Namık Kemal’in romanın ilk başında I. Devlet Giray’dan övgüyle söz etmesi romanın Tanzimat döneminin fikrî

---

¹⁶⁴ Cezmi, ss. 132-133.

¹⁶⁵ Cezmi, s. 328.

¹⁶⁶ Cezmi, s. 113.

¹⁶⁷ Cezmi, s. 123.

¹⁶⁸ Cezmi, s. 124.

¹⁶⁹ Cezmi, s. 124.

¹⁷⁰ Cezmi, s. 139.

¹⁷¹ Cezmi, s. 142.

¹⁷² Cezmi, s. 108.

¹⁷³ Cezmi, s. 111.

¹⁷⁴ Cezmi, s. 111.

¹⁷⁵ Cezmi, s. 107.

¹⁷⁶ Cezmi, s. 110.

temayüllerine bağlı olarak "İslam Birliği" düşüncesinin etkisini ortaya koyar. Yazarın asıl romanın başkahramanı olan Adil Giray'a geçmeden I. Devlet Giray'dan bahsetmesi de okuyucularını ilerdeki olaylara hazırlamak içindir. Romanda I. Devlet Giray'ın ismi iki yerde geçmektedir. Namık Kemal Devlet Giray'ı kocaman bir yanardağla kıyaslayarak sunmakta:

“Yine aynı asırda, Kırım Han’larından “Devlet Giray” ikinci saldırısında Moskova civarını teslim almaya kadar ileri gitmiş, yüz sene sonra gelecek bir imparatora daha o zaman bir ibret dersi vererek, Moskova’yı yakan Prusya’lı General Konozof’a daha o zamandan ders alması gereken bir örnek göstermiştir. Bu kahraman adam, insan yapısı olan kocaman bir yanardağ gibi patlamıştı.”¹⁷⁷, “I. Devlet Giray’ın, yanardağlardan getirilmiş toprak kadar sıcak kalbi, parlaklığı kuzey kutbunu dahi kıskandıran fikirleri, mezarında yani kara toprağın altında, yokluğun karanlığında kalmıştı”¹⁷⁸

demektedir.

Diğer grubu teşkil eden Giray’lar: Semih Mehmet Giray, Gazi Giray, Saadet Giray, Mübarek Giray’lardır. Yukarıda da vurguladığımız gibi bu Girayların romandaki işlevi zaman ve mekânın daha gerçekçi anlatılabilmesi için ihtiyaç duyulan tiplerdir.

Romandaki bu tipler Osmanlı ve İran orduları çarpışırken otaya çıkmaktadırlar:

“Özdemiroğlu’nun sırtını dayadığı tepenin arkasından aniden ve uzaktan at sesleri ve silah şakırtıları işitmeye başladı. Komutan ne olduğunu öğrenmek için oraya hemen Cezmi’nin komutasındaki küçük bir süvari birliği gönderdi. Cezmi, tepeye çıkınca gördü ki, çok sayıda bir askeri birlik yirmi dakikalık bir mesafeye kadar gelmiş, dinleniyordu. Gelen askerler, Kırım Han’ı Mehmet Giray’ın Adil Giray komutasında gönderdiği kırk bin kişilik Tatar ordusunun öncüleriydi. Adil Giray’ın kardeşi meşhur Gazi Giray ve diğer kardeşi Saadet Giray ve Han’ın oğlu Mübarek Giray bu ordudaydılar. Zaten Saadet Girayın daha sonra Eğri Meydan Savaşı’nda da çok büyük hizmetleri görülmüştü. Cezmi, gelen ordunun durumundan ve askerin hal ve tavırlarından, gelenlerin Kırım Tatarları olduğunu anladı.”¹⁷⁹

Romanda zikredilen Giray’lar tarihte yaşamış olan ve Osmanlı ile beraber çeşitli seferlere katılan şahsiyetlerdir. Tarihçilerin kaydettiklerine göre Osmanlı Tarihinde Kırım Hanlığı ile Osmanlı Devleti’nin ortak katıldıkları seferlerin sayısı 39 olup 37 savaşta Kırım Osmanlı'ya yardıma gitmiştir.¹⁸⁰

---

¹⁷⁷ Cezmi, s. 25.

¹⁷⁸ Cezmi, s. 28.

¹⁷⁹ Cezmi, s. 102-103.

¹⁸⁰ <http://www.cerezforum.com/osmanli-tarihi/76216-kirim-hanligi-ile-osmanli-devleti-nin-ortak-katildiklari-seferler.html#ixzz2D8b5ah25>

Namık Kemal'in "meşhur" kelimesiyle zikrettiği Gazi Giray Osmanlı ordularıyla 1593 Avusturya, 1599 Macaristan seferine katılarak savaşların olumlu sonuçlanmasına katkıda bulunmuştur. Mübarek Giray ise Mısır Seferinde Yavuz Sultan Selim ile birlikte sefere çıkarak şehit olmuştur. Roman'da Namık Kemal birkaç yerde Osmanlının Kırım Giraylarıyla beraber çıktığı seferlerden söz etmektedir:

"Tokmak Han, emrindeki askerlerle sürekli Türk Kervanlarını vuruyor ve bize bağlı olan yerleri yıktırıyor ve yağma ettiriyordu. İranlı komutanın bu davranışına karşılık olarak, Özdemiroğlu Osman Paşa ile Mehmet Giray, o sırada İranlıların elindeki Şamahî'ye asker gönderdiler. Kale geri alındı ve muhafızların komutanı Mehmet han idam edildi. Bakü'ye gönderilen bir Tatar birliği de orayı aldı".¹⁸¹

Netice itibarıyla, Namık Kemal'in *Cezmi* romanında Kırım ve Kırım Tatarları konusuna oldukça geniş bir yer verilmiştir. Romanda Kırım Tatar tipleri olarak Kırım Giray'ları işlenmiştir. Adil Giray romanda Kırım Hanlığı'nın temsilcisi olarak idealleştirilmiş bir tiptir. Romanın başından sonuna kadar Osmanlı Devleti'nin ve İslam Halifesi'nin koruyucusu ve savunucusu olarak sunulmuştur.

3.2. Geçmişe Özlem "Nizam Dede"; Zulme Direniş "Arslan Bey"-Hilal Görününce

Hilal Görününce romanının mekânı ve konusu Kırım olduğu için şahıs kadrosu içinde Kırım Tatarlarına bolca yer verilmiştir.

Romanın başkahramanlardan birisi Nizam Dede'dir. Çalışkan, dürüst ve mert olan Nizam Dede, gerek kendi ailesinde, gerekse çevresinde sözü dinlenen tecrübeli ve nüfuzlu bir kişi olarak karşımıza çıkar. Köydekiler onun yaşına bakmadan ona adeta bir kurtarıcı gözüyle bakarlar, "*Devlet sensin! Kırım'ın nizamı, düzeni sensin. Bu davayı hallet*"¹⁸² diyerek ricada bulunurlar. Küçük yaştan itibaren babası tarafından vatan ve millet sevgisiyle büyütülür. Romanda olumlu yönleriyle öne çıkarılan ve her şeyden önemlisi bilge kişi nitelikleriyle sunulan Nizam Dede, Bahçesaray'ın en itibarlı şahsiyetlerindedir. Evde daima köylüleri topla-arak divan kurur ve vatanda olan bitenlerden haberdar eder:

"İşittim ki Kınıyaz Mençikof Bâbiâli'ye cevap mühleti tanımış. Gene işittiğime göre, o mühletin son bulması yakınmış. Rusiyye, Osmanlı topraklarındaki gayri Müslimleri bahane edip, harp çıkaracak. Görünen odur. Şimdi, sözüme acı katacağım ağalar. Benim acı sözüm, yüreklerden pek silinmez ama, bilin ki kişiye yol gösterir. Şu gördüğünüz ihtiyar, gözünü açtığından beri Kırım'ın kurtulacağı

¹⁸¹ Cezmi, s. 203.

¹⁸² Çokum, s. 165.

*günü bekler. Bekler de, milleti gaflette ve uykuda görüp, yüreğindeki od bir türlü sönmez.*¹⁸³

Nizam Dede topladığı insanlara vatanına sahip çıkmalarını, birlik olmalarını etkileyici nutuklarla ifade eder: “Ağalar, çayırınıza sahip çıkın. Aranızda birlik olmazsa bu dava kalır. Bu köy sizindir ağalar, bu toprak sizin. Sahip çıkın”.¹⁸⁴

Etrafındakilere karşı cömert davranışlarıyla dikkat çeken Nizam Dede, Kırım Türklere ait zengin bir destan dağarcığına sahiptir. Anlattığı destanlarla yakın çevresindeki insanların sevgisini kazanır. Kırım’ın bağımsızlığı için büyük mücadele vermiş olan Çorabatır’ı diğer destan kahramanlarına kıyasla daha büyük bir şevkle anlatmaktadır. Ustaca dillendirdiği Çorabatır destanı aracılığıyla uzun zamandan beridir köylülere vatan, millet sevgisi ve bağımsızlık fikri aşılama gayret eder; yakın çevresindekileri millî duyarlılığa sahip insanlar olarak yetiştirmeye çalışır. Bütün ömrü boyunca Kırım’ın “Moskof Elllerinden” kurtulmasını bekleyen Nizam Dede Kırım savaşını ve Osmanlıların tekrar Kırım’a gelişini Kırım’ın yine bağımsızlığa kavuşacağını umut eder. Köy erkeklerini toplayarak savaşa seyirci kalmamaları için dil döker:

“Ee? Ne diyorsunuz hocalar? Bir kenarda durup olanın bitenin seyircisi mi olacağız? Oğullarımızı, torunlarımızı destanlarla büyütürken bugünlere hazırlamadık mı? Ad verdiğim, taylara bindirdiğim kaya gibi sağlam yetiştirdiğim balalar şimdi nerde? Söyleyin. Hani bir vakitler dağlara çıkan yiğitlerin torunları? Şu cenk gününde bize de düşen bir vazife yok mu? Böyle yan gelip oturacak mıyız? Eğer oturacaksak, atalarımız bize yüz bin lânet okusa yeridir.” , “Tüh, yazıklar olsun bize. Yan gelip oturmak yok mu, utanılacak şeydir ağalar! Biz böyle uyuşuk bir millet miydik? Moskof içlerine dalar da, onlara baş eğdirirdik. Nehirler dondu mu Kırım Türkünü kimse yerinde tutamazdı. Böyleydik biz hocalar! O güldür güldür akan kanımız, damarlarımızda dondu mu ne? Baş eğmeye alıştık mı ha?”¹⁸⁵

Cezmi’de Adil Giray nasıl Kırım’ın Osmanlı’ya olan sevgisini, sadakatini simgeliyorsa, *Hilal Görününce* romanında da Sevinç Çokum bu görevi Nizam Dede’ye yükler. Nizam Dede Kırım’ın ancak Osmanlı’nın yardımıyla kurtulacağını ve ancak Osmanlıyla beraber olunca eski ihtişamını geri alabileceği fikrini savunur:

“Siz nasıl yiğitsiniz öyle? Çevikliğiniz cenk meydanında belli olmadıkça ben nerden bileyim yiğitliğinizi?... Yıllardır Osmanlı’nın buralara geleceği günü bekledim. Babam Kutlu Bey de o hasretle öldü. Göremedi şu günü... “Oğullar, canlar, Osmanlıyla el ele vermeden Kırım’ın kurtulması mümkün değildir..” derdi. Ben de buna inandım. Bu sözü yüreğimde bir gün olsun çıkartmadım. Az ötemizde

¹⁸³ Çokum, s. 87.

¹⁸⁴ Çokum, s. 288.

¹⁸⁵ Çokum, s. 224.

moskofla vuruşan Osmanlı, bizim kardaşımızdır, kolumuz kanadımızdır. Biz bu zulümden kurtulursak, ancak Osmanlı kardaşlarımız sayesinde kurtuluruz, bu böyle bilinsin! Birlik bolğan yerde dirlik bolur! Bunu unutmayın. Eğer bu sözü tutmazsanız, sizi kargarım. Tuzumu, hakkımı helâl etmem!”¹⁸⁶

Kahramanlık destanlarıyla büyüüttüğü gençleri toplayarak onlara Osmanlılara yardım etmelerini, kılavuz olmalarını ister:

“Dinle oğul... Gidip köyleri dolaş. Kırım Türkünü uyandır oğul, sars! Söyle, varını yoğunu ortaya koysun. Köyüne giren moskofa ambarını açmasın. Azbarına sokmasın onu. İşte bıçaklar... Bunları dağıt! Ambarlarımız gayri Osmanlıındır, onlara böyle söyle. Aşlığını, koyununu, atını, arpasını Osmanlıya saklasın... Osmanlı içlerine tek tek sızın. Osmanlıya kılavuz lâzım, gözcü lâzım.”¹⁸⁷

Nizam Dede romanda ideal bir Kırım Tatar tipi olarak kurgulanmıştır. Nizam Dedenin şahsiyetinde bütün Kırım Türklerinin hayallerini, ümitlerini, hüznü ve sevinçlerini görmemiz mümkündür.

Hilal Görününce romanında başkahramanlarından bir diğeri de Nizam Dedenin yeğeni Arslan Bey’dir. İri yapılı, güçlü, gözünü budaktan esirgemeyen, yiğitlik ve cesaretiyle Bahçesaray’da nam salan bir yiğittir. Yaratılışı gereği kimi zaman başına buyruk hareket etmektedir. Önce babası Safa Beyi, ardından hatunu Göknur Hanım’ı kaybetmesi, Akmescit yarışlarında önde koşan namlı atının ayağı kırılmasından sonra, atının ölmesi gibi olayların üst üste gelmesi Arslan Bey’i sarsar kendi içine kapanmasına ve köydeki insanlardan uzaklaşmasına neden olur. Yeğenini kendi oğlundan daha çok seven Nizam Dede, Arslan Bey’e bir an önce kendine gelmesini ve bu harp günlerinde millette hizmet ederek huzur bulacağını hatırlatır: *“Sana at binmesini öğrettiğim günleri hatırla. Hilâle bakıp tuttuğumuz niyetleri. Seninle bir ahdımız vardı. Hatırla oğul. Sen bir Çorabatır olacaktın, hatırla!”*¹⁸⁸

Arslan Bey romanda dinamik tanıtma usulüyle tanıtılır. Onu yaşanan olaylar, gelişmeler ve durumlar karşısında aldığı tavırdan dolayı tanırız. Karısının ölümünden sonra bunalıma giren Arslan Bey, köyde Halime isimli bir kızını beğenir, ancak arkadaşı Hamza Batur’un da bu kızını sevdiğini öğrenince arkadaşı için bu sevgiden vazgeçer. Yaptığı iyiliği ve kahramanlığı kimseye bildirmeden yapar. Şahbaz Bey’in hapsedildiğini öğrenen Arslan Bey kimseye bir şey demeden Grigoroviç’in daha önce teklif ettiği

---

¹⁸⁶ Çokum, s. 229.

¹⁸⁷ Çokum, s. 233.

¹⁸⁸ Çokum, s. 70.

güreşi kabul ederek, kazandığı takdirde Şahbazı hapisten çıkması karşılığında iddiaya girerek, güreşi kazanır ve Şahbaz hapisten çıkar. Bunun yanı sıra hiç kimseye bir şey demeden kuzeni Giray'ı öldüren kossakları bulur ve intikamını alır. Rus askerlerin saldırılarına uğrayan arkadaşı Yakubun annesi Hatice Hanım'a sahip çıkar. Romanın içinde anlatılan bu gibi olaylardan Arslan Bey fedakâr, engin gönüllü ve yaptığı iyiliğiyle övünmeyen bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır.

Romanda vatan ve millet sevgisi üst düzeyde olan Arslan Bey milletin kurtarıcısı görevini üstlenir. Kurtarıcı rolü biçilen şahsiyetler hep Ruslardan zülüm çeken insanlardır. Ruslarca hapsedilen Şahbaz Bey hapisten kurtulmaya muvaffak olur, Bahçesaray civarını iyi tanıdığı için Osmanlı ordusuna kılavuzluk yapar, ordunun Rus askerlerine ulaşarak onları etkisiz hale getirmesini sağlar, kuzen Giray Bey'i katleden Rus askerlerini bularak onları öldürür, romanda Rusları semgileyen Gregoroviç'in Hacı İbrahim Köyü'nün çayırılık alanına el koyduğunu öğrenerek zorla aldığı toprakları sahiplerine geri verilmesini ister. Arslan Bey bütün roman boyunca zülüm altında ezilen milletin kurtulmasını ve hürriyete kavuşması için savaşır.

Arslan bey bir roman tipi olarak, aslında bütün Kırım milletini temsil eden bir kahramandır. Düşmana başını eğdirmeyen, güçlü iradeli, imanlı, vatani kurtarmak için ölümünü göze alabilen ve kaybedeceğini bile bile sonuna kadar savaşabilen bir kahramandır. Arslan Beyin bu vasıflarını Grigoroviç'in şu düşüncelerinden anlayabiliyoruz:

“Gregoroviç susup, önüne baktı. Daha doğrusu gözlerini Arslan'ın lekesiz, tertemiz gözlerinden kaçırdı. Duyguları karmakarışıktı. Öfke, hayranlık, nefret, merak... Hepsi bir arada. Hiç şüphesi yoktu; bu adam yalnız pazularıyla değil, yüreği ve imanyla da güçlü biriydi. Hem nasıl! Şerefi için ölebilir, Kırım için kendini feda edebilirdi. Karşısında bütün bir Kırım duruyordu. Gregoroviç'i huzursun eden de buydu. Baştan beri... bu yiğidin alçaldığını, aşağılık, sefil biri haline geldiğini görmek için şeytana nesi var, nesi yoksa rüşvet olarak verebilirdi. Yine de yolunun üstüne Arslan Beyin hep erişilmezliği ile çıkacağını biliyordu.”¹⁸⁹

Romanda Kırım Tatar tiplerini aksettiren yardımcı kahramanların önde gelenlerinden bir diğeri Nizam Dede'nin oğlu Giray ve türbedar Seyyit Ali Çavuştur.

Giray okumaya, eğitime değer veren, çocukların hep okumasını isteyen, “insanın her kötülüğü ilimle yeneceğine” inanan bir karakterdir. Harabe halinde yatan Zincirli

---

¹⁸⁹ Çokum, s. 173.

Medrese'ye baktığı zaman hep ellerinde kitaplarla dolaşan talebeleri, Bahadır oğlunun kocaman kalın ciltlere eğildiğini hayal eder. Dolaştığı çarşılarda rast geldiği el yazması kitapları, altın bulan bir adam sevincisiyle torbasına koyup eve getirir. Çoğu vaktini Bahçesaray hocası Emin Beyle geçirir. Onunla Kırım Tatarlarının eğitimi hakkında sohbet eder ve milletin dinî eğitiminin yanında “*Frenklerinin okudukları ilimleri de öğretmenin*”¹⁹⁰ lazım olduğunu savunur.

Türbedar Seyyit Ali Çavuş ise romanda toprağın vatanlaşmasında önemli role sahiptir. Onun evi, onun serveti ve yaşam anlamı büyük medeniyetini, geçmişini aksettiren mezarlıklar ve mezar taşlarıdır. “*Başsız kalan Kırım'a başsız mezarlar*”¹⁹¹ diyerek yok edilen tarihe sahip çıkmaya çalışmakta. Seyit Ali Çavuş mezarları beklemek gibi romanda sembolik değeri olan bir iş yapmaktadır. “*Siliyorum, paklıyorum, kabirlere su taşıyorum. Böylelikle can buluyorum*”¹⁹² diyerek hayatın anlamını onlarla özdeşleştirir:

*“Üstünde belki otuz yerine yama vurulmuş bir hırka vardı. Ayağındaki çarıklar, çarıklıktan çıkmış, paramparça olmuştu. Ama o gene de mağrur, gene de han tavrıyla yürüyordu.. Şu toprakta yaşanan felâketler, onu öldürmemiş, ufaltmamış, eritmemiş, asırlık bir ağaç gibi eğmiş, bükmüştü. Giray'a öyle geldi ki, bu adam geçmişin havasını soluyamadığı an ölür giderdi.”*¹⁹³

Seyit Ali Çavuş Nizam Dede'ye benzer bir karaktere sahiptir. O da hep geçmişte yaşayan, hep geçmişi özleyen biri olarak karşımız çıkar. Ancak Seyit Ali Çavuş teselliye türbelere bakarak bulur. Romanın gidişatında Rus Askerleri Seyit Ali Çavuşu Bahçesaray'dan kovarlar, ancak o kendi kutsal vazifesinden vazgeçmez ve Kırk Yer'e gelerek oradaki mezarlara sahip çıkmaya çalışır.

*“Askerler... Beni dertop edip dışarıya attılar. Sarayım, camilerim, türbelerim elimden alındı. Görüyor musun moskofun yaptığını ay oğul?... Her yanım sızlıyor. En çok da yüreğim... Söyle, ben olmazsan o türbelere, kabirlere kim bakar? Ya ben, bundan sonra ne yaparım? Ölülerimizi bile elimden aldılar, görüyor musun?”*¹⁹⁴

Bahçesaray'dan kovulduktan sonra çok yaşayamayan ve Kırk Yerde ölen Seyit Ali Çavuş'un romanda çok önemli işlevi vardır. Bir yurdun halkı ve o halka ait medeniyeti yok edildikten sonra o yurdun o millete ait olduğunu kanıtlayan unsurlardan biri mezar taşlarıdır. Burada Kırım Tatarlarını örnek vermek mümkündür. Çünkü Kırım'dan

---

¹⁹⁰ Çokum, s. 89.

¹⁹¹ Çokum, s. 63.

¹⁹² Çokum, s. 62.

¹⁹³ Çokum, s. 63.

¹⁹⁴ Çokum, s. 265.

sürülmelerinden sonra onlara ait her şey yok edildi ve yazılan kitaplarda bu toprakların Ruslara ait olduğu benimsetilmeye çalışıldı. Ancak Kırım'da az sayıda da olsa (özellikler Hanların) baş taşlarının saklanması bu topraklarda bir Kırım Tatar medeniyetinin var olduğunu ispatlamaktadır. Seyit Ali Çavuş'un mezar taşlarını sahiplenmesi bu nedenle romanda birçok yerde zikredilmiştir. Türbedar Seyit Ali Çavuş yıllarca vatanı geri almaya çalışan ve toprağının yeniden vatanlaşması için mücadele veren bütün Kırım Tatarlarını simgeleyen bir tiptir.

Romanda Feyzullah Ağa, Bahtlı bey, Şahbaz, Buğra, Hacı İsa, Hamza Batur, Odaman Mahmud, Emin Hoca, Salih Hoca, Rustem Hoca, Molla Mübarek, Cebbar Çoban, Halim Can Dede gibi fon karakterler yer almaktadır. Romanda bu karakterler, hâkim temaların açıklanmasına ve birinci derecedeki kahramanların içinde yaşadığı sosyal ortamın belirginleşmesine, somutlaştırılarak okuyucuya sunulmasına yardımcı olurlar. Hamza Batur, Cebbar Çoban, Bahtlı Bey, Buğra, Odaman Batur gibi fon karakterler başkahramanı olan Arslan Bey'e Ruslara karşı mücadelede yardımcı olurlar. Yaş grubu olan Feyzullah Ağa, Emin Hoca, Salih Hoca, Rustem Hoca, Molla Mübarek, Halim Can Dede gibi karakterler Nizam Dede'nin kurduğu divanlara iştirak ederek sosyal ortamın daha gerçekçi ve etkileyici şekilde sunulmasına yardımcı olurlar.

Yardımcı kahramanların arasında bayanlar da özel yere sahiptir. Romanda yedi Kırım Tatar bayan tipi yer almıştır: Altın Hanım (Nizam Dede'nin eşi), Şirin (Girayın eşi), Fatma Nine (Arslan'ın annesi), Aybike (Nizam Dede'nin kızı), Zehra Hanım (Şirinin annesi), Şefika Hanım (Aybike'nin kayınvalidesi), Halime (Hamza Batur'un eşi), Hatice Hanım (Yakub'un annesi).

Bütün bu kadın tiplerinde Kırım Tatar kadınlarının millî kimliğinde var olan misafirperverliği, cesurluğu, yiğitliği, savaşçılığı, sabrı, töreye bağlılığı, vatanseverliği karşımıza çıkmaktadır. Romandaki bütün kadınlar güçlü ve tesirli karakterlerdir.

Romanda üç çocuk tipi mevcuttur: Nizam Dede'nin torunları Bahadır, Nurdevlet ve Arslan Beyin oğlu Emircan. Romanda çocuklar geleceğe umut veren bir unsur olarak kullanılmıştır. Çocuklar millî terbiye ve vatan sevgisiyle yetiştirilmektedir. Romanda çocukların yetiştirilmesini üzerine alan Nizam Dede'dir. Onları geleceğin tohumları olarak yaklaşıyor ve onlara Kırım Tatarlarının sahip olduğu at sevgisi ve millî spor olan güreş gibi değerleri aktarmayı vazife olarak görüyor. Bu yetiştirmenin sonucunda

çocuklar da Kırım'ın bağımsızlık mücadelesini benimseyerek oyunlarına yansıtmişlardır:

“İhtiyar çocuklara döndü:

-Bu gemiler, sefere mi çıktılar?

Başıyla sudaki ceviz kabuklarına işaret etti.

Bahadır gülerek,

-Bunlar Osmanlı gemileri dede. Bu taraf Kırım toprağı, karşısı da Osmanlı toprağı... bu su da Bahr-i Siyah'tır... dedi.

-Güzel güzel... Lâkin bir sorum var size? Osmanlı gemilerini ne sebeple suya saldınız?

Buna Emircan cevap verdi:

-Sefere çıktılar. Moskofu tepelemeğe geliyorlar... ”¹⁹⁵

Roman'ın olay örgüsü çocukların büyümesiyle çözülmektedir. Emircan, Nurdevlet, Bahadır büyümüş ve her biri gelecek vaat eden güçlü birer yiğit olmuşlardır. Kırım'ın bağımsızlık mücadelesini dedeleri, babaları ve amcalarından sonra artık onlar yükleneceklerdir.

3.3. Yalnızlığa Bürünmüş İnsan “Kurt Seyit”–Kurt Seyt & Shura

Kurt Seyit Eminov romanın başkahramanıdır. Kırım'ın Aluşta şehrinde doğmuştur. Kırım'ın en eski ailelerinden olan Eminoflar'ın sülalesindedir. “Kurt” lakabını çok ağladığı için almıştır, çünkü Kırım'da yüzyıllardan kalan bir inanışa göre; bebekler uzaktan uzağa kurt seslerini duydukları için korkudan ağlar, ancak Kurt ismi ile anıldıklarında, bu korkuyu yine-bilirlermiş. 12 yaşına geldiğinde babası onu St. Petersburg'daki Askeri Akademiye'ye okumaya götürür. Kurt Seyt Rus kültürünü yakından tanımaya başlar. Babasının ricasıyla ona ek dersler verilmek üzere özel öğretmenler ayarlanır. Hafta sonları klâsik Rus edebiyatı, Fransızca, Almanca gibi dilleri öğrenir. Spor derslerinde, özellikle at binışinde sınıfın birinciydi. Okulu bitirdikten sonra babası gibi “Çarın muhafız alayında, çiçeğı burnunda üsteğmen”¹⁹⁶ olarak göreve başlar.

Yazar Kurt Seyit'in fiziki özelliklerini şöyle anlatır:

---

¹⁹⁵ Çokum, s. 79.

¹⁹⁶ Bezmen, s. 20.

“Alnuna doğru perçemlerle düşen saçları ve bıyığı kestane rengiydi. Boyu çok fazla çok fazla uzun olmamakla beraber, duruşunda, tavırlarında heybetlilik vardı. Adaleli, biçimli vücudunun iyi çalıştırıldığı belliydi. Çakmak çakmak bakan lacivert gözleri, kemersiz düz burnu, biraz mağrur, biraz müstehzi bir ifade taşıyan dudakları, ve yüz hatlarını noktalmış gibi çenesinde duran derin çukurluk, ilk göze çarpan hususlardı”.¹⁹⁷

Kurt Seyit’i diğer romandaki Kırım Tatar tiplerden ayıran en büyük özelliği Rus Çarına son derece sadık oluşudur. Romanın başından sonuna kadar hem Kurt Seyit’in hem babasının Rus Çarına karşı olan hassasiyeti vurgulanır. Çarın maiyet subaylığına kadar yükselen Seyit’in babası oğluna şöyle der: *“Çar Nicholas çok iyi bir insan, çok yumuşak. Ama etrafında gözünü hırs bürümüşler dolu. Halkı ondan soğutuyorlar... Bir şeyler olduğu günde de, senin yerin Çar’ın yanındır”*¹⁹⁸. Babası Seyit’e sünnet hediyesi olarak Çar Nicholas’tan üzerine çeşitli manzara resimleri işlenmiş bir de üzerinde bronzdan bir horoz olan küçük bir sandık getirir. Seyit ona yıllarca sahip çıkar ve Rusya’dan kaçarken bu sandığı Bolşeviklerin yağmasından kurtarmak için toprağa gömer.

Seyit, Türk asıllı olmasına rağmen, asil bir Rus askeri olarak karşımıza çıkar. Seyit İhtilal esnasında kaçarken kendisini öldürmek isteyen ve Çara karşı gelen arkadaşını şu sözleri söyleyerek vurur: *“Yoldaş Borinskiy, Rusya’ya ihanetten suçlu bulundunuz.”*¹⁹⁹

Aslında Kurt Seyit Rus ortamında büyümüş bir Kırım Tatar tipidir. Bu yetiştiği muhitin akisleri ömrünün sonuna kadar onun yaşama biçiminde, düşüncesinde izlerini bırakacaktır.

*“Aradan seneler geçmişti. Artık, aynı toy, ürkek çocuk değildi. Petrograd’ı, Moskova’yı avucunun içi gibi öğrenmiş, bir çok dost edinmişti. Burada, Aluşta’da ise bütünü ailesi mutlu ve sıhhatlerdi. Peki, bu huzursuzluk nereden geliyordu? İçini hâlâ titreten duygunun sebebi neydi? Bir çok yerde, bir çok ev, her yerde ayrı insanlar, ayrı adetler. O hangisine aitti?”*²⁰⁰

Kurt Seyit’i tek cümleyle tanımlayacak olursak “yalnızlığa bürünmüş insan” olarak tanımlayabiliriz. Küçük yaştan itibaren St. Petersburg’daki akademiya’da tedavisi imkânsız bir hastalık gibi kendini saran yalnızlık duygusundan kurtulmak için derslere yoğunlaşır. Canını kurtarmak için Türkiye’ye kaçsa bile ruhu Kırım’da kalır:

---

¹⁹⁷ Bezmen, s. 14.

¹⁹⁸ Bezmen, ss. 92-93

¹⁹⁹ Bezmen, s. 292.

²⁰⁰ Bezmen, s. 183.

“...küpeştenin üzerinde, oturduğu yerden kıyıya hüüzünle baktı. Gözlerinden akan yaşları önleyemedi. Mücadelesi biter bitmez, kıyıda bıraktığı kardeşi aklına gelmişti. Gözlerini uzaklarda kalmış olan Aluşta tepelerine, bağlarına çevirdi... Birden, o çok iyi bildiği nöbet hissi vücuduna baştan aşağı sardı... Bütün bu yaşadıkları manâsız geldi. O kadar çok şey kaybetmişti ki, bundan sonra kurtulması, yaşaması eski önemini yetirmişti. Ailesi, evi, toprakları, arkadaşları, sevgilisi, her şeyini yavaş yavaş hayâl perdesine dönüşen kıyıların memleketinde bırakmıştı. Denizin ortasında, tekneyle beraber sallanan adamsa, yapayalnız, hayâlleri, sevgileri çalınmış bir adamdı.”²⁰¹

Seneler geçmesine rağmen, Seyit Türkiye’de aile kursa da, arkadaşlar edinse de, kendini hep yalnız hisseder:

“Zaman geçse bile yine kendini yabancı hissetmekteydi “tepenin altındaki liman, ve ufak çizgisinde yok olana kadar uçsuz bucaksız Karadeniz... Bir an, kendini Aluşta tepelerinden bakıyor zannetti. O kadar sahici bir histi ki, acaba ruhum Aluşta’da mı kaldı, diye düşündü. Evet, bunda bir şüphe yoktu. Evi artık Sinop’taydı ama ruhu hâlâ denizin öbür ucundaki kıyılardaydı.”²⁰²

Romanın diğer Kırım Tatar kahramanları Kurt Seyit’in etrafında şekillenirler. Bunlar arasında:

Mırza Mehmet Eminov Kurt Seyit’in babasıdır. Kırım’ın en eski ailelerinden olan Eminoflar’ın oğlu Mehmet Eminof, küçük yaşta Moskova’da askeri eğitime alınır. Polk denilen ve Müslüman askerlerden oluşan birliklerde görev yapar ve Çarın maiyet subaylığına kadar yükselir. İzinli olduğu dönemlerde Kırım’ın Aluşta şehrine gelerek topraklarında vakit geçirir. Mehmet Eminov da Çar’a son derece sadıktır, bununla birlikte vatanperver ve milliyetçidir. Oğluna nasihat ederken şöyle der: “ Bir şeyle olduğu günde senin yerin Çar’ın yanındır. Yok eğer Türk asıllılarla Ruslar, veya Kırım’la, Rusya arasında seçim yapman gerekirse, olman gerektiği tarafı her halde söylememe hacet yok”²⁰³. Küçük Seyit’i St. Petersburg şehrinin en güzel yerlerinde gezdirirken onun asıl vatanının Kırım olduğunu unutmamasını vurgular “Ancak, senin esas yuvan her zaman Aluşta’dır. Ne kadar uzakta, ne şartlarda olursan ol, bunu unutmamalısın”.²⁰⁴

Cemil Kamilov, Seyit’in en yakın arkadaşıdır. Çekik gözlü, yakışıklıdır. Rus Ordusunda teğmen olarak görev alır. Seyit’le Beraber I. Dünya Savaşı’ndaki Karpat cephesinde savaşır. Yazar onların dostluklarını şöyle açıklar “Çocukları beraber geçmişti, beraber

---

²⁰¹ Bezmen, ss. 310-311.

²⁰² Bezmen, s. 317.

²⁰³ Bezmen, s. 93.

²⁰⁴ Bezmen, s. 94.

*at binmiler, beraber üzülüp, gülmüşlerdi. Zamparalıklarını beraber yapmışlar, cephede omuz omuza at sürmüşlerdi. Onların hayatı, bir bütünüün iki yarısı gibiydi.”*²⁰⁵

Osman Rus ordusunda Seyit'in maiyetinde teğmen rütbesi ile görev yapan bir Kırım Tatarıdır. Alupka'nın iyi bir ailesinin oğludur. Osman da Cemil gibi Seyit'le beraber Karpat cephesinde cesurca savaşır. Romanda Osman da Seyit'in sadık dostu olarak karşımıza çıkar. Romanda şöyle bir cümle geçer : *“Osman, Seyit için canını verebilirdi”*²⁰⁶

Mahmut ve Osman, Seyit'in kardeşleridir. Hep Aluşta'da vakitlerini geçirirler. Abisine son derece düşkünler:

*“Mahmut ve Osman ise, adeta hayranlıkla bağlıydılar ağabeylerine. Evin dışına çıkıldığı vakit, hemen iki yanına geçer, ellerinden tutarlardı Seyit'in. Onlara emniyet hissi verirdi bu. Aralarında hiç kardeş kavgası olmamıştı. Evin dışında da, evdeki oyunlarında da, idare hep Seyit'in elindeydi ve bunu zorlama ile yapmıyordu. Hem ablası, hem kardeşi, onun üstünlüğünü, büyük bir istekle, kendileri yaratmışlardı adeta..”*²⁰⁷

Kâhya Cemil, Seyit'e babası kadar emeği geçmiş yaşlı bir adamdır. Eminovlar'ın evinde yıllarca kâhya olarak çalışır. Son derece aileye sadıktır. Seyit'e ata binmeyi, at sırtında mendil toplamayı öğretir. Seyit'in ona güveni tamdır. Seyit ve babası Shura yüzenden biri birine küs düştükleri zaman Cemil aralarını düzeltmeye çalışır. Bununla birlikte Seyit'in denizin öbür tarafına kaçmasına yardımcı olur.

Hanife, Seyit'in ablasıdır. Aralarında bir yaş fark olmasına rağmen onu kendinden üstün görürdü.

Havva, Seyit'in kız kardeşidir. Aralarında on yaş fark vardır. Bembeyaz tenli, kocaman mavi gözlüdür.

Ali, şair Hasan, Yusuf, Mehmet, Yahya, Mustafa, Osman, Meliha, Gül hanım, İbrahim bey gibi romandaki fon karakterlerle Seyit Türkiye'de karşılaşır. Hepsinin ortak noktası ihtilal zamanında Kırım'dan komünist zulmünden kaçmalarıdır. Hepsi son derece vatanını özlemektedirler.

---

²⁰⁵ Bezmen, s. 222.

²⁰⁶ Bezmen, s. 193.

²⁰⁷ Bezmen, s. 65.

3.4. Davası Uğruna Can Vermeye Yemin Etmiş Bir Aydın: Şevki Bektöre-Volga Kızıl Akarken

Volga Kızıl Akarken eseri otobiyografik romandır. Şevki Bektöre SSCB’de yaşadığı ve mahkûm edildiği yılları anlatır. Bu sebeple romandaki başkahraman Şevki Bektöre’nin kendisidir. Kırım Tatar edebiyatının ünlü şairi Şevki Bektöre, Kırım Rusya tarafından istila edildikten sonra, o zamanları Osmanlı toprakları olan Romanya’ya göç eden bir Kırım Tatar ailesinin çocuğudur. 1888 yılında, Romanya’da Kavlaklar Köyü’nde bir öğretmen ailesinde doğar. Henüz beş yaşında iken ailesi, Ankara’nın Polatlı ilçesine bağlı Karakaya Köyü’ne göç eder. İlkokulunu köyde ve rüşdiye tahsilini Haymana kasabasında alır. Daha sonra tahsiline devam etmek için İstanbul’a gönderilir. Kırım’a ilk defa 1909 yılında giden şair Kırım Tatar folklor ve etnografyası ile uğraşır. 1914’te I. Dünya Savaşı başladığı zaman, Şevki Bektöre Kırım’da hocalık yapmaktadır. Savaş başladığı zaman, İran üzerinden Türkiye’nin Van şehrine gelerek Türk ordusuna katılır. 1918 yılında evlenerek eşi Hamide Hanım ile birlikte Kırım’a geri döner. Aluşta bölgesinin Kuru Ozen köyünde açtığı mektepte ders vermeye başlar. Romanda Sevki Bektöre bu dönemden sonra yaşamını anlatmaya başlar ve biz Şevki Bektöre’yi bir Kırım Tatar tipi olarak bu dönemden itibaren tanımaya başlarız.

Şevki Bektöre idealist bir Kırım Tatar tipi olarak karşımıza çıkar. Türkiye’de okuyan Kırımlı öğrencileriyle “Rus çizmesi altında inleyen memleketleri”ni korumak ve kanlarının son damlasına kadar mücadele etmek için ant içer. Kırım’da İhtilal yıllarında Bolşevikler savaşı kazanınca birçok Kırım Tatar aydını Kırımı terk etmeye mecbur kalır, bunların arasında Cafer Seyidahmet de yer alır. Ancak Şevki Bektöre her şeye rağmen Kırım’da kalmaya tercih eder:

“Cafer Seyitahmet dalgın ve şaşkın gözlerle yüzüme baktı:

-Ya sen, Bektöre dedi. Sen ne yapmak istiyorsun?

-Ben mi? Ben...

Burada içimde bir yerin sızladığını duydum. Neydi bu sızı? Bu sızı, vatan sevgisi ve mücadele aşkıydı. Evet, bu bir gerçektir. O zaman O’na doğru başını kaldırıp:

-Sen bizleri düşünme, diye cevap verdim. Bizim yapacağımız daha çok işler var burada... Ne pahasına olursa olsun, Bolşeviklerle mücadele edeceğim.

Aramızda kısa bir sükût oldu. Bir şey vardı kafamda. Sadece bir beyitti bu. Ama benim mücadele azmimi artıran, bana en büyük gayreti veren bir şiir parçası...

«Vatan uğrundayım, dönemem geri,

Siz benim azmimden üstün müsünüz?»

Evet... Vatan uğrunda çalışıyorduk. Bir avuç idealist ve gönüllü insan olarak geri dönmemeye, dâvada canımızı bile fedaya and içmiştik.”²⁰⁸

Şevki Bektöre aynı zamanda romanda Kırım Tatar aydınını temsil eder. Türkiye’den gelerek Kırım’ın bir köyünde ders verir, Kırım Tatarcasının gramer kitabını hazırlar, karısıyla beraber “Şurşur” isimli mecmuayı yayımlar, Kırım dışında kongrelere katılır, kendisi konferanslar verir ve aynı anda şiirler yazarak “Ergenekon” isimli şiir kitabı yayımlar.

Romanda Kırım Tatar bayan tipi olarak romanda Şevki Bektöre’nin eşi Hamide Hanım karşımıza çıkmaktadır. Yazar Köydeki hayatını anlatırken eşi hakkında şöyle der: “Sadece karım dert ortağımdı. Sabahlara kadar onunla konuşuyor, onun sözlerinden cesaret alıyordum. Nihayet mecmuayı elle yazarak hazırlamaya karar verdik. Her gece, güneş doğuncaya kadar eşim ile beraber çalışıp on adet on sahifelik eserimizi meydana çıkardık”²⁰⁹. Görüldüğü gibi Hamide Hanım eşi gibi idealist bir insandır. 20 yy. başındaki Kırım’daki karmaşık, tehlikeli siyasi atmosfere bakmadan eşile beraber gelir. Hamide Hanım eşinin her işine destek verir ve onun adeta ilham kaynağı olur.

3.5. Kırında Türk Gençlerinin Direnişinin Sembolleri Murat ve Mehmet-Kırımlı Murat Destanı

Romanın başkahramanı “Karasupazarın’ın en heyecanlı ve en cesur delikanlısı”²¹⁰ Murat Selimoğlu’dur. Romanda dindarlığıyla ön plana çıkmaktadır. Zor şartlar altında dahi namazını asla kaçırmaz. Komünistler tarafından yapılan işkencelerde daima Allaha sığınır. Devletin yetkililerine “devlet anamı babamı öldürdü. Devletiniz bir ihtilal bayramında kız kardeşimin ırzına geçti. En önemlisi devletiniz imanuma savaş açtı”²¹¹ diyerek komünistlere, rejime başkaldırır. Halk içinde kısa müddet içinde lider olur. Köy köy gezip insanları etkileyici nutuklarla uyandırmaya çalışır:

“Dün namaz kıldığınız mekânda bugün kâfirler kadın oynatıp, içki içiyorlar. Siz bekliyorsunuz. Hep, birileri gelip bizi kurtarsın ve huzura kavuşalım istiyorsunuz. İnandığınızı ve güvendiğinizi iddia ettiğiniz Allah buyuruyor ki: “Allah dilerse kâfirleri helak eder. O, kâfirlerden sizin elinizle intikam almak istiyor”²¹²

---

²⁰⁸ Bektöre, s. 17.

²⁰⁹ Bektöre, s. 12.

²¹⁰ Canar, s. 6.

²¹¹ Canar, s. 90.

²¹² Canar, s. 83.

Hasan Nail Canat'ın kaleme aldığı ilk eser Kırım Halkının bağımsızlıkları için verdikleri destansı mücadeleyi anlatan romandır. Başkahramanı olan Murat, bu mücadeleyi simgeleyen savaşçı, cesur ve son derecede dindar bir Kırım Tatar Tipi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Roman'ın bir diğer Kırım Tatar tipi Murat'ın kardeşi Mehmet'tir. Mehmet de abisi gibi dindar birisidir. O da milletin çektiği zulme son vermek istemektedir. Ancak Mehmet daha ateşli ve başına buyruk hareket etmektedir. Okulda sınıfta dayatılmak istenen Allahsızlık felsefesini kabullenmeyerek Allahsız öğretmenleri dövmeyi planlar, ancak durumu fark eden okul idaresi Mehmet'i devlet güçlerine teslim eder. Bir yıl hücre hayatı yaşayan Mehmet yarı ölü halde evine gönderilir.

Mehmet rejime çalışan doktora şöyle der:

*“Siz neden bahsediyorsunuz? Ölmek, böyle yaşamaktan daha mı ürpertici. Yakınlarımın çoğunu kaybettim. Onları bu devlet, bu rejim öldürdü. Ben şu halimle yaşıyor muyum? Nerede benim ailem? Sıcak sesiyle huzur veren annem nerde? Hani hizmetimizde koşan kız kardeşim? Bana ne devletten, millettten. Ben, minaremden susturulan ezanı, sıcak yuvamı, insanlarla birlikte yaşayabilmem için Allah'ın koyduğu adaleti istiyorum.”*²¹³

Mehmet Kırım'da ne kadar yaşamaya güç olsa da asla vatandan vazgeçemeyeceğini de vurgular. Göç etme teklifini veren doktor Mehmet'in şu cevabıyla karşılaşır *“Bu topraklar n'olucak? Kime emanet edeceğiz bu toprakları! Bu topraklar kanla, gözyaşıyla, alın teriyle yoğrulmuş. Canımı kurtarmak için, bırakıp gidemem”*²¹⁴

Romanda Molla Kasım, Kerim Amca, Kerimhan, Burguthan, Ahmet, Yusuf, Bekir Ağa, Ramazan Hoca, Cemil, Mahmut, Süleyman, Sungurbey on iki Kırım Tatar fon karakter mevcuttur. Romanda bu kahramanlar üzerinde çok durulmamıştır. Hepsinin ortak noktası Murat'ın mücadelesine yardım etmektir. Hepsi Kırım'ın komünistlerden kurtulması için can atmaktadır.

Fon karakterlerin arasında bayanlar da yer almaktadır. Romanda beş kadın kahraman mevcuttur: Zülfinaz, Nazife Hanım, Ayşe, Ramazan Hocanın Kızı, Seher Hanım. Kadın tipleri üzerinde yazar teferruatlı durmamıştır. Romanda kadınlar hep zulme, tecavüze uğrayan tiplerdir.

---

²¹³ Canar, s. 24.

²¹⁴ Canar, s. 25.

3.6. Kırım Türk Mukavemet Teşkilatının Destanlaşan Kahramanları: Ahmet Cahit ve Arkadaşları-Kırım Kan Ağlıyor

Romanda karşımıza çıkan belirgin bir Kırım Tatar tipi Ahmet Cahit'tir. Akmescit şehrinde avukatlık yapmakta, bir yandan da Azat Kırım gazetesinde Bolşevikler aleyhinde yazılar yazmaktadır. Kısa zamanda Kremlinin nefretini kazanır, tutuklanması için emir verilir, ancak NKVD güçleri bütün gayretlerine rağmen onu yakalamaya muvaffak olamazlar. Daha sonra Akmescit'teki Türk Mukavemet Teşkilâtı'nın reisi olur. Romanda Ahmet Cahit Kırım Tatarlarının bir lider tiplmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Son derece dindar, aynı zamanda vatanı ve milleti için ölümü göze alabilen bir kahramandır. Köylüleri toplayarak onları Kırım'ın tekrar hürriyete kavuşması için hep birlikte mücadele etmeye çağırır.

*“Stalin kültürümüzü turnaklarıyla söktü; kanmadı, imânımıza el attı, namusu-muza uzandı... Akmescit'te kurulan medreseyi kapattılar, dilimizi bozdular. Rusça kelimeleri millî dil diye yutturdular. Liderlerimizi öldürdüler, mücadele meşâlemizi söndürdüler. Arkadaşlar... Komünistlere karşı koymak üzere and içmeye gelmişiz. Meşâleyi burada tutuşturacağız. Vatan müdafaasının yeni bir çekirdeğini burada atacağız. Akmescid'i tekrar aklayacağız; dilimizi, kültürümüzü, sanatımızı Rus tasallutundan kurtaracağız.”*²¹⁵

Ahmet Cahit de diğer kahramanlar gibi hiçbir hâkimiyet altına girilmemesi taraftarıdır. *“Kimsenin, hiçbir devletin hâkimiyeti altına girmeyiz”*²¹⁶ diyerek sert bir biçimde fikrini bildirir. Ahmet Cahit romanın sonunda kahramanca Bolşeviklere karşı savaşarak şehit düşer. Ölürken Kırım toprağına *“sevgiliyi kucaklar gibi sarılır.”*²¹⁷

Romanın diğer kahramanı Hasan Halit'tir. O Akmescit Hastanesi'nde doktor olarak çalışmaktadır. İki çocuk babasıdır. Kendi işini son derece sevmektedir. Kırım Tatarlarından oluşan Türk Mukavemet Teşkilatı'nda çok faal değildir. Akmescit müftüsü Salih Hoca onun için şöyle der *“Ölesiye sever vatanını. Ne var ki işi hep hastalarla. Meslek icabı”*²¹⁸. Romanda Doktor Hasan Halit hadiseleri bir kenardan seyretme ve Kırım'da olan bitenleri yorumlama görevi üstlenir. Romanın başında Almanlar Kırım'a girince Kırım Tatarları onlarla nasıl diyalog kuracaklarını düşünmekteyken doktor Hasan Halit Kırım Türklerine ne komünistlerden ne

---

²¹⁵ Bahadıroğlu, s. 46-47.

²¹⁶ Bahadıroğlu, s. 20.

²¹⁷ Bahadıroğlu, s. 212.

²¹⁸ Bahadıroğlu, s. 19.

faşistlerden hayır geleceğine inanmaktadır. “Alman topları patlıyor. İhtimal yakındalar, çok yakında. Biz Türklere ne getiriyorlar acaba? İstiklal mi? Savaş ortasında tek ümit ışığı, Kırım Türklerinin yaşama gücü. Fakat bunu Almanlardan beklemek... Boş hayâl!”²¹⁹ Köyde hep şu fikri savunur: “...bize, bizden olanlar dosttur. Yani Müslümanlar, Türklerdir.”²²⁰

Romanda Akmescit müftüsü Salih Hoca ve Dursunbey Köyü’nün müftüsü Haydar Hoca gibi kahramanlar önemli bir yere sahiptir. Hem Salih Hoca hem Haydar Hoca, Türk Mukavemet Teşkilatı’nda faal üyeleridir. Onlar da “biz şu veya bu milletin mandasına girmek için teşkilatlanmadık. Kendi ülkemizin tek sahibi kendimiz oluncaya kadar mücadele etmeye yeminliyiz”²²¹ diyerek hiçbir devletin hâkimiyeti altına girmeyi istemediklerini belirtmektedirler. Her toplantıda son söz onlara düşer. Romanda bu iki din adamı Kırım’da dine karşı uygulanan baskıyı simgelemek için seçilmiş tiplerdir. Meselâ, Romanın beşinci bölümünün tamamında NKVD tarafından hapse atılan Salih Hoca’ya hapiste uygulanan işkenceler anlatılmaktadır. Bu güne kadar hiç kimsenin dayanamadığı işkencelere dayanan Salih Hoca aslında bütün Kırım Tatarlarına yıllarca uygulanan dini baskılara rağmen direnişi aksettirmektedir.

“Anlayamıyorum, bir türlü anlayamıyorum, dedi ellerini iki yana açarak Vasil Vasiloviç. Nasıl bu kadar baskıya tahammül edebiliyor. Modern usullerin hepsini aşağı yukarı denedik. Lâkin netice yok. Zamansızlık girdabından akli başında kurtulabilen tek kişi. Hangi kuvvet ona bu mukavemeti veriyor, bilmiyorum. Fakat dayanıyor, kimsenin dayanamadığı şekilde dayanıyor. Korkunç bir irade gücü ile karşı karşıyayız. Bu bitik görünen adamda böylesine bir irade... Aklın alacağı şey değil.”²²²

Yardımcı kahramanlardan birisi Cafer isimli Dursunbey Köyü’nün sakinidir. Türk Mukavemet Teşkilatı’nın faal üyesidir. Avukat Ahmet Cahit’in yakın arkadaşlarından. Uzun boylu, çakır gözlüdür. Yirmi bey yaşındadır. Faşistlere yardım ettikleri bahanesiyle babası ve ağabeyini kurşuna dizmişlerdir. Hâlbuki babasının Sovyet hükûmeti tarafından verilmiş üç madalyası vardı. Cafer’in vazifesi teşkilatın Dursunbey Köyü’ne nakledilmesinden sonra, Akmescit’te kalıp olan bitenden teşkilatı haberdar etmekte. Cesur bir yiğitti. Çok tehlikeler atlattığı, ölümle çok burun buruna gelmişti.

---

²¹⁹ Bahadıroğlu, s. 8.

²²⁰ Bahadıroğlu, s. 16.

²²¹ Bahadıroğlu, s. 19.

²²² Bahadıroğlu, s.107.

Ancak o kendi hayatını hiç umursamamaktadır. Onun yegâne yaşama gayesi milletin Bolşevik zulmünden kurtulmasıdır.

Romanda öğretmen Bekir Sami, ihtiyar Mustafa, Salih Hoca'nın oğlu İsmail, çoban Halil gibi yardımcı kişiler de mevcuttur. Bu kişilerin ortak noktaları komünizme ve kolhoza karşı çıkmalarıdır.

Romanda Kırım Tatar tiplerinde Hamit isimli olumsuz karakterli bir kişi de karşımıza çıkmaktadır. Hamit değnek kadar ince, sansar suratlı bir delikanlıdır. Komünizme inanan bir karakterdir. Dursunbey köylülerine “*burjuva takımı; bencil, kapitalist gürûh*”²²³ olarak hitap etmektedir. Komünistlere karşı değil kulaklara karşı savaşmanın lazım olduğunu söylemektedir. NKVD ve Kızılordu mensupları ile kol kola gezmektedir.

Yardımcı kahramanların arasında bayan tipler de vardır. Ancak bu tipler kendilerine verilen kısa görevlerle ortaya çıkarlar. Roman genelinde çok aktif bir rolde değillerdir. Bunların arasında Haydar Hoca'nın kızı Fatma'yı, eşini ve Doktor Hasan Halit'in eşini zikretmemiz mümkündür. Bayanlara isimleriyle değil erkek kahramanlarının eşleri olarak hitap edilmektedir. Mesela Haydar Hoca'nın eşi veya doktor Hasan Halit'in hanımı gibi.

Fatma 18 yaşındadır. Babasının Bolşevikler tarafından vurulduğunu gözleriyle görmüş o günden sonra tuhaf bir suskunluk içine gömülmüştü. Hiç gülmüyordu. Daha bebekken ıstırapla dostluk kurmuş, dudakları neşeyle kıvrılacağına hep acıyla büzülmüştü.

Haydar Hoca'nın ve doktor Hasan Halit'in eşlerinin ortak noktaları bütün zorluklara karşı güçlü, imanlı ve başlarına gelen bütün belalara rağmen, Allaha tam tevekkül edebilen, örnek birer Müslüman Kırım Tatar bayan tipleridir.

3.7. Kırım'da Rus Vahşeti ve Mazlumların Sembolü: Genç Alparslan ve Köylüleri- *Kırım (Türk'ün Dramı)*

Romanın başkahramanı olan Alparslan, on dokuz yaşında bir gençtir. Alparslan, yiğit ve cesur bir genç olarak karşımıza çıkar. Hastanedeki hastalara eziyet eden Rus Yüzbaşı'yı gören Alparslan, bu duruma dayanamayarak onu öldürür. Türk hastaları yakmak için

---

²²³ Bahadıroğlu, s. 51.

gaz dolu üç kamyon Ruslar tarafından gönderilir. Bunu öğrenen Alparslan, kamyonlardan birisini yakıp kaçar. Bütün bunları yapan Alparslan, yaptıklarının yeterli olmadığı düşüncesindedir. Çünkü bütün hastaları kurtaramaz. Alparslan, halasına ziyaret etmek için gittiğinde halasının Ruslar tarafında öldürüldüğünü görür. Bu sıralarda rastladığı Rus askerini öldüren Alparslan, Ruslardan nefret eden ve eziyet çeken bir kişi olarak gösterilir:

“Alçaklar ne ettiniz bana, babamı sürgün ettiniz. Anamı astınız. Dayımı direğe bağlayarak öldürdünüz. Halamın ırzına geçerek öldürdünüz. Ya şimdiye kadar öldürülen din kardeşlerim. Ya yakılmaya götürülen hastalar, ahhh cinnet getireceğim. Ey büyük Allahum, beni yaşat, bu vahşetlerin hesabını sorayım... Ey gahhar olan Mevlâ, beni yaşat. Kırım Türk'ünü yaşat, İslâmı yaşat, moskofu kahret... Dinsizleri kahret...”²²⁴

Annesi öldürüldükten sonra Alparslan, amcası Süleyman Bey'in evine yerleşir. Bu sıralarda Alparslan, konuşturduğu bir Rus askeri tarafından hastanede hala elli kişi bulunduğunu öğrenir. Yiğitliği ve cesaretini sürdüren Alparslan, hastaneye Rus askeri kıyafetiyle hasta Türkleri kurtarmaya gider. Hastaları kurtaran Alparslan, milletini seven bir insan olarak Türk Mukavemet Teşkilâtı ile faaliyetlerini sürdürür. Alparslan, milletini ve vatanını kurtarmaktan başka bir şey düşünmez: *“Allah ve vatan aşkı her şeyden önce gelir”*²²⁵, *“vatan için ölmeye bile hazırım”*²²⁶, diyen Alparslan köydeki caminin yanından geçerken minareye şu şekilde seslenir: *“Ey gökleri delen muhteşem İslam abidesi... uzun semalara doğru... Seni yıkacak hiçbir kuvvet yoktur ve olmayacaktır da... sen müsterih ol, ey yüce minare”*²²⁷

Süleyman Bey Alparslan'ın amcasıdır. İyi bir insan olarak karşımıza çıkan Süleyman Bey, annesi öldürülen Alparslan'ı kendi evine götürür. Süleyman Bey Türk geleneklerine bağlı, dindar vakur bir insandır. Onun gayesi, vatandır: *“Vatan için herşeye hazırız. Bu uğurda canımızı bile veririz.”*²²⁸. NKVD'a tabi olan kızıl partizan çetelerinden biri, Süleyman Beyinin evini yakar. Süleyman Bey ile eşi yanarak ölürler.

İlyas Bey ise Süleyman ve Alparslan'ın komşusudur. Süleyman Beyin öldürülmesinden sonra Sultan ve Alparslan'ı kendi evine götürür. İlyas Bey, dindar bir insan olarak

---

²²⁴ Gündüz, s. 24-25.

²²⁵ Gündüz, s. 37.

²²⁶ Gündüz, s. 70.

²²⁷ Gündüz, s. 47.

²²⁸ Gündüz, s. 35.

karşımıza çıkar. Üstelik alçak gönüllü ve iyi bir insandır. Sultan'a iyice bakan İlyas, Alparslan'la da çok ilgilenir. İlyas Bey, namazı kılmak için camiye gelir. Güzel sesi olan İlyas Bey, ezan okumak için cami imamından izin alır. Gür ve güzel sesiyle ezan okumaya başlar başlamaz bir Rus ajanı tarafından kurşunla öldürülür.

Romanda Ahmet, Eyüp, Oğuzhan, Hızır, Mehdi, Celal, Mustafa, Mehmet, Cemal, İbrahim, Mükremin, İlyas gibi kahramanlar da mevcuttur, ancak bu tipler kendilerine verilen kısa görevlerle ortaya çıkarlar. Hepsinin ortak noktaları başkahraman olan Alparslan'a komünistlere karşı mücadelede yardımcı olmalarıdır.

Romadaki kadın kahramanların başında gelen Süleyman Bey'in kızı Sultan, Alparslan'ın nişanlısıdır. Alparslan'ı çok seven Sultan, cesaretle Alparslan'dan farklı değildir. Sultan, kendine saldıran Rus askerini cesurca öldürür. Sultan ailesine bağlı bir kızdır. Ailesi yangında öldüğünde Sultanın dili tutulur. Sultan, Alparslan ile evlenir, Hasan ismini verdikleri bir oğulları olur. Ruslar tarafından tehcir edilenlerin arasında yer alan Sultan, kendi namusu için ölür. Ama ölmeden önce birkaç Rus askerini öldürür. Arslan ona "*imanlı, namuslu, kahraman ve mücahide sultan*"²²⁹ der.

Romadaki diğer kadın kahramanlar ise, genellikle Alparslan'ın akraba çevresindedir. Onların rollerini kısa olsa bile Kırım Türklerine yapılan katliamı gösterir. Alparslan'ın halası olan Zeynep, Ruslar tarafından öldürülür. Süleyman Beyin karısı Hacer Hanım, Rus çeteleri tarafından yangında şehit edilir.

3.8. Komünist Parti İçerisinde Bir Milliyetçi: Ahmet Hamdi-Kırım Kurbanları

Romanın başkahramanı Ahmet Hamdi'dir. Milliyetçi bir Kırım Tatarıdır. Kırım'ın Sudak şehrinde. Komünistlerin lisesinde eğitim alır. Rusçayı öğrenir. Akmescit'te kurulan Kırım Türk Milli Mukavemet Teşkilatı'na girer. Dikkat çekmemek için aynı zamanda Akmescit Komünist Partisi'ne kaydını yaptırır. Amacı okulu bitirdikten sonra gizli polis teşkilatına girmektir. Amacına ulaşabilmek uğruna, toplum içinde bol bol Sovyet sistemi lehinde nutuklar atıp, gizlenmeye çalışır. Görüntüde komünist ama gerçekte birer milliyetçidir. Komünizmden nefret eder. Okulu bitirdikten sonra Komünist Partisi'ne müracaat edip NKVD'ye dâhil olur. Kırım'da çalıştıktan sonra, görev icabı başka bir şehre tayin edilir. Orada Komünizm karşıtlarını tespit etmek için

---

²²⁹ Gündüz, s. 60.

bir bomba fabrikasına işçi olarak gönderilir. Arkadaşlarıyla birlikte fabrikayı havaya uçurmayı becerir. Tutuklanan Ahmet Hamdi sürgüne gönderilir. Kampta Ruslara kendini şu şekilde tanıtır: “*Siyasi mahkûmum ben. Kırimlıyım. Milletimin ve memleketimin hür olması, insan gibi yaşayabilmemiz için mücadele edenlerden birisiyim*”²³⁰

Yardımcı kahraman olarak karşımıza çıkan Abbas, Ahmet Hamdi'nin hemşerisi ve aynı zamanda yakın arkadaşıdır. Onunla fabrikanın bulunduğu şehirde karşılaşılır. O da Türk Milli Mukavemet Teşkilatı'nın üyesidir. Fabrikayı havaya uçurmak için görevlendirilir. Ahmet'in yardımıyla fabrikaya işçi olarak alınır ve birlikte fabrikayı patlatırlar. Bir çatışma sırasında Abbas Ahmet Hamdi'nin hayatta kalabilmesi için Rus askerleri oyalar, ancak sonuçta şehit düşer.

Romanda Seyit Ali Aga, Rustem, Osama, Mehmet Ali, Seyit Ahmet gibi yardımcı kahramanlar mevcuttur. Ancak bütün bu şahsiyetler romanda belirgin bir tasnife tabi tutulmamışlar. Bu kahramanlar kendilerine verilen kısa görevlerle ortaya çıkarlar. Mesela, Ahmet Hamdi'ye fabrikayı havaya uçurmaya yardımcı olurlar, koğuş arkadaşı olurlar veya Solovki Adası'nda ona yardımcı olurlar.

Romanda sadece Abbas'ın eşi olan Ayşe Kırim Tatar bayan tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Genç ve güzel bir kadındır. Aynı zamanda son derece milliyetçi ve eşine sadıktır, ona her konuda yardımcı olmaya çalışmaktadır. Evlerine gelen misafirlerle en güzel şekilde ilgilenir, evinde ne varsa ikram eder. Son derece misafirperver bir kadındır.

3.9. Soykırımı Dünyaya Haykıran Genç, Azmin Temsilcisi Ramazan-1944 Arabat Türkleri

Romanda çok sayıda Kırim Tatar tipleri mevcut değildir. Kahramanların çoğu sürgün sahnelerinde kullanılır. Ancak romanın başkahramanı olan Ramazan belirgin bir Kırim Tatar tipi olarak karşımıza çıkar.

Ramazan romanın başkahramanıdır. Kırim'in Arabat Köyü'ndendir. Babasıyla birlikte denizden tuz çıkararak pazarda satarlar. Bir gün köyden ayrılmaya karar verir ve

---

²³⁰ Pişkin, Coşar, s.152.

bilmediği yollara düşer. Kiyev'e ulaşır. Orada bir lokantada bulaşıkçı olarak çalışmaya başlar. Lokantada her işi çok iyi yapar. Sahibinin güvenini kazanır. Kısa zamanda işi öğrenir ve kendi işini açar. Daha sonra Rusya'daki bir inşaat malzemesi firmasında çalışmaya başlar ve Kiyev'de o firmanın başı olarak zengin olur. Kırım'a gider ailesinin diğer köylülerle bir geminin ambarına doldurulduğunu ve denize batırıldığını öğrenir. Azak Deniz'e yakın bir Deniz Araştırma Enstitüsü kurar ve batırılan gemiyi bulur ve bu soykırımı dünyaya tanıtmaya çalışır.

Ramazan romanının başında cahil, tecrübesiz ancak çok çalışkan köylü bir delikanlı olarak okuyuculara sunulur:

“Ramazan'ın sevimli yüz hatları karşılaştığı her insanın kendisine sempatiyle bakmasını sağlıyordu. Gözlerindeki meraklı ve saf bakışları yüzüne başka anlam yükliyordu. Aslında çok kısa zamanda Ramazan'ın davranışlarından çaresizliği belli oluyordu. Her baktığı eşyaya bir daha bakıyordu. Kendi evlerindeki her şeyle, her şeyi kıyaslıyor, merak ediyordu”²³¹

Ancak romanın sonuna doğru Ramazan son derece eğitilmiş, üniversiteyi bitirmiş, üst düzey insanlarla arkadaşlıklar kurmuş zengin bir beyefendi olarak karşımıza çıkar:

“Bu gelişmeler eşliğinde Ukrayna'da dönemin politikacıları tarafından Kırım'da yaşamını sürdüren İvan (Ramazan) politikayla ilgilenmesi için teklif sunuldu. Zengindi, parası vardı, gücü vardı. Çok sevilmediğini adı gibi biliyordu. Bu teklif sırf zenginliği için yapılmıştı. Bu nedenle çok düşünmedi. Kendisine teklif getirenlerle anlaşmaya vardı. Rusya'da tam bağımsızlık talebi olanları destekleyerek, parlamentoya girdi. Çocuklarını kendi geçmişi ve tarihi konusunda her anlamda aydınlatarak bilgilendiriyordu. Şirketleri ve mal varlığıyla Ukrayna'da bir devletti. Devletten daha güçlü olduğu alanlar vardı. Kırım'ın bağımsızlığı için elinden her şeyi yapıyordu. Ülke dışındaki soydaşlarıyla hiç bağıını kopartmadı. Parlamentoda yasa teklifleri hazırlatıyor, parlamentoya sunuyordu. Son yıllarda kurduğu avukatlık şirketleri ve büroları yasaları inceliyor, incelenen her yasayı Kırım için değerlendirerek bilgi alıyor, bu bilgiler ışığında dünya basınını bilgilendiriyordu. Yaşı ilerlemişti. Seksen altı yaşına olmasına rağmen, yüreği ve beyni gençti”²³²

Ramazan Arabat Köyü adına bir Kimsesiz Çocuklar Okulu'nu kurar, dünya çapında Kırım dramını tanıtmak için panellere katılır, Arabat'ta babasının evinde oturanları başka eve naklederek, baba evinin çevresinin duvarla çevirir ve oraya kendisine bir ev yaptırır.

---

²³¹ Soysal, s. 93.

²³² Soysal, s. 426-427.

Görüldüğü gibi Ramazan Kırım'da yaşanan zulmün dünyaya duyuran, kazandığı bütün paralarını Kırım için sarf eden, tarihe, geçmişine sahip çıkan bir tip olarak karşımıza çıkar.

BÖLÜM 4: ROMANDA KIRIM TATARLARININ KÜLTÜRÜ

4.1. İslâm Birliği Fikrinin Öncüsü: *Cezmi*

Namık Kemal'in *Cezmi* romanı "İslam Birliği" düşüncesinin savunulduğu bir eserdir. Yazar romanın başından sonuna kadar bu ideolojiye bağlı kaldı. Romanda en çok üç milletten mensupları vardır: İranlılar, Osmanlılar, Kırımlılardır. Namık Kemal bu milletlerine özgü kültürünü, adetlerini vs. anlatmaya gerek duymadı, şahısları tanıtırken onları daha çok savunduğu ideolojiyi okuyucuya aksetmeye çalıştı. Ancak Kırım Şehzadesi Olan Adil Giray'dan söz ederken Kırım Tatarlara özgü kıyafet kültüründen değmiştir:

*"Kırım'da hanlığa gelmiş kişilerin, bu başa gelen hanların çocuklarının ve hatta Kırım halkının elbisesi de İstanbullarının o dönemde giydikleri giysilere benzemezdi. Üstlerine giydikleri elbiseler, oldukça dar ve özellikle vücutlarıyla orantılıydı. Başlarına kavuk değil de güzel ve siyah bir kalpak geçirirlerdi. Adil Giray'ın bu tarzda giydiği elbisesi de onun yüzüne aynen gecelerin ay ışığına yakıştığı derecede yakışırdı"*²³³

4.2. Kırım Tatar Kültürüyle Yoğrulmuş Roman: *Hilal Görününce*

Hilal Görününce romanında Kırım Tatarlarının kültürünü kendine ana malzeme alan Sevinç Çokum bir milletin kültüründe yer alan hemen hemen her unsuru eserlerine taşıdığı söylenebilir. Kırım Tatarlarının kültürünün yazılı ürünlerinden sözlü ürünlerine, mitolojisine, yemek, müzik, giyim, bayram, millî spor, at kültürü, yaşam tarzına kadar romanda işlendiğini görürüz.

Romanda ilk göze çarpan Kırım Tatarların kültüründe at motifidir. Bütün Türklerde olduğu gibi Kırım Tatarlarının yaşamında da at büyük bir öneme sahipti Nizam Dede'nin "*Ben bozkırda doğdum. Bir kıl çadırda doğdum. Deşt-i Kıpçak'da koşturarak, gücümü kuvvetimi kazandım. Taş gibi, kaya gibi oldum. At üstünde uyudum, at üstünde aş yedim. Öyle zamanlar oldu ki, uzun yola çıktığımda at üstünde namaz kıldım... at bizim uğurumuz, gücümüz, kuvvetimiz demektir. Hünerimizdir, şerefimizdir"*²³⁴ sözleri, atın Kırım Türklerinin hayatında oynadığı büyük rolü göstermektedir. Yine romanın anlatıcısı ve yansıtıcı kahramanı olan Felekzede Arif Çelebi, Kırım halkının hayatında atın oynadığı rolü şu şekilde dile getirir:

---

²³³ Kemal, ss. 35-36.

²³⁴ Çokum, s. 26.

“Bunların bir at sevgileri vardır ki, sözle anlatılmaz. Sanki at, ailenin bir parçası olup, olduğu vakit, kimisi ona mezar bile yaptırır. Doğrusu bu ya, at üzerine de yaraşan kimselerdi.”²³⁵

Romanda o kadar çok ata sahip çıkma, ata değer verme “Seni atın büyüttü ve eğitti. O senin kanadıdır. Atına sahip ol ki, kendine sahip olabilesin”²³⁶ gibi sözlere rastlıyoruz ki nerdeyse atlar da insanlar gibi ön planda roman kahramanları arasında yer almışlardır. “Salgır”²³⁷, gözlerini karanlığa dikmişti. Uzak sesleri dinliyordu. Yürüdü. Bir hicret kervanının son yolcusu gibi gövdesini akşamın karanlığı içinde sürükledi. Sanki uzaklardan onu çağıran, Safa Beyin sesiydi. Yahut Arslan’ın. Yoksa bozkır mıydı? Salgır Nehri miydi onu çağıran? Yürüdü. Ulu ağaçların arasından geçti. Ay ışığında parlayan Alma suyunu aştı. Şafak sökerken Salgır Nehri kıyılarına varmıştı. Çatır Dağından doğan su durgundu. Yağmur bekliyordu. Adını aldığı bu nehirden su içti. Durup dinlendi. Sonra eski günlerdeki canlılığını yeniden bularak nehir boyunca yürüdü, koştu. Yaz güneşiyle kavrulmuş bozkırın kokusunu almağa başlamıştı... Sanki önüne bir sürü Rus askerini katmış onları kovalıyordu. Bazen taşlı kayalı yerlerde tözekliyor, yine de yürüyor, koşuyordu..O uçsuz bucaksız Deşt-i Kıpçak’da... Yapayalnız.”²³⁸

Romandaki kıyaslamalar, konuşmalar hep Kırım Hanlığı’nın tarihinden alınır. Romandaki kahramanların isimleri hep Kırım Geray’ların isimleridir. Atlardan söz edildiği zaman hep Kırım Hanlığı’na atıflarda bulunur yazar: “Kuyruklarını iki yana sallayıp yürüyen sıra sıra mandallar, inekler... Çalımlı çalımlı gidiyorlar. İnsanı bezdiren ağır adımlarla... Sonra çayır aldırılmaya götürülmüş olan atlar ve taylar... Onlar da han veya kalgay”²³⁹ ordusunun seferden dönen atları gibi mağrur²⁴⁰”, “Hey mübarek, sen anca, hansarayların avlularına yaraşırısın”²⁴¹, “sanki hanlık zamanından çıkagelmiş bir attı”²⁴², “Dilâra gibi Osmanlı sultanlarına lââyık bir at”²⁴³. Tabiri caizse atların arasında başkahraman olan Girayın atı Dilâra’ya isim verilirken yine Kırım Hanlığın Tarihinden esinlenmiştir:

“-Buna bir ad bulalım Giray Can. Güzelliğine, yürüyüşüne, soyluluğuna yaraşan bir ad...

-Onun adı Dilârâ olsun babay, dedi.

- Dilârâ mı? Hiç böyle bir ad ismi olur mu Giray Can? Irmaklar, dağlar ve illerimizin isimleri dururken, bunu da nereden buldun? Hıh... Dilârâ... Benim bildiğim, Dilâra, hanlarımızdan Kırım Giray’ın hatununun ismidir. Bu isim, benim içeriime dert koyar, yüreğimi dolandırır. Her ne kadar gönül okşayan demek ise

²³⁵ Çokum, s. 211.

²³⁶ Çokum, s. 179.

²³⁷ Romanda Atın ismi

²³⁸ Çokum, s. 403.

²³⁹ şehzade

²⁴⁰ Çokum, s. 22.

²⁴¹ Çokum, s. 39.

²⁴² Çokum, s. 68.

²⁴³ Çokum, s.138.

de... Erken göçüp gitmiş. Kırım Giray da, Hansarayının avlusuna Dilârâ Bikeç'i hatırlatsın diye bir çeşme yaptırmış. Adına da Gözyaş Çeşmesi derler. Su, gözyaşları gibi ince ince akar, damlar. O kurnadan o kurnaay... Sanki, Kırım Giray'ın Dilârâ için döktüğü gözyaşlarıdır."²⁴⁴

Hilal Görününce romanında karşımıza bol miktarda Kırım Tatar edebiyatının yazılı ve sözlü ürünlerinden örnekler çıkmaktadır. Yazar romanın başında Kırım Tatar dilinin yazılı en eski abidelerden olan Codex Comanicustan²⁴⁵ söz eder. Daha sonra Kırım edebiyatının meşhur şairlerinden olan Bekir Sıtkı Çobanzade'den bir kıta sunar:

*"Kabrimde melekler sorgu sorasa,
Azrail tilimni bin kere torasa,
Öz tuvgan tilimde ayt maga dermen,
Öz tuvgan tilimde cırlap olermen.*"²⁴⁶

Cezmi romanında da görüldüğü gibi, *Hilal Görününce*'de Kırım Hanı olan Gazi Girayın'dan şiirler gözlemlenir:

*"Yıkıldı zulm elindeyn hâne-i dil
Vatandan gayri lâzım geldi menzil
Bilinmez oldı kadri, merd olanın,
Cefâ-yı tâ'nı çekmek câna müşkil..."*²⁴⁷

*"Râyete meyl ederiz kâmeti-i dilcû yerine,
Tûga bel bağlamışız, kâkül-i hoş bû yerine"*²⁴⁸
*"Bezm-i gamde zevk u işret biz de bir dem eyledük
Barışup gam şâhı ile ahdi muhkem eyledük..."*²⁴⁹

Romanda yine de Hanlık Devri edebiyatının önemli temsilcilerinden biri olan Âşık Ömer'den şiirler karşımıza çıkmaktadır:

*"Bir küçük katradan var olmuş cismim
Kendim Gözleveli Ömer'dir ismim
Kıpçak aşireti necibi neslim*

---

²⁴⁴ Çokum, s. 40.

²⁴⁵ Çokum, s. 15.

²⁴⁶ Çokum, s. 15.

²⁴⁷ Çokum, s. 26.

²⁴⁸ Çokum, s. 65.

²⁴⁹ Çokum, s. 99.

Hatırdan çıkmazola birzaman”²⁵⁰

*“Kalmamıştır gayri kula minnetimim
Minnet potasında sızdım usandım
Hicran mâcerası sığmaz kitaba
Kalem âciz oldu yazdım usandım.”*²⁵¹

*“Ah etmekten elif kadim oldu dal
Şâdilik eksilüp artmakta melâl
Vatanım gözüme görünür hayal
Diyarı gurbette kaldım ağladım”*²⁵²

Kırım Tatarlarının sözlü edebiyatı, zengin ve değişik türleriyle, asırlar boyunca dilden dile geçerek günümüze kadar gelmiştir. Tür bakımından çok zengin olan bu edebiyatın içinde destanlar, masallar, efsaneler, fıkralar, halk yırları, çin ve maniler, deyimler ve atasözü yer alır. Sevinç Çokum *Hilal Görününce* romanında Kırım kültürünü aksettirmek için çok sayıda Kırım Tatar yazılı edebiyatın hazinesinden örnekler verir. Bu örnekleri de orijinal Kırım Türkçesiyle sunar. Romanda “*Ayrılğanı ayu cer, bölüngennü börü kapar*”²⁵³, “*birlik bolgan yerde, dirlik olur*”²⁵⁴ gibi atasözleri, “*Capalak capalak kar cavar, arsız bike kız tabar*”²⁵⁵ gibi tekerlemeler karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Nizam Dedenin torunlara söylediği tapmacalar²⁵⁶ da dikkat çekmektedir:

*“Allah Allah alâmet,
İçi dolu kıyamet.
Ak saldım, kırmızı aldım
Salli alâ Muhammed.”* (fırın)

“Bir ağacı oymuşlar

---

²⁵⁰ Çokum, s. 213.

²⁵¹ Çokum, s. 9.

²⁵² Çokum, s. 356.

²⁵³ Çokum, s.34 . (Ayrılanı ayı yer, bölüneni kurt kapar)

²⁵⁴ Çokum, s. 77.

²⁵⁵ Çokum, s. 263.

²⁵⁶ bulmacalar

*İçine nağme koymuşlar
Eğri büğrü söylemiş,
Kulağını burmuşlar”²⁵⁷ (kemane)*

Kültürel malzemenin yoğunlukla kullanıldığı *Hilal Görünce* romanında diğer kültür unsuru olarak çın ve maniler vardır. Kırım Tatar sözlü edebiyatının en zengin ve kıymetli türü olan çın ve maniler daha çok düğünlerde genç kızlar ve delikanlılar arasında söylenir. Romanda Hamza Batur Arslan Beye Emine’ye âşık olduğunu şöyle açıklar: “bir keresinde attan düşmüştü. Atımın terkisine alıp evine götürdüm. Kıza o zaman vuruldum. Kollarını belime öyle bir dolamıştı ki, insana ancak avradı böyle sarılabilir. Sonra bir gün toya²⁵⁸ gitmiştik. Orda karşılıklı çın söyletik”²⁵⁹

Romanda Aslan Bey ile Göknur Hanım arasında geçen şu karşılıklı konuşma bir manenin örneğidir:

*Aslan Bey: “Açılıp tuğran bir gülsün, tek solmasan
Men dünyanı katiyim, sen bolmasan?”*

*Göknur Hanım: “İkimizge bir ölüm, bir teneşir
İki kalp bir bolsa kim karışır”²⁶⁰*

Destanlar nazım şeklinde ortaya çıkan en eski ve en çok yayılan halk edebiyatı mahsullerindedir. Kırım Halk Edebiyatında ise kahramanlık destanlar oldukça çoktur. Bunların içinde 500 yıldan beri yaşamakta olan Edige ve Çorabatır destanları Kırım halkı içinde en çok sevilen ve bilenen destanlardır. *Hilal Görününce* romanında özellikle Çorabatır destanı nerdeyse olay örgüsüyle paralel olarak sunulmuştur. Sevinç Çokum verdiği bir reportajda bu romanın destan coşkuyla yazıldığını kaydeder:

“O roman destan coşkusu ile yazıldı. Açıkça söylemek gerekirse, Türk destanlarına karşı bir sevgim, hayranlığım vardır. Manas Destanı’nı okuduğumda bende şöyle bir fikir doğdu: Bu destandaki unsurları, motifleri, atmosferi romanda kullansam nasıl olur? Bu düşünmeden, bu ilhamdan hareketle yazmaya başladım.”²⁶¹

Romanda Çorabatır destanıyla beraber Halim Aydamak destanı ve şahsiyeti anılmaktadır:

---

²⁵⁷ Çokum, s. 80.

²⁵⁸ Toy: Düğün

²⁵⁹ Çokum, s. 137.

²⁶⁰ Çokum, ss. 78.

²⁶¹ Sevinç Çokum’la Söyleşi, a.g.y.

“...Balalar da uyanmışlardı, dedelerinin etrafında dört dönüyorlardı. Kendilerine anlatılan cenk hikâyelerinin kahramanlarından biriyle karşı karşıya gibiydiler. Belki de bütün bu kahramanlar Nizam Dede'nin ta kendisiydi. Çorabatır, Halim Aydamak... İhtiyar bir sıçrayışla atına çıktı...”²⁶²

Kırım Halk Edebiyatında Halim Azamatoğlu veya Halim Aydamak²⁶³ hakkında rivayetler ve destanlar özel yere sahiptir. Her devir kendi kahramanını yaratır ve onu belli maksatla harekete geçirir. Halk Kahramanı olan Alim Azamatoğlu da XIX. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış ve Çar hükümlerine karşı mücadele eden bir halk kahramanıdır. Halim dönem içinde resmî yetkilerce haydut, eşkıya diye isimlendirilmişse de, halkın hafızasında bir kahraman olarak yer almıştır.²⁶⁴ *Hilal Görününce* romanında konu itibarı ile Kırım Tatarların Çar zamanında bütün zulümlere bakmadan gösterdikleri kahramanlıkları anlatıldığı için aynı dönemi ve aynı konuyu işleyen bu destana yazarın atıflarda bulunması manidardır.

Hilal Görününce romanın baştan sona bir kültürel coğrafyanın romanı olduğunu söylemek mümkündür. Bol miktarda karşımıza çıkan yazılı ve sözlü edebiyatın yanı sıra, Kırım Tatarlarının yaşam tarzı, yemek, giyim, milli spor, düğün kültürleri romana ayrı bir renk katmıştır.

Romanda Kırım Tatarlarının yaşam tarzlarını, hem romanın anlatıcısı olan Felekzede Arif Çelebiden, hem de romanın akışından öğrenmekteyiz.

Felekzede Arif Çelebi Kırım Tatarlarının yaşam tarzlarını şöyle anlatır:

“Kışın şimal tarafına uzandığımda oradakilerin, dağlık köylerde ve kıyılarda yaşayanlardan çehre ve şiveleri bakımından biraz farklı olduklarını gördüm. Cenupta hayvancılıkla beraber daha ziyade dağ ve bahçe işleriyle uğraşılır. Şimal bozkırlarda ise hayvancılık yapılır. Bozkırda yaşayanlar ya kul çadırlarda otururlar yahut kerpiç kulübelerde barınırlar. Hayvanın yünleri, boynuzları ve yağları harice satılıp, bir kısmını da kendileri kullanırlar. Bu çadır ve evlere misafir gittiğimde, marifet ve hünerlerin yalnız hayvan beslemek olmadığını da gördüm. Bunlar eğercilik, dokumacılık ve bıçakçılıkta da usta idiler. Bahara kadar şimalde kaldığımdan bozkır hayatını da tanımış oldum. Kar ince bir örtü gibi toprağı sardı mı yıldıya çıkarılan atlar yiyeceklerini, karı eşeleyip de bulurlar idi. Velhasıl buralarda yaşayıp, ömür sürmek de ayrı bir hüner idi. Bahar gelince yaylara ve kıyılara indim. Yalta'da birkaç cesur balıkçı ile tanışıp dost oldum. Balıkçılık daha çok yabancıların uğraştığı bir işmiş. Çünkü Türk at üstünde gözünü

²⁶² Çokum, ss. 166.

²⁶³ Kırım Türkçesinde birçok kelimelerde “H” ler düştüğü için kitaplarda Alim Aydamak olarak geçer.

²⁶⁴ Cafer Bekir “Kırım Halk Edebiyatı”, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Kırım Türk-Tatar Edebiyatı*, C.13, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1999, s. 56.

*açıp, ovaya, yaylaya alışıkt olduğundan denize pek rağbet etmemiş, derler. Amma, denizciliğin elzem bir iş olduğunu öğrenince, denize de açılmışlar.*²⁶⁵”

Çokum romanda Kırım Tatarlarının yaşayış tarzını anlatırken bunu örf-adetleriyle yoğurmuş sahnelerle sunar. Romanda Bahar geldiği zaman Hıdırellez törenleri, toylar, şenlikler tertip edilir, kurbanlar kesilir, insanlar bir araya gelir, yemekler yapılır, yarışmalar, eğlenceler düzenlenir:

“Bugün tepreş²⁶⁶ günüdür. Hıdırlezdir. Bakalım Hızır Aleyhisselâm kime görünecek? Sabahtan kurbanlar kestirdik. Çocuklarımıza ilâhiler okuttuk. Öğle namazını kılıp kırlara yayıldık. Maylı kalakayların²⁶⁷ ve kuzu etlerinin kokusu her bir yana yayıldı. Bugün dua ve dilek günüdür. Delikanlılarda, evlenme çağına gelmiş kızların karşılıklı çın söyleyecekleri bir gündür. Dilekler dualar kabul olsun, gönüller hoş olsun... Kazanların başındaki kadınların sesi daha da canlanmıştı. Başlarındaki örtüler hafiften esen rüzgârda uçuşuyordu. Türkü, arada bir güllüşmelerle kesiliyordu.

“Kalaylı kazan içinde kaz balası

*Cıyında toyda oynamak âdetimiz.”*²⁶⁸

Millî kültürler içinde önemli bir yere sahip olan mûsikî Kırım kültürü için de ayrıca önemlidir. Kırım Tatarlarının millî müziklerden ve danslardan biri kaytarmadır. Kırım’ın her bölgenin kendine özgü bir kaytarması vardır, mesela Bahçesaray kaytarması, Karasupazar kaytarması gibi. Sevinç Çokum, bu unsura romanında yer yer değmektedir: *“Meydan ikinci ve birinci boydan pehlivanlara açıldı. Onlar da güreşip, mükâfatlarını aldıktan sonra, seyirciler yineden çayıra dağıldılar. Bu arada sofralar kuruldu, kaytarmalar oynandı”*²⁶⁹.

Romanda hala Kırım’da Kırım Tatarları arasında çok meşhur olan millî sporlarından güreşe ayrıca önem verilmiştir. Romanda şenlikler düzenlendiği zaman yiğitler meydanlarda güreş tutar ve sonunda birinciler ödüllendirilir:

“ Nizam dede çocuklara dönerek,

-Az sonra pehlivanların arasında siz de güreş tutacaksınız... İkiniz de iyi güreşir, fakat yenişemezsiniz, o zaman kara kuzu ikinizin olur. Hadi durmayın. Gidip güreş donunuzla, gömleğinizi giyinin. Yumuşak, bez terliklerinizi ayağınıza geçirin. Kuşaklarınıza elinize versinler, hazır olun...

Davulcu tokmağını şimdi daha hızlı, daha coşkun vuruyordu. Hamza Batur meydanın ortasına yürüdü. Elini ağzının kenarına tutup:

²⁶⁵ Çokum, ss. 211-212.

²⁶⁶ Tepreş: Hıdırellezde kırlara çıkmak (Teferrüç)

²⁶⁷ Maylı kalakaylar: yağlı çörek

²⁶⁸ Çokum, ss. 77-80.

²⁶⁹ Çokum, ss. 84., 119

-Üçüncü boydan pehlivanlar güreşe başlıyor! diye bağırdı. Büyüğümüz, cömert yürekli Nizam Bey, galip gelecekler için çevre ve mendilden, kuzu ve koça kadar çeşitli armağanlar hazır etti. Bu güreşle, koşbel almak²⁷⁰, ayaktan tutmak yasaktır, bilinsin! Makbul olan kaidesine uygun güreşmektedir. Haydi yiğitler, varın kozunuzu paylaşın!

*Pehlivanlar birbirine yaklaşıp, bel bağlaştılar.*²⁷¹,²⁷²

Romanda önemli kahramanlarından biri olan Arslan Bey, halka zorbaca muamele eden ve onların topraklarını almaya çalışan Igor Gregoroviç'i yine güreş sayesinde yola getirir ve hapse atılmış Şahbaz Bey'i kurtarmaya muvaffak olur.²⁷³

Asırlarca zülüm çeken Kırım Tatarları zor şartlar altında hayatlarını devam ettirmeye çalıştıkları için birçok adetleri unutmışlardır. Bunların arasında düğün öncesindeki kına ve kiyev²⁷⁴ tıraş adetleridir. Romanda bu adetlere de yer verilmiştir.²⁷⁵

Kırım Tatar erlerin giyim tarzlarında en belirgin özelliği başlarına güzel ve siyah bir kalpak takmalarıdır. Romanda da yazar erkek kahramanlardan bahsederken milli kıyafetin bir parçası olan kalpaktan bahseder²⁷⁶. Kadın kahramanları da başlarında süsle fesle karşımıza çıkarlar.²⁷⁷

Yemek başlı başına bir kültür bir yaşam biçimidir. Bana ne yediğini söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim, denecek kadar her toplumun yemek kültüründe belirgin bir farklılıklar vardır. Kırım Tatarların mutfağında da diğer milletlerde olduğu gibi kendine has yemekleri mevcuttur. Sevinç Çokum romanda “Çiğbörek”²⁷⁸, “Maylı Kalaylar”²⁷⁹, “Arişke Çorbası” gibi Kırım Mutfağına has olan yemekleri zikretmekte:

“Feyzullah Ağa karısına döndü

-Ağamızın şerefine bir çiğ börek açarsınız artık...

Kadın,

-Açmaz olur muyuz? dedi... Kızım, konayı, oklavayı, duvardan indiriver. ”²⁸⁰

“Arslan bey birden öfkeleni

---

²⁷⁰ Koşbel almak: İki eli kavuşturarak rakibi sarmak

²⁷¹ Bel bağlamak: Birbirlerinin beline kuşak bağlamak

²⁷² Çokum, ss. 81-82.

²⁷³ Çokum, ss. 187-189.

²⁷⁴ Kiyev: Damat

²⁷⁵ Çokum, ss. 147-149.

²⁷⁶ Çokum, s.172.

²⁷⁷ Çokum, s. 79.

²⁷⁸ Çokum, ss. 52, 278, 184, 377.

²⁷⁹ Çokum, s. 77.

²⁸⁰ Çokum, s. 278

-Anay dedi. Döşekte yatmaktan bıktım.

Bunları söylerken keçe örtüleri kaldırıp odanın ortasına fırlattı. Sonra gidip tencerelerin kapağını açtı. Tencereler boştu

-Hani? Arışke çorbsı istemiştin. Yapmamışsın.

-Fatime Nine şaşkındı.

-Tavuğu yeni yoldum oğul, şimdi ocağa atarım, sen merak etme! Dedi.”²⁸¹

Romanya’da yemek kültürünün yanı sıra “şöyün kazan”²⁸², “kona”²⁸³ gibi Kırım Tatarlarına has mutfak eşyaların isimleri de geçmiştir.

Kırım Tatarlarını bir bütün olarak gözler önüne sermeye çalışan Çokum, Kırım Türkçesine ait kelimeleri uygun biçimde eserin bünyesine dâhil etmiştir. İçinde arışke, çokrak, tepreş, kalakay, aydamak, bastırık, tatay, apakay, tuvgan, çıdamak gibi örneklerin de yer aldığı Kırım Türkçesi’ne ait yaklaşık 65 kelimeyi romanda kullanmayı tercih eden Çokum, böylece eserin daha gerçekçi olmasını sağlamış, okuyucunun ilgi ve dikkatini metne yönlendirmiştir.

4.3. İki Kültür Arasında Bocalayan İnsanlar: *Kurt Seyt & Shura*

Nermin Bezmen’in *Kurt Seyit & Shura* romanında Kırım Tatar kültürüne çok yer verilmemiştir. Başkahraman olan Kurt Seyit daha çok Rus ortamında büyüdüğü için Rus kültürünü yansıtır.

Ancak romanın genelinde at motifine önem verilmiştir. Bütün Türk halklarında olduğu gibi Kırım Tatarlarında da güçlü bir at kültürü mevcuttu. Kırım Tatar orduları, büyük ölçüde atlı birliklere dayanıyordu. Hatta Kırım’ın ilhakından sonra Rus ordusunda en güçlü birlik Kırım’ın atlı birlikleri sayılmaktaydı. Çarın Muhafız Alayı’nda Tatar birliklerinden en kabiliyetli biniciler görev almaktaydılar. Romanın başkahramanı olan Nermin Bezmen’in dedesi onlardan birisiydi.

Kırım Tatarları at binicisine son derece yüksek hareket, sürat ve manevra üstünlüğü sağlıyorlardı bu da Kırımlıların çocuklara daha çok küçük yaşlardan itibaren ata binmeyi öğretmelerden kaynaklanıyordu.

---

²⁸¹ Çokum, s. 270

²⁸² a.g.e., s. 77

²⁸³ a.g.e., s. 278

Romanda Nermin Bezmen Kırım Tatarlarındaki bu at kültürünü romana yansıtmaya çalışmıştır. Eminovlar'ın ailesinde erkek çocukları küçük yaştan Cemal kâhya tarafından ata binmeye öğrenmekteydiler. Babası çocuklara sünnet hediyesi olarak at hediye eder. Küçük yaştan itibaren at üstünde büyüyen Kurt Seyit St. Petersburg'daki akademiyede ata, yetişkin ve tecrübeli bir erkek kadar iyi biner. Ayrıca Cemal kâhyanın öğretileri sayesinde, çok binicinin bilmediği numaraları bilmekteydi. Okulda herkes hayranlıkla seyrederek. Ayrıca Moskova'daki Manezh binicilik mektebinden ve ordudan katılanların arasında gerçekleşen yarışmaların çoğunlukla Seyit birinciliği kazanırdı.

Nermin Bezmen Kırım Tatarlarındaki o at biniciliği yeteneğini, sürat ve manevra üstünlüğünü romanda çok güzel bir sahneyle ifade etmiştir. Rus arkadaşlarıyla tatil için Kırım'a gelen Kurt Seyit Kırım Tatar arkadaşı olan Celil'le at üstündeki hünerlerini takdim ederler.

“Atını kendi etrafında bir döndürdükten sonar, içi içine sığmaz bir tavırla, Mişa ve Vladimir'in arasında duran arkadaşına seslendi:

“Haydi Celil, misafirlerimize bizim usul bir 'Hoş geldin` diyelim, var mısın?”

Celil, Seyit'in ne demek istediğini anladığını gösterir bir şekilde, gözlerini kırıp, gülümsedi... Atlarını, merasim havası içinde, karşı karşıya getirip sonar birbirlerinin etrafında bir tür attılar. Seyit, cebinden çıkardığı mendilini havaya kaldırarak, atını mahmuzladı ve son süratle ağaçların arasına daldı. Celil de aynı süratle onu takibe başlayınca, şaşkınlıkla seyreden arkadaşları da önce bakışıp, sonar onların ardından at sürmeye karar verdiler. Kafilenin başını çeken Seyit, ağaların arasından tekrar açıklığa çıktıkları anda, mendilini yere bırakıverdi. Hemen ardından Celil, atının terkinde sağ tarafa yan yatıp uzandı ve yerdeki mendili aldı. Tekrar eğere yerleşirken atını daha hızlanması için mahmuzladı ve bir kaç saniye sonar arkadaşının önüne geçti. Arayı biraz açtıktan sonar mendili bıraktı. Bu defa Seyit, atının yan tarafında, tek ayağı üzerinde, mendili gördüğü çaluların üzerine doğru ilerledi. Az sonara, elindeki mendili havada sallayarak arkadaşının yanından geçip kayın ağaçlarının sıklaştığı yerde közden kayboldu. Mendil yarışındaki arkadaşlarına yetişmek için dörtmala at koşturan diğerleri, gördüklerinden müthiş eğleniyorlardı. Hareken halinde seyirci oldukları bu zorlu fakat heyecanlı oyuna naralar atıp, çılgınlar gibi bağırarak katılıyorlardı.”²⁸⁴

Romanın “*Aluşta 1904*”²⁸⁵ olan bölümünde yazar sadece Kırım kültüründe değil bütün Müslümanlarda var olan erkek çocukları sünnet ettirme geleneğini anlatmıştır. Burada sünnet öncesi hazırlıkları: evin temizlenmesi, yemeklerin pişirmesi, bahçeye masalar, iskemleler dizilişi, lâmbaların ayarlanması; sünnet edilecek çocukların sünnette nasıl hazırlandığı: onlara sünnetin ne olduğu anlatılması, yeni elbiselerin giyilişi, sünnet

²⁸⁴ Bezmen, ss.160-161.

²⁸⁵ Bezmen, ss. 65-80.

hediyelerin verilmesi; sünnetçinin gelişi, sünnet etmesi, sünnet sonrası eğlenmeleri yazar romanda anlatmaya çalışmıştır.

4.4. Komünizmin Sefaletini Anlatan Roman: *Volga Kızıl Akarken*

Kızıl Volga Akarken eseri, Sovyet Rusya'sının komünizmini anlatmaya yönelik bir roman olduğu için Kırım Tatar kültür öğelerine neredeyse değinmemiştir. Ancak fark ettiğimiz kültür unsurları komünizm zamanında yok etmek istenilen unsurlardır. Burada elbette ki kültür unsurları içerisinde çok önemli yere sahip olan dinden bahsetmemiz gerekmektedir.

Şevki Bektöre bütün SSCB ve ona dâhil olan Kırım'da Kırım Tatarlarında o zamana kadar güçlü olan din kültürünü, din anlayışını, dinin getirdiği ahlaki değerlerini nasıl yok etmeye çalışıldığını birçok yerde anlatmıştır.

Neredeyse bir asra yakın uygulanan dini baskılara rağmen Kırım Tatarları yine de dini değerlere mümkün olduğu kadarıyla bağlı kalmaya başarabilmiştir. Kırım Tatarlarının 20.yy. başlarında dine olan hassasiyetinin daha iyi anlaşılabilmesi için, Kırım arşivinde bulunan raporlardan elde edilen bilgilerden hareketle şu iki örneği getirmenin kâfi olacağını düşünüyorum. 1901'de Kırım valisine sunulan raporlarda şöyle yazılmıştır:

“Kırım Tatar acemi erlerin Rusya'da bulunan askeri birliklere gönderilmesi, onlara domuz eti yedirilmesi, Müslüman din adamlarının olmaması nedeniyle öldükleri zaman cenazeleri dine uygun yapılamaması, köpek gibi çukurlara atılarak gömülmesi, Tatarların Türkiye'ye göç etme nedenlerinin başında gelir”²⁸⁶.

Yine 1901 yılındaki raporda, Ali Abdureşit oğluyla yapmış olduğu soruşturmasında ailenin vatandan göç etme nedenlerini şöyle açıklar: *“Türkiye'de neyle karşılaşacağımı bilmiyorum, ama oğlumun bizim dinimizin kurallarını çiğnemesini istemiyorum”²⁸⁷.*

Yirminci yüzyılın başında Kırım Tatarları çocukların dini yaşayabilmeleri ve bu hassasiyetlerini kaybetmemeleri için vatani terk etmeyi göze alıyorlardı.

Romanın başkahramanı olan Şevki Bektöre, imkânlar ölçüsünde dinin kurallarına uymaya çalışan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam kültüründe olan ve Kırım Tatarlarında da uygulanan erkek çocukların sünnet edilişi, komünistler tarafından yasaklandığında, Şevki Bektöre karısından çocuklarının sünnetini Türkiye'ye

---

²⁸⁶ Kırım Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi (KÖCDA), fond 26, opis 3, delo 194, list 7.

²⁸⁷ KÖCDA, fond 26, opis 3, delo 194, list 53.

gittiklerinde orada yaptırmasını ister. Bunun yanı sıra çocuk bahçesinde oğullarına karşı uygulanan allahsızlaştırma politikasına karşılık evde Allaha inanmalarını ister ve Allah sevgisini aşılır.²⁸⁸

4.5. İslamcı Kırım Tatar Romanı: *Kırımlı Murat Destanı*

Hasan Nail Canat'ın *Kırımlı Murat Destanı* eserinde Kırım Tatarlarının kültürünü anlatan ifadeler rastlanmamaktadır. Roman ağırlıklı olarak İslâm düşüncesini taşımaktadır.

4.6. II. Dünya Savaşının Mazlumu Kırımlılar: *Kırım Kan Ağlıyor*

Yavuz Bahadıroğlu, *Kırım Kan Ağlıyor* romanında, daha çok Kırım Tatarlarının II. Dünya Savaşında iki ateş arasında kalmalarını; yani Almanlarla Ruslar arasında kaldıklarını anlatır. Eserde, savaş esnasında ve sonrasında Müslümanların komünistlerden çektiği zulümler, savaş sahneleri vs. türden tarihi olayların işlenişi ağırlıklı olduğundan dolayı Kırım Tatarlarına has kültür unsurları romanda yer almamıştır.

4.7. Rus Soykırımının Destanı: *Kırım Türk'ün Dramı*

Ali Gündüz'ün *Kırım (Türk'ün Dramı)* romanında Kırım Tatarlarının İkinci Dünya Savaşında çektikleri zulüm anlatılmaya çalışılmıştır. Yazar daha çok Rusların Kırım'da yaptıkları soykırım ve amansızca katliamlara odaklanmış, romanda Kırım Tatar kültür unsurlarına neredeyse hiç yer vermemiştir. Karşımıza çıkan kültür unsuru diyebileceğimiz hususlar sadece Kırım Kültüründe değil bütün Müslümanlarda var olan kültür unsurlarıdır. Örnek olarak, Kırım Tatarlarında gördüğümüz, ama aynı zamanda bütün Müslümanların bir geleneği olan ölümlerin ruhuna Kur'an-ı Kerim okuyarak hediye etme geleneğini kaydetmemiz mümkündür. Alparslan mezarlığa gider, orada annesi ve bütün şehitlerin ruhlarına Kur'an-ı Kerim okuyarak hediye eder.²⁸⁹ Bununla birlikte yine de sadece Kırım Tatarlarında değil birçok Müslümanlarda olan hasta ziyaretine gitme ve taziye gitme âdeti de karşımıza çıkmaktadır. Süleyman amca ve Hacer hanımın defin işinden dönen halk Alparslan ve Sultan'a taziye ziyaretine gelirler.²⁹⁰

---

²⁸⁸ Bektöre, ss. 47-48.

²⁸⁹ Gündüz, s.93.

²⁹⁰ Gündüz, s.61.

4.8. Hatıraların Işığında Gerçekler: *Kırım Kurbanları*

1969 yılında Mehmet Coşar ve Mehmet Pişkin tarafından yazılan *Kırım Kurbanları* romanı 1954 Rusya'dan kaçabilen Osman Karabiber'in "*Kırımlı Bir Türkün Rusyadaki Maceraları*" hatırat eserinin romanlaştırılmış şeklidir. Genel olarak roman Sovyet karşıtı ve antikomünizm propaganda dilini, roman dili ve genel olarak bir hatıratın roman haline getirmeyi beceren bir anlatıma bir türlü dönüşemiyor. Romanda zaman, mekân gibi unsurlara nasıl dikkat edilmiyorsa kültür unsurları da ihmal edilmiştir. Romanda Kırım Tatarlarına has kültür unsurları romanda yer almamıştır.

4.9. Zulmün Son Perdesi: *1944 Arabat Türkleri*

Murat Soysal'ın yazmış olduğu *1944 Arabat Türkleri* romanında Kırım Tatarlara ait kültürel öğelere rastlanmamıştır.

BÖLÜM 5: ROMANLARDA KIRIM TATARLARININ SORUNLARI

5.1. Siyasi Sorunlar

5.1.1. Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Himayesinden Çıkması ve Rus İşgali

Osmanlı tarihinde Kırım'ın her zaman ayrı bir yeri vardır ve Kırım Osmanlı'nın kaybettiği ilk Müslüman toprağıdır. Osmanlı Kırım'ı imzaladığı 1744 Küçük Kaynarca Anlaşmasıyla kendi himayesinden çıkartmış olsada, siyasette bu güne kadar hep Kırım'a önem vermiştir. 1783 yılında Rusya'nın resmen Kırım'ı istilâ edişi, Osmanlı toplumu için ciddi bir travma oluşturur. İncelediğimiz romanlarda Türk yazarlarda bu travmayı, parlak geçmişine sığınma psikolojisi şeklinde görmek mümkündür.

Burada ilk olarak Namık Kemal'in *Cezmi* romanını örnek göstermemiz yerinde olur.

Her ne kadar romanın ismi *Cezmi* olsa da, romandaki asıl kahraman Kırım Kalgay'ı (şehzade) Adil Giray'dır. Romanda Adil Giray son derece cesur, güçlü ve Osmanlı Devleti'nin istikbali için canını feda edebilecek bir karakter olarak sunulmuştur. Bu da tesadüf değildir, çünkü Namık Kemal romanını tam "*kriz halindeki bir toplumsal yapının çöküşünün engellenmesi için gerekli dayanak noktalarını sunan bir edebi-siyasal proje*"²⁹¹ olarak yazılmıştır. Namık Kemal'in mektuplarından öğrendiğimize göre *Cezmi*, 1878 yılı yazında yazılmaya başlanmıştır; 1880 yılında romanın ilk cüzü basılmış, 1881 Ağustos'unda da eserin yazımı tamamlanmıştır²⁹². Romanın yazımına 93 Harbi'ne (Osmanlı-Rus) savaşı son veren Berlin Anlaşması'yla (13 Temmuz 1878) aynı dönemde başlanması manidardır. Osmanlı toplumu için ciddi bir travmayı ifade eden 93 Harbi ile Osmanlı'nın büyük toprak kayıplarının yanı sıra dinsel farklılıklara dayalı sorunlar şiddetlenir, etnik farkındalık kimliğin asıl ögesi olarak öne çıkmaya başlar ve böylelikle imparatorluğun çeşitliliğini Osmanlı kimliği etrafında yan yana getirecek Osmanlıcılık İdiolojisi işlerliğini kaybeder.²⁹³ *Cezmi*'de artık o dönemde çoktan Rusların eline geçen Kırım'dan bir kahraman seçilmesi ve onun "*Türk bayrağın*

---

²⁹¹ Fatih Altuğ, "İstinat Duvarı Olarak Cezmi: Tarihe Müstenit Hikaye" *Edebiyatın Omzundaki Melek, Edebiyatın Tarihle İlişkisi Üzerine Yazılar*, Yayına Hazırlayan: Zeynep Uysal, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.149.

²⁹² Ömer Faruk Akün, "Namık Kemal'in Kitap Halindeki Eserlerin İlk Neşriyatı" *Türkiyaz Mecmuası* 18 (1973-1975): 55-56 Aktaran: Altuğ, a.g.m. s. 158.

²⁹³ Kemal H. Karpat, *İslâm'ın Siyasallaşması* çev. Şiar Yalçın, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004, ss. 271-271, Aktaran: Altuğ, a.g. m., s. 158.

gölgesine sığınmak”²⁹⁴, “Bizim için en büyük şeref, Osmanlı devletine hizmet etmek”²⁹⁵ gibi idealleri etrafında şahsiyetini şekillendirme çabası çöküş psikolojisi içerisinde Osmanlı aydınının parlak geçmişine sığınmasını ifade eden bir tavrın sonucudur.

Romanda Kırım Hanlığı hakkında şöyle cümleler geçmektedir:

“... Kırım Han’larından “Devlet Giray” ikinci saldırısında Moskova civarını teslim almaya kadar ileri gitmiş, yüz sene sonra gelecek bir imparatora daha o zaman bir ibret dersi vererek, Moskova’yı yakan Prusya’lı General Konozof’a daha o zamandan ders alması gereken bir örnek göstermiştir. Bu kahraman adam, insan yapısı olan kocaman bir yanardağ gibi patlamıştı. Babür Han, büyük dedesi olan ve zaferlerinin çokluğuna ve ihtişamına bakılarak dünya fatihi sayılan Timur’un yüz binlerce asker ve bin bir türlü zorluklarla aldığı Hindistan’ı, sadece on beş bin kişilik bir ordu ile, ordusundaki askerlerin sayısı yüz binlerle ölçülen bir düşmandan teslim almış, o bölgede o zamana kadar gelmiş geçmiş dünyanın en büyük İmparatorluğunu yani Türk-Moğol İmparatorluğunu yine o asırda kurmuştu”²⁹⁶, “Kırım hanlığı o dönemde İslam Dünyasının büyüklerinden sayılıyordu ve Osmanlı İmparatorluğu’nun kuzeyinde kurulmuş ve ona kalkan olan büyük bir ordu gibiydi.”²⁹⁷

Kırım Hanlığı’nın Osmanlı himayesinden çıkması ve Rusya tarafından zapt edilmesi sorununu tamamı ile romana yansıtan Sevinç Çokum’dur. Romanın ilk sayfalarında “Felekzede Ârif Çelebi Sözüne Şöyle Başladı” kısmında bu olayları özetleyerek okuyucuya sunar:

“Tatar cengâverleri, Ruslara göz açtırmaz, onar girdikleri delikten yüz gösterecek olsalar, tez, bu yiğitler atlarını onlara doğru yürüttüler mi, o saatte korkularından diz çökerlerdi. Onun için Rus prenslerinin Saray Vilâyetine gelip yüz sürmeleri âdet olunmuş idi. Kırım Hanlığı, Altınorda Devletinin bir parçası olup, Timur istilâları ile devlet dörde bölününce ortaya çıkan hanlıklardan birisidir. Evvel zamanında Kırım Hanlığının sınırları, Tuna’dan, Ural’a kadar uzanır idi. Buralarda bir miktar Rum, İtalyan, Ermeni ve Yahudi de oturmakla birlikte, asıl sahibi Türk idi. Timur zamanında ise, Keefe şehrine Cenevizliler yerleşmiş olup, Gemileleriyle mal alıp götürmüşlerdir... Fatih Sultan Mehmet Han, işte bu Cenevizlileri, Kırım limanlarından söküp atmayı düşünürdü... Tanrı öyle istediği için, Fatih Sultan Mehmet, cümle kâfire baş eğdirdi. O zamanlar, Kırım Hanlığının başında bulunan Mengli Giray ile kardeşinin arasında taht yüzünden geçimsizlik zuhur etmişti. Mengli Giray, dara düşünce, Fatih, Gedik Ahmet Paşa’yı ve gemilerini Keefe’ye gönderdi. Keefe kal’aları bütün zaptolundu. Cenevizlilerin adı da Bahr-i Esved’den silindi. Ondan sonra Osmanlı Devleti ile Kırım Hanlığı kucaklaşmış oldular. Amma, Moskof, araya bir kara çalı gibi girip, can ile canân kâh elele tutuşup, kâh ayrı düştüler. Sonunda Çariçe Katerina’nın hükmü ile Kırım’a hileli yoldan el kondu. O günden sonra yüzü gülmeyen Kırım Türk’ü öz

²⁹⁴ Kemal, *Cezmi*, s. 182.

²⁹⁵ Kemal, s. 112.

²⁹⁶ Kemal, ss. 25-26.

²⁹⁷ Kemal, s. 33.

vatanından hicret etmeye başladı. Bu hicret hadisesi yıllarca sürmüş olup, yürekler acısındır... ”²⁹⁸

Hilal Görünün’ce romanındaki bütün Kırım Tatar kahramanları istinasız Kırım Hanlığı’nın özlemi içerisindeyler. Kuyumcu olan Samuel altın, elmas, yakut, inci, mercandan yapmış olduğu küçük Bahçesaray maketini Giraya göstererek şöyle der:

“-Bahçesaray hayal oldu beyim, dedi. Sen ne söylersin? Hani nerde hanlarınız, hani nerde o ihtişamlı devir? Git de kavukları kırılmış mezarlara bir bak! O giraylar öldü, mezar taşları paramparça oldu. Ben hayalimdeki Bahçesaray’ı bu taşlara döktür. Hakikisi orada. Git gör. Harap, viran... Şimdi söyle hangisi daha değerli?”

-Bu harabolmuş Bahçesaray benim için daha değerlidir usta. O benim öz toprağımdır....

Şu bahçelerde, şu avlularda hayat ve ölüm birbirine karışmıştı. Birkaç adıma o saltanatlı günlerden, türbelere, mezarlara varılıyordu. Ama şimdi Hansaray’ı da bir mezar gibi sessizdi. Bahçeni vahşi bir yeşil sarmıştı. Yeniden Samuel’in sesini işitti. “Hani nerde hanlarınız?... ”Giray gözlerinin altın suyuna batmış pencere kafeslerine, süslü saçaklarda gezdirdi. Geçmişin sesini duymağa çalıştı. Han divanında toplanacak olanlar, konuşa konuşa şu avluya girerlerdi değil mi? Kalgay²⁹⁹ ve nureddinler³⁰⁰ mirzalar, Karaçibeyleri, Kadıasker, kadı ve müftüler...³⁰¹

Romanda Kırım Hanlığının yeniden oluşması ve yeniden Osmanlı Devletine bağlanması için elinden geleni yapan Nizam Dede torunlarına ve köy çocuklarına özellikle Kırım Hanlarının isimlerini verir, onlara Osmanlı askerlerine yardım etmelerini ister.

“Halime’nin bir oğlu olmuştu. Rustem hoca, “Adını Nizam Bey koysun.” Diye haber göndermişti. Nizam Dede, “Bu balaay bilmem ki nasıl bir ad koymalı..” diye düşünüyordu. Hangi isim aklına gelse, “Yok, bu olmaz” diye vazgeçiyordu. Bu balanın adı, babasının yiğitliğine yaraşır bir ad olmalıydı. Düşündü, taşındı. Hanların adlarını teker teker aklından geçirdi. Mengli, Saadet, Sahip, Devlet... “Sahip ve devlet.” diye tekrarladı. “Tamam!” dedi. “Torunumun adı Nurdevlet. Bu balanın adı da Sahip olsun!”

Yavuz Bahadıroğlu da *Kırım Kan Ağlıyor* romanında kahramanlarını konuşurarak Kırım Hanlığının büyüklüğünden, ardından da Rusya tarafından zapt edilmişinden söz eder:

“Bir büyük ecdadımız varmış, bir ulu devlet kurmuşlar Kırım’da. Ama ne devlet! Yarımada sınırlarından taşmış taşmış da Orta Asya’ya doğru kanat açmış Kırım Hanlığı. Rusya’yı dize getirmi. Sonra ne oldu? İç ihtilâller yüzünden bölündü, bölündü. Ufalandı iyice. Takattan düştü. Nicedir dış geçiremeyen düşmanları, zayıf

²⁹⁸ Çokum, ss. 14-15.

²⁹⁹ Kalgay: Birinci veliaht

³⁰⁰ Nureddin: İkinci veliaht

³⁰¹ Çokum, ss. 61-62.

ânını yakalayıp dört yandan sardılar. Sağından kopardılar, solundan kopardılar.”³⁰²

“1783 yılında Kırım Hanlığının talihi dönmüş, kötü kaderinin başlangıcı bu tarih olmuştu. Rusya Kırım’ı o tarihte istilâ etmişti. Ezilmişliğin, horlanmışlığın zehir acılığındaki tadını o tarihten sonra tatmaya başlamıştı Kırımlı. Rusya’da Çarlar değişmişti. Rusya’da idareler değişmişti, idare şekilleri değişmişti, hatta rejim bile değişmişti de, Kırım’ın kaderi bir türlü değişmemişti. Ha Çar olmuş, ha Lenin; ha Çarlık olmuş, ha komünizm yahut faşizm. Değişen, iyiye doğru gelişen bir şey yoktu Kırım için. Hepsi bâkir toprakları arzuluyor, iştahlarını Kırım portakalı, Kırım mandalinası ile bastırmak istiyordu.”³⁰³

Romanın devamında Yavuz Bahadıroğlu kahramanlardan doktor Hasan Halit’i düşündürerek, Rusya’nın Kırım’ı işgalinden sonra Kırım Tatarlarına yönelik infaz etme politikasını dile getirmiştir:

“Ruslar Kırım’ı işgal ettikleri günden itibaren Kırım Türkleri üç koldan tasfiyeye geçmişlerdi.

1. Kültür yoluyla tasfiye
2. Cebrî sürgün yoluyla tasfiye
3. Yok ederek tasfiye.

Kültür yoluyla tasfiyenin hem uzun zaman alacağını, hem de bütün baskılara rağmen köklü bir dinî terbiye almış olan Kırım Türklerine bunu uygulamanın imkânsızlığını kısa zaman içinde anlayarak ikinci ve üçüncü yoldan kestirme gittiler. Zaman zaman sürgün ve sık sık tekrarlanan katliamlar, yinede, Kırımlının gözünü yıldırmadı. Bu sefer “burjuva milliyetçisi” damgasını vurdular ve topyekûn Sibiryaya sürgün için, “Nazilele yardımcı oldunuz” bahanesini icat ettiler.

“Hepsi bahane,” diye mırıldandı, düşüncelerinin burasında. “Sovyetleri Birliğinin gayesi Rusya’daki Türk yurtlarını sömürmek...”³⁰⁴

Nermin Bezmen *Kurt Seyt & Shura* romanında 1892 yılındaki Kırım’ın Aluşta kasabesindeki olaylara geçmeden önce Kırım Hanlığı’nın Osmanlı Himayesinden çıkışı ve Rus işgali hakkında şunları söyler:

“Kırım, 1475’ de Osmanlı Türkleri’nin eline geçince, daha evvel o bölgeye yerleşmiş olan Tatar Türkleri, Osmanlar’a bağlanarak, Kırım Hanlığı’nu kurmuşlardı. Başkentleri Bahçesaray’dı. Üç asra yakın bir zaman, Karadeniz bir Türk gölü olmuştu. Osmanlı’nın gücü, Kırım’ın huzurunu sağlarken, Kırım Hanlığı da, Osmanlı’nın Rusya cephesinde gözü, kulağı olmuştu. Ancak, Karadeniz’den ve Osmanlı ülkelerden bir türlü vazgeçemeyen Ruslar, her fırsatta bu arzularını gerçekleştirmek için uğraşmışlardı... Osmanlılar’a karşı kurulan Kutsal İttifak’a katılarak Azak kalesini almış, Karadeniz’e inme hayâllerinin ilk adımını gerçekleştirmişti... 1774’de Küçük Kaynarca anlaşması ile, Ruslar savaşta aldıkları yerleri geri vermekle beraber, Karadeniz’de donanma bulundurmaya,

³⁰² Bahadıroğlu, s. 46.

³⁰³ Bahadıroğlu, s. 195.

³⁰⁴ Bahadıroğlu, s. 197.

Osmanlı topraklarında yaşayan Ortodokslar üzerinde siz sahibi olmaya hak kazanmıştır ve Osmanlılar'ın, Kırım'ı bağımsız bir devlet kabul etmeleri şartını da anlaşmaya ilâve ile, esas amaçlarını uygulama fırsatını yaratmışlardı. Kırım'ın bağımsızlık adı altında, Osmanlı İmparatorluğu'ndan idari yönden ayrılması, Rus donanmasının da Karadeniz'de adeta kale kale görevi üstlenmesi, 1983'de kaçınılmaz sonucu getirmiş ve Rusya, Kırım'ı Çarlık topraklarına katmıştı. O tarihte dek çalkantılarla dolu olan Kırım ve Kırımlı'nın kaderi, o tarihten itibaren Rusya'nın eline teslim olmuştu."³⁰⁵

Görüldüğü gibi, romanın zaman dilimi ne olursa olsun, yazarlar Osmanlı için son derece mühim olan Kırım Hanlığından muhakkak bahsederler.

5.1.2. Osmanlı Topraklarına Göçler

Romanlarda karşılaştığımız sorunlardan birisi de Kırım Tatarlarının göç sorunudur. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinden sonra ülkeye yoğun bir şekilde Slav ve diğer gayri Müslim unsurların iskânı ve köylülerinin topraklarının ellerinden alınması Kırım Tatarları için büyük bir problem oluşturdu. Gerek bu nüfuz nakli ve ekonomik sıkıntılar, gerekse yabancı bir toplumun baskısından kaynaklanan dinî, idarî ve psikolojik sıkıntılar, Kırım Tatarları'nın kitleler halinde ülkelerini terk ederek Osmanlı Devleti'ne göç etmelerine yol açtı. Bu göçler özellikle Osmanlı-Rus savaşlarının hemen sonrasında şiddetlenmekteydi, çünkü Osmanlılar'a yardım edecekleri ve Ruslar'ı arkadan vuracakları gerekçesiyle Kırım Tatarları büyük baskılar altına alınmaktaydı.³⁰⁶

Sevinç Çokum *Hilal Görününce* romanında 1853-1856 Kırım Savaşı sonrasında gerçekleşen en büyük ve en yıkıcı göç dalgasının sebeplerini romanın kurgusunu oluşturarak tek tek açıklamaktadır. Burada Kırım Tatarlarının müteffik devletlerle işbirliği yaptığını önüne sürerek insanları öldürme, Kırım Savaşı esnasında ve sonrası anti-Tatar havasına bağlı olarak, pomesçiklerin³⁰⁷ (romanda bu görevi İgor Grigoroviç üstlenir) Kırım Tatar köylülerini sömürmeleri ve topraklarını gasp etmeleri, Kossakların Kırım Tatar köylerini yıkma ve yakma gibi hadiseler romanda göçlerin sebeplerini oluştururlar.

Romanda Nizam Dede oğlunun göç etme isteğine şiddetle karşı çıkar:

---

³⁰⁵ Bezmen, ss. 58-59.

³⁰⁶ Kırımlı, İ.A. s. 458.

³⁰⁷ Büyük toprak ağası

“-En iyisi bala çağayı³⁰⁸ toplayıp, bu illerden göçeyim. Ötekiler nasıl gittilerse ben de gideyim.

-Nereye ey şaşkın?

-Elbet, gidecek bir yer bulurum. Bir gemiye biner, kendimizi karşıya atıveririz.

-Ben dağlanı birleştirmek isterken, sen nereye gideceksin, ey sefil? Sana Giray adını yanlış mı taktık, söyle!’... Bir daha hicretten söz etme sakın! Çünkü burası senin gözüni açtığın toprak. Cedlerinin türbeleri bunu sana anlatmıyor mu? Her gün elini sürdüğün toprak bize yabancı mı bir bak! Toprak bize benziyor, dağ bize benziyor, ırmak bize benziyor. Böyle olmasa, vaktiyle giderdim. Hiç durmaz, giderdim’’³⁰⁹.

Daha sonra Rus zulmünden bıkan Bahtlı Bey Giray’la konuşurken göç etmek istediğini açıklar, ancak Giray Kırım’ın bir gün yine istiklâline kavuşacağını ümit ettiğini ve göç etmeyeceğini söyler:

“Bahtlı Bey parmaklarını suda oynatarak,

-Bana kalsa, buralarda bir gün durmam, dedi.

-Nasıl?

Bahtlı Bey, gözlerini Giray’dan kaçırarak,

-Bana kalırsa, hatunumu ve çocuklarımı alıp karşıya geçerdim. Elimde zenaatım da var. Elbet ekmezsiz kalmazdım.

Giray sararıp dökülmüş bir yaprağı avucunda eserek,

-Ben gitmem, dedi. Çünkü burada doğdum. Çocuklarım da burada doğdular. Burada büyüyecekler, burada okuyacaklar. Ben bu toprağı bırakmam Bahtlı Bey. Belki bir gün Kırım, istiklâline kavuşur. Bir ümit işte.

Bahtlı Bey dudak büktü.

-Ben o kadar ümitli değilim, dedi. Moskof yalnız toprağımızı değil, ruhumuzu da almağa çalışıyor. Ruhumuzu...’’³¹⁰

Nermin Bezmen *Kurt Seyt & Shura* romanında 1917 İhtilâli esnasında Kırım Tatarlarının Türkiye’ye sığınmalarını ele alır. Başkahraman olan Kurt Seyt, akrabaları ve arkadaşları Bolşevik zulmünden dolayı Türkiye’ye göç ederler.

Yavuz Bahadıroğlu *Kırım Kan Ağlıyor* romanında ise Kırım Tatarlarının II. Dünya Savaşı esnasında gerçekleşen göçlere değinmektedir. Romanda komünistlerin zulmünden kaçan Dursunbey köyünün halkı Dobruca’ya, oradan da Türkiye’ye sığınmaya niyetindedir.

---

³⁰⁸ Bala çağa - çocuk çoluk

³⁰⁹ Çokum, s. 33.

³¹⁰ Çokum, s. 160.

“Yola çıktıklarından bu yana on iki kişi ölmüş, dokuz kişi de hastalanmıştı. Kadını, erkeği, çocuğu, ihtiyarıyla altı yüz kişiyi bulmuşlardı. Ahmet Cahit izini kaybettirdikten sonra Dobruca’ya göçmeye düşünüyor, bir müddet sonra da Türkiye’ye sığınmak istiyordu. Hiç değilse kendisine güvenerek ardından gelenleri kurtarabilse mesut olacaktı. Nefsizi düşünmüyordu. Düşündüğü tek şey kafilenin emniyeti idi. Bu emniyeti temin edebildiğinde bir inansa hemen geri döner, başına yeni adamlar toplar ve Bolşeviklere karşı başlattığı savaşa devam ederdi.”³¹¹

Otobiyografik özelliği taşıyan *Volga Kızıl Akarken* eserinde ise Şevki Bektöre’nin kendisi küçük yaşta iken ailesiyle birlikte Kırım’dan göç eder. Ancak 1918 senesinde eğitim alanında hizmet etmek amacıyla Kırım’a döner.³¹²

Ali Gündüz’ün *Kırım (Türk’ün Dramı)* romanındaki:

“Bu insanlar «özgürlük» ve «eşitlik» isteyen insanların özlediği Rusya rejimi olan komünizm yani sosyalizmden kaçıyor. Bu zavallı insanlar yine kurtulamadı sosyalizmin elinden... Kara yolu ile kaçanlar Stalin’in zulmüne uğradı. Kızıl partizan çetelerinin saldırısına maruz kalarak telef oldular. Deniz yolu ile gidenler ise, Rus uçaklarının zulmüne uğradı. Kimi açlıktan, susuzluktan öldü. Romanya’ya iltica için yola çıkmış 15 bin kişiden Romanya’ya 2 bin kişi ancak varabilmişti. Komünist cellâtlar 13 bin Türk’ü yolda helâk etmişti... Moskof baykuşları sadece Romanya’ya iltica eden Kırımlı Türklerinden 13 binini imha etmişlerdi.”³¹³

cümlelerle insanların göç esnasındaki kayıpları ifade etmeye çalışmıştır.

5.1.3. Kırım Tatar Askerlerinin Rus Birliklerinde Savaşması

1856-1862 yıllarında gerçekleşen kitle halindeki göçlerden kendini toparlayamayan Kırım’da, 1870 senesinin ortalarında yeni bir göç ateşi tutuşmuştur. Bu sefer göçlerin sebebi genel askerlik yükümü kanununun konulmasıdır. Askerlik çağına girmiş olan Kırım Tatarları için bu genel askeri birliğinde hizmet etmek anlamına geliyordu. Önceki Müslüman askeri birliklerinde yapabildikleri dini ibadetleri artık yapamayacaklardı. 1 Ocak 1874’de çıkarılmış bir kanunla Kırım Tatarları da mecburî askerliğe tabi tutulmuşlardır.

Kırım Tatar askerlerinin Rus birliklerinde savaşma sorununu Nermin Bezmen’in *Kurt Seyt & Shura* romanında görmemiz mümkündür. Romandaki Kırım Tatar kahramanları Rus-Japon Savaşı (1904-1905) ve 1. Dünya Savaşındaki Rusya’nın Doğu Cephesi’nde Karpat Operasyonu olarak adlandırılan savaşlarda yer alırlar (1915).

---

³¹¹ Bahadıroğlu, s. 142.

³¹² Bektöre, s. 9.

³¹³ Gündüz, s. 97.

Rus-Japon savaşının en kanlı muharebeleri, Uzak Doğu'daki Rusların kontrolündeki Port Artur limanı ve civarında meydana gelir. Kara ve deniz muharebeleri şeklinde cereyan eden bu savaşta Rus ordusu saflarında askere alınan binlerce Kırım Tatarı da savaşmak mecburiyetinde katılır. Kırım Tarihi üzerinde çalışan G. Sigayöva şöyle yazmaktadır: “*Rus Japon savaşı esnasında birçok Karaim ve Kırım Tatarının cesurca savaşta yer aldığı herkes tarafından bilinen bir gerçek olsa da Sovyet zamanında bunlardan bahsedilmesi mümkün değildi.*”³¹⁴

Kurt Seyt & Shura romandaki ilk bölümler Rus-Japon Savaşı etrafında şekillenir. Eserin baş Kahramanı Seyit’in çocukken babasıyla 1904 yılında St. Petersburg’a gelişi, askeri okula kaydı yapılırken babasının okul müdürüyle savaş hakkındaki konuşmalarından babasının da o savaşa katılacağı öğrenmesi,³¹⁵ babasıyla vedalaşması, onu bir sene boyunca istasyonlara gidip bekleyişi³¹⁶ gibi bir takım hadiseler, savaşın insanlar üzerindeki psikolojik etkilerini, maddi ve manevi yıpranmalarını anlatmaktadır.

I. Dünya Savaşında ise Kırım Tatar askerlerinin çoğunluğu Batı Cephesi’nde bulunmuş ve çoğunlukla Avusturya-Macaristan ordularına karşı savaşmışlardır. Romanın başkahramanı olan Kurt Seyit, onun yakın Kırım Tatar arkadaşları olan Osman ve Celil I. Dünya Savaşındaki Rusya’nın “Karpas Operasyonu” veya “Galiçya Cephesi” olarak adlandırılan savaşa katılmışlardır. Romanda bu olaya bir bölüm ayrılmıştır.³¹⁷ Aslında burada yazar Kırım Tatarların ve Osmanlı Türklerinin birbirleriyle savaşmak mecburiyetinde kaldığı trajediyi ele almıştır. Cephe sırasında bir kaza sonucunda Kurt Seyit yaralanır ve savaş devam ederken yaralananların arasında baygın halde iki hafta yatar. Uyandığında doktordan Rus ordusunun ele geçirdiği esirlerin arasında Türklerin de olduğunu öğrenir ve bu kazaya uğrayıp ta soydaşlarını esir almak utancından Tanrı’nın onu korunduğunu düşünür.³¹⁸

II. Dünya savaşını konu edinen romanlarda ise Kırım Tatarlarının Kızıl Ordu saflarında Almanlara karşı savaşma mecburiyetinde kaldıklarını görmekteyiz. Bunu en güzel şekilde Murat Soysal *Arabat Türkleri* romanında yansıtır. Dört yıl Kızıl Ordu saflarında

---

³¹⁴ V. Sigaeva, “Kımskiye Karaimi i İh Vklad v Mnogonatsionalnuyu Kulturu Rossii i Krıma”, *Kultura Narodov Priçernomorya*, Simferopol: Eylül,1998, ss. 251-254.

³¹⁵ Bezmen, s. 81-132.

³¹⁶ Bezmen, ss. 133-146.

³¹⁷ Bezmen, ss. 189-209.

³¹⁸ Bezmen, ss. 206-207.

Almanlara karşı savaşan Ramis köye döner. Ancak onu da diğer köylülerle birlikte sürgüne gönderirler:

“Ne istiyorsun asker?” dedi. Bu söz üzerine Adker Ramis’in yakasından tutarak çekmek istedi ama Ramiz daha güçlü çıkınca ters oldu. Ramis elindeki silahı Askerin gırtlığına dayadı: “Ne var? Ne istiyorsun yoldaş?” dedi. Bu defa sesi çok gürdü ve gözlerindeki öfkeyi askerin gözlerinin en derin yerine boşaltmıştı. Asker çok korkmuştu. Karşısında bu şekilde direnen, hem de elinde silahını gırtlığına dayayan birini görünce: “Ben sadece emirleri yerine getiriyorum yoldaş. Söyleneni yapıyorum. “Ramis: “Söylenen ne?”

“Sizi evlerinizden çıkartmak.”

“Git komutanına söyle, bu evde söyleneni yapacak adam yok. Yeni geldim cepheden. Dört yıl Almanlar’a karşı savaşım. Git söyle komutana.” Diyerek, askeri bahçeye doğru ittirdi.”³¹⁹

Romanda köydeki bütün Kırım Tatar erkeklerin savaşa toplamaları ve bunun insanların üzerindeki psikolojisi de yansıtılmıştır. Ravel Dede’nin oğlu savaşa alınır, geride babasını her gün bekleyen Nazan gelini ve Mükail torunu kalırlar.

“Neymiş Rus Askerlerin derdi. Yine savaşa, adam götürmeye gelmişler! Hani kazanıyorlardı? Radyolardan, her gün zafer marşları dinletiyorlar, nutuklar atıyorlar. Kim kaldı ki burada da geliyorlar? Mükaili mi götürecekler? Başka kim kaldı? Aba ağlamaya başladı. Hıçkırarak ağlıyordu. Komşu kadın abaya sarıldı. Kadın da közyaşlarını tutamayıp komşusuyla birlikte ağlamaya başlamıştı”³²⁰

Romanda Kırım Tatar erlerinin savaşa alınmaları ve bunun kadınlar üzerindeki etkisini Nazan üzerinden yansıtılmıştır:

“Aba?”

“Evet.”

“Babam ne zaman gelir?”

Her gün oğlundan aynı soruyu duymaktan, kendisi de beklemekten bıkmıştı. Ne kendisi biliyordu, ne de bilen biri vardı. Herkes gibi içi burkularak bekliyordu işte. Her gün oğluna göz göre göre yalan söylemek zorunda kalıyordu. Oğlunun elinden tutarak mutfığa doğru giderken, artık doğruyu söyleye karar vermişti.

“Allah bilir oğlum ne zaman gelir. Savaşta şimdi o. Söylemesi ne kolaydı. “Savaş”. Günlerdir bomba sesleri, silah sesleri, ne olu ne olacak endişesi. Bugün kimin ölüm haberi gelecek. Kaç kişi ölmüş olacak. Her gün yürekler kabarıp kabarıp iniyordu!”³²¹

“Nazan Sabah erkenden kalkarak camiye gitti. Caminin dış avlusunda bulunan ölüm ilanlarının bildirildiği panoya baktı. Aslında panodaki ölen insanların isimleri ilk zamanlar yazıldığı gibi kalmıştı. Oda biliyordu bunu. Yazılar silinmeye

---

³¹⁹ Soysal, s.103.

³²⁰ Soysal, ss. 19-20.

³²¹ Soysal, ss. 17-18.

yüz tuttuğu panoda, kocasının adını görememek rahatlatıyordu onu. Kocasının adı yine yoktu işte. İçi rahatlamıştı. Her sabah görev edinmişti panoya bakmaya tüm kadınlar gibi. Her gün panoya yaklaştıkça dizleri titrerdi Hazan'ın. Panoda aradığını bulayınca da sevinçle evine dönerdi.. Evinden çıkıp panoya ilerlerken yol bitmez ama panoda aradığını bulamayınca evinin yolu çabuk bitiverirdi.”³²²

II. Dünya Savaşı bittikten sonra Kırım Tatar subay ve astsubaylardan oluşan kalabalık bir grup vatanlarına dönüp ailelerini bulamayınca Akmescit'te toplanarak hükümetten ailelerinin geri getirilmesini talep etmeye başlamışlardı. Haber hemen Moskova'ya bildirildi. Oradan gelen yazıda, Tatar askerlerinin öldürülmesi emir verildi.³²³

Bütünü ile konusu II. Dünya Savaşı Kırım Tatarlarının durumunu ele alan *Kırım Kan Ağlıyor* romanında, Yavuz Bahadıroğlu Kızıl Orduda savaşmasına rağmen sırf Kırım Tatarı olduğu için öldüren askerlerden sözeder:

“Uzun bolu, çakır gözlü bir yiğitti. Faşistlere yardım ettikleri gerekçesiyle kurşuna dizilmiş binlerce Kırmıtlı Türkün arasında babası ve ağabeyi de bulunuyordu. Unutamıyordu o günü. Sabahın erken saatlerinde kabileler halinde toplamışlar, şehir meydanına dizmişler, basmışlardı kurşunu. Oysa babasının Sovyet hükûmeti tarafından verilmiş üç madalyası vardı. Gûyâ bu madalyalar üstün hizmet mânâsını taşıyordu. Üstün hizmetini bir kurşunla noktalamaya neden lüzum görmüşlerdi, genç adam bilmiyordu. Bildiği bir şey vardı yalnız: Kızıl rejim bir bahane uydurup Kırım Türklerini sistematik şekilde temize havale ediyordu. Katliyamların ardı arkası kesileceğe hiç benzememekte idi. “Gözünü üstünde kaşın var” diyorlar, yakaladıkları gibi meydana götürüyorlar, ya ipte sallandırıyor veya üstünde nişan tâlimi yapıyordu.”³²⁴

5.1.4. Kırım'da Kızıl Terör ve Yansıması

Karşımıza çıkan diğer sorunlardan birisi de Kırım'da Kızıl Terör'ün esmesiydi.

Kırım'da İhtilâl sonrası Bolşevik hâkimiyetinin tesisiyle birlikte Bolşevik aleyhtarı kimselere karşı şiddetli bir tenkil harekâtına girişildi. Macar Yahudisi tanınmış komünist lider Bela Kun'un liderliğindeki Bolşevik gizli polis teşkilâtı Çeka tarafından yürütülen bu Kızıl Terör'ün binlerce kurbanı arasında yalnızca Beyaz Ruslar değil aynı zamanda sınıf düşmanı veya burjuva milliyetçisi olarak nitelendiren Kırım Tatarları da yer almaktaydı.³²⁵

Saadet Bektöre'nin *Volga Kızıl Akarken* eserinin ilk bölümlerinde Kırım'da yürütülen Kızıl Terör'den ve onun başında olan Bella Kun'dan söz edilir:

---

³²² Soysal, ss. 28-19.

³²³ Dağcı. a.g.e., s. 50.

³²⁴ Bahadıroğlu, s. 30.

³²⁵ Kırmıtlı, İA., s. 460

“Zavallı Kırım... Zavallı masum ve idealist insanlar. Mallarının yağma edilmesi yetmiyormuş gibi suçsuz halk, imha gayret ile kurşuna diziliyor, hunharca öldürülüyordu. Zaten Bolşeviklerin parolası yağma ve imhadan başka birşey değildi. Şehirlerde dehşet havası hüküm sürüyordu. Akmescit’te Puşkin caddesinde karargâh kurmuş olan «Çeka» (Gizli Polis) ve başında Balla Kun, Vrangel ordusuna mensup olanları ve halkı yok etmek için bütün gayretlerini sarfediyorlardı. Bu katliam bir hafta kadar devam etti. ...günahsız insanlar, gece yarısı Akmescit’in doğusunda, Aluşta Yalta şosesi üzerinde Salgır nehri boyunca yer alan meyve bahçelerine götürülüyor, orada kendilerine kazdırılan çukurların başında kurşuna diziliyor, sonra diğer ölüm mahkûmlarına gömdürülüyorlardı.”³²⁶

Nermin Bezmen’in yazmış olduğu *Kurt Seyit & Shura* romanının ana kurgusunu oluşturmasına neden olan asıl konu Kırım’da yürütülen Kızıl Terör sorunudur. Başkahraman olan Kurt Seyit, İhtilal sonrası Kırım’a kaçar, ancak Kızıllar oraya da gelirler. Kurt Seyit Türkiye’ye kaçmaya mecbur kalır. Bundan sonraki olaylar Türkiye’de geçse de, başkahramanın etrafında onun gibi Kızıl Terör’den kaçan Kırım Tatarları yer alır. Yazar bu karakterleri konuşurarak Kırım’da yürütülen Kızıl Terör’den söz eder: “Biz çekilirken Kırım yanıyordu Seyit. Kızıllar artık son kinlerini kustular Kırım’da. Tanrı, geride kalanları korusun.”³²⁷

Kırım Kurbanları ve *Volga Kızıl Akarken* romanlarında yazarlar Kızıl Terör esnasında Kırım Tatarlarının lideri olan Noman Çelebi Cihan’ın da canavarca öldürüldüğünü belirtirler:

“Durum korkunçtu. Kırım tam manası ile anarşi içerisinde bulunuyordu. Bir tarafta kızıl bayraklı Bolşevikler, diğer tarafta kara bayraklı Anarşistler memleketi kana buluyorlardı. Kırım’ın Milli İstiklal Lideri müftü Çelebicihan, ihtilalci matroslar tarafından vahşiyane bir şekilde öldürülmüştü. O sırada Harbiye Nazırı bulunan Cafer Seyitahmet Kızıtaşlı (Kırimer) de bu canavarların elinden kurtulmak maksadıyla Kafkasya’ya geçmiştir. Kırım halkının durumu ise çok ağırdı.”³²⁸

“Bolşevik kuvvetleri kazanır ve Çelebi Cihanı katledilir. Harbiye Bakanı Cafer Seyidahmet kaçmaya muvaffak olur. Bir süre sonra Kırım, Alman kuvvetleri tarafından işgal olunur. Bir müddet sonra, üstün kuvvetlerle saldıran Bolşevikler, kısa zamanda galibiyet kazanırlar ve tamamen Kırım’a hâkim olurlar.”³²⁹

5.1.5. Aydınların Öldürülmesi ve Kamplara Yerleştirilmesi

Kırım’da bir sömürge politikasını yürütmeyi amaçlayan Sovyet Hükümeti, bunu tesis edebilmek için ilk önce Kırım’ın bütün aydın sınıfı yok etmiştir.

---

³²⁶ Bektöre, ss.18-19.

³²⁷ Bezmen, s. 347.

³²⁸ Bektöre, s. 8.

³²⁹ Pişkin, Coşar, ss. 11-13.

Bununla birlikte 1936-1938 yıllarında bütün Sovyet Birliği çapında yürütülen “büyük terör” döneminin Kırım’daki tahribatı ise çok daha büyük olmuştur. 1930’lu yılların sonuna kadar Kırım Tatar millî aydın sınıfının ve din adamlarının hemen tamamı doğrudan doruya kurşuna dizilmek veya sürüldükleri çalışma kamplarında hayatlarını kaybetmek suretiyle ortadan kaldırılmıştı. Kırım’daki Sovyet hâkimiyetinin ilk yirmi yılında yaklaşık 150.000 civarında insanın yok edildiği belirtilmektedir.³³⁰

Bu faciayı en güzel şekilde yansıtan eser *Volga Kızıl Akarken*. Otobiyografik özelliği taşıyan bu romanda, bizzat bir Kırım Tatar aydını olan Şevki Bektöre’nin tevkif edilişi ve neredeyse ömrünün yarısını Sovyet kamplarında geçirmesi teferruatlı bir şekilde anlatılmaktadır. Romanın “Tevkif”³³¹ bölümünden başlayarak sonuna kadar yazar Sovyet kamplarındaki dehşet verici hayatını ve aydınlara yönelik yapılan muameleyi anlatır.

Şevki Bektöre büyük terörün Sovyet Birliğindeki Türk asıllı aydınlara karşı nasıl gerçekleştirildiğini şöyle anlatır:

“1939 yılı, temizlik hareketinin başlangıcı olmuştur. Temizlik, Sovyet Ceza Kanununun 35-38. Maddelerine uydurularak yapıyordu. Bu vazife yine Gizli Polis’e verilmişti. İnsanlara, «yersiz yurtsuz» veya «serseri» sıfatıyla kolayca vuruluyor ve bu isnatlarla tevkif edilenler kolayca beşer, onar seneye mahkûm ediliyordu. Bu usul, Rusya’nın birçok bölgelerinde tatbik edilmesine rağmen Türkistan için bir türlü formül bulamamıştı. Zira Türkler, toprağına bağı ve çalışkan insanlardı. Onlara, 35-38. Maddeleri tatbik etmek imkânsızdı. Onlara Ceza Kanununun hükûmet aleyhinde propaganda yapanları içinde alan maddesine uydurularak, yer-yurt sahibi, Tacik, Özbek, Türkmen, Kırgız ve Kazak toplulukları da temizliğe tutuldu.

Halk arasında sevilen ve sayılan köyün ileri gelenleri, G.P.U. mensupları, kendilerini sorguya çekiyorlardı...

-Bize verilen haberlere göre sen, Sovyet Devleti’nin kolhoz kolektif çiftlik siyasetine karşı konuşuyormuşsun, öyle mi? diye soruyordu.

-Hayır böyle bir şey varit değildir.

-Eğer konuşmadıysan, imza et.

Sorguya çekilen tereddüt etmeden imzasını atıyordu. Buna rağmen sorgu bitmiyordu:

-Sovyet Devleti dini menetti, camileri kapattı, demişsin doğru mu?

-Hayır?..

---

³³⁰ Kırımlı, İ.A., s. 461.

³³¹ Bektöre, s. 59.

-Sen, kolhozda karnımız doymuyor, demişsin.

Bu sorgu aralıksız devam ediyor ve neticede G.P.U nun isnat etmek istediği suçun tevkisine lüzum görülmeden günahsız insanlar, Sovyet Ceza Kanununun 58/10 maddesi mucibince kotrevölüsyoner (İhtilâl aleyhtarı) olarak damgalanıyor, on yıla mahkûm edilip kamplara sürülüyordu.”³³²

Büyük terör yıllarında hocalık yapan Şevki Bektöre, bu temizlik hareketinin nasıl uygulandığını bilim adamı olan arkadaşının hayatından örnek vererek anlatır:

“Birgün, bir dostumla öğretmenler odasında oturuyorduk. Mükemmel bir ilim adamı ve vatansever bir insandı. Büyük masanın kenarında imtihan kâğıtların tetkik etmekle meşgulüük. Ama onun o anda elindeki kâğıtlarla meşgul olmadığı, düşünceleriyle bambaşka bir âlimde olduğu anlaşılıyordu. Tedirgin ve şaşkın bir hali vardı... Dayanamadım:

-Dostum, dedim. Senin bir derdin var!...

-Peşimdeler, Bektöre, dedi.

Bir şey söyleyemedim. Zaten bunun için ne söylenebilirdi? Ama konuşmam, bir şeyler söylemem lâzımdı. Yavaşça sordum

-Emin misin? Ne zamandan beri tâkip ediliyorsun?

-Elbette eminim, dedi. Tam üç gündür peşimdeler. Neden tâkip ediyorlar? Ne istiyorlar benden? Söyle bektöre. İlim adamı olmaktan başka ne suçum var benim?...

-...Kardeşimi Sibirya'ya sürdüler. Hiçbir suçu, hiçbir günahı yoktu onun. Neden yaptılar bunu? Bir aydın, bir ilim adamı olduğu için mi?...

-... Üç gün sonra arkadaşımızı kaybettik. Dinî tören yasak olmasına rağmen basit de olsa küçük bir törenle onu toprağa verdik. Zavallı dostum... Kendinden daha çok faydalanılacağı bir çağda edebî âleme kavuşmuştu.”³³³

Eserin devamında Şevki Bektöre tevkif edilerek çalışma kampına gönderilir. Birkaç ay sonra Bektöre ile aynı hücreye Kırımlı bir delikanlı yerleştirilir. Bektöre, ondan Kırım'da tanınmış ilim adamlarının çoğunun ya kurşuna dizildiğini ya da kendisi gibi kamplara sürüldüğünü öğrenir.³³⁴

Eserin “Mücrimler Dünyası”³³⁵, “Zerevşan Kampı”³³⁶, “Zengita Kampı”³³⁷ bölümleri en ufak teferruatına kadar Sovyet Rusya'nın kamp sistemini, oradaki yaşamı ve esirlerin durumunu anlatmaktadır.

---

³³² Bektöre, s.142-143.

³³³ Bektöre, ss. 44-46.

³³⁴ Bektöre, s. 157.

³³⁵ Bektöre, ss. 125-128.

³³⁶ Bektöre, ss. 128-131.

³³⁷ Bektöre, ss. 131-137.

Aydınların öldürmesi ya da kamplara yerleştirilmesi olaylarını *Kırım Kurbanları*, *Kırım Kan Ağlıyor*, *Kırımlı Murat Destanı* romanlarında da görmek mümkündür. Bütün bu romanlarda başkahramanlar vatan ve millet sevgisi üst düzeyde olan aydın tiplerdir. Bu Kırım Tatar kahramanları milletin kurtarıcısı görevini üstlenirler.

Kırım Kurbanları romanında bu Ahmet Hamdi'dir. Kırım Türk Milli Mukavemet Teşkilatı'nın üyesidir. Arkadaşlarıyla birlikte fabrikayı havaya uçurmayı başarır. Tutuklanan Ahmet Hamdi sürgüne gönderilir. Kampta Ruslara kendini şu şekilde tanıtır: “*Siyasi mahkûmum ben. Kırımlıyım. Milletimin ve memleketimin hür olması, insan gibi yaşayabilmemiz için mücadele edenlerden birisiyim*”³³⁸

Kırım Kan Ağlıyor romanında komünistler tarafından baskı altına alınan aydın tipi olarak Akmesit şehrinde avukatlık yapmakta olan Ahmet Cahit karşımıza çıkmaktadır. O da Akmesit'teki Türk Mukavemet Teşkilatı'nın reis görevindedir. Kreml'inin nefretini kazanır, tutuklanması için emir verilir, NKVD'nin bütün güçleri peşine düşerler. Romanın sonunda Ahmet Cahit kahramanca Bolşevikler'e karşı savaşarak şehit düşer.

Kırımlı Murat Destanı romanında milletin kurtarıcısı görevini, Murat Selimoğlu üstlenir. O “*Allaha İnananlar Cemiyeti*”nin revidir. Köy köy gezip komünist zulmüne uğrayan milleti kurtarmaya çalışır. Defalarca tutuklanır, işkencelere maruz kalır. Sonunda sığındığı bir mağarada bombalanarak şehit edilir.

5.1.6. 18 Mayıs 1944 Sürgünü

Kırım Tatarları için asıl büyük felâket, Stalin tarafından 11 Mayıs 1945'te imzalanan ve Kırım Tatarları'nın son ferdine kadar Kırım'dan sürülmesini emreden karardan sonra başladı. 17 Mayıs'ı 18 Mayıs'a bağlayan gece Kızıl Ordu askerleri tarafından yataklarından kaldırılan Kırım Tatarları, hazırlanmaları için yalnızca 15-20 dakika zaman ve ancak ellerinde taşıyabilecekleri kadar eşya almalarına izin verilerek hayvan vagonlarına yüklendi. Günlerce yiyecek ve su verilmeyen, cesetlerin dışarı çıkarılmasına müsaade edilmeyen ve hiçbir tıbbî yardımın söz konusu olmadığı bu ölüm yolculuğu sırasında açlık, susuzluk, hastalık, bitkinlik ve havasızlıktan binlerce insan

---

³³⁸ Pişkin, Coşar, s.152.

hayatını kaybetti.³³⁹ Bu soykırım esnasında Kırım Tatarlarının %46,2sinin aç vaziyette, havasız hayvan vagonlarında hayatlarını kaybetmiştir.³⁴⁰

İncelediğimiz romanların çoğunda yazarlar sürgün konusuna değinmişlerdir. Burada tamamı ile bu konu üzerinde duran, Murat Soysal'ın *1944 Arabat Türkleri* romanını belirtmemiz gerekmektedir. Romanın başarılı yönü, sürgünün nasıl gerçekleştiğini, insanların trenlerde neler çektiğini gerçeğe çok yakın bir şekilde anlatmış olmasıdır.

“Önlerinde bir tren katarı duruyordu... Bir süre sonra tren katarı insanlarla doldurulmuştu. Oturmaya yer olmadığı gibi ayakta da durulmuyordu, kollarını koyacakları yer bile yoktu... Hala askerler zorla insanları sıkıştırarak sıkıştırarak bindiriyorlardı. Vagonun içi karanlıktı. Pis kokuyordu... Belliydi ki hayvan taşımakta kullanılan vagonlarındandı. Zeminde hayvan dışkıları vardı. Her vagonda yüzden fazla insan vardı. Özellikle çocuklar ezilmek üzereydi. Çocukların kimileri ağlıyor kimileri kafalarını yukarıya kaldırarak nefes almaya çalışıyordu.”³⁴¹

“Trenin tüm kapıları aynı anda açılmış, cenazeleri indiriyorlardı. Her vagonun içinde ona yakın asker, onların da arkasında treni boydan boya iki taraflı sarmış asker zinciri vardı. Aralarında da mitralyözler vardı. Trenden cenazeleri köpek leşi atar gibi, demir yolunun kenarına atıyorlardı. Aralarında ölmeyenler de vardı aslında ama öldü sanılarak onlar da atılıyordu işte. Biraz sonra ormandaki vahşi hayvanla canlı canlı yem olacaktı.”³⁴²

Sürgün sorununa değinen diğer yazarlardan biri de Yavuz Bahadıroğlu'dur. *Kırım Kan Ağlıyor* romanın kurgusu Sovyet Askerlerinin Kırım Tatarlarını vatanlarından sürgün etmeleriyle son bulur. Sürgün edilmek üzere vagonlara doldurulan halk gazla öldürülür.³⁴³ Burada yazarın hayal gücü devreye girmektedir, sürgün esnasında gazla öldürme olaya rastlanmamaktadır.

Volga Kızıl Akarken romanında Şevki Bektöre de sürgünü genel hatlarıyla anlatmaya çalışmıştır. Ancak sürgün tarihini yanlış belirtmiştir. 18 Mayıs olarak değil 22 Temmuz tarihini verir, bunun da yıllarca Sovyetlerin dışarı ile bağlantıyı kesmesinin doğal bir sonucu olduğunu düşünmekteyiz.

“22 Temmuz 1944 sabahı Kırımlılar için yeni bir felaketin başlangıç günü olmuştu. Bütün evlerin etrafı silahlı N.K.V.D. birlikleri tarafından çevrilmiş, namlular kapı ve pencerelere doğrultulmuş, sokağa çıkmağa yasağı konmuştu. Halk korku ve heyecan içindeydi. Şüphe ve korkunun son haddine vardığı bir sırada silahlı

³³⁹ Kırımlı, İA., s. 462.

³⁴⁰ Gulnara Bekirova, *U mikrofono Ayşe Seitmuratova. Peredaçiporadio “Svoboda”*. Simferopol: Tezis Yayınları, 2007. s. 56.

³⁴¹ Soysal, s. 99.

³⁴² Soysal, ss. 142-143.

³⁴³ Bahadıroğlu, ss. 213-224.

N.K.V.D mensupları kapıları açtırıp, evlere girmeye ve halkı zorla dışarıda bekleyen kamyonlara doldurmaya başladı. Bu iş bitince kamyonlar, Kırım'ın merkezi Akmescit'e doğru yola çıktı. İş bu kadarla bitmedi. Kamyonları dolduran halk, bu defa istasyonda bekleyen yük vagonlarına bindirildi. Bir kıyamet gününü andırıyordu ortalık. Birbirini kaybeden aile fertlerinin feryatları yürekleri parçalıyordu. Ama bu yalvarmaların, çılgınlıkların hiçbir faydası yoktu. Trenler, yoluna devam ediyor, meçhul bir istikamete doğru yolcularını götürüyordu.”³⁴⁴

Ali Gündüz de kaleme almış olduğu *Kırım (Türk'ün Dramı)* romanında son sahneleri sürgünle bitirmiştir:

“Sürgün edilmek için Akmescit sokaklarında gezen askerler, vardıkları evden Türkleri alarak kamyonu, oradan istasyona götürüyordu. İki asker Alparslan'ın evine geldiler. Alparslan kapıyı açınca iki somurtkan yüzle karşılaştı.

-Burası Alparslanın evi mi?...

-Evet ne yapacaksınız?...

-Alabildiğiniz kadar eşyanızı alın... 15 dakikaya kadar hazır olun... Uzak bir yere gideceksiniz.

-Ama neden?...

-Soru sorma. Ne deniyorsa onu yap. Çabuk sizi bekliyoruz

Alparslan bir şey demek istedi. Yutkundu diyemedi. Hırsla döndü.

Sultan merakla bekliyordu. Heyecanla sordu:

-Ne diyorlar Alparslan?...

-Gidiyoruz Sultan, vatanımızdan gidiyoruz. Kırım'dan uzaklara gidiyoruz...

-Nereye gidiyoruz?...

- Sibiryaya cehennemine... Sibiryaya zindanlarına... Sibiryaya kamplarına.”³⁴⁵

Sevinç Çokum da yazmış olduğu *Hilal Görününce* romanında asıl konuya girmeden Felekezade Arif Çelebi ağzından Kırım tarihinden kısa bilgi verirken sürgüne değinir.

“...hicret hadisesi yıllarca sürmüş olup, yürekler acısıdır. Kırım Harbinden sonra öz yurdunu bırakanların sayısı pek çoktu. Geriye kalanlar ise, yakın tarihlerde Rusya'nın içlerine sürülüp, bağları bahçeleri ellerinden alınmıştır. Rusya'nın ileri gelen kimseleri o güzel sahilleri, kendileri için yazlık mekân haline getirmişlerdir”³⁴⁶

Nermin Bezmen yazmış olduğu Kurt Seyt & Shura romanının “EPİLOG” kısmında “İkinci Dünya Harbini takiben, Stalin'in, Türkler'i, Almanlar'a yardım etmekle

---

³⁴⁴ Bektöre, s. 166.

³⁴⁵ Gündüz, s. 106.

³⁴⁶ Çokum, ss. 14-15.

suçlaması üzerine, Kırım Türkler’i soykırımı uğramıştı. Yüz binlerce, Rusya’nın uzak köşelerine sürülürken, birçoğu da topraklarında öldürülür”³⁴⁷ diye not düşer.

5.2. Ekonomik Sorunlar

5.2.1. Kırım Tatarlarının Topraklarının Ellerinden Alınması ve Rusya’nın Kırım’a Yönelik Sömürgeleştirme Politikası

Rusya’nın Kırım’ı ihlak etmesinden (1783) bu güne kadar Kırım Tatarlarının en büyük problemlerden birisi toprak sorunudur. Yukarıda da zikrettiğimiz gibi, Kırım Türklerinin göç etme nedenlerinden en önemlisi, köylülerin topraklarının ellerinden alınması idi. Bu da Kırım’ın sömürgeleştirme politikasının ileriye yönelik bir adımıdır. Burada Kırım arşivinde bulunan bir belgeyi aktarmanın yerinde olacağını düşünmekteyiz. Novorosıysk Gubernatorun (vali) Maliye Bakanına 24.06.1902 yazmış olduğu mektupta şöyle demektedir:

*“Tatarların yurt dışına göçlerini durdurmamızda hiç bir neden yok... Tatarları İmparatorlukta Rusların altında tutmamız yararsız olmakla beraber, aynı zamanda ben Tatarlardan Rus kollarına kalmış olan toprakların bize yararlı olacağı düşüncemi itiraf ediyorum. Bunun neticesinde Krestyan Toprak Bankası kendi parasıyla bu toprakları aldıktan sonra daha ilerdeki zamanlarda onları tekrar rus krestyanlara (köylülere) satabilir... Ben eminim ki bu projeye Kırım’ın sömürgeleştirmesinde büyük bir adım atmış oluruz.”*³⁴⁸

18-20 yy. arasında Rusya’da gerçekleşen göçler hakkında çalışma yapan Rus tarihçisi 1860 yıllarında Kırım Tatarlarının %52’sinin, XX yy. başlarında ise %64’ünün topraksız kaldığı belirtmektedir.³⁴⁹

Kırım Tatarlarının topraklarının ellerinden alınması sorununu, incelediğimiz romanlarda da görmemiz mümkündür.

Hilal Görününce’de Akmescit’te büyük bir çiftliğe, geniş arazilere sahip İgor Gregoroviç adlı Rus, Hacı İbrahim Köyü’nün çayırılık alanlarına göz diker. Kırım’da sahip olduğu toprakları sürekli çoğaltmayı amaçlamaktadır. Daha önce başka Rusların da yaptığı gibi, rüşvetle Rus mahkemelerinden kendi lehine karar çıkartıp bir oldubitti ile köyün topraklarını ele geçirme niyetindedir. Bu gelişmeden haberdar olan Arslan Bey, Gregoroviç’in topraklarını görmeye gider:

---

³⁴⁷ Bezmen, ss. 461-462.

³⁴⁸ KÖCDA, fond 26, opis 3, delo 194, list 160-161.

³⁴⁹ Vladimir Kabuzan, *Emigratsiya i reyemigratsiya v Rossii XVIII-XX vv*, Moskova: Nauka Yayınları, 1998, s. 125.

“Arslan Bey, o gün Akmescit’e gitmişti. Maksadı, İgor Grigoroviç’in topraklarını görmektir. Maksadı, Köyüne uğrayıp, Şahbaz Beyden Gregoroviç’in bağlarının nerede olduğunu sordu. Şahbaz da atlanıp yanına düştü. Önce Grigoroviç’in göz koyduğu çayırdı gösterdi. Daha sonra Salgir Nehri boyunca at koşturup, Gregoroviç’in bağlarına geldiler. Bağ, yeni sürmüş filizleriyle yeşil uzanıp gidiyordu. Arslan ey, “Demek bu bağın şarabını içiyor kâfir...” diye söylendi.

Şahbaz Bey,

-Hayvanlarını bir görsen... dedi. O ineklerin südü orduyu doyurur.

-Hele şunun çiftliğini de bir görelim.

-Ağı ağır bağları geçerlerken, rastladıkları Rus köylüleri merakla onlara bakıyorlardı.

-Peki, sizin çayırdaki ne işi var bu adamın?

-Onca hayvanı nereye sığdıracak ağa? Herif iyice yayılıp bizi ortadan silmek ister.

Çiftliğe gelmişlerdi. Arslan Beyin gözleri, düzenli ahırlara, daha sonra da altı taş örme, üstü beyaz badanalı eve çevirdi.

-Vay canına, dedi. Herif, yiyip içip, keyfine bakıyordu.

Bunları söyledikten sonra Arslan Beyi bir düşüncedir aldı. Bu adamı tanımak istiyordu. Kalgaylar şehrindeki şu toprak parçası demek şimdi bir Rusun emrindeydi. Ona bağlarında yetişen meyveyi sunuyor, buğdayı, aşığını esirgemiyordu. Bu nasıl işti böyle? Küsmeliydi, çatmalıydı, bir tek ot bile yeşermemeliydi üzerinde.³⁵⁰

Romanda harabe hale getirilen kültürü yansıtan türbedar Seyit Ali Çavuş, Giray’a toprakların nasıl ellerinden alındığını şu cümlelerle anlatır:

Potemkin derler bir zebani, Kırım’ı yerle bir etmiş. İşte şu kavuksuz mezarlar, o zamandan kalma... Başsız kalan Kırım’a başsız mezarlar dememin sebebi budur oğul. O tarihten sonra binlerce desitina toprak hile ile, ona buna dağıtıldı. Kırım Tatarları hicrete zorlandı. Kimim kimsem kalmadı burada. Gidecektim gidemedim. Geçmişten kopamadım. Cedlerimizin ruhları yakama yapıştı. Kaldım oğul.”³⁵¹

Kırım Tarihinde Çarıçe Katerina’nın gözdelerine ve idarî kademedeki görev alanlara yapılan büyük toprak bağışları için birkaç örnek verilebilir. Örneğin Rus knezi olan Potemkin, yalnızca 1784’de emrinde çalışanlara ve dostlarına 73.000 hektardan fazla hazine arazisi dağıtmış; müttefiki Bezborodko’ya Sudak’ta 18.000 hektarlık güzel bir malikâne bağışlamıştır. Ayrıca Popov’a 32.000 hektar vermiştir³⁵².

Kırım’ın en büyük felâketlerden biri de, 1885 yılında vakıf topraklarına el konulmasıdır. Ancak Rus tarihçisi Valeriy Vozgrin, Kırım konulu kitabında örnekler vererek, vakıf

³⁵⁰ Çokum, ss.94-95.

³⁵¹ Çokum, s. 64.

³⁵² Fisher, s. 116.

topraklarının gasp edilmesine 1890'ların çok öncesinden başlanıldığını belirtmektedir.³⁵³

Vakıf topraklarına el konulması Kırım'daki Türk-İslam kültürünün yok edilmesi demektir. Çünkü İslam dünyasının pek çok bölgesinde olduğu gibi burada da bütün ibadethaneler, medreseler, camiler bu vakıf sistemi ile ayakta durabiliyorlardı. Romanda Sevinç Çokum bu meseleye de dikkat çekmiştir. Bahçesaray'da çocuklara ders veren Emin Hoca, Giray'la ilim irfan hakkında konuşurken şöyle der:

*“Dünyaya ışık salan ilimler unutma ki, medreselerden doğmuştur. İslamî ilimlerin yanında, tıp, riyaziye, hendese ve edebiyat gibi ilimler ve sanatlar da bu ocağın tedrisatına dâhil edilmiştir... Diyeceğim şu ki, ben dağılıp parça parça olmuş bir emanetin ancak bir tutamını burada yeşerttim. Dünyaya nam salan, uzak illerin insanını ayağına getiren o ilmi tamam, mükemmel hocalardan değilim. Vakıf topraklarının çoğuna Rusların el koyduğu şu öz vatanımızda camileri, mektepleri bilmem ki ne zamana kadar ayakta tutabileceğiz. Gerisini sen düşün Giray Can”.*³⁵⁴

Kırım Kan Ağlıyor romanında Kolhoz sistemini bahane eden NKVD mensupları, Dursunbey köyünün topraklarını ele geçirmeye çalışırlar. Köylüler karşı çıkarlar:

*“Dinle, Rus, beni iyi dinle: İçimizden zorla alıp götürdüklerini ne senin, ne de Stalin'in istemeye hakkın var. Kültürümüzü yıktınız, tarihimizi bozdunuz. Şimdi de gelmiş kolektivizmin faydalarından dem vuruyorsunuz. Anlaşılan Kırım'ın verimli toprakları üstüne babanızın malı gibi yerleşmeye niyetiniz var. Önce komünizmi sokacaksınız, ardından kendiniz geleceksiniz.”*³⁵⁵

Tabii ki de Kırım'daki bütün toprakların tamamı ile Rusların eline geçmesi, 1944 sürgünüyle gerçekleşir. Kırım Tatarları sürgün edildikten sonra, onların topraklarına diğer milletler yerleştirilir ve Tatarlara ait topraklar onların ellerinde kalır.

Kırım (Türk'ün Dramı) romanında sürgün sahnelerden sonra, yazar şu cümleyi ekler: “Kırım'a Ruslar, Ukraynalılar; Ermeniler gibi milletler yerleştiriyor... Türkler ise bu güzel vatandan sürgün ediliyor... Kırım'ın bağrından Türkler sökülerek alınıyordu. Kırım'a Türkler dönene kadar yaz tutacak...”³⁵⁶

Hilal Görününce'de de yazar Kırım Tatarlarının sürgün edilmesinden sonra Kırım'a yerleştirilen halklardan söz eder: “*Kırım Harbinde sonra öz yurdunu bırakanların sayısı pek çoktur. Geriye kalanlar ise, yakın tarihinde Rusya'nın içlerine sürülüp, bağları*

---

³⁵³ Vozgrin, s. 352.

³⁵⁴ Çokum, s. 195.

³⁵⁵ Bahadıroğlu, s. 43.

³⁵⁶ Gündüz, s. 113.

bahçeleri ellerinden alınmıştır. Rusya'nın ileri gelen kimseleri o güzel sahilleri, kendileri için yazlık mekân haline getirmişlerdir”³⁵⁷

5.2.2. Kırım’da Kulak ve Kolhoz Sorunu

Romanlarda belirgin bir şekilde Kulak ve Kolhoz sorunu göze çarpmaktadır. İncelediğimiz eserlerin arasında *Volga Kızıl Akarken*, *Kırımlı Murat Destanı*, *Kırım Kan Ağlıyor* romanlarında yazarlar Kırım’da “Kulak” denilen arazi sahiplerine karşı yürütülen imha siyaseti ve “Kolhoz” denilen kolektif çiftliklerin insanları nasıl köleleştirdiği sorunlarını ortaya atmaktadırlar.

Volga Kızıl Akarken romanında bu konu şöyle anlatılmaktadır:

“Bolşeviklerin meşhur sözü: «LİKVİDİROVAT KULAKOV KAK KLAS» (Bir sınıf gibi kulakları imha etmek), tatbik mevkiine konuluyordu. İşte bu söz üzerine kulakların malları müsadere ediliyor, bu insanlar yerlerinden, yurtlarından sürülüyor, kurşuna diziliyordu Sovyet Devletinin zorla kabul ettirmek istediği (Kolhoz) Kollektif Çiftlik Sisteminden kaçan bu namuslu, vatanperver ve çalışkan insanlara Basmaç (Haydut) damgası vuruluyor”du.³⁵⁸

Aslında “Kulak” siyasi hakları elinden alınmış çiftlik sahibi demektir. Kırım’da toprağını, malını, her şeyini Sovyet devletine vermek istemeyenlere “Kulak” damgası vurularak Sibiry’a sürgün edilmekteydi.³⁵⁹

Kırım’ın o tarihlerini anlatan bir kitapta 1930’lu yılların başlarında uygulamaya konulan kolektifleştirme çalışmaları sonucu 40-50 bin Kırım Tatar köylüsünün Ural veya Sibiry’a sürüldüğü belirtilmektedir.³⁶⁰

Kırımlı Murat Destanı eserinde başkahraman olan Murat, Sovyet rejiminin yürüttüğü din baskılarına ve kolhoz sistemine karşı çıkmaktadır. Romanda bu iki sorun yüzünden çatışma çıkmaktadır. Murat ve kardeşi Mehmet diğer köylülerle birlikte günde on dört saat durmadan Kolhoza gidip köle gibi bir dilim ekmek için çalışmaktadırlar.

Kırım Kan Ağlıyor romanında, savaş bitmek üzere iken NKVD mensupları Dursunbey köyüne gelip: “...*Hükümetimiz kolektif sistemi köyünüze de getirmeye karar verdi.*

---

³⁵⁷ Çokum, ss. 14-15.

³⁵⁸ Bektöre, s. 49-50.

³⁵⁹ Burada kendi ailemden bir örnek vermek isterim: benim dedemin (İbrahim Mustafaiev, 1923 doğumlu) babası, Kulak olduğu suçlamasıyla, gece yarısı bir arabaya bindirilip ailesiyle beraber Sibiry’a sürgün edilir. Dedemin sadece küçük bir bahçesi ve üç ineği vardı. Annesi ve babası Ural Dağları’ndaki bir kampta çalışırken soğuktan donarak ölürler. Dedem de amcası tarafında yine Kırım’a getirilir.

³⁶⁰ Özcan, s. 271.

Sorduk, soruşturduk. Akmescit'e bağlı köyler arasında en akıllısı bu köymüş, buradan başlamaya karar verdik... ”³⁶¹ diyerek meydanda toplanan halka hitap ederler. Ancak halk karşı çıkar. Yazar iki tarafı da konuşurarak kolhozun ne olduğunu okuyucularına çok güzel bir şekilde anlatmaktadır.

Köylüler şu sözlerle karşı çıkarlar:

“...komünizmin habercisidir. Daha önce de gördük. Savaştan önce. Biz çalıştık, siz yediniz. Tekrar o günlerin gelmesini istemiyoruz, aç kalıyoruz...”³⁶² “...Dinle, Rus, beni iyi dinle: kültürümüzü yıktınız, tarihimizi bozdunuz. Şimdi de gelmiş kolektivizmin faydalarından dem vuruyorsunuz. Anlaşılan Kırım'ın verimli toprakları üstüne babanızın malı gibi yerleşmeye niyetiniz var...”³⁶³

Bu tartışmalardan sonra Dursunbey Köyü'nde halk ve askerler arasında silahlı çatışma yaşanır ve çoğu erkek öldürülür veya Sibiry'a sürgüne gönderilir.

5.2.3. İnsanların Açlıktan ve Kıtılıktan Etkilenmeleri

Kırım tarihinin en felaketli olaylardan birisi de, Bolşeviklerin Kırım'a gelişinden hemen sonra Kırım'da büyük bir suni açlığın uygulandığıdır. Bir yıl içinde Kırım'da en az 100.000 kişi açlıktan hayatını kaybederken bunların yaklaşık %60'ı Kırım Tatarıdır.³⁶⁴ Aslında açlık sadece Kırım'da baş göstermemiştir, Sovyet Devleti'nin birçok yerlerinde durum Kırım'daki gibi vahimdir. Fakat Sovyet Hükümeti Kırım'daki yiyecek maddelerini müsadere edip, kıtlığın oralardaki tesirini hafifletmek için “daha önemli” merkezi yerlere naklettiğinden Kırım özellikle felakete uğramıştır. Sovyetlerin amacı, kıtlık oluşturarak Tatarların boyun eğmesini sağlamaktır. Bunun ispatı da Sovyetlerin Sivastopol'daki Türkiye'den gelen buğdayı müsadere edip merkezi yörelere nakletmeleridir. Simferopol Hükümeti İtalyan Kızıl Haçının Kırım'a yardım etmesini de kabul etmemiştir.³⁶⁵

Volga Kızıl Akarken eserinde Şevki Bektöre bulunduğu Zengiata kampına yeni gelen Nazmi isimli bir Kırımlıyla tanışır. Konuşma esnasında Nazmi açlığın felaketini ve sebeplerini anlatır:

“Akmescit'e gittim. Bu strada Kırım'da açlık bütün dehşetiyle hüküm sürüyordu. Köylerden gelen haberler çok feciydi. Akmescit'in sokakları, açlıktan vücudu

---

³⁶¹ Bahadıroğlu, s. 37.

³⁶² Bahadıroğlu, s. 41.

³⁶³ Bahadıroğlu, s. 43.

³⁶⁴ Kırımlı, İ.A. s. 460.

³⁶⁵ Fisher, ss.195-196.

şişmiş, sarı benizli insanlarla doluydu... Hâlbuki halkın çektiği açlık, Komünist Partisi ile Hükümetin, rejimi halka kabul ettirmek için yarattığı suni bir buhrandan ibaretti. İşin garip tarafı ise, Komünist Partisi Propagandacıları tarafından, bu açlığın, kapitalistler tarafından yaratıldığı şeklinde yayılmasıydı. Hâlbuki komünistler, önce halkı açlığa maruz bırakmışlar, sonra da ellerine birer parça ekme tutuşturarak, bütün iyiliklerin Allah'tan değil, Lenin ve Bolşevikler tarafından yapıldığı kanaatini yerleştirmek istemişlerdi.”³⁶⁶

Volga Kızıl Akarken romanında olduğu gibi *Kırım Kurbanları* eserinde de, Kırım tarihinin en elim olaylardan birisi olan suni açlıktan bahsedilmiştir:

“Halkın gıda maddeleri insafsızca ellerinden alınıyor, Türk halkı dolaylı yollarla ölüme terk ediliyordu. Ne pahasına olursa olsun yaşamak isteyen halk, tarlalarda ot toplayarak karnını doyurmaya çalışıyordu. Kedi köpek gibi hayvanları keserek yiyenler oluyordu. Pek az da olsa bir ümitle her sefalete katlanıyordu. Ancak hür milletlerden gelen gıda yardımı yetiştikten sonradırki, açlıktan tamamen mahvolmaktan bir dereceye kadar kurtulundu. Hatta önceleri bunları bile almak sefilliğini gösterdiler, fakat Amerikan Hükümetinin müdahalesiyle bundan vazgeçmek zorunda kaldılar.”³⁶⁷

5.2.4. Sürgünde Kaybedilen Zenginlikler

1944 sürgünüyle, Kırım Tatarları evvela toprağını, vatanını kaybetmişlerdir. Bununla birlikte bir millet olma vasfını da kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya gelmişlerdir, çünkü millet aynı topraklar üzerinde yaşayan, birbirlerine ortak ilkeler ve değerlerle bağlı olan insan topluluğudur. Kırım Tatarları ise sürgün esnasında Sibiryaya ve Orta Asya'nın farklı bölgelerine parçalanarak gönderilmişlerdi.

Kırım Kan Ağlıyor ve *Kırım (Türkün Dramı)* romanları, Kırım Tatarlarının vatanı kaybetme yani sürgün sahneleriyle bitmektedirler. Kanaatimizce yazarlar romanlarını bu şekilde sonuçlandırarak, okuyucularına Kırım Tatarlarına yapılan en büyük zulmün, vatanından mahrum bırakılmak olduğunu vurgulamak istemişlerdir.

Sürgünle birlikte, Kırım'da Kırım Tatarları'ndan kalan bütün mallar yağmalanmıştır. Bununla birlikte pek az istisnai durum olmakla birlikte, Kırım'ın Türk-İslâm geçmişine ait bütün tarihi binalar, âbide ve eserler yerle bir edilmiştir.

Kırım Türkleri derneklerinden bilgi toplayıp, ayrıca Kırım sürgünü üzerinde çalışan Kemal Özcan'ın kitaplarından yararlanan ve *1944 Arabat Türkleri* romanını yazan

---

³⁶⁶ Bektöre, ss.159-160.

³⁶⁷ Pişkin, Coşar, s.13.

Murat Soysal, “Sürgün yerleri”³⁶⁸ bölümünde, halkın sürgün edilen yerlerde yaşadıkları zor şartları anlatır. Ayrıca Kırım’da Kırım Tatarlarından kalan mallarla ilgili bilgi verir:

“Gerilerinde kalan mallarıyla ilgili de tüm envanterler çıkarılarak belli olmuştu. Envanterdeki sayıma göre:

Ev – (25.560) adet,

Tüm tahıl ekimi – (68.500) hektar,

Tarım ürünleri – (40.000) cinik,

Büyük küçük baş hayvanlar – (15800),

Kooperatif demirbaşları – (346.000),

Ev eşyaları – (420.000) idi.

Şimdi kendilerine dayatılan yaşamlarıdaysa, üzerlerine giymeye kıyafetleri yoktu.”³⁶⁹

5.3. Kültürel ve Dini Sorunlar

5.3.1. Türk-İslâm Kültüründen Uzaklaşma Sorunu

Kırım’ın Osmanlı’dan kopması ve Rusya’ya bağlanması sonucunda Kırım Tatarları Ruslaşma sorunuyla karşılaşmışlardır. Özellikle Kırım’da komünist sisteminin tesisiyle Kırım Tatar kültürüne çok büyük darbe vurulur. 1938 yılında Kırım Tatarlarının Türkiye Türkleriyle kültürel ilişkilerine son vermek amacıyla, Kiril alfabesi mecbur kılınmıştır. Böylelikle bir nesil sonra Kırım Tatarları, Türkiye’de basılan gazete, dergi ve kitapları okuyamaz hale gelmişlerdir. Bu şekilde gençleri Türk-İslâm kültüründen koparmaya muvaffak olmuşlardır. Genç hocaları tamamı ile dini ve kültürü inkâr eden komünist sistemde yetiştirmeye başlamışlardı.

Volga Kızıl Akarken eserinde o yıllarda Kırım’da hocalık yapan Şevki Bektöre bu durumu şöyle anlatmaktadır:

“... Bolşeviklerin baskısı gittikçe artıyor ve münevverlerin kıpırdanması imkânsız hale geliyordu. Zira Bolşevikler, herşeyden evvel yarının öğretmenlerini ele geçirmek, onları birer Komünist ideolojisinin yayıcısı yapmak istediklerinden, faaliyet merkezi bizim okulu seçmiş bulunuyorlardı. Bu şartlar altında mücadele etmek imkânı güçleşiyordu, bizim için. Bundan dolayı çalışmalarına daha elverişli olan başka bir yere gitmek tek yoldu.”³⁷⁰

---

³⁶⁸ Soysal, ss. 285-287.

³⁶⁹ Soysal, s. 286.

³⁷⁰ Bektöre, s. 27.

İncelediğimiz romanlarda yaşlı nesil çocukların Türk-İslam kültüründen uzaklaştığını görerek onları kültürlerini, tarihini, dinini aşlamaya gayreti içerisinde oldukları.

Burada elbetteki *Hilal Görününce*'deki Nizam Dede'yi örnek getirmemiz yerinde olur. Nizam Dede çoğu vaktini torunlarıyla geçirir. Onlara Kırım Tatar destanlarını, masallarını, hanların hikâyelerini anlatırdı. Onları imtihan ederdi:

“Söyle bakalım oğul, Kırım Hanlığını kim kurmuştur?..”

“Haci Giray Han, babay..”

“Ya peki, Mengli Giray neler yapmıştır?”

“Medreseler, saraylar...”

“Ya bölünmüş Altınordu Devletinin kollarını bir araya getiren kimdir?”

“Mehmet Giray Han'dır.”

“Afferin! Şimdi, söyle bakalım, Rusları tâ Moskova içlerine süren kimdir?”

“Birinci Devlet Giray'dır. Moskovaya girdiğinde Rus çarı korkusundan kaçmış olup, hazinesi onun eline geçmiştir.”

Nizam Dede keyiflenir, ondan sonra Bora Gazi Giray'dan bir şiir okurdu. En çok da şu mısraları tekrar ederdi:

“Râyete meyl ederiz kâmet-i dilcû yerine,

Tûğa bel bağlamışız, kâkül-i hoş bû yerine...”³⁷¹

1944 *Arabat Türkleri* romanında Ravel dede Mükail torununa sürgünde iken zor şartlarda da olsa bazı kitaplar bularak, Türk dilini, tarihini ve Kuran okumayı öğretmektedir.³⁷²

Kırım Kan Ağlıyor romanının başkahramanı olan avukat Ahmet Cahit Dursunbey köyünün halkına hitap ederken Kırım Tatarlarına uygulanan dini ve kültürel baskıları vurgular:

Stalin “kurduğumuz devleti elleriyle yıktı, kızılcıklarını ülkemize saldı. Kültürümüzü tırnaklarıyla kafamızdan söktü; kanmadı imânımıza el attı, namusumuza uzandı. Herkese hür yaşama imkânı tanıyan Sovyet anayasası nerede? Nerde bunca vaad, hani nerede hürriyet? Maârifimizi kurmuştuk, hocalarımızı yetiştirmiştik; sanatımızı, kültürümüzü diriltmiştik. Kilit vurulan câmileri açmış, evlâtlarımıza Türk ruhunu, din şuurunu vermeye başlamıştık. Kaldı mı hiçbiri? Akmescit'te kurulan medreseyi kapattılar, dilimizi bozdular. Rusça kelimeleri millî dil diye yutturdular. Liderlerimizi öldürdüler, mücadele

---

³⁷¹ Çokum, s. 65.

³⁷² Soysal, s. 287.

meşâlemizi söndürdüler... Meşâleyi burada tutuşturacağız. Akmescid'I tekrar aklayacağız; dilimizi, kültürümüzü, santımızı Rus tasallutundan kurtaracağız."³⁷³

5.3.2. Din Adamlarının Öldürülmesi ve Sürgün Edilmesi

Tamamı ile dini inkâr eden komünist sistemin içinde seksen seneye yakın kalan Kırım Tatarları, dini yaşayamaz hale gelmişlerdir. Bolşeviklerin Kırım'a gelişiyle cami ve medreseler ya tamamen yerle bir edilir ya da minareleri yıktırılarak binalar başka amaçlarla kullanılır. Namaz, oruç, sünnet ve dinî nikâh gibi ibadet ve dinî adetler ise kesinlikle yasaklanmıştır. Ancak büyük gizlilik altında yerine getirilebilmektedir. 30'lu yıllarda Büyük Terör döneminde millî aydın sınıfın yanı sıra din adamlarının tamamı doğrudan kurşuna dizmişlerdir.

Kırım Murat Destanı romanı dini baskıların anlatılmasıyla ve Molla Kasım'ın ezan okurken öldürülmesiyle başlar:

"Molla kasım sabaha kadar uyuyamadı. Yıllarını verdiği küçük mescit ile arasına ölüm korkusu girmişti. Ezan okunması, namaz kıldırması yasaklanmıştı. Herkes gibi kolhoza gidip çalışıyordu. Namaz vakitlerinde içine hüznün çöküyordu. Yüksek bir yere çıkıp ezan okumak, insanları Allah'ın huzuruna davet etmek istiyordu. Ama iğrenç bir korku ayaklarına, ellerine hatta yüreğine kelepçe vuruyordu Molla Kasım'ın.

Molla Kasım bu gece, o melon korkuyu, ölüm korkusunu yendi. «Böyle yaşamaktansa, ölmek daha iyi» hükme vardı... küçük mescidin minaresine çıktı. Ezan okumaya başladı.

«Allâhü-ekber. Allâhü-ekber.»

Halk, merak ve şaşkınlık içinde sokaklara dökülmüş, Molla Kasım'ın çağrısına doğru tedirgin adımlarla yürümeye başlamışlardı...

Birden makineli tüfek sesleri duyuldu. Molla Kasım'a inanlardan önce Kızılyıldızlı askerler yetişmiş ve onu kurşun yağmuruna tutmuşlardı."³⁷⁴

Kırım (Türkü Dramı) romanında da aynı sahneyle karşılaşırız. İlyas ezan okumak için minareye çıkar, güzel ve gür sesiyle ezanı okurken Rus askeri tarafından kurşunlanır:

"İlyası'nın kolu iyi olmuştu. Camiye gelerek ezanı okumak için hocadan izin aldı. Minareye çıktı, güzel ve gür sesle ezanı okumaya başladı?..."

Ellahü ekber ellahü ekber...

Eşhedü enne Muhammeder Resulüllsh...

İlyas ezan okurken bir kurşun vınlayarak geldi, ayağına değdi.

³⁷³ Bahadıroğlu, ss. 46-47.

³⁷⁴ Canat, s. 6.

-Aaah anam... diyebildi. Tekrar ayağa kalktı. «Okumalıyım» diye inledi ve ezanı son nefesiyle bitirdi.

Allahü ekber Allahü ekber

Lâ ilahe illallâh...

İlyas son olarak ezanı okuyunca NKVD elemanı Rus subayı çileden çıkmıştı. Yanındaki askere tekrar bağırdı:

-Vur şu gericiyi, içeri girmeden vur...

Atılan silâh sesi sonuca minareden boğuk bir ses duyuldu. Arkasından İlyas'ın dudaklarından şu kelimeler döküldü «Eşhedü enla ilâhe illellah ve eşhedü enne muhammeden abdühü ve resülüh»³⁷⁵.

Kırım Kan Ağlıyor romanında Akmesic müftüsü Salih Hoca ve Dursunbey Köyü'nün müftüsü Haydar Hoca gibi kahramanlar önemli bir yere sahiptirler. Romanda bu iki din adamı Kırım'da dine karşı uygulanan baskıyı simgelemek için seçilmiş tiplerdir. Meselâ, romanın beşinci³⁷⁶ bölümünün tamamında NKVD tarafından hapse atılan Salih Hoca'ya, hapiste uygulanan işkenceler anlatılmaktadır. Bu güne kadar hiç kimsenin dayanamadığı işkencelere dayanan Salih Hoca, aslında bütün Kırım Türklerine yıllarca uygulanan dini baskılara rağmen gösterilen direnişi aksettirmektedir.

“Anlayamıyorum, bir türlü anlayamıyorum, dedi ellerini iki yana açarak Vasil Vasiloviç. Nasıl bu kadar baskıya tahammül edebiliyor. Modern usullerin hepsini aşağı yukarı denedik. Lâkin netice yok. Zamansızlık girdabından akli başında kurtulabilen tek kişi. Hangi kuvvet ona bu mukavemeti veriyor, bilmiyorum. Fakat dayanıyor, kimsenin dayanamadığı şekilde dayanıyor. Korkunç bir irade gücü ile karşı karşıyayız. Bu bitik görünen adamda böylesine bir irade... Aklın alacağı şey değil.”³⁷⁷

5.3.3. Halka Uygulanan Dini Baskılar

Yukarıda da zikrettiğimiz gibi, komünist sistemin uygulandığı yıllarda Kırım'da namaz, oruç, sünnet ve dinî nikâh gibi ibadet ve dinî adetler kesinlikle yasaklanmıştır.

Volga Kızıl Akarken romanında, Şevki Bektöre erkek çocukların sünnet ettirilmesi yasak olduğu için oğullarının sünnetlerini, karısından Türkiye'ye dönebildiği takdirde orada yaptırmasını ister.³⁷⁸ Romanda sünnetin yanı sıra Müslüman usulüne uygun cenaze törenlerinin de yasak olduğu belirtilir.³⁷⁹ Eserde, evlerde dinin uygulanıp

³⁷⁵ Gündüz, s. 97-98.

³⁷⁶ Bahadıroğlu, s. 91-122.

³⁷⁷ Bahadıroğlu, s. 107.

³⁷⁸ Bektöre, s. 39.

³⁷⁹ Bektöre, s. 46.

uygulanmadığını öğrenmek için çocuk yuvalarında, çocuklara anket sistemi uygulandığı şöyle anlatılır:

“O akşam, küçük oğlumun ürkek bir hali vardı. Rusların «DESSAD» (Çocuk bahçesi) dedikleri çocuk yuvasına gidiyordu... Ben, yazı masamda işlerimle uğraşırken o, bir ara sessizce yanıma yaklaştı, ürkek ve çekingen etrafına bakındı... birden kulağıma eğilip yavaşça:

-Baba, dedi. Bugün yuvada bana «Anket» doldurtular.

Durdu. Sonra daha yavaş bir sesle:

-Annen, baban Allah'a inanıyorlar mı, diye sordular. İnanmıyorlar, dedim. İyi söyledim mi baba? Arkadaşlarım Kola ve Tanya da öyle söylediler. Cevap vereceğimi şaşırılmışım. Beş yaşındaki bir çocuğa böyle bir soru sorulabilir miydi? Ne vicdandı bu! «Evet inanıyorlar» demiş olsaydı bizim için kötü bir âkibeti bilmeden hazırlanmış olacaktı. Komünist rejim böylesine yıkıyordu Din Müessesesini. İnsanların vicdanî inanışlarını bile baskı ile yok etmeye çalışıyordu. Bir yandan da bu baskı herkesi yalan söylemek zorunda bırakıyordu. Hürriyetsizliğin ve terörün tabii neticesi bu değil miydi?

Oğlum, o küçük kafasıyla hepimizin hayatını kurtarmış oluyordu. Gülümsemeye çalıştım:

-Evet oğlum, iyi söylemişsin. Peki ama sen Allah'a inanıyor musun?

-Tabii inanıyorum babacığım

-Aferin oğlum...

Allah'ı inkâr fikrinin bayraktarlığı Lenin yapmış, «DİN UYUTUCU BİR AFYONDUR. İNSANLARI ALLAH YARATMAMIŞ, ALLAH'I İNSANLAR YARATMIŞTIR.» demek süretiyle mânevî inançları yok etmek gayesini gütmüştür.”³⁸⁰

Kırımli Murat Destanı romanında da dini baskılar üzerinde durulur. Roman bir hocanın ezanı okurken öldürülmesiyle başlar. Daha sonra “Allahsızlar Cemiyeti”ne karşı olarak imanlı Kırımli yiğitleri “Allaha İnanlar Cemiyeti” kurarlar ve komünistler bu gençlerin peşine düşerler. Okullarda çocuklara Allah'ın olmadığı, cennet ve cehennemin burjuva tarafından uydurulduğu anlatılmaktadır. Sadece okullarda değil sokaklarda da çocuklara karşı soruşturma uygulandığından şu şekilde bahsedilir:

“-Haklısın Murat. Bu konuda faaliyete geçildi bile. Aile inancını, din inancını yıkabilmek için her şeyi yapıyorlar. G.P.U. mensupları okullarda, parklarda, sokaklarda önlerine gelen çocuğun ifadesini alıyor. “Annen baban Allah'a inanıyor mu? Evinizde hangi kitaplar okunuyor? İbadet ediyor mu?” diye soruyorlar. Bu soruların karşısında yüzde bir çocuk yalan söylemeyi beceriyor.”³⁸¹

³⁸⁰ Bektöre, ss. 47-48.

³⁸¹ Canat, s. 23.

Yavuz Bahadıroğlu *Kırım Kan Ağlıyor* romanında da Kırım Tatarlarına uygulanan dini baskılara önem vermektedir. Akmeşcit'te Türk Mukavemet Teşkilatı'nın üyeleri toplanarak Kırım'ı işgal etmek üzere olan Alman ordusunun komutanı Şnayder'e, almış oldukları kararları bildirirler. Bu kararların arasında dini değerleri içeren şu maddeler de mevcuttur:

*“Bütün Kırım Türklerinin din işlerini tedvir ve tanzim edecek bir müftünün seçilmesine izin verilmesi... Kırım Türklerinin dinlerinde, inançlarında, örf ve an'anelerinde serbest bırakılması. Kırım Radyosunun Türkçe yayın yapması, her sabah radyodan Kur'an okunması... Dinî, millî, sosyal ve kültürel faaliyette bulunmak üzere kurulacak derneklere hiçbir surette müdâhale edilmemesi”*³⁸²

Bunun yanı sıra *Kırım Kan Ağlıyor* romanında Akmeşcit müftüsü Salih Hoca ve Dursunbey Köyü'nün müftüsü Haydar Hoca gibi kahramanlar önemli bir yere sahiptir. Romanda Kırım'da dine karşı uygulanan baskıları anlatmak için bu iki din adamı kullanılmıştır. Salih Hoca hapse atılır ve işkence görür.³⁸³

5.3.4. Kırım'da Müslüman Kültürünü Yansıtan Medreselerin, Camilerin ve Mezar Taşların Ortadan Kaldırılması

Mezar taşlarının yok edilmesi konusu aslında hem dini hem siyasi bir sorundur, çünkü siyasi olarak vatan oluşunun inkârı, dini olarak ise Müslüman kültürünün tahrib edilmesi söz konusudur. Biz bu konunun bu başlık altında değerlendirmesinin daha münasip olacağını düşündük.

Kırım'da Müslüman kültürünü yansıtan medreselerin, camilerin ve özellikle mezar taşların ortadan kaldırılması sorununu en güzel şekilde Sevinç Çokum'un kaleme almış olduğu *Hilal Görünce* romanında yansıtılmış olduğunu görmekteyiz. Romanda Kırım Tatarlarının sürgünüyle harabe haline getirilen yahut hiç artık izi olmayan dini ve tarihi önemi haiz yerleri romanında canlandırmıştır. Mesela, Kırım Tatarlarının Bahçesaray'daki kutsal yerlerinden olan, “Kırk Azizler” mezarlığına romanda birçok yerde vurgu yapılmıştır. 1944 sürgününden sonra Kırım'da Tatar kültürüyle alakalı her şeyi yok edilmişti. Kütüphaneler, camiler, medreseler, çeşmeler darmadağın edilmişti. Mezar taşları ahır ve tuvaletlerin inşasında kullanılmıştı.

---

³⁸² Bahadıroğlu, s. 21.

³⁸³ Bahadıroğlu, s. 107.

Şu an Kırk Azizler Mezarlığı yerle bir haldedir. Ancak 1930 yıllarda ünlü arkeolog Hüseyin Bodaninskiy'nin teşebbüsüyle Kırım'da düzenlenen arkeolojik araştırmada yok olmak üzere olan Kırk-Azizler mezarlığında bulunan baş taşları Bahçesaray Han mezarlığına nakledilmiştir. Bu sayede dini ve tarihi önemi çok büyük olan eski mezar taşlarından hiç olmazsa bazıları bugüne kadar gelebilmiştir.

Şekil 5: Kırk Azizler Mezarlığından Han Saray Mezarlığına Gönderilmek Üzere Yüklenen Mezar Taşları, 1924

Kaynak: Eski Yurt (2013), Mezarlığı Kirk-Azizler. <http://www.eskiyurt.org.ua>

Şekil 6: Kırk Azizler Mezarlığından Getirilen Mezar Taşları. Han Saray, 2004

Kaynak: Eski Yurt (2013), Mezarlığı Kirk-Azizler. <http://www.eskiyurt.org.ua>

Yukarda da belirttiğimiz gibi Çokum romanı yazmadan önce ciddi bir ön hazırlıkta bulunmuş ve Kırk Azizler faciasını duymuş olmalıdır ki, romanda hüznle bu mezarlıktan söz etmektedir:

“Kırkazizler mezarlığına gelince atını yavaştı. Türbelerin üzerine akşamın gölgeleri inmişti.... Gözlerini külâhi yıkılmış, taşlarını ot büümüş, o mahzun türbeye çevirdi. Yandaki karanlık pencereye iki kumru sığınmıştı. Eski Yurd’daki bu kitablesiz türbe, çocukluğundan beri taşıdığı sırlar ve bilinmezliklerle onun hayatında yer almıştı. Ne zaman daralsa, ne zaman sevinse bu isimsiz türbeye gelirdi. Bu türbeyle o kadar kaynaşmış o kadar iç içe olmuştu ki, orada yatan her kimse, onun da ara sıra buralarda dolaştığını düşünürdü. Kimbilir kimdi? Erenlerden biri miydi, han mıydı bilen yoktu. Bilinmeyince de erişilmezliği daha da artardı. Babası, o çocukken arada bir “Eski Türbeye mum götür balacak” derdi. “Mumları yak da, akşam karanlığında yol aydınlansın. Bu ışık, gelip geçen yolculara ferahlık versin.”, “Babay, o türbede yatan kimdir?” diye sorduğunda, babası bazen onun erenlerden biri olduğunu, bazen de han olduğunu söylerdi. “Kim olursa olsun, dedendir, soyundur bil ki” derdi... . Şimdi ise türbe asırların sessizliği içindeydi. Bu akşam saatlerinde koskoca bir yalnızlıkla çevrilmişti. Arada bir ağaçların ürperti veren hışırtıları duyuluyordu, o kadar. Öyle ki Nizam Dede bir an yaşamadığını sandı. Başka bir âlemden bu dünyaya bakar gibi oldu”³⁸⁴

Romanda, Eski Kırım şehrinde halen enkaz halde bulunan, Kırım’da İslam’ın sembollerinden olan Özbek Han Camisinden de (yapılışı 1314) söz edilmektedir:

“Sonra Solhat şehri, Eski Kırım...Eski başşehir. Yeniden altın rengine büünüp, diriliyordu. On üçüncü asırdaki kadar saf ve muhteşemdi. Ağarmış Dağınun eteğinde o derin uykudan uyanmış geriniyordu. Birazdan kervanlar gelecekti. Eskisi gibi... Özbek Han Camiinin, Anadolu eliyle örülmüş çatısındaki kumrular da bir uyanıyorlardı”³⁸⁵.

---

³⁸⁴ Çokum, ss. 18-19.

³⁸⁵ Çokum, s. 152.

Şekil 7: Özbek Han Camisi ve Yanında Bulunan Medrese, 2012

Kaynak: Yazarın çekimi

Romanda mezarlıkların yanı sıra Kırım'ın önemli tarihi yerleri de zikredilmektedir. Bunların başında Bahçesaray'da I. Mengli Giray Han tarafından yaptırılan ve o dönemde Kuzey Kafkasya'dan Ural Dağlarına kadar geniş bir bölgede eğitim hizmeti veren Zincirli Medrese gelir. Romanda Zincirli Medrese birçok yerde anılmakta³⁸⁶ olup, aynı zamanda bu müessese hakkında kısa bilgi de verilmektedir:

“-...İlme zincir vurduk ağalar! Biz kendimiz vurduk. Tıpkı Zincirli Medresenin kapusundaki zincirler gibi.

Emin hoca elini kaldırıp,

-Yoo! dedi. O zincirin mânası başkadır Molla!

Giray'ın gözü önünde o an Zincirli Medresenin beyaz kesme taşlarla döşeli avlusu, kubbecikleri ve dört köşeli direkleri belirdi. Merakla, Emin Hocaya kulak verdi.

-Uçları bir kemerin tam ortasında bağlı olup, kapının iki yanından sarkan bu zincirlerden dolayı, medreseye Zincirli Medrese denilmiştir. Zincirlerin uçları öyle bir sarkıtılmış ki, buradan geçen hoca ve talebeler başlarını eğmek mecburiyetinde kalırlar. Gıyaseddin Hoca, bunun mânasını bize izah etmişti. Meğer bu zincirlerin başa degecekmiş gibi sarkıtılmasının sebebi, o ilim yuvasını selâmlamak içinmiş. Bu zincirlerin altında geçen hoca ve talebeler başlarını eğmeye mecbur kalıp, bir

---

³⁸⁶ Çokum, s.36, 38, 45, 164.

ilim ocağına girdiklerini o suretle anlarlarmış. Bu medresenin evvelce namının şanının büyük olduğunu hepimiz biliriz. Dünyanın dört bucağından buraya akın akın geldiğini de... Kütüphanesi bir hazine imiş... Lâkin Moskof istilâsında yağma edilmiştir.”³⁸⁷

Şekil 8: Zincirli Medrese'nin Kapısı, 2012

Kaynak: Yazarın çekimi

Sevinç Çokum'un bu romanı yazdığı tarihte (1984) Zincirli medrese Kırım'daki diğer birçok tarihi Türk İslam eserleri gibi virane haldeydi. Rusya ve Sovyet idaresi döneminde yıkılan Zincirli Medrese ve metruk durumda olan Han türbeleri 2007 ila 2009 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti tarafından restore ettirilmiştir.

---

³⁸⁷ Çokum, s. 90.

Şekil 9: Zincirli Medrese, 1960

Kaynak: Kalgay (2012), Kırım'da Türk - İslam Eserleri.

<http://www.kalgaydergisi.org/index.php?sayfa=yazaryazidetay&yazi=725>

Şekil 10: Zincirli Medrese, 2012

Kaynak: Yazarın çekimi

1944 Arabat Türkleri romanının da sürgün öncesi Kırım'dan Kiyev'e giden başkahraman Ramazan köye döndüğünde ailenin çoktan sürgün edildiğini ve mezarlığın bile yok edildiği görür "*Ramazan duramadı evin içinde. Dışarı çıktı. Çevreyi inceledi. Mezarlığa gitti. Mezarlıkta da tek taş kalmamıştı. Tüm mezar yerleri eşelenmiş ve boştu*"³⁸⁸

Kırımlı Murat Destanı eserinde ise cami komünistler tarafından eğlence yeri olarak kullanılır.³⁸⁹

---

³⁸⁸ Soysal, s. 326.

³⁸⁹ Canat, ss. 79-83.

SONUÇ

Bu çalışmada Kırım tarihi, Kırım Tatarlarının kültürü, sorunları, maruz kaldıkları baskılar, bu baskılar sonucunda yaşadıkları sıkıntıların Türkiye’de basılmış tarihi romanlara nasıl yansıdığı incelenmiştir.

Çalışmamız; Giriş, Türkiye’de Yazılmış Kırım Tatarları Konulu Romanlar, Romanlarda Kırım Tarihi, Kırım Tatar Tipleri, Kültürü ve Sorunları, başlıkları ile beş ana bölüm, Sonuç ve Kaynakça’dan oluşmaktadır. Tezimizin giriş kısmında, çalışmamızın amacı, önemi ve bu çalışmanın nasıl oluşturulduğu, nelere dikkat edildiği anlatıldıktan sonra, kısaca Kırım tarihi ve tarih edebiyat ilişkisi üzerinde duruldu.

İlk bölüm olan “Türkiye’de Yazılmış Kırım Konulu Romanlar” kısmında, konularına göre “Konusu Kırım Hanlığı ve Kırım Savaşı Olan Romanlar”, “Konusu Bolşevik İhtilâli ve Komünist Rejimi olan Romanlar” ve “Konusu II. Dünya Savaşı Olan Romanlar” olmak üzere üç gruba ayrılarak kitaplar hakkında bilgi verilmiştir. Böylece, Türk yazarlarının çoğunun II. Dünya Savaşı dönemini daha çok işledikleri ortaya çıkmıştır. Bunun sebebinin Kırım Türklerinin II. Dünya Savaşı esnasında Nazi Almanyası ile Sovyet Rusya’nın arasında kalmaları, her iki taraftan da sürgünlere, zoraki göçlere maruz bırakılmaları gibi çeşitli zulümler görmelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Birinci bölümünün “Romanların Muhtevası ve Olay Örgüsü” kısmında, tespit ettiğimiz tarihi romanlarımızın ana çizgileriyle muhteva ve olay örgüleri verilmiştir. Bu incelemenin sonucunda, eserlerin yazıldığı yıllarda Türkiye’de yaşanan siyasal atmosferin edebiyata da yansıdığı görülebilir. *Kırım Kurbanları*, *Volga Kızıl Akarken*, *Kırımlı Murat Destanı*, *Kırım (Türk’ün Dramı)*, *Kırım Kan Ağlıyor* romanları bir nevi buna örnek gösterilebilir. Saydığımız bu eserlerde tarihi gerçeklik yahut edebi kaygı çok fazla gözetilmeden milliyetçi kesime “Esir Türkler”, “Komünizm Düşmanlığı” veya “İslamcılık” konularda şuur vermek maksadıyla yazıldığını görmek mümkündür. Romanları okuduğumuzda yazarların o yıllarda Kırım’ı görmediklerini yahut Kırımdaki kültürel vasatı bilmediklerini hemen anlayabiliyoruz.

Tezin “Romanlarda Kırım Tarihi” bölümünde romanların tam olarak hangi yılları konu edindiği, Kırım tarihinin eserlere nasıl yansıdığı, bununla birlikte gerçeklere uyup uymadığıyla ilgili tespitler yapılmıştır. Kırım, Osmanlının kaybettiği ilk Müslüman toprağı olduğundan Osmanlı aydınları için ciddi bir travma oluşturur. İncelenen

romanların yazarlarında bu travmayı, parlak geçmişine sığınma psikolojisi şeklinde görmek mümkündür. Bütün eserlerde, özellikle Cezmi ve *Hilal Görününce* romanlarında yazarlar Kırım Hanlığı'nı yüceltmekte, onun bir zamanlar Osmanlı'nın ayrılmaz bir parçası olduğunu, Kırım'ın ancak Osmanlı ile birlikte olduğu vakitlerde huzur içinde yaşadığını vurgulamaktadırlar. Romanların gerçeğe uyup uymadığıyla ilgili ise şunlar söylenebilir; 1990 yılı öncesi yazılmış romanlar kısmen gerçekleri yansıtmakla birlikte, bazı hadiselerin gerçeğe uymadığı, belli başlı bazı olayların oluşumu ve tarihlerinde hatalar olduğu görülmüştür. Bu durumun 1990'dan önce Sovyet Birliğine mensup Türk topluluklarıyla hiçbir şekilde iletişim kurulamaması ve Sovyet coğrafyasına seyahatin yasak oluşu sebebiyle ortaya çıktığı düşünülebilir.

Tezin "Romanlarda Kırım Tatar Tipleri" bölümüyle alakalı şunlar söylenebilir; romanlar mekân ve konusu Kırım'da geçtiği için, tabiatıyla şahıs kadrosu içinde Kırım Tatarlarına genişçe yer verilmiştir. Çalışmada bütün Kırım Tatar tipleri erkek, bayan ve çocuk olmak suretiyle ayrı ayrı incelenmiştir. Bütün romanlarda başkahramanlar vatan ve millet sevgisi üst düzeyde olan aydın tiplerdir. Bu tipler milletin kurtarıcısı görevini üstlenirler. Bu durum şöyle açıklanabilir. İncelenen romanların yazılış tarihleri Kırım Tatarlarının sürgün yerlerinden vatanlarına dönme mücadelelerinin en faal yıllarına denk gelmektedir. Kırım Tatar Milli Kurtuluş Hareketi olarak adlandırılan bu mücadele, milletin vatanına dönmesi için açlık grevlerinde önderlik yapan ve bu mücadeleden dolayı hapislerde ve Sovyet esir kamplarında çeşitli işkencelere maruz kalan Mustafa Cemiloğlu önderliğinde yürütülmekteydi. O yıllarda Türkiye de bu mücadeleye sessiz kalmamaktaydı. Türkiye'deki Kırım Tatarları ve Türk milliyetçisi kesimler tarafından Mustafa Cemiloğlu için mitingler düzenlenmekteydi. Adetâ Mustafa Cemiloğlu, Sovyet Rusyasında yaşayan bütün esir Türklerin bir lideri olarak algılanmaktaydı. Romanlardaki erkek başkahramanların aslında Mustafa Cemiloğlu'nu simgelediği söylenebilir. *Kırım Kurbanları*, *Kırım Kan Ağlıyor*, *Kırım (Türk'ün Dramı)* gibi romanlarının başkahramanları Kırım Türk Millî Mukavemet Teşkilatı'nın ya faal üyeleridir ya reisleridir. Bu kahramanlar sürgüne gönderilen, işkenceler gören ancak ideallerinden vazgeçmeyen tiplerdir.

Romandaki Kırım Tatar kadın tiplerinde ise Kırım Tatar millî kimliğinde var olan misafirperverliği, cesurluğu, yiğitliği, savaşıllığı, sabrı, töreye bağlılığı, vatanseverliği

görmek mümkündür. Aynı zamanda romanda kadınlar hep zulme, tecavüze uğrayan tiplerdir, ama buna bakmadan güçlü ve tesirli karakterlere sahiptirler.

Romandaki çocuk tipleri geleceğe umut veren bir unsur olarak kullanılmışlardır. Çocuklar millî terbiye ve vatan sevgisiyle yetiştirilerek, Kırım'ın bağımsızlık mücadelesini ilerde onların yükleneceği vurgulanmaktadır.

Tezin “Romanlarda Kırım Tatarlarının Kültürü” bölümüyle alakalı olarak, yazarların daha çok Rusların Kırım'da yaptıkları soykırım ve amansızca katliamlara odaklandıkları, bundan dolayı Kırım Tatarlarına ait kültür öğelerine çok az yer verdikleri sonucuna varılabilir. Romanlardaki kültür unsurları denilebilecek hususlar sadece Kırım kültüründe değil, İslam kültüründe var olan temel unsurlardır. Hatta şunu belirtmek gerekir ki, yukarıda bahsedildiği gibi, 1990'dan önce Sovyetler Birliği'ne mensup Türk topluluklarıyla iletişim kurmanın imkânsızlığı sebebiyle, eserlerde çoğunlukla hayali bir Kırım tasviri yapılmaktadır. Dolayısıyla Kırım Tatarı, kültürü sanki Türkiye Türkü imişçesine hayal edilmiş ve anlatılmıştır. Bu duruma istisna olarak Sevinç Çokum'un *Hilal Görünince* romanı gösterilebilir. Çokum'un eserinde Kırım Tatar kültürünün yazılı ve sözlü ürünlerine, yemek, müzik, giyim, bayram, millî spor, at kültürü ve yaşam tarzına kadar pek çok konunun romanda işlendiği görülür.

Romanlarda Kırım Tatarlarının sorunlarıyla alakalı şunlar söylenebilir: Türk yazarları romanlarında en küçük teferruatına kadar Kırım Tatarlarının siyasi, ekonomik, kültürel ve dinî sorunlarını yansıtmışlardır. Siyasi sorunlar olarak romanlarında, Kırım Hanlığı'nın Osmanlı himayesinden çıkması, Kırım Tatarlarının Osmanlı topraklarına göçler, Kırım Tatar askerlerinin Rus birliklerinde savaşması, Kırım'da uygulanan kızıl terör, aydınların öldürülmesi ve kamplara yerleştirilmesi, 1994 sürgününü gibi problemleri ele almışlardır. Ekonomik sorunlarda, yazarlar en çok Kırım Tatarlarının toprakların ellerinden alınması, insanların açlıktan ve kıtlıktan etkilenmesi ve kolhoz sisteminin Kırım'da uygulanışının neticelerine değinmişlerdir. Kültürel ve dinî sorunlarda ise en çok Türk-İslâm kültüründen uzaklaşma, din adamlarının öldürülmesi ve dinî müesseselerinin yok edilmesi gibi sıkıntıları romanlara yansıtmışlardır.

Yapmış olduğumuz bu çalışmanın, Kırım'ın ilhakı, 1937 yılında bütün yazarların öldürmesi ve son olarak 1944 yılı sürgünüyle maalesef ciddi bir durgunluk dönemine giren Kırım Tatar edebiyatına da bir nebze katkısının olacağını düşünmekteyiz. Bununla

birlikte tespit ettiğimiz eserlerin Kırım'da yaşayan Tatarlar tarafından okunabilmesi için Kırım Tatar lehçesinde yahut Rus dilinde basılmasının Kırım Tatar milli kültürüne büyük katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- BAHADİROĞLU, Yavuz (1976), *Kırım Kan Ağlıyor*, 2. Baskı, Yeni Asya Yayınları, İstanbul.
- BAHADİROĞLU, Yavuz (2010), *Kırım Kan Ağlıyor*, 45. Baskı, Nesil Matbaacılık, İstanbul.
- BEKİROVA, Gulnara (2007), U mikrofonta Ayşe Seitmuratova: Peredaçi po Radio "Svoboda", Tezis Yayınları, Simferopol.
- BEKİR, Cafer (1999), "Kırım Halk Edebiyatı", Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Kırım Türk-Tatar Edebiyatı, C.13, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- BEKTÖRE, Saadet (1965), *Kızıl Volga Akarken*, 6. Baskı, Nur Yayınları, Ankara.
- BEZMEN, Nermin (2011), *Kurt Seyt & Shura*, 39. Baskı, PMR Publications, İstanbul.
- CANAT, Hasan Nail (2005), *Kırımlı Murat Destanı*, 9. Basım, Adım Yayınları, İstanbul.
- ÇETİŞLİ, İsmail (2009), *Metin Tahlillerine Giriş - 2 (Hikâye-Roman-Tiyatro)*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ÇOKUM, Sevinç (2010), *Hilâl Görününce*, 11. Basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- DAĞCI, Timur (2008), *Genotsid i Etnotsid Kırımskotatarskogo Naroda. Dokumentı, Faktı, Kommentarii*, SGT Yayınları, Simferopol.
- EVGENİY, Markov (1902), *Oçerki Krıma*, Tovarişestva M.O. Volf Yayınları, St. Petersburg.
- FISHER, Alan (2009), *Kırım Tatarları*, Çeviren: Eşref B. Özbilen, Selenge Yayınları, İstanbul.
- HATİF, Osman Kemal (1998), *Gökbayrak Altında Millî Faaliyet: 1917 Kırım Tatar Millî İstiklâl Hareketinin Hikâyesi*, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayınları, Ankara.
- İNALCIK, Halil (1994), "Kırım Hanlığı", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 25, TDV Yayınları, Ankara, ss. 450-457.
- İSLAM ANSİKLOPEDİSİ (1994), "Kırım", C. 25, TDV Yayınları, Ankara.
- İsmail Bey Gaspıralı İçin* (2004), Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayınları, Ankara.

- KABUZAN, Vladimir (1998), *Emigratsiya i reyemigratsiya v Rossii XVIII-XXVV*, Nauka Yayınları, Moskova.
- KANDIM, Yunus (2002), *Kureş Meydanını Ot Basmaz*, Kırımdevokuvpedneşir, Simferopol.
- KARABİBER, Osman(1954), *Kırımlı Bir Türk'ün Rusya'daki Maceraları*, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara.
- KARPAT, Kemal H.(2004), *İslâm'ın Siyasallaşması*, Çeviren: Şiar Yalçın, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- KERİM İsmail ve ŞEVKET Mehmet(1999), “Hanlık Dönemi Sonrası Yazılı Edebiyat”, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Kırım Türk-Tatar Edebiyatı*, C.13, Ankara: Kültür Bakanlığı, Ankara, ss. 338–600.
- KIRIMER, Cafer Seydahmet(1993), *Bazı Hatıralar*, Etam A.Ş. Matbaa Tesisleri, Eskişehir.
- KIRIMER, Cafer Seydahmet (1996), *Gaspıralı İsmail Bey, 'Dilde, Fikirde, İşte Birlik'*, Avrasya Bir Vakfı Yayınları, İstanbul.
- KIRIMLI, Hakan (1994), “Rus İdaresi Dönemi”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 25, TDV Yayınları, Ankara, ss. 458–465.
- KIRIMLI, Hakan (1996), *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- KIRIMOĞLU, Mustafa Abdülcemil (2010), *Kırım Tatar Millî Kurtuluş Hareketinin Kısa Tarihi*, 2. Baskı, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayınları, Ankara.
- KORKMAZ, Ramazan(2009), *Yeni Türk Edebiyatı 1839–2000*, Grafikler Yayınları, Ankara.
- KURAT, Akdes Nimet (1972), *IV-XVIII Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- MUZAFAROV Refik(2004), *Anatomiya Deportatsii Krımskih Tatar*, Tarpan Yayınları, Simferopol.
- NAMIK, Kemal (2004), *Cezmi*, Sadeleştiren: Aycan, İ., Parıltı Yayınları, İstanbul.
- ÖZCAN, Kemal (2007), *Sovyet Belgelerinde Kırım Dramı*, 1. Baskı, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi Yayınları, İstanbul.
- ÖZCAN, Kemal (2010), *Kırım Türklerinin Varoluş Mücadelesi: Kırım Dramı*, 1. Baskı, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul.

- PİŞKİN, Mehmet ve COŞAR Mehmet (1972), *Kırım Kurbanları*, 2. Baskı, Yağmur Yayınevi, İstanbul.
- SOYSAL, Murat (2010), *1944 Arabat Türkleri*, 1. Baskı, Parşömen Kitabevi Yayıncılık, İstanbul.
- TANPINAR Ahmet Hamdi (2010), *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 7. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- TEKİN, Mehmet (2001), *Roman Sanatı: Roman Unsurları 1*, 11. Basım, Ötüken Yayınları, İstanbul,
- TURAL, Sadık (1993), *Edebiyat Bilimine Katkılar*, Ecdâd Yayınları, Ankara.
- Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, Kırım Türk-Tatar Edebiyatı, C. 13, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- UYSAL, Zeynep (2011). *Edebiyatın Omzundaki Melek*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- VELİYEV Ablaziz (2005), *Karamanlar Olmeyler*, C. 1, Kırımdevokuvpedneşir Yayınları, Akmesit.
- VELİYEV, Ablaziz (2007), *Cenk Ofitserleri*, C. 2, Antikva Neşriyatı, Simferopol.
- VON ZUR MÜHLEN, Patrick (1984), *Gamalıhaç ile Kızılyıldız Arasında: İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet Doğu Halkları'nın Milliyetçiliği*, Çeviren: Eşref Bengi Özbilen, Mavi Yayınları, Ankara.
- VOZGRİN, Valeri (1992), *İstoriçeskiye Sudbu Krımskih Tatar*, Mısl Yayınları, Moskova.

Tezler

ARKAN, Sibel (2006), Tarihî Romanlarımızda Üç Haseki Sultan (Hürrem Sultan, Safiye Sultan, Kösem Sultan)", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AYHÜN, Erşahin Ahmet (2008), Kırım Hanlığı ve Çöküş Sebepleri, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ERGUNŞAH, Hülya (1990), Türk Edebiyatında Tarihî Roman, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

ÖZDEMİR, Fatih (2009), Türk Romanında Ruslar, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi TAE.

TOPDEMİR, Ramazan (2005), Türk Edebiyatında Tarihi Romanlar (Türk Tarihi ile İlgili 1971–1980) , *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sürekli Yayınlar

- EROL, Kemal (2012), “Tarih - Edebiyat İlişkisi ve Tarihî Romanların Tarih Öğretiminde Katkısı”, *Dil ve Edebiyat Eğitim Dergisi*, C.1, s. 2, 2012, ss. 59-70.
- MORKOÇ, Ayvaz (2011), “Sevinç Çokum’un Hilal Görününce Romanında Kırım Türkleri” *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 6/4, ss. 221-231.
- ORTAYLI, İlber (2002), “Bir Kaynak Olarak Edebiyat”, *Toplumsal Tarih*, (Haz. Mustafa Yolaç), C., XVIII, Sayı. 108.
- SIGAEVA, Galina (1998), “V. Kımskiye Karaimi i İh Vklad v Mnogonatsionalnuyu Kulturu Rossii i Kıma” *Kultura Narodov Priçernomorya, Simferopol*, Eylül, 1998. ss. 251-254.

İnternet Kaynakları

<http://web.archive.org/web/20100307154330/http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi51/soylesi.html>. (24.06.2013)

http://ru.wikipedia.org/wiki/Население_Крыма (24.06.2013)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Rus-Japon_Sava%C5%9F%C4%B1, (15.11.1012)

http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/dogan_kaya_adil_sultan_destani.pdf. 11.10.2012.

<http://web.archive.org/web/20100307154330/http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi51/soylesi.html>. (24.06.2013)

<http://www.cerezforum.com/osmanli-tarihi/76216-kirim-hanligi-ile-osmanli-devletinin-ortak-katildiklari-seferler.html#ixzz2D8b5ah25> (13.09.2012)

<http://www.hasannailcanat.com/anasayfa.html>.(22.06.2013)

http://www.metinhulagu.com/images/dosyalar/20120302155532_0.pdf (15.10.2012)

ÖZGEÇMİŞ

Susanna Mutafaieva, 1987 yılında Kırım'ın Sovyetskiy Kasabası'nda dünyaya geldi. İlk, orta ve lise öğrenimi yaşadığı Krasnogvardeyskoye köyünde tamamladı. 2005 yılında Kırım Devlet Mühendislik ve Pedagoji Üniversitesinin Kırım Tatar Dili Edebiyatı ve Türk Dili Edebiyatı Bölümünde eğitime başladı. 2009 yılında lisans eğitimini tamamladı.

2010 yılında Kırım Devlet Mühendislik ve Pedagoji Üniversitesinin Kırım Tatar Dili Edebiyatı ve Türk Dili Edebiyatı Ana Bilim Dalında “Qırımtatar tilinin fiil şekilleri: Tarihiy-teneştirme aspekti” (Kırım Tatar Dilinin Fiil Şekilleri: Tarih kıyaslama metodu) başlıklı tezi ile yüksek lisans eğitimini tamamladı.

2010 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı.

2013 yılı Nisan ayında Kırım Mühendislik ve Pedagoji Üniversitesinin Rus Dili Edebiyatı Ana Bilim Dalında uzaktan eğitim tezsiz yüksek lisans programını tamamladı.